

Årsmelding for 1976
fra
Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 11. januar 1977

107

1

Dokument nr. 4.

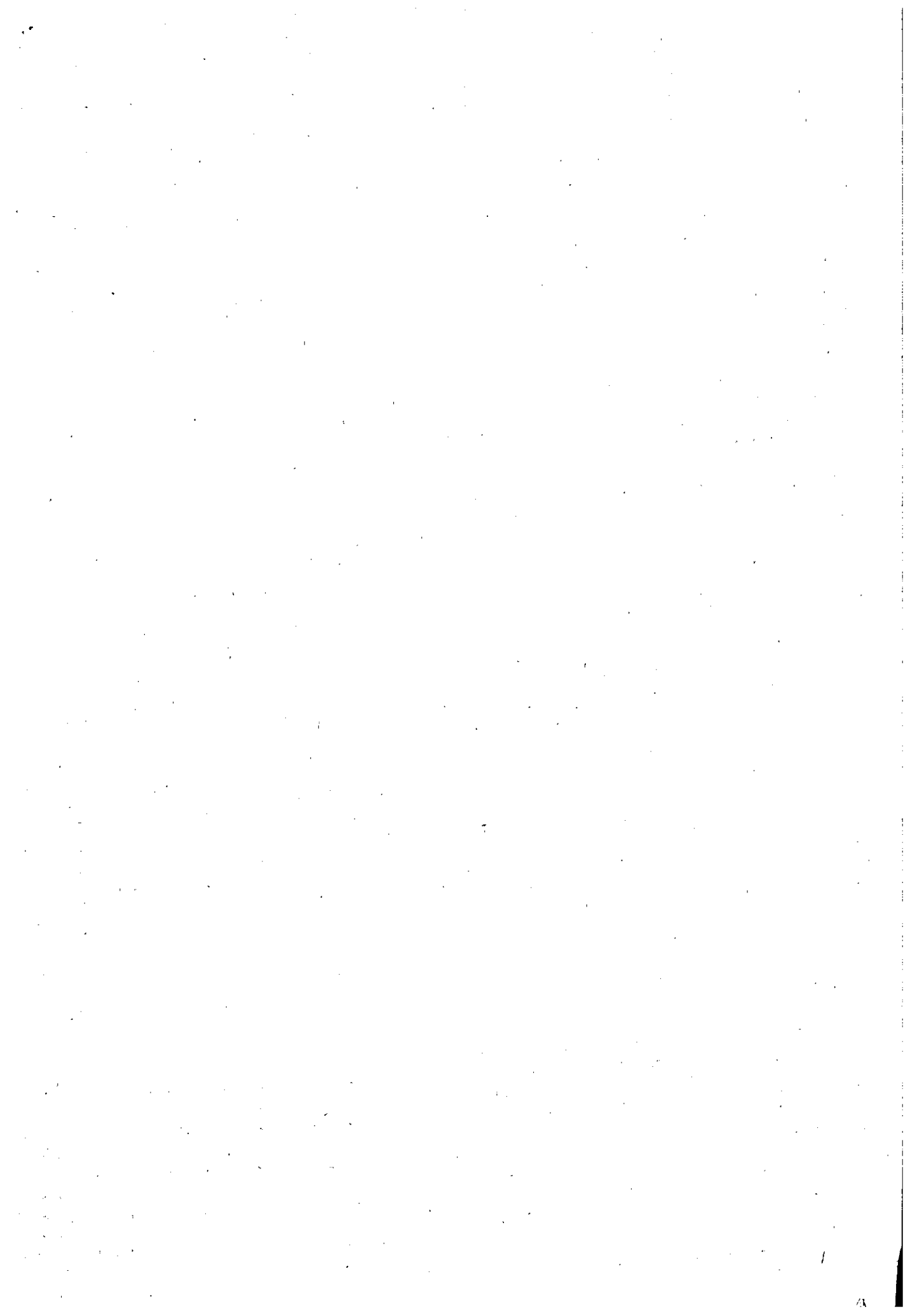
(1976—77)

Årsmelding for 1976

fra

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Avgitt til Stortinget 11. januar 1977

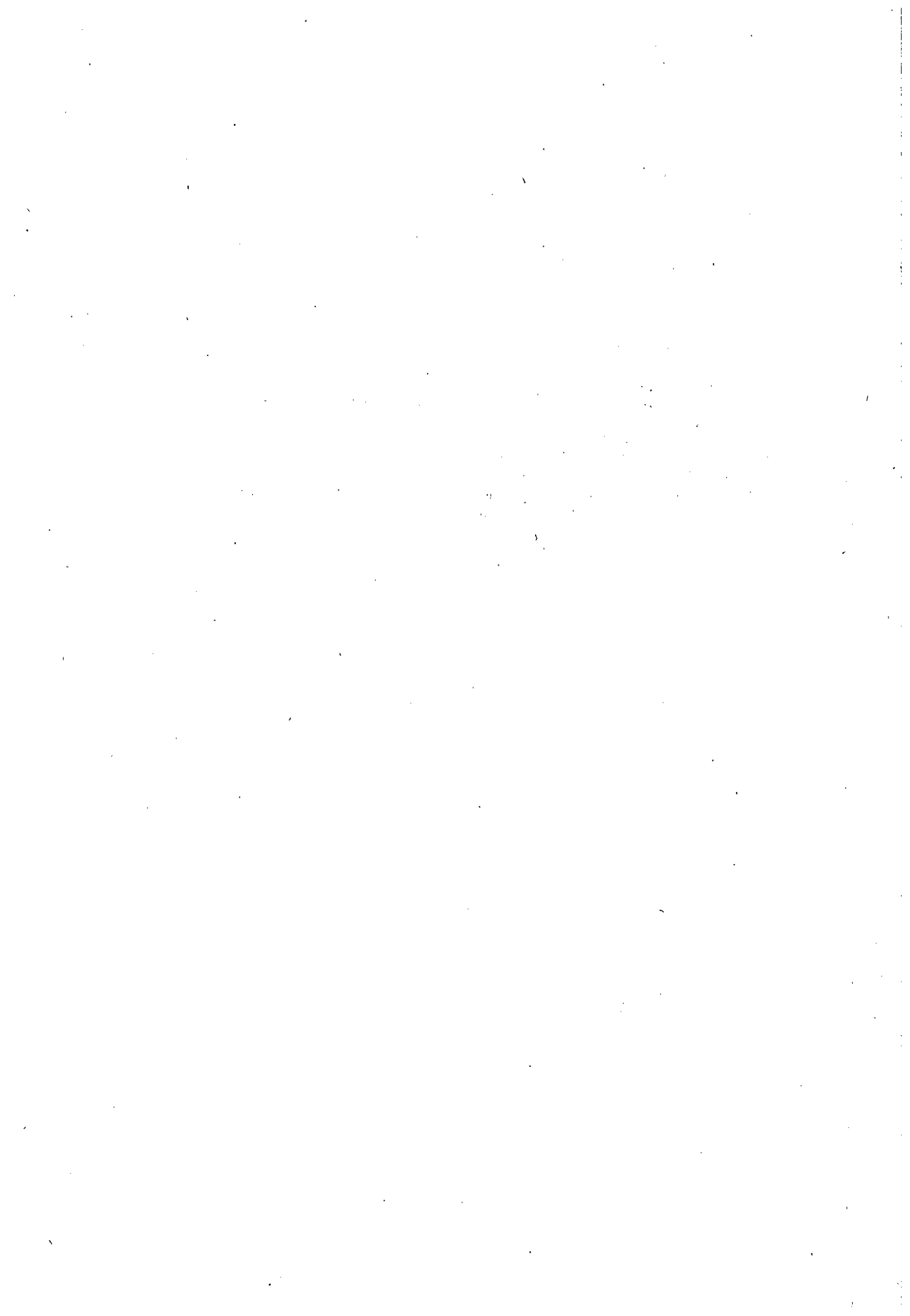
Til Stortinget.

I henhold til § 12 i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen, jfr. § 14 i Stortingets instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen, skal jeg med dette få gi melding om ombudsmannens virksomhet i 1976.

Meldingen er avfattet etter samme mønster som i de foregående år. Således omhandler avsnitt I institusjonens alminnelige forhold, avsnitt II gir opplysninger om sakene og saksbehandlingen og avsnitt III har tilleggsopplysninger om saker som er referert i tidligere årsmeldinger. I avsnitt IV er gjengitt 82 enkelt-saker som det er tatt standpunkt til i året.

Oslo, 11. januar 1977.

Erling Sandene.

Innhold.

	Side
Oversendelsesbrev til Stortinget	5
I. Institusjonens alminnelige forhold	
1. Personalforhold	7
2. Samarbeidsordningen med fritt rettsråds advokater i de fire nordligste fylker	7
3. Tilpassing av offentlighetslovens bestemmelser på ombudsmannens virksomhet	8
4. Institusjonsbesøk	9
II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen	
1. Sakmengden	9
a. Tilgangen på saker i 1976	9
b. Hvor klagene m. v. kommer fra	9
2. Klagebehandlingen og resultatet av den	10
a. Sakbeholdning	10
b. Avviste saker	10
c. Saker som er realitetsbehandlet	10
III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger	12
IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14	
1. Tilsetting av styrer ved skole og daghjem tilknyttet institusjon for psykisk utviklingshemmede	13
2. Tilsetting i faglærerstilling ved yrkesskole	14
3. Formannskapsvedtak om oppnormering av stilling omgjort av kommunestyret	16
4. Lønn etter overføring fra styrerstilling til lærerstilling	18
5. Tap av tenestetelefon ved overføring til teneste som styrar av ungdomsskole	19
6. Arbeidstid for turnuskandidater og yngre sykehusleger — arbeidervernlovens arbeidstidsbestemmelser	20
7. Fremgangsmåte ved innhenting av fortrolige opplysninger	21
8. Uttalelse fra Trygderetten i klagesak for ombudsmannen	22
9. Trygderettens plikt til å innhente opplysninger	26
10. Fastsettelse av uføregrad — begrensede arbeidsmuligheter på hjemstedet	28
11. Ytelser fra Statens lånekasse for utdanning i påvente av avgjørelse i trygdesak	32
12. Tillegg i lån og stipend til bidragspliktig utdanningssøkende	32
13. Behandling av sak om svangerskapsavbrudd — rett til å ha med pårørende i møte med nemnda, nemndas utspørring av den abortsøkende	33
14. Behandling i barnevernsnemnd av sak om overtagelse av omsorgen for barn	35
15. Behandling i barnevernsnemnd av sak om samværsrett	37
16. Pasientbehandling ved hjem for psykisk utviklingshemmede — gjennomføring av forsøk med atferdsterapi («Gro-saken»)	40
17. Pasientlønn ved psykiatriske institusjoner	44
18. Tvist mellom to kommuner om dekning av barnevernsutgifter	47
19. Støtte til småhusbygging om vinteren — dispensasjon fra søknadsfrist	47
20. Arealtilskudd for hybelleilighet	48
21. Arealberegning ved tilskudd til tilbygg til bolighus	49
22. Loddtrekning om tildeling av kommunal tomt	50
23. Vilkår satt av kommunen ved bytte av leilighet	52
24. Oppfordring fra husleienemnda til utleieren om reduksjon til rimelig leie — husleiereguleringsloven § 15	53
25. Endring av kommunalt vedtatt reguleringsplan i forbindelse med stadfestingen — bygningsloven § 27 nr. 5 fjerde punktum	54
26. «Mindre vesentlige endringer» etter bygningsloven § 28 nr. 2, jfr. nr. 3	56
27. Forskjellsbehandling ved praktisering av eldre reguleringsbestemmelser	56
28. Deling av eiendom, jfr. bygningslova § 63 nr. 1	58
29. Fradeling av boligtomt — kloakkforhold	59
30. Fradeling av boligtomt — kloakkforhold	61
31. Fradeling av boligtomt — utslipp av skylle- og spillvann i grunnen, reguleringsmessige hensyn	63
32. Fradeling av boligtomt — utslipp av skylle- og spillvann i grunnen, forskjellsbehandling	63

	Side
33. Krav om opparbeidelse av snuplass ved enebolig	67
34. Refusjon etter bygningsloven § 46 for utgifter til veg opparbeidet før stadfestet reguleringsplan, renter av refusjonsbeløp før forfall, ombudsmannens arbeidsområde ..	68
35. Tomtelags utgifter til anlegg av fylkesvegparsell	72
36. Mangel ved lydisolasjon oversett av bygningskontrollen — krav om erstatning	73
37. Betaling av gebyr som vilkår for utlevering av vedtaksdokument i byggesak	74
38. Fradeling av tomt fra jordbrukselendom til fordel for sønn	75
39. Fradeling av hyttetomt i utmarksområde — landbruksmyndighetenes krav om disposisjonsplan	77
40. Hytte på setervoll og «husvær for seterbruk» etter bygningsloven § 81 tredje ledd	78
41. Hyttebygging på enkelttomt i gammelt hyttefelt	80
42. Dispensasjon fra strand- og fjellplanloven etter dispensasjon fra midlertidig lov av 1965 og forberedende grunnarbeider	82
43. Tiden for utbetaling av kjøpesum ved bruk av kommunens forkjøpsrett	83
44. Plikt for skattedirektøren til å svare på skatterettslige spørsmål	84
45. Fritak for forskuddstrekk for ungdom under utdanning i aldersgruppen 17—19 år	84
46. Tiltak for å sikre riktig fastsettelse av forskuddstrekk for skatt i trygdeytelser	86
47. Særfradrag for skattyter med minsket inntekt på grunn av sykdom	88
48. Ligning av bilgodtgjørelse	89
49. Fradrag for prosessomkostninger ved ligningen	90
50. Tillegg i lakseskatt ved sen innlevering av fangstoppgave	91
51. Saksbehandling ved illeggelse av parkeringsgebyr	92
52. Ettergivelse av tilleggsavgift til parkeringsavgift	93
53. Valgbarhet til formannskapet for kontorsjef ved kommunal bedrift	94
54. Inhabilitetsspørsmål for medlem av kommunal byggekomité	95
55. Offentlighet i forvaltningen — notater til fylkesskolestyret fra fylkesskolesjefen	96
56. Opplysning til pressen om privatpersons økonomiske forhold	97
57. Offentlighetsloven og dokumenter i sak for ombudsmannen	97
58. Offentlighetsloven og dokumenter i sak for domstolene	99
59. Sein handsaming i kommunen av sak der kommunen hadde engasjert advokat	100
60. Sen saksbehandling — manglende svar på henvendelser fra part og senere også på henvendelser fra ombudsmannen	102
61. Sen saksbehandling ved lensmannskontor	103
62. Sen saksbehandling ved lensmannskontor	104
63. Målbruken i direktoratføresegn	104
64. Inndragning av leievognløyve på grunn av annet hovedervert — forskjellsbehandling	105
65. Persontransport med ambulansevogn	107
66. Utvisning av lakseplass på statens grunn i Finnmark	108
67. Stand på offentlig sted	109
68. Vegmyndighetenes hjemmel for å nekte utvidet bruk av avkjørsel	110
69. Arbeidstillatelse for pakistansk statsborger	111
70. Ikrafttredelsestidspunkt for nye strømtariffer	114
71. Skade på fjernsynsapparat ved høy spenning	117
72. Kontroll av forbruksmåler for elektrisk energi	118
73. Kommunes ansvar for vannforsyning	119
74. Konesjonsvilkår om issikring i regulert vassdrag — regulantens adgang til å disponere over vannmassene	120
75. Ekspropriert grunn brukt til andre formål enn angitt i skjønnsbegjæringen	120
76. Norsk Rikskringkastings behandling av innsendt programforslag	121
77. Utenriktjenestemanns rett til dekning av utgifter til hotell etter hjemkomst etter fratredelse ved aldersgrense	123
78. Bosted til gift student med leilighet både i oppvekstkommunen og studiekommunen — folkeregistrering	124
79. Finnerlønn for sykkel	127
80. Klage over henleggelse av anmeldelse	128
81. Politiavhør — endring av innkallingsskjemaets trykte tekst	128
82. Ransaking av foresatts bolig etter samtykke fra hjemmeboende og umyndig barn	129
Register	134

I. Institusjonens alminnelige forhold.

1. *Personalforhold.*

Konsulent Inger Labråthen, som var innvilget forlenget permisjon til 23. september 1976, sa i brev av 9. juli 1976 opp sin stilling. Konsulent Svein Jøsang, som var tilsatt som vikar, fratrådte vikariatet 22. august 1976 for å gå over i stilling som dommerfullmektig. I den ledige konsulentstilling har Stortingets presidentskap tilsatt konsulent Sverre Dyrhaug.

Konsulent Peter Gjerull Nitter fratrådte sin stilling 29. august 1976. I den ledige konsulentstilling har presidentskapet tilsatt konsulent Kai Kramer-Johansen.

Konsulent Rakel Surlien Nordtømme hadde tjenestefri fra 15. august 1974 til 1. januar 1976 for å gjøre tjeneste som dommerfullmektig, og videre fra 15. mai 1976 til 1. januar 1977.

Konsulent Anne Regine Ramm Bjerke, som var tilsatt som vikar for konsulent Nordtømme til 1. januar 1976, er av presidentskapet tilsatt i fast stilling med virkning fra 1. januar 1976. Fra 6. desember 1976 til 1. januar 1978 er konsulent Ramm Bjerke innvilget tjenestefri for å overta stilling som dommerfullmektig. Som vikar har presidentskapet tilsatt konsulent Lars Holo, som var vikar for konsulent Nordtømme til 1. januar 1977.

Sekretær Alfhild Hagen, som har hatt tjenestefri fra 13. januar 1975, gjeninntredte i sin stilling 1. juli 1976.

Kontorassistent Irene Haydé Andersen fratrådte, etter egen oppsigelse, 31. mai 1976.

Sekretær Turid Døssland, som vikarierte under Alfhild Hagens permisjon, er av presidentskapet tilsatt i fast stilling fra 1. april 1976.

Sekretær Karin Jørgensen er innvilget tjenestefri i 1 år fra 1. november 1976. Som vikar har presidentskapet tilsatt sekretær Solveig Hovde.

Alle tilsettinger har vært i samsvar med min innstilling.

2. *Samarbeidsordningen med fritt rettsrådsadvokater i de fire nordligste fylker.*

Fra 1. januar 1973 ble satt i verk en prøveordning i Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark ved klage til sivilombudsman-

nen. Personer bosatt i disse fylker fikk anledning til å oppsøke en av fritt rettsrådsadvokater i fylket og legge fram sin sak for ham. Den bistand advokatene skulle gi, var forutsatt å tilsvare den som ombudsmannens kontor gir klagere som møter personlig, således også hjelp med formulering av skriftlig klage til ombudsmannen. Advokatene skulle honoreres etter sine vanlige satser av staten, og bistanden skulle gis uten behovsprøving. — Ordningen, som er nærmere beskrevet i årsmeldingen for 1971 (dok nr. 4 (1971—72)), skulle omfatte årene 1973 og 1974. Det var forutsatt at spørsmålet om hvordan det skal forholdes etter 31. desember 1974 ville bli tatt opp med Stortinget i god tid, jfr. avsnitt I nr. 2 i årsmeldingen for 1973 (dok. nr. 4 (1973—74)).

Ved brev av 29. oktober 1974 til Stortingets presidentskap fremmet jeg forslag om å forlenge prøvetiden med ytterligere to år (fra 1. januar 1975), og å la ordningen omfatte også advokater som ikke er tilsluttet fritt rettsråd. I møte 5. desember 1974 tiltrådte presidentskapet forslaget, jfr. avsnitt I nr. 2 i årsmeldingen for 1974 (dok nr. 4 (1974—75)).

Ved brev av 5. november 1976 til Stortingets presidentskap opplyste jeg at det i 1975 var en klar øking i antallet personer som benyttet seg av ordningen i forhold til de foregående år (46 personer i 1975 mot 25 i 1973 og 22 i 1974). I 1976 benyttet 25 personer seg av ordningen. Jeg avsluttet brevet til presidentskapet slik:

«Spørsmålet om advokatbistand ved klage til ombudsmannen er blant de spørsmål som det er tenkt at et utvalg til utredning av spørsmålet om endringer i ombudsmannsordningen skal se nærmere på. Jeg vil foreslå at den någjeldende prøveordning forlenges med ytterligere to år fra 1. januar 1977.»

Stortingets presidentskap behandlet saken i møte 18. november 1976 og tiltrådte her forslaget.

Ved kunngjøring gjennom fylkesmennene, formannskapene og lensmennene og ved melding til advokatene i de fire fylker er det gjort

kjent at prøveordningen er forlenget til 1 januar 1979.

3. Tilpassing av offentlighetslovens bestemmelser på ombudsmannens virksomhet.

Lov av 19. juni 1970 nr. 69 om offentlighet i forvaltningen gjelder ikke for ombudsmannens virksomhet. Ombudsmannens adgang til å praktisere dokumentoffentlighet begrenses av § 9 i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen; denne bestemmelse fastsetter taushetsplikt når det gjelder opplysninger ombudsmannen får i sin virksomhet om forhold «som ikke er alminnelig kjent». Videre forutsetter § 12 annet punktum og § 14 tredje ledd i instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen at klagerens navn skal holdes tilbake i klagesaker som ikke har ført fram.

I årsmeldingen for 1971 (s. 7—8) ble redegjort for hvorledes offentlighetsprinsippet ville bli praktisert av ombudsmannen, og for de begrensninger som følger av at offentlighetsloven ikke gjelder, og av ombudsmannens taushetsplikt. Den offentlighetsordning som det ble redegjort for, skulle bare gjelde for pressen og for organer som representerer den. Henvendelser fra andre enn pressefolk ville bli vurdert konkret.

Offentlighet praktiseres ved ombudsmannens kontor fremdeles etter denne ordning. I praksis har ordningen vesentlig vært benyttet av Norsk Telegrambyrå.

Hovedpunktene i ordningen er:

1. En klagesak undergis i alminnelighet først offentlighet når behandlingen av saken er avsluttet.

2. Som utgangspunkt er alle saker som har vært undergitt realitetsbehandling, tilgjengelig for pressen, mens avviste saker ikke er det.

3. Det som er offentlig tilgjengelig i klagesakene, er først og fremst ombudsmannens avsluttende brev. Navn på klageren, tjenestemenn, kommuner og mindre forvaltningsorganer strykes i de kopier som fremlegges, eller det anmodes om at navn ikke blir brukt når sakene omtales. Ordningen praktiseres slik at NTB på en avtalt dag annenhver uke avhenter til gjennomsyn kopier av de dokumenter som ombudsmannen finner å kunne fremlegge.

Når en sak tas opp til undersøkelse, vil klagen med vedlegg bli forelagt vedkommende forvaltningsorgan med et brev fra ombudsmannen. Almenheten kan da hos forvaltningsorganet gjøre seg kjent med de forelagte dokumenter i samsvar med reglene i offentlighetsloven. — Spørsmålet om hvorvidt disse dokumenter når de befinner seg i forvaltningen, bør følge reglene i offentlighetsloven eller

reglene i ombudsmannsloven har vært tatt opp med Justisdepartementet, etter at det først var innhentet uttalelse fra samtlige departementer om praksis. Jeg henviser for så vidt til sak nr. 57 i avsnitt IV nedenfor. På samme måte som Justisdepartementet er jeg kommet til at det ikke er grunn til i medhold av offentlighetsloven § 11 generelt å unnta ombudsmannens brev med vedlegg til forvaltningen fra offentlighet. Når ombudsmannens brev og klagesakens dokumenter for øvrig er offentlige mens de befinner seg hos et forvaltningsorgan, ville det imidlertid være inkonsekvent om taushetspliktbestemmelsen i ombudsmannsloven hindret ombudsmannen fra å undergi de samme dokumenter offentlighet mens de befinner seg hos ham. Jeg har på denne bakgrunn funnet å burde ta praksis når det gjelder offentlighet ved ombudsmannens kontor opp til ny vurdering, på grunnlag av en fortolkning av bestemmelsen om taushetsplikt i ombudsmannsloven som synes naturlig i lys av offentlighetslovens regler og forvaltningens praksis.

Ombudsmannens taushetsplikt omfatter forhold «som ikke er alminnelig kjent», jfr. ombudsmannsloven § 9 første punktum. Jeg antar opplysninger som er tilgjengelige for almenheten i kraft av offentlighetslovens regler som utgangspunkt bør anses som alminnelig kjent. Følgelig antar jeg at ombudsmannen ikke vil krenke taushetsplikten om dokumenter som har vært sendt forvaltningen og der vært offentlig, blir gjort tilgjengelige for pressen eller almenheten ved ombudsmannens kontor.

På den annen side er det hensyn som gjør seg gjeldende for ombudsmannens virksomhet, som ikke på samme måte gjør seg gjeldende for forvaltningen. Ved praktisering av offentlighet ved ombudsmannens kontor må det tas hensyn til dette og til at ombudsmannen ikke i noe tilfelle har noen plikt til å etterkomme anmodninger fra pressen eller almenheten om å få se saksdokumenter.

Til orientering gjengis nedenfor hovedtrekkene i den ordning som inntil videre vil bli fulgt når det gjelder offentlighet ved ombudsmannens kontor:

1. Ordningen med regelmessig utlån av kopier av dokumenter i avsluttede saker til NTB opprettholdes.

2. På grunn av ombudsmannens taushetsplikt må anmodning om å få innsyn i klageskrift og annet dokument i klagesak som ikke er forelagt forvaltningen, eller journal, kontrollbok og annet register som inneholder navn også på klager hvis sak ikke er forelagt, avslås.

3. Da klageskriftet kan gi et misvisende eller ufullstendig bilde av saken, kan dokumentinnsyn som regel ikke finne sted før vedkommende forvaltningsorgan har gitt uttalelse til klagen.

4. Innsynet gjelder bare dokument som almenheten kan gjøre seg kjent med i forvaltningen i samsvar med reglene i offentlighetsloven.

5. Begjæring om kopi av dokument i klagesak avgjøres etter konkret vurdering; navn overstrykes i nødvendig utstrekning.

6. Begjæring om innsyn i eller kopi av dokument avgjøres av ombudsmannen eller konsortsjefen.

7. Anmodning til ombudsmannen om inn-

syn i dokument som ombudsmannen har innhentet fra forvaltningen, forelegges vedkommende forvaltningsorgan til avgjørelse.

4. Institusjonsbesøk.

For å få bakgrunnskunnskap ved behandlingen av de enkelte klager har ombudsmannen og tjenestemenn ved kontoret også i 1976 besøkt noen institusjoner. Dette gjelder Trøndelag psykiatriske sykehus (avdelingene Rotvoll og Østmarka) og Klæbu pleiehjem (8. juni 1976), Reitgjerdet sykehus (9. juni 1976) og Åsgård sykehus (28. september 1976). Med unntak for sistnevnte sykehus fant besøkene sted sammen med helsedirektør Torbjørn Mork.

II. Opplysninger om sakene og saksbehandlingen.

I. Sakmengden.

a. Tilgangen på saker i 1976:

Klager	1 347
Forespørsler o.l.	10
Saker, tatt opp av eget tiltak ..	22
I alt	1 379 saker

Fordelingen gjennom året fremgår av følgende oversikt, der også tallene for det foregående år er tatt med:

Klager og forespørsler m. v.	1975	1976
Januar	150	119
Februar	147	111
Mars	129	127
April	144	100
Mai	142	101
Juni	132	115
Juli	104	79
August	97	101
September	125	137
Oktober	125	103
November	115	142
Desember	94	122
	1 504	1 357
Saker, tatt opp av eget tiltak	28	22
Saker i alt	1 532	1 379

Saktallet er således 153 saker lavere enn i fjor.

Det har i 1976 vært 491 personlige besøk, mot 533 året før.

b. Hvor klagenes m. v. kommer fra.

Som tidligere er det ved den geografiske fordeling av sakene ikke tatt med klager som er innkommet fra sentrale anstalter med klientel fra hele landet eller fra større deler av det. Fra sentrale anstalter, vesentlig fengselsanstalter, kom det inn 62 klager, og fra utlandet

13 klager. Tilbake blir da $1\,357 \div 75 = 1\,282$ saker. I nedenstående oversikt er angitt hvorledes klagenes fordeler seg fylkesvis. I den tilsvarende oversikt i tidligere årsmeldinger har det også vært angitt hvorledes klagesakene fordelte seg på statsforvaltning og kommunalforvaltning. Jeg er imidlertid kommet til at det ikke er tilstrekkelig grunn til å foreta en slik oppdeling; det er nemlig en rekke saker som behandles av kommunale eller fylkeskommunale forvaltningsorganer i første instans og statlige forvaltningsorganer i annen instans.

Fylke	Antall klager	Klager i prosent av samlet klage-tall	Folkemengde i prosent av rikets — 1970
Østfold	58	4,5	5,6
Akershus	101	7,9	8,0
Oslo	230	17,9	12,6
Hedmark	37	2,9	4,6
Oppland	44	3,5	4,4
Buskerud	58	4,5	5,1
Vestfold	33	2,6	4,5
Telemark	36	2,8	4,1
Aust-Agder	34	2,7	2,1
Vest-Agder	28	2,1	3,2
Rogaland	64	5,0	6,9
Hordaland (m/Bergen) ...	112	8,7	9,6
Sogn og Fjordane	37	2,9	2,6
Møre og Romsdal .	66	5,1	5,7
Sør-Trøndelag ...	59	4,6	6,0
Nord-Trøndelag ..	25	2,0	3,1
Nordland	138	10,8	6,3
Troms	64	5,0	3,6
Finnmark	58	4,5	2,0
	1 282	100	100

Tallet på klager fra innsatte i fengselsvesenets anstalter utgjorde i 1976 53 mot 58 året før.

2. Klagebehandlingen og resultatet av den.

a. Sakbeholdning.

Beholdning av uavgjorte saker	
pr. 1. januar 1976 utgjorde ..	449 saker
Nye saker i 1976	1 379 »
Til behandling i året	1 828 saker
Herav avsluttet pr. 31 desember	
1976	1 408 »
Beholdning av uavgjorte saker	
pr. 1. januar 1977	420 saker

Dette tall svarer omtrent til det antall saker som avgjøres i løpet av ca. 15 uker.

De saker som ikke var avsluttet ved årskiftet, skriver seg fra følgende år:

1973	2 saker
1974	8 »
1975	51 »
1976	359 »
	<u>420 saker</u>

I en del saker er klagebehandlingen foreløpig stilt i bero etter anmodning fra klageren eller fordi administrasjonen har tatt saken opp til ny behandling.

Av de øvrige beholdningssaker var 230 under behandling ved ombudsmannsinstitusjonen, mens resten var til uttalelse hos vedkommende forvaltningsorgan eller hos klageren.

b. Avviste saker.

Av de 1 408 saker som det er tatt standpunkt til i 1976, har 693 eller ca. 48 prosent, ikke gitt grunnlag for realitetsbehandling. Det tilsvarende tall i fjor var 54 prosent. Etter avvisningsgrunnen kan de avviste sakene grupperes slik:

1. Forhold utenfor kompetanseområdet:	
a) Domstolenes virksomhet	66
b) Tidligere behandlet av Stortinget	3
c) Avgjørelser i statsråd	4
d) Andre utenforliggende forhold	105
	<u>178</u>
2. Forholdet foreldet	29
3. Klagerett til høyere administrativ myndighet	317
4. Utilstrekkelig klagegrunnlag ...	63
5. Tilbakekalte klager	31
6. Brev sendt til orientering, anonyme og uforståelige henvendelser	27
7. Ikke klagerett	14

8. Forespørsler m. v. uten tilknytning til klagesak, avviste	24
	<u>683</u>
9. Besvarte forespørsler	10
	<u>693</u>

Av de avviste sakene er 97 sendt andre myndigheter som rette vedkommende, herav 9 til Ombudsmannen for Forsvaret.

c. Saker som er realitetsbehandlet.

Det er i 1976 undersøkt og tatt realitetsstandpunkt til 715 saker, 14 saker mer enn året før. I 530 av sakene er innhentet uttalelse fra vedkommende forvaltningsorgan. I 185 saker har det ikke vært nødvendig å forelegge klagen til uttalelse for administrasjonen, fordi allerede en gjennomgåelse av dokumentene, til dels supplert med enkelte undersøkelser, gjorde det klart at klagen ikke kunne føre fram, eller fordi sakene ble ordnet eller lovet ordnet allerede etter en foreløpig henvendelse.

Oversikten over hvilke forvaltningsorgan de realitetsbehandlede klager har rettet seg mot, er i år satt opp noe annerledes enn i tidligere år. Som nevnt foran, har jeg ikke funnet det hensiktsmessig å opprettholde den tidligere todeling av sakene, saker som angår statsforvaltning og saker som angår kommunalforvaltning. En rekke saker behandles både av kommunale eller fylkeskommunale og statlige forvaltningsorganer; dette tar omleggingen hensyn til.

I tabell 1 er oppført etter forvaltningsorgan saker som hovedsakelig må anses hørende under statlige forvaltningsorganer. I tabell 2 er likeledes etter forvaltningsorgan oppført saker som behandles både av statlige og kommunale organer. I tabellene 3 og 4 føres opp saker som i det vesentlige gjelder den fylkeskommunale eller kommunale forvaltning. I tabell 5 er gitt en fordeling etter sakområde av saker som er behandlet av kommunestyre, formannskap, ordfører, rådmann m. v.

1. Statsforvaltning.

Forvaltningsorgan	Saker i alt
Finans- og tolldepartementet	13
Skattemyndigheter	25
Statistisk sentralbyrå	1
Tilsettingsråd ligningsfunksjonærer	1
Tollvesenet	4
	<u>31</u>
Fiskeridepartementet	6
Garantikassen for lottfiskere	1
Kystdirektoratet	2
Statens fiskarbank	1
	<u>4</u>

Forvaltningsorgan	Saker i alt	Forvaltningsorgan	Saker i alt
Forbruker- og administrasjons- departementet	9	Sosialdepartementet	12
Forbrukerombudsmannen	1	Abortnemnd	1
Forbrukerrådet	1	Bidragfagd	8
Prismyndigheter	6	Distriktslege	1
	—	Helsedirektoratet	1
Forsvarsdepartementet	4	Statens institutt for folkehelsen .	1
Forsvarets bygningstjeneste	1	Statens pensjonskasse	2
Forsvarets fellessamband	1	Trygdemyndigheter	30
Sjøforsvarets forsyningskompani	1		44
	—	Utenriksdepartementet	3
Departementet for handel og sjøfart	3	Direktoratet for utviklingshjelp ..	1
Departementet for industri og håndverk	5		—
Norges vassdrags- og elektrisitets- vesen	2		436
	—	2. <i>Blandet statlig og kommunal/fylkes- kommunal forvaltning.</i>	
Justis- og politidepartementet	32	Myndigheter etter:	
Fengselsvesenet	6	a. Barnevernlovgivningen	3 saker
Fylkesmann	15	b. Bygningslovgivningen (her- under kommunestyret i reguleringssaker)	71 »
Politi- og påtalemyndighet	34	c. Lov om psykisk helsevern	4 »
Tilsettingsråd	2	d. Skattelovgivningen (formann- skapet som ettergivelsesmyndig- het og kommunekasserer er holdt utenfor)	15 »
	—	e. Skolelovgivningen	9 »
Kirke- og undervisningsdeparte- mentet	29	f. Lov om sosial omsorg	14 »
Forsøksrådet for skoleverket	1	g. Strand- og fjellplanloven	5 »
Meteorologisk institutt	1	h. Forskjellige særlover	8 »
Norges almenvitenskapelige institutt	1		129 saker
Norsk Rikskringkasting	4		
Skoledirektør	4		
Statens lånekasse for utdanning	9		
Universitet	8		
	—		
Kommunal- og arbeidsdepartementet	10	3. <i>Fylkeskommunal forvaltning</i> ..	16 saker
Arbeidsdirektoratet	5		
Den Norske Stats Husbank	8	4. <i>Kommunalforvaltning.</i>	
Direktoratet for arbeidstilsynet ..	1	a. Kommunestyre, formannskap, ordfører og rådmann m. v.	89 saker
Distriktenes utbyggingsfond	1	b. Boligmyndigheter	8 »
Fylkesarbeidskontor	2	c. Elektrisitets- og gassverk	18 »
Statens arbeidstilsyn	1	d. Kommunekasserer	9 »
	—	e. Sosiale institusjoner	7 »
Landbruksdepartementet	9	f. Diverse institusjoner	3 »
Direktoratet for statens skoger ..	2		134 saker
Fylkeslandbruksstyre	21		
Jordsalgssjef	1	5. <i>Fordeling av saker som hører under kom- munestyre m. v., jfr 4 a foran, etter sak- område.</i>	
Statens naturskadefond	1	a. Personalspørsmål	10 saker
	—	b. Erstatningskrav	17 »
Miljøverndepartementet	8	c. Søknader om tildeling av tomt eller leilighet	11 »
Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk	6	d. Søknader om lån, garanti, til- skott, stipend eller annen kom- munal stønad	9 »
	—		
Samferdselsdepartementet	8		
Luftfartsdirektoratet	2		
Løyveutvalg og samferdselsnemnd	3		
Norges Statsbaner	2		
Postdirektoratet	3		
Televerket	14		
Vegmyndigheter	34		
	—		

e. Anbud	1 saker
f. Kontraksforhold	13 »
g. Skatt (ettergivelsessaker)	3 »
h. Alkohollovgivning	2 »
i. Kloakkavgift	6 »
j. Parkeringsgebyr	3 »
k. Veger	4 »
l. Diverse	10 »
	<hr/>
	89 saker

Av de 530 saker som har vært forelagt for forvaltningen til uttalelse, har 240 ført fram. I de 185 saker som er realitetsvurdert uten at det har vært innhentet uttalelse, har forvaltningen i 20 tilfelle ordnet eller lovet å ordne saken etter en foreløpig forespørsel herfra. I 11 tilfelle har det fremgått at klager over lang behandlingstid i og for seg har vært begrunnet, men at det skyldtes arbeidssituasjonen ved vedkommende forvaltningsorgan, slik at det var hensiktsløst å forelegge saken. Det samlede antall begrunnede klager var således 271.

Av disse 271 klager m. v. som har ført fram, har 110 angått avgjørelser, 86 behandlingstid og 75 forhold vedrørende saksbehandlingen

ellers, herunder mangler ved administrative bestemmelser eller praksis.

134 saker er avsluttet med kritikk og/eller henstillinger til forvaltningsorganene, og i 106 av de forelagte saker har forvaltningsorganet rettet opp forholdet uten bemerkninger fra ombudsmannen. Henstillingene har dels vært oppfordringer til vedkommende forvaltningsorgan om å overveie det påklagede vedtak på nytt med sikte på omgjøring, eller å søke skadevirkninger avbøtet på annen måte, dersom omgjøring ikke kunne foretas eller ville være utilstrekkelig til å oppveie tap som var lidt. Dels har forvaltningsorganet vært bedt om å overveie tiltak av generell karakter (sak 11, 12, 19, 66 og 81).

I alt har forvaltningsorganene helt eller delvis rettet på de forhold klagene gjaldt, eller lovet å gjøre det, i 126 tilfelle. For de sakers vedkommende der administrasjonen kan rette på forholdet, men ved årets utløp ennå ikke har tatt standpunkt til ombudsmannens uttalelse, vil det i kommende årsmeldinger på vanlig måte bli gitt tilleggsopplysninger om resultatet.

Det er gitt erstatning eller foretatt tilbakebetaling eller etterbetaling til klagere i 9 saker, hvorav 7 er referert under sak 3, 9, 20, 21, 71, 77 og 79.

III. Tilleggsopplysninger om saker, referert i tidligere årsmeldinger.

Melding for 1973.

Nr. 6 (s. 22—23, 1973).

Spørsmål om lærer var ansatt med adjunktlønn.

A reiste ved stevning av 24. januar 1974 sak mot kommunen med krav om adjunktlønn også etter 1. mars 1972. Han tok senere nødvendig tilleggsutdanning slik at han fra skoleåret 1975—76 fylte kravene til adjunktkompetanse og -lønn.

Rettsaken ble 1. oktober 1976 hevet som forlikt. Forlikt gikk ut på at kommunen betalte A kr. 8 500,— som delvis dekning av A's lønnskrav for skoleårene 1973—74 og 1974—75 samt hans utgifter til juridisk assistanse og gebyrer med tilsammen kr. 2 000,—.

Melding for 1974.

Nr. 19 (s. 48—49, 1974).

Kontrollkomisjonens behandling av klagesaker.

Om spørsmål som oppstår når pasienter tilbakeholdes på psykiatriske sykehus utover 3 ukersfristen, jfr. § 3 i lov av 28. april 1961 (nr. 2) om psykisk helsevern, har Sosialdepartementet opplyst i brev av 25 februar 1976:

«Helsedirektoratet har funnet ikke å burde påby i eget rundskriv at pasienter som beholdes i sykehus i medhold av § 5 i lov om psykisk helsevern etter å ha vært observert i medhold av § 3, skal få uttrykkelig presisert de vilkår i lovteksten som ved observasjonen er funnet å foreligge. Man viser i denne forbindelse til nest siste avsnitt i Helsedirektoratets skriv av 15. mars 1974 til ombudsmannen. Man har funnet at det som kunne oppnås av fordeler rettssikkerhetsmessig ved et eventuelt slikt eget rundskriv som nevnt, ville kunne oppnås mer hensiktsmessig og med mindre ulemper ved en mer generell innskjerping av sykehuspersonalets plikt til å informere pasienter om deres rettigheter og spesielt om adgangen til kontakt med kontrollkomisjonen. Man vedlegger noen eksemplarer av Sosialdepartementets rundskriv nr. I-1113/75 av 15. november 1975 til lov om psykisk helsevern ad kap. III, skriv nr. 7, om Informasjon til pasienter ved innleggelse i psykiatrisk institusjon om kontrollkomisjonens funksjon. Man antar at de pasienter som det særlig kan være aktuelt for å få klarlagt sin rettslige status, vil få opplysninger om dette i forbindelse med at personalet informerer dem om bl. a. kontrollkomisjonens funksjoner, og i alle fall kan få klarlagt sin situasjon og status når de drøfter sine forhold i sykehuset

med kontrollkommisjonen. Man kan i denne forbindelse nevne at de fleste kontrollkommisjoner ved psykiatriske sykehus, når de besøker sykehuset to ganger i måneden, hver gang pleier å gå rundt i avdelingene og spesielt hilse på alle nyinnlagte pasienter, og spørre hver enkelt om hun/han har noe å snakke med kontrollkommisjonen om.

Man kan ellers vise til at Justisdepartementet for tiden utarbeider en stortingsmelding om rettssikkerhetsforhold i institusjoner, og at spørsmål vedrørende informasjon til psykiatriske pasienter om deres rettslige status vurderes nærmere også i denne sammenheng.»

Melding for 1975.

Nr. 35 (s. 51—54, 1975.)

Tilbygg til hytte og «endres vesentlig» i strandplanloven § 3 nr. 1.

Miljøverndepartementet meddelte i brev av 9. juli 1976 at departementet etter befaring var kommet til at det tilbygg som klagesaken gjaldt, ikke kunne sies å representere en vesentlig endring i forhold til bestemmelsen i § 3 nr. 1 i strand- og fjellplanloven av 10. desember 1971 nr. 103. Tilbygget kunne derfor oppføres uavhengig av forbudet i strandplanloven § 3 nr. 1.

I rundskriv av 22. november 1976 i forbindelse med lovendringer i strand- og fjellplanloven har departementet opplyst om praktiseringen av kriteriet «endres vesentlig»:

«Tolkningen av hva som er vesentlig endring vil måtte bygge på en konkret vurdering av den aktuelle sak i forhold til strandplanlovens bestemmelser og formål. En del tilfeller synes klare, nemlig der hvor det skjer en endring av selve formålet med bygningen, f.eks. en om-

bygging fra naust til hytte, fra hytte til helårshus eller fra helårshus til pensjonat. Slike endringer vil være vesentlige i lovens forstand.

I de tilfelle der det ikke dreier seg om endringer i selve formålet, men en ombygging innenfor samme formål, vil en stå overfor en konkret avveining som kan bli vanskelig i det enkelte tilfelle. Dette vil i praksis særlig gjelde tilbygg til eksisterende bebyggelse. På den ene side skulle det være klart at et ubetydelig tilbygg ikke er å anse som vesentlig endring. På den annen side vil f. eks. en fordobling av en på forhånd stor hytte utvilsomt representere en vesentlig endring. Mellom disse to ytterpunkter ligger en hel del usikre tilfelle der det er vanskelig å gi generelle kriterier for vurderingen. Avgjørelsen vil i sterk grad bero på en samlet vurdering av hele saken i forhold til strandplanloven. Blant annet vil arealdisponeringen i området kunne ha betydning, herunder f. eks. konsekvensene for belastningen på nærliggende område og forurensningssituasjonen. Omstendighetene vil måtte avgjøre om en i den konkrete sak skal legge avgjørende vekt bare på tilbyggets størrelse, eller om en også skal se dette i forhold til eksisterende bygg. Det kan nevnes at departementet under tvil har lagt til grunn at det ikke representerer en vesentlig endring i lovens forstand at en hytte på ca. 96 m² ble utvidet med et soverom på ca. 16 m². Samme standpunkt ble tatt til en utvidelse på 12 m² av en hytte på ca. 30 m² der det dreide seg om en standardforbedring. Fra praksis kan en også nevne det forhold at en hytte bygges ut for å betjene to familier. Her vil det etter departementets oppfatning dreie seg om en vesentlig endring i de tilfeller hvor tilbygget objektivt sett endrer hyttas karakter fra enfamiliehytte til flerfamiliehytte (f. eks. ved to kjøkken, separate innganger o.l.). I andre tilfeller vil tilbyggets størrelse være avgjørende.»

IV. Referat av saker i henhold til instruksens § 14.

1.

Tilsetting av styrer ved skole og daghjem tilknyttet institusjon for psykisk utviklingshemmede.
(Sak 769/75.)

A klaget i brev av 9. juni 1975 til ombudsmannen over at hun var forbigått ved tilsetting av styrer ved skole og daghjem som var tilknyttet en institusjon for psykisk utviklingshemmede. Institusjonen ble drevet av en privat forening, og tilsettingen var foretatt av institusjonens styre. Klageren opplyste at saken også hadde vært behandlet av sykehusdirektøren i vedkommende fylke, og klagen ble forelagt for denne. Det ble bedt opplyst hvilken kompetanse han hadde i slike tilsettingssaker, og hva som var foretatt i denne saken. Sykehusdirektøren uttalte:

«Ifølge instruks, reglementer, m. v. kan sykehusdirektøren eller hans representant delta i styremøter i alle helseinstitusjoner som er medtatt i fylkeskommunens helseplan med

tale- og forslagsrett. Det var på dette grunnlag undertegnede deltok i styremøtet på — — — heimen hvor ansettelse av bestyrer for — — — skole- og daghjem ble behandlet. (— — — skole- og daghjem har 24 godkjente plasser.)

Sykehusdirektøren skal ifølge sin instruks føre tilsyn med de helseinstitusjoner hvor fylkeskommunen dekker sin andel av drifts- og kapitalutgiftene. Dette skjer bl. a. ved at utskrift av alle møtebøker blir gjennomgått og eventuelle bemerkninger anført. Det antas at sykehusdirektøren i ansettelsessaker ikke kan underkjenne noe styrevedtak medmindre der er gjort formelle feil ved saksbehandlingen. En anmodning om å vurdere f. eks. en ansettelsessak påny, vil likevel bli etterkommet av vedkommende styre. Etter å ha hørt styrets vurdering og begrunnelse for ansettelsen, fant man ikke grunnlag for å anmode om ny behandling av saken.»

A anførte at hun ved henvendelse til sykehusdirektørens kontor hadde fått opplyst at

styret ved institusjonen la vekt på at det var ønskelig å få ansatt en mann i styrerstillingen. Om dette bemerket sykehusdirektøren:

«Ved tidligere besøk ved — — — skole- og daghjem er det fra de ansattes side gitt uttrykk for at det ville vært en stor fordel om der hadde vært ansatt en mannlig person ved institusjonen. Det samme syn kom sterkt fram i styrets drøftinger om hvilken søker som skulle tilsettes. Den som ble tilsatt — B — har nå tatt sin eksamen og er ferdig vernepleier. Han fikk en meget rosende omtale, og det ble framhevet at hans mange positive sider ville styrke klientbehandlingen og miljøet ved — — —»

Det kan også opplyses at søker — — — (en annen kvinnelig søker) var mer inne i bildet som bestyrer enn A, og dersom ikke de momenter som er nevnt ovenfor hadde blitt tillagt så stor betydning, antas at fru — — — hadde blitt tilsatt.»

I brev av 5. august 1975 ba jeg opplyst hvilke hensyn som begrunnet tilsetting av en mann, og om institusjonens eventuelle behov for mannlig betjening nødvendigvis måtte dekkes ved en mannlig styrer. Sykehusdirektøren svarte i brev av 19. august 1975 og la ved to uttalelser fra henholdsvis en oversykepleier og administrasjonssjefen ved institusjonen. I oversykepleierens uttalelse het det:

«Det ble fra min side i styremøte 4. juni d. å. uttalt at jeg fra avdelingsledere ved — — — heimen flere ganger har fått høre at det er ønskelig med en kvinnelig og en mannlig leder, evt. som leder og assistent, da disse kan dekke forskjellige behov hos klienten.

Man har for øvrig brakt i erfaring at avdelingene fungerer bedre med blandet personell.

Bemanningen på — — — Skole og Dagshjem var på dette tidspunkt 6 kvinner.

På bakgrunn av overfornevnte uttalelse fra avdelingsledere og bemanningssituasjonen ved — — — Skole og Dagshjem var det jeg kunne gå inn for å ansette mannlig bestyrer.»

Administrasjonssjefen uttalte seg i det vesentlige i samme retning.

I brev av 7. januar 1976 til A uttalte jeg:

«Avgjørelsen av hvem som skulle ansettes måtte bero på en samlet vurdering av søkerens kvalifikasjoner og personlige egenskaper sett i forhold til stillingen og institusjonens behov. At det ved denne vurdering også ble lagt vekt på at man burde ha både mannlig og kvinnelig betjening, kan det ikke reises innvendinger mot. Hvor stor vekt dette moment skulle tillegges, er imidlertid diskutabelt. Spesielt ved tilsetting av bestyrer, kan det være betenkelig å legge avgjørende vekt på søkerens kjønn, hvis søkerne ikke står omtrent likt når det gjelder kvalifikasjoner.

Av sykehussjefens brev av 31. juli 1975 fremgår at B som fikk stillingen, er blitt ansett vel kvalifisert. Etter det som foreligger, kan jeg ikke se at det foreligger klare kvalifikasjonsmessige forskjeller mellom Dem og B.

At B da tilsettingssaken ble behandlet enda ikke hadde fått sin eksamen fra vernepleierskolen, kan ikke være avgjørende når han hadde eksamen da han tiltrådte.

Ombudsmannens kompetanse er begrenset når det gjelder skjønsmessige avgjørelser. Jeg finner etter det som foreligger ikke å ha grunnlag for å foreta ytterligere i saken.»

2.

Tilsetting i faglærerstilling ved yrkesskole. (Sak 1860/74.)

A klaget i brev, innkommet til ombudsmanen 11. desember 1974, over forbigåelse ved tilsetting i faglærerstilling ved yrkesskole.

Stillingen ble utlyst med søknadsfrist 8. mars 1974. Det meldte seg fem søkere. En av søkerne (B) la fram en uttalelse fra de tre daværende faglærerne ved faglinjen, der hans søknad ble anbefalt.

Yrkesutvalget vedtok 14. mars 1974 å innstille en tredje søker (C) på første plass, A på annen plass og B på tredje plass. Saken skulle ha vært behandlet av skoleutvalget i møte 19. mars 1974, men den ble utsatt, antagelig fordi rektor samme dag fikk et notat datert 19. mars 1974 fra de tre daværende lærere ved faglinjen, der lærerne ga uttrykk for sitt syn på tilsettingssaken og tilrådte tilsetting av B.

Om A uttalte de tre lærere i notatet av 19. mars 1974:

«A har vært vikar ved skolen et par måneder, ikke så lenge han oppgir. Dette var ikke særlig vellykket, og lærerne har ikke tillit til ham. At han har samlet en hel mengde attester fra alt mulig, legger ikke vi særlig vekt på. Hans opplysning om at han er ansatt ved X er ikke riktig, da han sluttet der i 1970, uten at han har fremlagt noen attest derfra, eller fra andre steder han har vært ansatt, så vidt vi kan se.

A's arbeid ved Y tilsier at han skal stå til disposisjon for dem når som helst dette måtte være nødvendig. Dette kan jo ikke kombineres med undervisningen ved skolen. Han er sikkert en dyktig mann på sitt område, men vet også å fremheve seg selv.

Da lærerne ikke tror det kan bli noe godt samarbeide med ham, mener vi at det gode forhold som alltid har vært mellom lærerne, ikke vil kunne fortsette, og dette kan da gå ut over undervisningen og elevene. Vi håper det blir tatt hensyn til dette.»

Rektor fant på bakgrunn av notatet å burde innkalle yrkesutvalget til nytt møte. Yrkesutvalget vedtok 29. mars 1974 å opprettholde sin innstilling av 14. mars 1974.

Rektor foreslo C på første plass, B som nr. 2 og en fjerde søker som nr. 3. Skoleutvalget vedtok å innstille A som nr. 3 og sluttet seg til rektors forslag når det gjaldt nr. 1 og 2. Skolesjefen og skolestyret sluttet seg til skoleutvalgets innstilling. C trakk imidlertid sin søknad tilbake.

Kirke- og undervisningsdepartementet tilsatte 6. august 1974 B i stillingen.

I klagen til ombudsmannen anførte A:

«Gjennom enkelte medlemmer av yrkesutvalget, har det blitt meg fortalt at det under saksbehandlingen ble ytret sterke ord fra skolens lærere og rektor, om at jeg var tyv, løgner og dårlig lærer. Usanne og injurierende uttalelser som går både på faglig og menneskelig anseelse. Uttalt av personer jeg ikke kjenner, en må da anta, i den hensikt å virke skadende. Idag vet fler enn yrkesutvalget og undertegnede hva som har blitt uttalt under saksbehandlingen.

Videre kan jeg opplyse at ved telefonisk henvendelse til rektor, kort tid etter at disse opplysninger ble gitt meg, uttalte at han hadde sine opplysninger fra lærerne og forøvrig hadde han og yrkesutvalgets medlemmer taushetsplikt. Det må være av stor viktighet å få klargjort den eventuelle taushetsplikt som skulle påhvile yrkesutvalgets medlemmer og andre deltagere på ansettelsesmøter. En persons rettsbeskyttelse kan ikke tilsidesettes under påskudd av taushetsplikt.»

I brev herfra av 30. april 1975 til departementet ble vist til lov av 1. mars 1940 om yrkesskoler for håndverk og industri (nr. 1) § 13 første ledd nr. 2 som hadde denne ordlyd:

«Hvor Kongen ikke har fastsatt noe annet, tilsettes etter offentlig konkurranse:

1. — — —
2. Faglærere og andre lærere i full post av departementet etter innstilling fra skolens styre. Ved tilsetting av faglærere i skoleverksteder har vedkommende yrkesutvalg forslagsrett. Sluttes styret seg ikke til yrkesutvalgets forslag, skal saken legges fram for dette på nytt før styrets innstilling går til departementet.»

Ved tilsetting i stilling som faglærer i skoleverksted kunne det etter denne lovbestemmelse så vidt skjønnes være spørsmål om fremlegging av saken på nytt for yrkesutvalget når rekkefølgen i yrkesutvalgets innstilling var tenkt fraveket. — Departementet ble bedt om en uttalelse til dette, og om en orientering om hvordan klagerens og den tilsattes utdanning, praksis og øvrige kvalifikasjoner var vurdert. I brevet herfra het det videre:

«I klagen er anført:

«Videre kan jeg opplyse at ved telefonisk henvendelse til rektor, kort tid etter at disse opplysninger ble gitt meg, uttalte at han hadde sine opplysninger fra lærerne og forøvrig hadde han og yrkesutvalgets medlemmer taushetsplikt. — — —»

Så vidt skjønnes siktes det her til brev av 19. mars 1974 i anledning av ansettelsessaken, undertegnet av tre lærere ved skolen. Det bes opplyst hvorledes departementet vurderer spørsmålet om A med hjemmel i forvaltningsloven § 18 har rett til å gjøre seg kjent med brevet.»

Departementet uttalte i brev av 27. august 1975:

«Omhandlede bestemmelse i yrkesskolelovens § 13 første ledd nr. 2 har departementet fortolket dithen at det bare er i de tilfelle skolestyret i sin innstilling bringer inn nye navn i relasjon til Yrkesutvalgets forslag at saken skal legges fram for dette på nytt. I de tilfelle det bare gjelder foretatte endringer i rekkefølgen på de foreslåtte personer, går skolestyrets innstilling videre til departementet.

Samtlige som ble innstilt fylte de formelle utdanningsmessige og praktiske krav som stilles. Med yrkesskole hadde B 12 år i faget, altså en solid bakgrunn. Han vikarierte ett år ved yrkesskole og fikk en meget god attest av skolen. A som også hadde en meget solid faglig bakgrunn, vikarierte likeledes ved skolen. Av lærernes uttalelse av 19. mars 1974 går det fram at samarbeidet ikke har vært det beste. Ved departementets vurdering har ikke dette moment vært avgjørende, — man fant etter en samlet vurdering ingen grunn til å fravike innstillingen.»

Departementet antok at A med hjemmel i forvaltningsloven § 18 hadde rett til å gjøre seg kjent med brevet av 19. mars 1974 fra de tre faglærerne.

I et senere brev herfra ble departementet på nytt bedt om en orientering om hvorledes A's og den tilsattes praksis og øvrige kvalifikasjoner var vurdert. Det ble bl. a. vist til at A etter det som forelå, hadde bedre utdanning enn B.

Departementet utfalte i brev av 29. januar 1976:

«Av dokumentasjonen går det fram at A har en meget solid utdanning. Søkerens utdanning er selvsagt et meget viktig moment, men like viktig er den praktiske bakgrunn og andre forhold som har betydning for stillingen som lærer. Vi viser blant annet til skoleutvalgets uttalelse om at B har «vist seg som en brukbar og interessert lærer som har kommet godt ut av det, både med elevene og de øvrige lærere ved faglinjen.»

I min avsluttende uttalelse ga jeg uttrykk for følgende syn på sakens hovedpunkter:

Departementet hadde fortolket yrkesskoleloven § 13 første ledd nr. 2 dithen at det bare er når skolestyret i sin innstilling bringer inn nye navn i forhold til yrkesutvalgets forslag at saken skal legges fram for yrkesutvalget på nytt. Yrkesskoleloven § 13 nr. 2 bestemmer at saken skal legges fram for yrkesutvalget på nytt når styret ikke slutter seg til yrkesutvalgets forslag. Uttrykket «yrkesutvalgets forslag» måtte etter min mening også antas å omfatte rekkefølgen av de foreslåtte, og § 13 nr. 2 måtte da forstås slik at saken skulle legges fram for yrkesutvalget på nytt

også når skolestyret ville endre rekkefølgen på de innstilte. Skolestyret burde derfor etter min mening ha forelagt saken for yrkesutvalget før den ble sendt til departementet med skolestyrets innstilling. Når dette ikke var gjort, burde departementet ha returnert saken.

Jeg antok imidlertid at feilen ikke kunne hatt betydning. Saken var behandlet to ganger av yrkesutvalget, som hadde fastholdt sin innstilling av A foran B. Departementet var således da saken ble behandlet der, klar over at yrkesutvalget holdt på A foran B tross de innvendinger som var reist mot A.

I likhet med departementet fant jeg at A etter forvaltningsloven § 18 hadde rett til å gjøre seg kjent med notatet av 19. mars 1974 fra de tre faglærerne, og at hans anmodning om å få se det, burde ha vært etterkommet. Det var ikke opplyst om A henvendte seg til rektor for å få se notatet før tilsettings-saken var avgjort, eller først etterpå. Jeg fant ikke grunn til å foreta nærmere undersøkelser på dette punkt, fordi notatet etter min mening uoppfordret burde ha vært forelagt ham før det ble truffet avgjørelse i saken. De tre lærerne hevdet at A hadde gitt uriktige opplysninger om sin praksis, og at hans arbeid ved Y ikke kunne kombineres med undervisning ved skolen. Jeg fant det klart at A måtte ha interesse av å få uttale seg om disse rent faktiske forhold, og at han av hensyn til sakens opplysning, jfr. forvaltningsloven § 13, burde ha vært gitt anledning til å uttale seg. En gjennomgåelse av de vedlegg som fulgte A's søknad, ville riktignok vise at hans opplysninger om praksis var dokumentert, men det ville gitt betydelig større sikkerhet for at en forsvarlig vurdering hadde funnet sted, om hans uttalelse var innhentet.

Notatet ga videre uttrykk for at A's kortvarige vikariat ved skolen ikke hadde vært «særlig vellykket», at de tre lærerne ikke hadde tillit til ham og at de ikke trodde det kunne bli noe godt samarbeid. Uttalelsen ga uttrykk for rent personlige vurderinger og synspunkter som i seg selv vanskelig kunne imøtegås. Hvis disse vurderinger skulle tillegges noen vekt i saken, ville det imidlertid ha betydning hvilket grunnlag de tre lærerne hadde for sine vurderinger, og dette burde ha vært nærmere klarlagt også ved at A i nødvendig utstrekning hadde fått uttale seg.

Det syntes ikke å være tvilsomt at A hadde den beste teoretiske utdanning, og det var ikke fra departementets side påpekt noe konkret ved B's praksis som skulle gjøre ham bedre kvalifisert enn A. At yrkesutvalget innstilte A foran B og fastholdt denne innstilling, tydet også på at A når det gjaldt utdanning

og praksis, måtte anses bedre kvalifisert enn B. At B ifølge skoleutvalget hadde vist seg som en «brukbar» og interessert lærer, syntes heller ikke uten videre å kunne føre til at han måtte rangeres foran A.

Etter det som forelå, måtte jeg anta at samarbeidsforholdet med de øvrige lærerne var et ikke uvesentlig moment ved vurderingen. Selv om departementet i brev av 27. august 1975 hadde anført at dette ikke var «avgjørende», var det ikke bestridt at momentet hadde tellet med ved den samlede vurdering. Av departementets uttalelse av 29. januar 1976 fremgikk at det var lagt vekt bl. a. på at B hadde kommet godt ut av det med «de øvrige lærere ved faglinjen».

Jeg fant det ikke tvilsomt at evnen til samarbeid med bl. a. de øvrige lærere ved skolen er et moment som kunne tillegges vekt, men etter det som forelå, kunne jeg ikke se at departementet hadde et tilstrekkelig grunnlag for å anta at A savnet evne til samarbeid, og at eventuelle samarbeidsvanskeligheter under hans vikariat skyldtes ham. Jeg pekte på at de tre lærerne allerede på et tidlig tidspunkt hadde engasjert seg til fordel for B, jfr. den erklæring som vedlå hans søknad. Det lå derfor nær å oppfatte deres notat av 19. mars 1974 som et innlegg til fordel for B som de allerede hadde gitt uttrykk for at de ønsket tilsatt. Jeg fant at notatet burde ha vært vurdert på denne bakgrunn. Når det, slik det måtte antas å være gjort, var tillagt vekt at «samarbeidet ikke har vært det beste», burde det ha vært klarlagt nærmere hva som lå til grunn for lærernes uttalelse, og A burde ha fått uttale seg. Jeg fant at den saksbehandling som lå til grunn for avgjørelsen, ikke hadde vært betryggende.

Hvorledes saken ville ha blitt vurdert etter nærmere undersøkelser, hadde jeg ikke grunnlag for å uttale noe om. Jeg fant heller ikke tilstrekkelig grunn til ytterligere undersøkelser, idet klagen først og fremst var rettet mot saksbehandlingen og tilsettingen av B ikke kunne gjøres om.

3.

Formannskapsvedtak om oppnormering av stilling omgjort av kommunestyret.

(Sak 392/76.)

En tjenestemann ved et formannskapskontor klaget i brev av 7. april 1976 over at kommunestyret hadde omgjort formannskapets vedtak om å oppnormere hennes stilling som kontorassistent til fullmektig i lønnsklasse 11. Hun mente å ha krav på at lønnen i lønnsklasse 11 ble opprettholdt og på etterbetaling med renter for tiden etter omgjøringen.

Saksforholdet var følgende:

Tjenestemannen søkte i brev av 22. mars 1975 kommunen om lønnsopprykk. Formannskapet vedtok 9. juni 1975, etter anbefaling fra kommunens lønnsutvalg, å oppnormere den kontorassistentstilling hun var tilsatt i, til fullmektigstilling i lønnsklasse 11 med virkning fra 1. mai 1975. Vedtaket ble referert i kommunestyrets møte 3. juli 1975 uten at det kom noen merknader.

Kommunestyret hadde i møte 17. april 1975 i medhold av § 24 i kommuneloven av 12. november 1954 (nr. 1) gitt følgende fullmakt til formannskapet:

- «1. at formannskapet gjer vedtak i saker vedkommande tarifforslag og det som høyrer til, både sentralt og lokalt, på vegne av kommunen
2. å fastsetje løn m. m., inkl. ansiennitet, men unnateke lønsfastsetting ved oppretting av nye stillingar, omorganiseringar o. l.»

I forbindelse med utbetaling av den nye, høyere lønn til tjenestemannen gjorde kommunerevisjonen oppmerksom på at nevnte fullmaktsvedtak ikke kunne sees å dekke formannskapets vedtak om lønnsopprykk; lønns-saken måtte derfor behandles av kommunestyret. Kommunestyret endret i møte 2. oktober 1975 fullmakten til formannskapet dithen at uttrykket «sentralt og lokalt» i punkt 1 ble byttet ut med «sentrale og fylkesvise forhandlinger». Tjenestemannens lønsplassering ble behandlet på nytt i kommunestyremøte 13. november 1975, der det ble vedtatt at hennes stilling ved formannskapskontoret skulle være kontorassistentstilling og følge den vanlige lønnsstige for kontorassistenter. Kommunestyret opphevet med dette formannskapets vedtak av 9. juni 1975. Som grunnlag for omgjøringen ble anført:

«Kommunestyret har etter denne tid hatt seg forelagt eit tidlegare gjeve fullmaktsvedtak. Det er i fullmakten som formannskapet nå har, uttrykkjeleg sagt at denne omfattar sentrale og fylkesvise forhandlinger. Såleis fell denne søknaden utanom, og saka må leggjast fram for kommunestyret til avgjerd. — Søknaden er sendt 22. mars i år.»

Tjenestemannens lønn som fullmektig, som hun hadde hatt fra 1. mai 1975, ble inndratt fra 30. november 1975.

Tjenestemannen klaget til fylkesmannen som i brev av 29. januar 1976 til formannskapet uttalte:

«Etter fylkesmannens oppfatning er det sannsynlig at tjenestemannen etter meldinga om formannskapsvedtaket, og etter å ha motatt lønn i samsvar med vedtaket, har fått rett til lønsplasseringa, slik at kommunestyret ikke ensidig kan plassere henne i lavere lønnsklasse igjen.

En ber derfor kommunestyret vurdere saka på nytt.»

Kommunestyret opprettholdt imidlertid i møte 31. mars 1976 vedtaket om omgjøring, men tok forbehold om fylkesmannens godkjenning.

På bakgrunn av fylkesmannens uttalelse og kommunestyrets siste behandling av saken skrev jeg til fylkesmannen og ba opplyst om han ville foreta ytterligere i saken. Hvis fylkesmannen ikke fant å kunne gjøre noe, ba jeg saken forelagt for kommunestyret til uttalelse, idet jeg bemerket:

«Når formannskapet etter søknad fra tjenestemannen innvilget lønnsopprykk, må dette anses som et enkeltvedtak til gunst for en part. Et slikt vedtak kan ikke fritt omgjøres, og det er av interesse å få klarlagt det rettslige grunnlag for kommunestyrets omgjøringssvedtak.

Dersom kommunestyret mener å stå fritt når det gjelder omgjøring av formannskapsvedtak av denne art, bes det opplyst og nærmere begrunnet.

Kommunestyrevedtaket av 13. november 1975 synes å måtte forstås slik at kommunestyret har lagt vesentlig vekt på at formannskapets vedtak gikk utover «fullmakten som formannskapet nå har». Gyldigheten av formannskapets vedtak må imidlertid vurderes ut fra den fullmakt formannskapet hadde da vedtaket ble truffet, dvs. fullmaktsvedtaket av 17. april 1975 slik det lød før endringen av 2. oktober s. å. Hvis kommunestyret finner det avgjørende at formannskapets vedtak faller utenfor det endrede fullmaktsvedtak, bes om en nærmere begrunnelse.

Kommunerevisjonen har så vidt skjønnes funnet at formannskapet hadde gått utenfor rammen av fullmaktsvedtaket også slik det lød før endringen. Det bes opplyst om kommunestyret er enig i dette, og i tilfelle om en nærmere begrunnelse. Det bes innhentet uttalelse fra formannskapet om vedtaket ble antatt å være hjemlet i punkt 1 om «tarifforslag og det som høyrer til» eller i punkt 2 om fastsetting av «løn m. m., inkl. ansiennitet».

Selv om det skulle være så at formannskapet ved sitt vedtak av 9. juni 1975 gikk utover den myndighet det var delegert av kommunestyret, var det neppe uten videre klart at det i oktober 1975 kunne gjøres gjeldende overfor tjenestemannen at vedtaket er ugyldig. Det vises her til at delegasjonsvedtaket under enhver omstendighet var uklart og at det bør være formannskapets og kommunestyrets sak å holde rede på kompetanseforholdene.»

Fylkesmannen uttalte i brev av 21. mai 1976 til kommunen at han fortsatt var av den oppfatning at kommunen etter omstendighetene var bundet av formannskapets vedtak om lønsplassering, slik at kommunestyret ikke ensidig kunne plassere tjenestemannen i lavere lønnsklasse. Kommunestyrets vedtak trengte imidlertid ikke godkjenning etter

kommuneloven, og fylkesmannen antok at vedtaket heller ikke ble rammet av kommune-loven § 60 annet ledd slik at fylkesmannen skulle erklære det for ugyldig.

Kommunestyret behandlet henvendelsen fra ombudsmannen i møte 29. juni 1976, og vedtok å oppnormere tjenestemannens assistentstilling til fullmektigstilling i lønnsklasse 11 (med opprykk til lønnsklasse 12). Fylkesmannen godkjente vedtaket, og tjenestemannen fikk etterbetalt lønn fra 1. desember 1975.

4.

Lønn etter overføring fra styrerstilling til lærerstilling.

(Sak 151/76.)

En lærer klaget i brev av 5. februar 1976 over sin avlønning. — Læreren var i tiden 1. juli 1968—1. juli 1972 tilsatt i oppsigelig stilling som styrer ved en barneskole. I denne stillingen hadde hun lønn i lønnsklasse 18. Skolen ble høsten 1971 godkjent som kombinert barne- og ungdomsskole, og styrerstillingen ble som følge av dette lyst ut. Klageren fylte ikke kvalifikasjonskravene for tilsetning i styrerstilling, og fikk heller ikke dispensasjon. Hun ble derfor med hjemmel i § 23 nr. 1 i grunnskoleloven av 13. juni 1969 nr. 24 overført til lærerstilling i kommunen fra 1. juli 1972 med bibehold av styrerlønnen. Grunnskoleloven § 23 nr. 1 første og annet ledd lyder:

«Skolestyret kan med 3 måneders varsel seie opp lærar eller skolestyrar som ikkje er fast tilsett, når ei stilling fell bort ved omskiping av krinsar, ved inndraging av klassar eller av andre tvingande grunnar.

I slike høve kan skolestyret like eins krevje at lærar eller skolestyrar som er tilsett fast eller på oppseiing, tek teneste ved ein annan grunnskole i kommunen, når han får noko så nær dei same arbeidsvilkår. Skolestyrar, og lærar med særoppgåver, har likevel ikkje krav på å få tilsvarende stilling. Lønna må ikkje setjast ned.»

Fra 1. mai 1973 ble styrere på barnetrinnet plassert i lønnsklasse 19. Endringen ble også gjort gjeldende for klageren. I 1975 ble imidlertid hennes lønn satt ned igjen til lønnsklasse 18, etter at lønsspørsmålet hadde vært forelagt for Kirke- og undervisningsdepartementet. Departementet uttalte i brev av 19. desember 1975 til skoledirektøren:

«Etter grunnskolelovens § 23.1 kan skolestyret ved endring av grunnlaget for stillingen enten

- a) si opp lærer eller styrer som ikke er fast tilsatt, eller
- b) overføre vedkommende til annen stilling. I så fall må lønnen ikke settes ned.

Departementet mener at skolestyret kan si

opp læreren fra den oppsigelige styrerstilling nå, sjølv om det er gått mer enn tre år siden hun gikk over i vanlig lærerpost. Departementet finner imidlertid ikke å burde henstille til skolestyret å si opp læreren fra styrerstillingen. Departementet antar at en slik henstilling vil kunne oppfattes som en innblanding i kommunens sjølvbestemmelsesrett. Departementet antar at skolestyret sjølv bør vurdere berettigelsen av en eventuell oppsigelse fra styrerstillingen. Departementet er klar over at læreren vil fortsette i lærerstillingen dersom skolestyret finner å ville si henne opp fra styrerstillingen, men antar at skolestyret i så fall samtidig bør fatte vedtak om tilsetning i lærerstilling.

Dersom skolestyret ikke finner å ville si opp læreren fra styrerstillingen, må hun få lønn etter lønnsklasse 18.4, som var den lønnen hun hadde mens hun var styrer. Også i dette tilfelle må skolestyret fatte formelt vedtak om ordningen.

Dersom skolestyret finner å ville si opp læreren fra styrerstillingen, må hun få lønnsklasse 18.4 i oppsigelsestida, og lønnsklasse 17.4 (som er topplønn for lærer uten opprykk) etterpå.»

I klagen til ombudsmannen viste læreren til at hun ikke var oppsagt fra styrerstillingen. Hun mente derfor å ha krav på lønn i lønnsklasse 19 ut fra grunnskoleloven § 23 nr. 1. Hun hevdet for øvrig at det var en feil at hun ikke hadde vært fast tilsatt i styrerstillingen i barneskolen.

Jeg forela saken for departementet og pekte på at bestemmelsen i grunnskoleloven § 23 nr. 1 om at lønnen ikke må settes ned, kan forstås slik at den som er overført til annen stilling, har krav på samme avlønning som om vedkommende hadde fortsatt i den tidligere stilling så lenge oppsigelse fra denne ikke er skjedd.

Departementet svarte i brev av 23. juni 1976:

«Departementet mener at nevnte bestemmelse ikke gir sikkerhet for lønnsrettigheter ut over den lønnsklasse vedkommende hadde på overføringstidspunktet. Departementets praksis på området gjelder overføring av fast tilsatt styrer. En kjenner ikke til at styrer tilsatt på oppsigelse tidligere er overført til lærerstilling etter nevnte bestemmelse. Det vanlige i slike tilfelle er at styreren sies opp. Departementet mener imidlertid at bestemmelsen må forstås på samme måte enten styreren er tilsatt fast eller på oppsigelse.

Departementet har ut fra dette ikke funnet å kunne samtykke i at læreren avlønnes etter lønnsklasse 19.»

I avsluttende brev av 23. august 1976 til læreren anførte jeg:

«Ordlyden i bestemmelsen: «Lønna må ikkje setjast ned» gir ikke noen sikker løsning på det foreliggende lønsspørsmål som så vidt sees heller ikke er behandlet i lovforarbeidene. Departementet har etter det opplyste, bygd

på lang praksis og så vidt skjønnes også sett hen til praksis på andre områder hvor det er bestemmelser om at en tjenestemann skal få beholde sin lønn ved overgang til ny stilling. Departementets praksis gjelder fast tilsatte styrere som blir overført til andre stillinger. Styrere tilsatt på oppsigelse kan, som departementet anfører, vanskelig komme i noen annen stilling. Det forhold at De ved overføringen ikke er oppsagt fra styrerstillingen, kan således ikke stille Dem i noen bedre situasjon enn fast tilsatte styrere som blir overført etter samme bestemmelse. Spørsmålet om De burde vært tilsatt i fast stilling som styrer ved barneskolen, får etter dette ingen betydning for lønsspørsmålet; jeg har derfor ikke funnet grunn til å undersøke det nærmere. Jeg finner etter det som foreligger ikke å kunne fastslå at departementets forståelse av bestemmelsen om lønn i grunnskoleloven § 23 nr. 1 er uriktig og kan derfor heller ikke reise innvendinger mot departementets standpunkt om at De ikke har krav på lønn i lønnsklasse 19.»

5.

Tap av tenestetefelefon ved overføring til teneste som styrar av ungdomsskole.
(Sak 1292/75.)

Styraren ved ein ungdomsskole klaga i brev av 27. oktober 1975 over at kommunestyret hadde vedteke at han ikkje skulle ha tenestetefelefon etter 1. januar 1976. Han hadde hatt tenestetefelefon heilt frå 1. august 1960 då han vart tilsett som rektor ved ein realskole i kommunen. I samband med overgangen til 9-årig skole og reine gymnas vart han overført til styrarstillinga i ungdomsskolen frå 1. august 1973. Kyrkje- og undervisningsdepartementet gjorde i overføringsbrevet merkam på at han ved overføringa ville få «dei økonomiske rettane hade hadde i si tidlegare stilling». — Det vart ikkje gjort særskilt vedtak om tenestetefelefon i samband med at han tok til i styrarstillinga ved ungdomsskolen.

I klaga til ombodsmannen hevda styraren at det måtte vere ein økonomisk rett å ha tenestetefelefon, og at han måtte ha krav på å få behalde denne. Han viste til at han budde 10 km frå skolen og meinte at han hadde behov for tenestetefelefon.

Saka vart lagt fram for kommunen. I saksutgreiing til formannskapet, som dette sa seg samd i, heitte det:

«Ved utarbeidinga av innstilling til formannskapet, som låg til grunn for kommunestyrets handsaming av saka, var det lagt til grunn som føresetnad at yting av tenestetefelefon er ei praktisk, administrativ ordning som vert sett iverk for å lette administrasjonen. Tenestetefelefon vert såleis i kommunen ytt etter særskilt handsaming av kommunestyret og etter vedtak av dette organet i kvart einskilt høve. Tenestetefelefon vil i så tilfelle ikkje utgjere nokon økonomisk rett for vedkomande tenestemann, men nærast ei pålagt tenesteplikt, som kommunen tek kostnadene med. Følgjeleg vil denne plikta falle bort når kom-

munen, i dette tilfelle ved kommunestyret, vedtek at ordninga skal slutte å gjelde. Tenestetefelefonen er såleis ikkje noko yting til tenestemannen for utført arbeid i stillinga, eller noko yting for kvalifikasjonskrav o. l., til dømes på linje med lønsgodtgjersle og rettar etter tariffavtale.

Eg kan heller ikkje skjønne at departementet i brevet sitt til skuledirektøren av 8. juni 1972 har meint at «dei økonomiske rettane han hadde i si tidlegare stilling» også skulle gjelde tenestetefelefonen, spesielt ikkje så lenge tenestetefelefontilhøvet ikkje var nemnt av skulestyret ved handsaming av overføringa av skulestyraren frå stilling i realskolen til stilling i ungdomsskolen.»

Då saka reiste spørsmål om korleis ein skulle forstå ordlaget «dei økonomiske rettane» i overføringsbrevet frå Kyrkje- og undervisningsdepartementet, vart det òg bede om ei fråsegn frå departementet. Departementet svara:

«Når Kirke- og undervisningsdepartementet ved overtallighet har overført personell fra realskoler til stillinger i grunnskolen, har det alltid vært gjort under den forutsetning at vedkommende skulle få beholde de økonomiske rettigheter han hadde i sin tidligere stilling. Disse økonomiske rettigheter har en imidlertid ikke ment skulle omfatte mer enn det som har relasjon til lønsgodtgjørelse og rettigheter etter tariffavtale.

Tjenestetefelefon har ingen relasjon til lønn, men er knyttet til en bestemt tjenesteplikt. I dette tilfelle må det være skolestyrets vurdering hvorvidt styrerfunksjonen ved — — — ungdomsskole tilsier tjenestetefelefon.»

I avsluttande brev av 25. mai 1976 til skulestyraren skreiv eg:

«Etter § 19 femte leden i realskolelova av 12. juni 1964 (nr. 2) hadde undervisningspersonalet ved overføring som i Dykkar sak krav på å få behalde «de økonomiske rettigheter» dei hadde i deira tidlegare stillingar. Eg finn ikkje å kunne reise innvendingar mot kommunen og departementet sitt standpunkt om at tenestetefelefon ikkje går under dei rettane undervisningspersonalet etter regelen skal vere sikra. Med økonomiske rettar er sikta til løn og rettar etter tariffavtale. Tenestetefelefon er knytta til særskilte stillingar og er ikkje ei økonomisk rett for ein tenestemann på same måte som løn. Grunnlaget for å gje ein tenestemann tenestetefelefon er omsynet til tenesta. — — —»

Eg heldt fram at sjølv om skulestyraren hadde hatt tenestetefelefon i lang tid, gav ikkje det han rett til å få behalde denne. Om ordninga med tenestetefelefon skulle halde fram, måtte avgjerast ut frå ei behovsvurdering frå kommunen si side. Kommunen hadde m. a. bygd på at skulestyraren hadde telefon på skolen. Det kunne ikkje seiast noko på vedtaket i kommunestyret om å oppheve ordninga med tenestetefelefon for skulestyraren.

6.

Arbeidstid for turnuskandidater og yngre sykehusleger — Arbeidervernlovens arbeidstidsbestemmelser.
(Sak 1405/74.)

En turnuskandidat klaget i september 1974 til ombudsmannen over arbeidstiden for turnuskandidater og yngre sykehusleger. Han tok utgangspunkt i arbeidsordningen ved fylkes-sykehuset på stedet.

Klagen ble forelagt for administrerende overlege ved sykehuset, som uttalte:

«En må være helt enig i at turnusordningen slik som den har vært ordnet på alle sykehus, er et meget hardt arbeid, som så vidt jeg skjønner går utover arbeidervernlovens regler og bestemmelser, og at forholdet bør rettes på ved samarbeide mellom De Yngre Lægers forening og By og herredsforbundet.»

Klagen ble også forelagt for Sosialdepartementet som opplyste:

«Turnustjenesten administreres av Helsedirektoratet. Turnuskandidatene går imidlertid inn i vanlige underordnede legestillinger ved sykehusene. Lønns- og arbeidsvilkårene for denne gruppe leger skjer ved forhandlinger mellom sykehuseierne (i de fleste tilfeller Norske Kommuners Sentralforbund) på den ene side og Yngre lægers forening på den annen side. — — —»

Jeg fremholdt i brev av 4. april 1975 til Sosialdepartementet:

«I klagen hit anfører klageren bl. a. at bestemmelsene om arbeidstid i § 2 i overenskomsten mellom Norske Kommuners Sentralforbund og Yngre lægers forening er i strid med arbeidervernloven av 7. desember 1956 (nr. 2). Han har i denne forbindelse vist til overenskomstens regler for omregning av vakttid til effektiv arbeidstid (4:1-regelen).

Om 4:1-regelen ved sykehusene uttaler Odd Friberg i Kommentarer til arbeidervernloven, bind 1, s. 124:

«Ved sykehusene regner i alminnelighet partene at 1 time bunden tid svarer til ¼ time aktiv tjeneste. Arbeidsordningen ved disse bedrifter er i stor utstrekning blitt lagt opp på dette grunnlag. Loven har intet holdepunkt for en slik beregningsmåte. Ordningene som blir sendt inn til godkjenning, blir bedømt skjønnsmessig i hvert enkelt tilfelle. En slik omregningsfaktor som nevnt kan således ikke nyttes ved beregning av arbeidstiden i lovens forstand. Hvis den faktiske arbeidstid (antall klokketimer i aktiv og bunden tjeneste) overskrider de grenser som er fastsatt for den alminnelige arbeidstid, må det søkes om dispensasjon. F. eks. vil en tjeneste med 37½ time aktivt arbeid og 20 timer bunden tid pr. uke bare utgjøre 42½ time beregnet tid etter nevnte ordning, mens den faktisk anvendte tid er 57½ time og i strid med § 23 — 1 eller § 24 — 5.»

Så vidt skjønnes er det klart at bestemmel-

sene om arbeidstid i overenskomsten mellom Yngre lægers forening og Norske Kommuners Sentralforbund i praksis leder til at den faktiske arbeidstid (antall klokketimer i aktiv og bunden tjeneste) for turnuskandidater overskrider lovens grenser for den alminnelige arbeidstid. Når overenskomstens parter likevel har godtatt forholdet, synes begrunnelsen å være at man mener å ha hjemmel i arbeidervernloven § 24 nr. 6 til å fravike lovens bestemmelser om den alminnelige arbeidstid for sykehuspersonale.

Etter arbeidervernloven § 24 nr. 6 kan Direktoratet for arbeidstilsynet i nærmere angitte tilfelle tillate lempning i bestemmelsene om den alminnelige arbeidstids lengde. Det bes opplyst om slik tillatelse er gitt når det gjelder turnuskandidater ved sykehusene enten generelt eller for det enkelte sykehus. Dersom det ikke foreligger slik tillatelse, bes opplyst om Helsedirektoratet på bakgrunn av nærværende klage vil overveie å forelegge saken for Direktoratet for arbeidstilsynet slik at forholdet til arbeidervernlovens arbeidstidsbestemmelser kan bli avklart.»

Etter å ha innhentet uttalelser fra Norske Kommuners Sentralforbund og Yngre lægers forening uttalte departementet i brev av 12. september 1975:

«Som det vil fremgå av partenes uttalelser gjelder det spørsmål som er reist ikke bare turnuskandidater, men berører de fleste tjenestemenn innenfor gruppen underordnede leger, og saken må derfor ses i vid sammenheng.

Det er på det rene at overenskomsten mellom partene forutsetter at arbeidervernlovens arbeidstidsbestemmelser overskrides. Det må imidlertid, som anført av Norske Kommuners Sentralforbund, tas i betraktning hvilke vaktordninger som kan vurderes som arbeidstid, at underordnede leger er i utdanningsstilling og hvilke arbeidsoppgaver som ellers er å anse som underordnede legers tjenesteplikt og dermed kan vurderes som arbeidstid i lovens forstand.

Det vil fremgå av uttalelsene at spørsmålet om underordnede legers arbeidstidsordninger, eventuelt dispensasjon fra lovens bestemmelser formelt ikke har vært forelagt arbeidstilsynet. I brevet fra Norske Kommuners Sentralforbund berøres også mulige årsaker til dette.

Som det videre vil fremgå av uttalelsen fra Norske Kommuners Sentralforbund har nå arbeidsgiverpartene innledet forhandlinger med legeorganisasjonene om sykehuslegers ansettelses- og arbeidsvilkår. Sosialdepartementet vil i denne forbindelse vurdere om det gjennom de årlige budsjetter er muligheter for å redusere underordnede legers arbeidstid ved en økning av antallet nye legestillinger. Departementet vil finne det riktig at tariffpartene i en eventuell situasjon med flere legestillinger konsulterer Arbeidstilsynet ved oppsett av tjenesteplaner.»

Jeg forela saken for Arbeidstilsynet, som bemerket:

«Arbeidervernloven av 19. juni 1936 ble gjort gjeldende for tjenesten ved sykehus med

en overgangsperiode på 2 år for gjennomføring av arbeidstidsbestemmelsene. De underordnede sykehuslegene kom inn under arbeidstidskapitlet, mens høyere administrative legestillinger var unntatt etter en generell unntaksbestemmelse for lederstillinger. Tjenesten for sykehuslegene har vært vanskelig å tilpasse lovens arbeidstidsbestemmelser, delvis på grunn av at tjenestens art ikke faller helt sammen med lovens kriterier og delvis på grunn av mangel på leger eller legestillinger. Loven har tre sett regler for henholdsvis aktiv tjeneste (§ 23), arbeidsberedthet (§ 24 nr. 5) og bunden tid (hvilende vakt) eller kombinasjon av aktiv og passiv tjeneste (§ 24 nr. 6). Den siste bestemmelse som er blitt anvendt på en del legers tjeneste, forutsetter samtykke for hver enkelt arbeidstidsplan av arbeidstilsynet. I årenes løp er det gitt adskillige slike samtykker. I tillegg til nevnte tjenesteordninger kommer såkalt hjemmevakttjeneste som i prinsippet faller utenom arbeidstidsbestemmelsene. Ved sykehusene har vi hatt mange grensetilfelle hvor legen bor på stedet og ikke er på avstand fra sitt arbeidsmiljø.

— — — Det vises også til tariffavtalen for perioden 1.5.1968—30.4.1970 hvoretter forutsetningen var at arbeidstidsplanen med aktiv og passiv tjeneste ut over 42½ time pr. uke skulle forelegges for arbeidstilsynet. Dette ble gjennomført i en viss utstrekning, men praktiske problemer oppsto med oppsettningen av slike planer og vurderingen av tjenestens art.

Ved neste tariffrevisjon kom partene fram til en tariffavtale som regulerte de forskjellige sider av tjenesteordningen uten at det var forutsatt noen medvirkning fra tilsynets side når lovens rammer ble overskredet. Tariffavtalen bygger også på et høyere timetall for arbeidstiden enn loven uten at ordningen er basert på avtaler eller dispensasjoner om gjennomsnittsberegning i samsvar med lovens bestemmelser. Direktoratet er ikke blitt forelagt denne tariffavtale til nærmere vurdering og kan ikke akseptere en tariffavtale som er i strid med lovens bestemmelser. Etter arbeidervernloven har arbeidsgiveren ansvaret for at lovens arbeidstidsbestemmelser overholdes. Ledelsen for det enkelte sykehus er således forpliktet til å påse at tjenesten for de underordnede leger er i samsvar med lovens bestemmelser og at nødvendige dispensasjoner eventuelt innhentes.

Direktoratet mener at partene i forbindelse med gjennomføringen av den siste arbeidstidsnedsettelse må sørge for at tariffavtalen blir revidert i samsvar med arbeidervernloven. En eventuell avvikelse av lovens rammer må i tilfelle være basert på lovens § 23 nr. 6. Det vises ellers til nest siste avsnitt i Helsedirektoratets brev av 12. september 1975 til Sivilombudsmannen.

Direktoratet vil foreslå at spørsmålet blir drøftet av representanter for Helsedirektoratet, Arbeidstilsynet og partenes hovedorganisasjoner. — — —

I avsluttende brev av 7. september 1976 til Sosialdepartementet uttalte jeg:

«Det fremgår av de nevnte uttalelser at gjeldende tariffavtale mellom Yngre lægers forening og Norske Kommuners Sentralforbund innebærer at arbeidstidsbestemmelsene i

arbeidervernloven ikke blir overholdt. Det er opplyst at det for tariffperioden 1. mai 1968—30. april 1970 var forutsetningen at arbeidstidsplaner med aktiv og passiv tjeneste ut over 42½ time pr. uke skulle forelegges for Arbeidstilsynet. Denne forutsetning ble så vidt skjønnes bare delvis fulgt opp. For inneværende tariffperiode er det ikke søkt om dispensasjon etter arbeidervernloven § 24 nr. 6.

Etter det opplyste er arbeidstidsordningen for turnuskandidater og underordnet legepersonale begrunnet i den vanskelige bemannings-situasjonen. Dette er imidlertid ikke noen ny situasjon, og arbeidsordninger som har medført at arbeidervernlovens regler om arbeidstid ikke kan overholdes, har etter det som foreligger, vært gjennomført i en årrekke. På denne bakgrunn må det anses uheldig at det ikke er gjort tilstrekkelig for å bringe forholdet til arbeidervernloven i orden, om nødvendig ved at det ble innhentet samtykke fra Arbeidstilsynet til å overskride den arbeidstid som er fastsatt i arbeidervernloven.

I departementets brev av 12. september 1975 antydtes at man i forbindelse med den forestående tariffrevisjon vil vurdere tiltak for å bringe arbeidstiden for turnuskandidater og underordnet legepersonale i samsvar med arbeidstidsbestemmelsene i arbeidervernloven. I uttalelsen av 23. juli 1976 fremholder Arbeidstilsynet at «partene i forbindelse med gjennomføringen av den siste arbeidstidsnedsettelse må sørge for at tariffavtalen blir revidert i samsvar med arbeidervernloven». Jeg ber om å bli holdt orientert om det som blir foretatt.»

Departementet har i desember 1976 opplyst at spørsmålet er tatt opp i forbindelse med revisjonen av tariffavtalen.

7.

Fremgangsmåte ved innhenting av fortrolige opplysninger. (Sak 539/75.)

En lærer klaget 22. april 1975 over at Statens Pensjonskasse over telefon hadde bedt en funksjonær ved skolekontoret om å gi henne beskjed om å sende til pensjonskassen skilsmissebevilling og ny vigselattest og derved gjort funksjonæren kjent med hennes private forhold.

Pensjonskassen ble bedt om en uttalelse til klagen, bl. a. under henvisning til lov av 28. juli 1949 (nr. 26) om Statens Pensjonskasse § 51 femte ledd første punktum som lyder:

«Enhver som i medhold av denne lov har høve til å bli kjent med noens private forhold eller med en virksomhets innretning eller forretningsforhold, er pliktig til taushet om det han har fått kjennskap til.»

Pensjonskassen fremholdt:

«Lov av 28.7.1949 om Statens Pensjonskasse bestemmer i § 51, 1. ledd:

«Når et medlem av pensjonskassen inngår ekteskap, eller når ekteskapet oppløses ved død eller skilsmisse, plikter medlemmet, den gjenlevende ektefelle eller i tilfelle vergen å sende melding om det til pensjonskassen.»

Samme paragraf 3. ledd bestemmer:

«Unnlatelse av å etterkomme disse plikter straffes med bøter.»

Alle medlemmer blir underrettet om dette ved at de kort tid etter registrering her blir tilsendt medlemsbrev samt særskilt trykket formular der opplysningsplikten er nevnt, jfr. vedlagte fotokopi av melding avgitt av klageren 14.12.1966.

Tross dette er det et uforholdsmessig stort antall som unnlater å sende slike meldinger, og da opplysningene må være kjent for Pensjonskassen er vi da nødt til å gjøre ytterligere forsøk på å få dem inn.

Pensjonskassens arbeidsoppgaver er nå så mange og omfattende at vi er nødt til å bruke de for oss minst arbeidskrevende måter ved innhenting av nevnte opplysninger. Dette skjer derfor i de fleste tilfelle ved at vi tar telefonisk kontakt direkte med medlemmet. Men når det gjelder lærere vil det på grunn av deres undervisningstimer ofte være vanskelig å treffe dem over telefon, og vi har derfor vanligvis ringt vedkommendes tjenestemyndighet, d.v.s. skolekontoret i vedkommende kommune, og bedt om at beskjed blir formidlet.

Vi har ansett dette som en helt korrekt og rimelig fremgangsmåte, og våre henvendelser har inntil nå ikke avstedkommet reaksjoner som i dette tilfelle. Pensjonskassen finner derfor at nærværende sak ikke bør begrunne en endring i den rutine som hittil har vært praktisert.»

I et senere brev anførte pensjonskassen:

«Videre bemerkes at Pensjonskassen innhenter attester på forskjellige måter — enten ved skjemabrev, ved vanlige brev i forbindelse med annen korrespondanse eller — hvis det faller naturlig og tidsbesparende ved å sende anmodninger gjennom tjenestemyndigheten, når vi allikevel må ha tilleggsopplysninger derfra. Hvis vi er klar over at det kan være spesielle, ømtålelige forhold i forbindelse med en skilsmisse eller andre personlige forhold, forsøker vi å utvise all mulig diskresjon.»

I avsluttende brev av 15. mars 1976 til pensjonskassen fremholdt jeg at en opplysning om at det foreligger et tidligere ekteskap som er oppløst ved skilsmisse, må anses som en opplysning om «noens private forhold», og at en slik opplysning må omfattes av taushetsplikten, med mindre det er grunn til å regne med at forholdet er alminnelig kjent. Selv om pensjonskassen ikke regnet med at det forelå «spesielle, ømtålelige forhold», burde skilsmissebevilging og ny vigselattest ha vært innhentet ved direkte henvendelse til klageren.

Jeg tilføyde at jeg ikke kunne se at det ville vært forbundet med merarbeid av betydning

om pensjonskassen hadde bedt funksjonæren ved skolekontoret gi klageren beskjed om å telefonere til saksbehandleren i pensjonskassen.

8.

Uttalelse fra Trygderetten i klagesak for Ombudsmannen.

(Sak 1130/74 og 681/75.)

Ombudsmannen forela i november og desember 1974 (sistnevnte sak omtalt som nr. 9 i meldingen) to klagesaker for Trygderetten til uttalelse. Trygderetten meddelte i brev av 14. mai 1975 at den var kommet til at Trygderetten ikke burde gi uttalelse til ombudsmannen om grunnlaget for trygderettskjennelse. Vedlagt Trygderettens brev fulgte notat av 16. april 1975 (utarbeidet innen retten) om «Trygderettens adgang til å gi uttalelse til ombudsmannen om grunnlaget for en kjennelse». I notatet uttales:

«Siden Trygderetten ikke har formell status som «domstol», faller den ikke utenfor Ombudsmannens arbeidsområde i medhold av bestemmelsen i ombudsmannslovens § 4 bokstav d. Trygderetten har imidlertid meget til felles med en domstol, (se f. eks. slik Eckhoff i «Jussens Venner» 1969 s. 260 i «Domstolskontrollen med forvaltningen i Norge»). Legislative betraktninger bak bestemmelsen i ombudsmannslovens § 4 bokstav d kan også anføres til støtte for at Trygderetten unntas fra Ombudsmannens arbeidsområde, jfr. i denne forbindelse Ot. prp. nr. 5 (1966—67) s. 21 hvor departementet fant at «meget (kan) tale for at Trygderetten ikke omfattes av virkeområdet for Stortingets ombudsmann for forvaltningen». Slike betraktninger har særlig styrke i spørsmålet som interesserer i nærværende sammenheng — om Trygderetten har adgang til å gi uttalelse til Ombudsmannen om grunnlaget for en avsagt trygderettskjennelse. Før det tas standpunkt til dette, er det grunn til å si noe om Trygderettens adgang i sin alminnelighet til å gi uttalelse om grunnlaget for en kjennelse.

Trygderettslovens regler om Trygderettens organisasjon, saksbehandling m.v. ligner meget på reglene for de alminnelige domstoler. Ifølge lovforarbeidene tok man sikte på å bygge opp «et ankesystem som ligger så nært opp til rettspleiens prinsipper og normer som mulig» og Trygderetten skulle «utøve faktisk, om ikke formell, rettspleie», jfr. Ot. prp. nr. 5 (1966—67) s. 20. Dette hovedsynspunkt er ikke endret ved de senere lovendringer. På bakgrunn av de rettssikkerhetsgarantier trygderettsordningen gir, er det fastsatt at forvaltningsloven ikke gjelder ved behandlingen av saker etter trygderettsloven, jfr. § 33 a. Trygderetten har tatt konsekvensen av lovgivernes forutsetninger ved i praksis å bygge på analogier fra domstolslovene hvor trygderettsloven ikke gir direkte svar på prosessuelle spørsmål. Trygderetten har videre — etter mønster av de alminnelige domstoler — ansett det riktig i størst mulig utstrekning å praktisere uavhengighet i forhold til andre organer, for eksempel overfor departement og anke motparter — også utenfor den konkrete ankesak, og denne holdning har vunnet full for-

ståelse. Dette har blant annet gitt seg utslag i at Trygderetten som institusjon har avstått fra å gi uttalelse om grunnlaget for en avsagt kjennelse. I denne sammenheng har det for øvrig betydning at det ikke er Trygderetten som institusjon, men en rett sammensatt som nevnt i trygderettslovens § 3 som avgjør den enkelte sak. Man har innen Trygderetten — også ut fra hensynet til uavhengighet — ment det ikke ville være riktig om den rett som har avsagt kjennelsen senere ga uttalelse om grunnlaget for kjennelsen. En slik ordning ville for øvrig støte på praktiske vanskeligheter, i hvert fall i de saker som er avgjort med legmenn. Man har heller ikke funnet det riktig om vedkommende rettsformann — i egenskap av rettsformann — alene ga en slik uttalelse. Rettsformannen ville for øvrig bare kunne gi uttrykk for sitt syn — ikke for synet hos de andre som var med på avgjørelsen, og enda mindre for synet hos de øvrige medlemmer av Trygderetten.

Trygderettsloven inneholder enkelte spesialbestemmelser som er av interesse i nærværende sammenheng.

Lovens § 22 annet og tredje ledd gir regler om rettelse ved «feil» eller når kjennelsen er «ufullstendig eller uklar» — på lignende måte som i tvistemålsloven, jfr. §§ 156 og 157. Antitetisk må dette forstås slik at innholdet i en kjennelse — så vel slutningen som det øvrige innhold — ikke kan endres på annen måte eller i andre tilfelle enn det som her nevnes. Dette vil da si at Trygderetten (som institusjon, eller ved «rett» eller rettsformann) i forbindelse med en eventuell uttalelse om innholdet av en kjennelse ikke kan endre selve kjennelsen — det vil si når det ikke bare er tale om en «rettelse». (Se dog om «gjenopptagelse» nedenfor.) Dette vil igjen si at verdien av en gjennomgåing fra Trygderettens side av en avgjort sak i forbindelse med utarbeiding av en uttalelse, vil være begrenset. Verdien må i tilfelle måles mot de negative sider. Rent praktisk kan her nevnes merarbeidet ved en ny gjennomgåing. Viktigere er imidlertid de prinsipielle betenkeligheter som har å gjøre med hensynet til Trygderettens uavhengighet. Et moment skal spesielt nevnes i det følgende.

Det har med støtte i lovforarbeidene gjennom praksis utviklet seg regler hvoretter en avgjort sak på nærmere bestemte vilkår kan «gjenopptas». Om dette kan blant annet vises til kjennelse den 4. august 1971 i ankesak nr. 132/70 som er omtalt i klagesak til Ombudsmannen, Ombudsmannens sak nr. 1428/72, hvor Ombudsmannen i svarbrevet til klageren viste til reglene for gjenopptagelse. Når Trygderetten gjenopptar en sak skjer det etter begjæring fra en trygdet og i samsvar med trygderettslovens vanlige saksbehandlingsregler av rett som nevnt i lovens § 7. Dersom man fra Trygderettens side på forhånd har gitt en uttalelse om grunnlaget for en trygderettsavgjørelse, vil dette kunne påvirke den nye behandling og gå ut over uavhengigheten.

For øvrig skal nevnes at en rekke lover inneholder bestemmelser om «ny prøving» av en sak ved senere endringer, se for eksempel folketrygdlovens § 8—5 siste ledd. Dette er i realiteten en ny sak om et nytt saksforhold og også en slik sak må behandles i samsvar med trygderettslovens vanlige regler.

En annen bestemmelse i trygderettsloven

som er av interesse, er bestemmelsen i § 1 nr. 4, som ble tilføyet ved lov 9. juni 1972. Det er her gitt bestemmelse om adgang for en (potensiell) ankemotpart til å søke innhentet Trygderettens betenkning om et spørsmål av prinsipiell art angående de trygdedes rettsstilling. Antitetisk gir dette en viss støtte for det syn at man ikke på andre måter eller i andre tilfelle kan uteske Trygderettens (som institusjon eller ved en sammensatt rett) syn på et slikt spørsmål. Det samme synes naturlig å måtte gjelde også om spørsmålet forelegges Trygderetten i tilknytning til en konkret kjennelse.

Det som er nevnt foran forhindrer imidlertid ikke Trygderetten fra også i andre tilfelle å gi opplysninger om hvilken trygderettspraksis som foreligger om et rettsspørsmål.

Ved siden av de hjelpeordninger for en misfornøyd part som foran er nevnt, må også nevnes søksmål for de alminnelige domstoler, jfr. trygderettslovens § 23.

Sammenfattende kan sies at siden reglene for Trygderettens organisasjon, saksbehandling m.v. tar sikte på å fremme en høy grad av rettssikkerhet ved avgjørelsen av den enkelte sak og det dessuten er formalisert ordninger som kan komme en misfornøyd part til hjelp, er behovet mindre for at Trygderetten gir uttalelse om grunnlaget for en trygderettskjennelse, og det eventuelle behov oppveies av andre hensyn, først og fremst hensynet til uavhengighet (som i seg selv utgjør en del av rettssikkerheten). Dessuten kan det fra enkelte særlige bestemmelser i trygderettsloven utledes støtte for det syn at Trygderetten ikke har adgang til å gi slik uttalelse.

Også i forholdet til Ombudsmannen kan betraktningene foran anføres, selv om dette forhold kommer i en særstilling. I denne forbindelse er rekkevidden av bestemmelsene i ombudsmannslovens § 7 av betydning, særlig bestemmelsen om at Ombudsmannen kan kreve de «opplysninger» som trengs for utførelsen av hans verv. De beste grunner synes å tale for å anta (enten via fortolkning eller ut fra prioritetsreglene ved motstrid) at dette ikke medfører plikt for Trygderetten til å gi uttalelse til Ombudsmannen om grunnlaget for en trygderettskjennelse. Rekkevidden av bestemmelsen må i denne sammenheng antas begrenset til de dokumenter Trygderetten hadde til stede ved behandlingen av vedkommende sak, sammen med den kjennelse som ble avsagt. Med den grunningsplikt som påhviler Trygderetten, jfr. trygderettslovens § 21 og den måte denne bestemmelse praktiseres, vil man for øvrig vanligvis av dette materiale kunne slutte seg til vedkommende retts syn i den konkrete sak.

Hver av de omstendigheter som nevnes i ombudsmannslovens § 10 annet ledd vil, så vidt sees, kunne gi grunnlag for «gjenopptagelse» av en trygderettssak. Kommer Ombudsmannen til at en slik omstendighet er til stede i en sak — eller at det i hvertfall kan være grunn til å tro dette — kan han gi klageren det råd å begjære saken gjenopptatt.

Det som er nevnt foran må gjelde også om det legges fram nye opplysninger om vedkommende saksforhold.

Derimot antas det at Trygderetten kan være forpliktet til å gi uttalelse om andre forhold vedrørende sin virksomhet — også forhold som har tilknytning til en konkret sak, for

eksempel om behandlingstiden eller forsømmelighet ved korrespondanse. Det kan imidlertid her tenkes tvilsomme grensetilfelle.»

Etter å ha vurdert notatet nedtegnet jeg en del synspunkter i promemoria av 6. august 1975, som ble sendt Trygderetten ved brev av 8. august 1975. Jeg fremholdt i brevet at det ikke kunne sees å foreligge noe som avskar Trygderetten fra å gi uttalelser til ombudsmannen i samme utstrekning som forvaltningen ellers. Jeg henstilte til Trygderetten å medvirke til at ombudsmannens uttalelser til klager over Trygderettens avgjørelser ble avgitt på det best mulige grunnlag. I promemoriaen anførte jeg:

«Lov av 22. juni 1962 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen § 7 første ledd lyder (jfr. § 7 tredje ledd i instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen):

«Ombudsmannen kan hos offentlige tjenestemenn og hos alle andre som virker i forvaltningens tjeneste, kreve de opplysninger som trengs for utførelsen av hans verv. I samme utstrekning kan han kreve fremlagt protokoller og andre dokumenter.»

Ombudsmannens rett til å kreve opplysninger er ikke begrenset til opplysninger som fremgår av «protokoller og andre dokumenter» i klagesaken slik det synes forutsatt i det notat Trygderetten har oversendt. Ombudsmannen kan kreve alle de opplysninger han finner nødvendige for å kunne avgi uttalelse om det påklagede forhold, eller eventuelt om forhold som er tatt opp til undersøkelse av eget tiltak, uten hensyn til hvor opplysningene foreligger, og uten hensyn til om de overhodet foreligger i skriftlig form.

Mens ombudsmannen således har en meget omfattende rett til å kreve opplysninger, har han, som antydte i Trygderettens notat, ikke noen tilsvarende rett til å kreve at forvaltningen gir begrunnelse utover de som allerede er gitt ved den regulære behandling av saken. Jeg skyter her inn at grensen mellom opplysninger og begrunnelse neppe er helt klar, men at det etter ombudsmannens funksjon neppe bør trekkes for snevre grenser for begrepet «opplysning». Således må antagelig en anmodning om å få opplyst hvilket faktisk forhold som er lagt til grunn ved en avgjørelse, om en bestemt omstendighet er vurdert osv. besvares av forvaltningen i henhold til bestemmelsen i ombudsmannsloven § 7. Likeledes må det antas at spørsmål om hvilken praksis som er fulgt i en viss type saker, kan kreves besvart.

Når ombudsmannen anmoder om rene begrunnelse og vurderinger, skjer dette imidlertid på et annet grunnlag. Etter instruksens § 7 annet ledd skal ombudsmannen i alminnelighet legge saker som tas opp til nærmere undersøkelse, fram for vedkommende forvaltningsorgan, som da vil kunne komme med en uttalelse. Før ombudsmannen gir uttalelse som nevnt i instruksens § 9 tredje til syvende ledd, skal vedkommende forvaltningsorgan gis anledning til å uttale seg, jfr. instruksens § 7 annet ledd tredje punktum. Videre er forutsatt i instruksens § 14 fjerde ledd at det vil foreligge en uttalelse fra forvaltningen.

I tillegg til de opplysninger ombudsmannen har krav på etter ombudsmannsloven § 7, har forvaltningen således adgang, men ikke plikt, til å uttale seg om klagen. Slik uttalelse blir faktisk i alminnelighet gitt i saker som ombudsmannen undersøker nærmere. Uansett om uttalelse fra forvaltningen foreligger, har ombudsmannen rett og plikt til å uttale sin mening om forvaltningens avgjørelser. Om forvaltningen avslår å gi de begrunnelse eller forklaringer ombudsmannen ber om, vil dette således ikke føre til at ombudsmannen unnlater å uttale seg om saken, men til at ombudsmannens uttalelse blir avgitt på et mer usikkert grunnlag og til at det kan bli gitt kritikk som ville ha vært unngått om forvaltningen hadde gitt de forklaringer det ble bedt om. Etter min mening vil det derfor være klart i forvaltningens egen interesse å uttale seg nærmere om avgjørelsens grunnlag.

I det notat av 16. april 1975 som Trygderetten har oversendt, er tatt opp spørsmålet om Trygderetten har adgang til å uttale seg om grunnlaget for avsagte kjennelser, og om Trygderetten bør gi slike uttalelser.

Som nevnt i notatet omfattes Trygderetten av ombudsmannens arbeidsområde. Ombudsmannen har da rett og plikt til å uttale sin mening om Trygderettens avgjørelser. Trygderetten kommer her i samme stilling som andre forvaltningsorganer. For Trygderettens plikt til å gi opplysninger i henhold til ombudsmannsloven § 7 gjelder ingen særregler.

Når ombudsmannen har rett til å uttale seg om og kritisere Trygderettens avgjørelser, må det etter min mening være klart at Trygderetten, på samme måte som andre forvaltningsorganer, kan gi uttalelser og forklaringer om grunnlaget for avgjørelsene, dersom det ikke foreligger klare bestemmelser i motsatt retning.

I Trygderettens notat er vist til at Trygderetten i praksis bygger på analogier fra reglene for domstolene når lov av 16. desember 1966 (nr. 9) om anke til Trygderetten ikke gir svar på prosessuelle spørsmål. Domstolene er imidlertid, i motsetning til Trygderetten, unntatt fra ombudsmannens arbeidsområde og er heller ikke undergitt noen tilsvarende kontroll fra andre institusjoner. Under disse omstendigheter kan det ikke være holdbart å trekke analogier fra domstolsloven når det gjelder forholdet mellom ombudsmannen og Trygderetten. At domstolene ikke avgir etterfølgende uttalelser om grunnlaget for sine avgjørelser, kan derfor ikke være til hinder for at Trygderetten gir slike uttalelser til ombudsmannen.

Trygderettens uavhengighet er trukket fram som et argument mot at Trygderetten gir uttalelser til ombudsmannen om grunnlaget for sine avgjørelser. I denne sammenheng vil jeg poengtere at Trygderetten, i og med at den faller innenfor ombudsmannens arbeidsområde, ikke er uavhengig i forhold til ombudsmannen. Om Trygderetten avslår å uttale seg om grunnlaget for sine avgjørelser, vil dette som nevnt foran, ikke føre til at ombudsmannen unnlater å gi uttalelser om Trygderettens avgjørelser, men til at disse kan bli avgitt på et mer usikkert grunnlag. Det kan på denne bakgrunn vanskelig sees at Trygderettens uavhengighet vil bli fremmet ved at det ikke gis uttalelser til ombudsmannen.

Jeg tilføyer at jeg heller ikke kan se at det

ville kunne fremme rettsikkerheten om Trygderetten var uavhengig av ombudsmannen. Ombudsmannens oppgave er å påse at den enkelte borger ikke utsettes for urett fra forvaltningens side.

Det kan heller ikke sees at Trygderettens uavhengighet vis-à-vis departement og anke motparter skulle svekkes ved at Trygderetten uttaler seg til ombudsmannen.

Det uttales i notatet:

«— — — I denne sammenheng har det for øvrig betydning at det ikke er Trygderetten som institusjon, men en rett sammensatt som nevnt i trygderettslovens § 3 som avgjør den enkelte sak. Man har innen Trygderetten — også ut fra hensynet til uavhengighet — ment det ikke ville være riktig om den rett som har avsagt kjennelsen senere ga uttalelse om grunnlaget for kjennelsen. En slik ordning ville for øvrig støte på praktiske vanskeligheter, i hvert fall i de saker som er avgjort med legmenn. Man har heller ikke funnet det riktig om vedkommende rettsformann — i egenskap av rettsformann — alene ga en slik uttalelse. Rettsformannen ville for øvrig bare kunne gi uttrykk for sitt syn — ikke for synet hos de andre som var med på avgjørelsen, og enda mindre for synet hos de øvrige medlemmer av Trygderetten.»

Hvordan «hensynet til uavhengighet» skulle komme inn her, synes noe uklart. Hvis det siktes til en eventuell senere gjenopptagelses sak, bemerkes at Trygderetten eller vedkommende dommere neppe er mer «bundet» av en uttalelse til ombudsmannen enn av Trygderettens tidligere kjennelse i saken.

Spørsmålet om hvem som skal gi uttalelse, er et rent praktisk spørsmål, som ikke er særøget for Trygderetten. Klage til ombudsmannen gjelder ofte avgjørelser i kollegiale organer hvor medlemmene kan skifte. Jeg vil imidlertid nevne at det antagelig oftest vil være tilstrekkelig med en uttalelse fra vedkommende rettsformann. Bare hvis en slik uttalelse ikke skulle være tilstrekkelig til å vise at det ikke er grunnlag for kritikk, vil det være nødvendig med uttalelse fra samtlige deltaende rettsmedlemmer.

Trygderettsloven § 1 nr. 4 første ledd om adgangen for Rikstrygdeverket og andre eventuelle ankemotparter til å bringe spørsmål av prinsipiell art inn for Trygderetten kan ikke sees å ha betydning for spørsmålet om Trygderettens adgang til å uttale seg til ombudsmannen. Det vises til at ombudsmannens henvendelse vil gjelde grunnlaget for en konkret kjennelse og til at det vel ikke kan ha vært meningen med bestemmelsen i § 1 nr. 4 første ledd da den ble vedtatt i 1972, å innskrenke Trygderettens adgang til å uttale seg til ombudsmannen.

Trygderetten viser videre til reglene om domstolprøving i trygderettsloven § 23. Hertil skal bemerkes at også andre forvaltningsavgjørelser kan prøves av domstolene, og for enkelte typer avgjørelser gjelder tilsvarende begrensninger i domstolenes kompetanse som for Trygderetten, slik at Trygderetten for så vidt ikke står i noen særstilling på dette området.

Trygderetten anfører at behovet for uttalelse fra Trygderetten er mindre fordi dens

avgjørelser normalt ikke vil kunne omgjøres. Det er imidlertid ikke tvilsomt at det kan klages til ombudsmannen også over avgjørelser som ikke kan omgjøres. Mange av de klagesaker som behandles av ombudsmannen, gjelder slike avgjørelser. Jeg peker her på at selv om avgjørelsen ikke kan omgjøres, vil ombudsmannens uttalelse kunne få betydning f. eks. for senere saker. Det er det samme behov her som ellers for at saken skal være best mulig opplyst bl. a. ved uttalelser fra forvaltningen.

At Trygderettens avgjørelser er truffet etter en grundig og omfattende saksbehandling under særlig hensyn til rettsikkerheten, og at det er gitt fylldig begrunnelse i Trygderettens kjennelse, medfører at det bare i relativt få tilfelle er nødvendig for ombudsmannen å be Trygderetten om en uttalelse. Som Trygderetten vil være kjent med, blir langt de fleste klager over Trygderettens avgjørelser avgjort her på grunnlag av gjennomgåelse av sakens dokumenter. I et mindre antall tilfelle vil det likevel være behov for å innhente uttalelse.

I notatet fra Trygderetten er pekt på at de omstendigheter som er nevnt i ombudsmannsloven § 10 annet ledd vil kunne gi grunnlag for gjenopptagelse av en sak i Trygderetten. Videre er uttalt:

«— — — Kommer Ombudsmannen til at en slik omstendighet er til stede i en sak — eller at det i hvertfall kan være grunn til å tro dette — kan han gi klageren det råd å begjære saken gjenopptatt.»

Før ombudsmannen kan uttale noe om dette, vil det imidlertid være nødvendig å undersøke saken, herunder å be Trygderetten om uttalelse på eventuelle uklare punkter.

Det kan heller ikke sees at adgangen til gjenopptagelse har noen betydning for det prinsipielle spørsmål som er reist om Trygderettens uavhengighet. Om saken blir gjenopptatt og den opprinnelige avgjørelse opprettholdt, vil spørsmålet være utsatt til klage over avgjørelsen i gjenopptagelsessaken skal behandles.

Jeg tilføyer at hvis Trygderetten finner at det som er anført i en klage til ombudsmannen, eller det som fremkommer under klagebehandling, gir grunn til gjenopptagelse, vil ombudsmannen ikke ha noe å innvende mot at denne behandlingsmåte benyttes, og at den videre behandling av klagesaken for ombudsmannen utstår.»

I september 1975 ble Trygderetten bedt om en uttalelse i nok en klagesak (sak omtalt som nr. 10 i meldingen).

Trygderetten meddelte i brev av 1. mars 1976 at den var kommet til at den ikke burde gi noen uttalelse til ombudsmannen om hvilket faktisk forhold som er lagt til grunn i den enkelte sak, og hvordan fakta er vurdert av retten. Trygderetten uttalte ellers bl. a.:

«— — — Opplysninger om tidligere praksis vil Trygderetten gi. Trygderetten legger særlig stor vekt på at det vil være arbeidskrevende å gi en uttalelse som nevnt og at dette vil falle vanskelig i Trygderettens restanse-

situasjon. Trygderetten viser i denne sammenheng til de rettssikkerhetsgarantier som trygderettsordningen i seg selv gir.

Trygderetten vil ikke hevde at ombudsmannens rett til å kreve opplysninger i sin alminnelighet er begrenset til opplysninger som fremgår av protokoller og andre dokumenter. Trygderetten antar imidlertid at forholdet stiller seg annerledes i relasjon til Trygderetten. Ombudsmannen nevner i sitt notat av 6. august 1975 at han ikke har rett til å kreve at forvaltningen gir begrunnelser ut over de som allerede er gitt ved den regulære behandling av saken, men at det ikke bør trekkes snevre grenser for begrepet «opplysning». Trygderetten mener at det i forholdet til den er gode grunner for å trekke en snever grense.»

I brev av 19. mars 1976 gjorde jeg Sosialdepartementet kjent med den praksis Trygderetten hadde innført og viste til § 11 i instruks av 8. juni 1968 for Stortingets ombudsmann for forvaltningen, hvorefter ombudsmannen kan gi vedkommende departement underretning om mangler ved administrativ praksis. Jeg viste til de momenter som var påpekt i promemoria av 6. august 1975. Jeg understreket overfor departementet at det bare i et meget begrenset antall tilfelle hadde vært aktuelt for ombudsmannen å be Trygderetten om en uttalelse. Selv i de meget få saker som blir forelagt, vil det som regel i første omgang være tilstrekkelig med en uttalelse fra vedkommende rettsformann. Under disse omstendigheter kunne jeg ikke se at hensynet til Trygderettens restansesituasjon kunne spille noen rolle ved avgjørelsen av om uttalelser til ombudsmannen bør gis. Jeg tilføyde at i de meget få tilfelle der ombudsmannen hadde bedt om uttalelse fra Trygderetten, var det fordi det etter en grundig gjennomgåelse av sakens dokumenter og Trygderettens kjennelse fremdeles var spørsmål det var ønskelig å få avklaret, før ombudsmannen tok standpunkt. Når det etter en slik grundig gjennomgåelse av saken fremdeles var spørsmål som en utenforstående og frittstående instans som ombudsmannen fant uklare, måtte etter min mening viktige rettssikkerhetshensyn tale for at Trygderetten hidro til avklaring.

9.

Trygderettens plikt til å innhente opplysninger.
(Sak 681/75.)

A klaget 5. mai 1975 til ombudsmannen over Trygderettens kjennelse av 10. april 1975 som nektet henne grunnstønad.

De faktiske forhold var følgende:

A hadde fra 1. januar 1961 full uførepensjon på grunn av en medfødt hofteledelse som medførte at hun ved gange måtte holde hofte og lår omtrent i ro. Den 26. februar 1969

søkte hun om hjelpestønad og grunnstønad etter folketrygdloven av 17. juni 1966 (nr. 12) § 8 — 2. For så vidt gjaldt søknaden om grunnstønad, opplyste hun at hun årlig hadde ekstrautgifter til sko, strømper og undertøy på til sammen kr. 910,—.

Trygdekontoret uttalte 13. mai 1970 til søknaden at det kunne være vanskelig å få disse ekstrautgiftene legitimert, men kontoret regnet med at A hadde «stor strømpeslitasje, idet lårene holdes i ro når hun går og knærne gniser da hele tiden sammen», og at «skoene har lett for å få ufasjon». Det ble antatt at merutgiftene utover det normale ikke oversteg kr. 500,— og at hun derfor ikke «fyller vilkårene for grunnstønad etter lovens § 8 — 2 litra a».

Fylkesnemnda tilsto 5. desember 1970 hjelpestønad. Spørsmålet om grunnstønad ble det ikke tatt stilling til.

I ankeerklæring datert 15. februar 1971 anførte A:

«Som ufør ødelegger jeg en masse klær, en del undertøy, strømper, strømpebukser og all slags skotøy. De som har hjulpet meg bor ikke her, men jeg kan få bevis fra dem hvis det er nødvendig, bevis kan skaffes fra saniteten, og naboer, men jeg har bevis nok her, da jeg har tatt vare på alt som er ødelagt siden jul, vi har jo helsesøster her, send henne hit, så skal det ikke mangle på beviser.»

Distriktslegen uttalte 2. august 1971:

«P. g. a. de nedsatte fysiske ferdigheter er det rimelig at pas. kan ha rel. større slitasje på strømper og underbenklær, samt skotøy.»

I trygdesekretariatets innstilling av 27. september 1971 var gitt følgende vurdering:

«Søkeren antas å ha store ekstrautgifter til sko, strømper og undertøy slik at dette overstiger 10 % av grunnbeløpet.»

Søknaden ble avslått av fylkesnemnda. Avslaget ble opprettholdt av Rikstrygdeverket, som ikke fant det godtgjort eller sannsynliggjort at ekstrautgifter til klær og skotøy var så høye som anført av A.

I brev av 27. oktober 1972 til Trygderetten anførte A:

«— — — nu bruker jeg ikke brukt skotøy av andre, kjøper det som passer, og godt å gå i, men det koster penger. Jeg er av lege bedt om å bruke støttebandasje på venstre kne, det kan jeg ikke, på grunn av større slitasje på underklær. Strømper som er billige kan jeg ikke bruke, da strømpeholdere snurrer seg rundt kroppen, er bedt å bruke varme klær med vinteren, en god strømpebukse koster 40 kr, og varer i sirka 14 dager, bruker mye underbenklær, og nattøy. Skal sette opp det som jeg noenlunde bruker i 3 måneder.

	1 par støvletter	190
	2 par utesko	178
Lenger varighet	{ 1 par helsesko, som brukes inne	125
	{ Helsesåler	98
	{ Sirka 6 strømpebukser	240
		<hr/> 831.»

Med klagerens brev til Trygderetten fulgte følgende erklæring fra helsesøsteren:

«Det attesteres at A har uforholdsmessig stor slitasje av klær og skotøy på grunn av sitt handikap.»

Ved Trygderettens kjennelse av 10. april 1975 ble fylkesnemndas avslag stadfestet. I kjennelsen var fremhevet at «ekstrautgifter vil si de utgifter vedkommende har utover det som anses å være vanlige utgifter for friske personer til samme formål». Det het videre:

«Selv om det av behandlende lege og også av helsesøster er uttalt at den ankende parts sykdom medfører stor slitasje av klær og skotøy, finner retten det ikke tilstrekkelig sannsynliggjort at den ankende parts ekstrautgifter er så store at hun fyller vilkårene for tilståelse av grunnstønad. Det skal videre tilføyes at det etter rettens oppfatning ikke foreligger spesielle forhold i saken som gir særlig grunn til å fravike hovedregelen om at ekstrautgifter må utgjøre minst 10 prosent av grunnbeløpet for å gi rett til grunnstønad.»

Saken ble forelagt for Trygderetten ved brev herfra av 26. september 1975. Etter å ha referert de faktiske forhold i saken fremholdt jeg:

«A har i søknaden og i brevet til Trygderetten satt opp spesifiserte anslag over utgifter til klær og sko. Distriktslegen uttaler at pasienten kan ha relativt større slitasje på strømper, underbenklær og skotøy, men konkretiserer ikke hvor store utgifter slitasjen kan tenkes å medføre. Av legeerklæringene i saken synes å fremgå at A i alminnelighet er antatt å gi korrekte opplysninger om sin tilstand, jfr. også uttalelse i 1961 fra helsesøsteren.

Det foreligger ellers ikke noe i saken som gir konkrete holdepunkter for å vurdere hvor store A's ekstrautgifter er. Etter Rikstrygdeverkets rundskriv 08.01 s. 13 kan minste grunnstønad tilstås dersom utgiftene er sannsynliggjort. Det synes under disse omstendigheter å kunne ha vært grunn til å innhente ytterligere opplysninger om A's kles- og skotøybruk, f. eks. gjennom legeerklæring, helsesøster e. l. Det bes om Trygderettens uttalelse.»

Trygderetten ga i brev av 1. mars 1976 generelt uttrykk for at retten «er kommet til at den ikke bør gi noen uttalelser til ombudsmannen om hvilke faktiske forhold som er lagt til grunn i den enkelte sak, og hvordan disse er vurdert av vedkommende rett». (Om dette

spørsmål vises til sak referert under nr. 8.)

I avsluttende uttalelse av 19. mars 1976 viste jeg til at en ufør etter folketrygdloven § 8 — 2 første ledd bokstav a kan tilstås grunnstønad «hvis sykdommen, skaden eller lyten medfører ekstrautgifter av betydning». Grunnstønaden utgjør 15 prosent av grunnbeløpet. Av § 4 i Sosialdepartementets regler av 21. oktober 1966 til loven § 8 — 2 fremgår at ekstrautgifter ved slitasje av klær og sengetøy kan gi rett til grunnstønad. Etter § 6 første ledd må ekstrautgiftene utgjøre minst 10 prosent av grunnbeløpet. Grunnstønad kan imidlertid tilstås selv om ekstrautgiftene er lavere, dersom særlige grunner gjør det rimelig. Av Rikstrygdeverkets rundskriv 08.01 s. 13 fremgår at ekstrautgiftene som utgangspunkt må dokumenteres. Minste grunnstønad (15 prosent av grunnbeløpet) kan likevel tilstås dersom utgiftene er sannsynliggjort.

Jeg forsto Trygderettens kjennelse slik at det var antatt at A hadde ekstrautgifter til klær og skotøy som følge av sykdommen, men at det ikke kunne anses tilstrekkelig sannsynliggjort at utgiftene var så store at hun fylte vilkårene for grunnstønad.

I 1969, da søknaden ble fremmet, utgjorde 10 prosent av grunnbeløpet kr. 640,—. Klageren oppga den gang kr. 910,— i årlige ekstrautgifter. I 1972 oppga hun til Trygderetten at hun i løpet av tre måneder hadde ekstrautgifter på kr. 608,—. Det samme året utgjorde 10 prosent av grunnbeløpet kr. 790,—. Det var således på det rene at de ekstrautgiftene klageren hadde oppgitt, lå vesentlig høyere enn 10 prosent av grunnbeløpet. Selv om hun ikke skulle tatt tilstrekkelig hensyn til at det bare kunne regnes med utgifter som skyldes sykdommen og som også ville påløpet om hun var frisk, var de oppgitte utgifter for klesinnkjøp så høye at de tydet på ekstrautgifter som iallfall måtte tilsvare 10 prosent av grunnbeløpet. Videre hadde trygdesekretariatet, så vel som distriktslege og helsesøster, gitt uttalelser hvor klagerens slitasjeproblemer var vurdert slik at det vanskelig kunne utelukkes at uførheten medførte ekstrautgifter på mer enn 10 prosent av grunnbeløpet.

Etter de opplysninger som forelå ved Trygderettens avgjørelse av saken, kunne det ikke under noen omstendighet utelukkes at klageren hadde hatt ekstrautgifter til klær og skotøy som klart overskred 10 prosent av grunnbeløpet. Det var en nærliggende mulighet at det bare var et spørsmål om å dokumentere utgifter som i realiteten ga henne krav på grunnstønad. Det måtte i seg selv anses utilfredsstillende at en ufør ikke skulle få tilsikrede offentlige ytelser, fordi vedkommende ikke maktet å dokumentere at grunnlaget for

kravet var til stede. Det kunne ikke sees at A var forklart at hun måtte ta vare på kvitteringer for å kunne dokumentere klesinnkjøpene. — Etter min mening måtte det være en oppgave for trygdemyndighetene å bistå den uføre med å få saken fremlagt slik at vedkommende får de ytelser han eller hun har krav på. — Når det etter de foreliggende opplysninger var en klar mulighet for at A kunne fylle vilkårene, burde Trygderetten innhentet ytterligere opplysninger om klagerens kles- og skoforbruk, kanskje særlig fra helsesøster. Jeg viste også til lov av 16. desember 1966 (nr. 9) om anke til Trygderetten § 15 nr. 1, hvorefter retten skal sørge for at saken blir tilstrekkelig opplyst og at dette kan skje på den måte som anses hensiktsmessig.

Jeg fant at det var en feil når Trygderetten avgjorde saken uten å undersøke om det var mulig å få sikrere opplysninger om klagerens ekstrautgifter. Det kunne etter min mening være grunn til å søke innhentet tillegg opplysninger og å gjenoppta saken dersom det viste seg at Trygderettens avgjørelse hvilte på uriktig grunnlag. Siden A's brev til ombudsmannen viste at hun ønsket saken vurdert på nytt, burde gjenopptagelse kunne skje på grunnlag av klagen til ombudsmannen. Hvis Trygderetten av formelle grunner mente det var nødvendig med en særskilt begjæring om gjenopptagelse, burde A gjøres oppmerksom på det.

Trygderetten skrev så til A og spurte om hun ønsket saken gjenopptatt. Saken ble deretter behandlet på nytt av fylkesnemnda, som med samtykke fra Rikstrygdeverket vedtok å innvilge grunnstønad med virkning fra 1. desember 1969.

10.

Fastsettelse av uføregrad — begrensede arbeidsmuligheter på hjemstedet.

(Sak 1130/74.)

A (født 1914) klaget 19. juli 1974 til ombudsmannen over Trygderettens kjennelse av 19. juli 1973 i sak om fastsettelse av uføregrad etter lov av 12. desember 1958 (nr. 10) om yrkesskadetrygd § 12 nr. 2.

A pådro seg 12. januar 1968 en kneskade ombord i M/S — — — hvor hun var tilsatt som messepike. Etter flere operative inngrep ble hun friskmeldt fra slutten av oktober 1970. Ved Rikstrygdeverkets vedtak av 5. desember 1970 ble hun tilstått engangserstatning etter en uføregrad på 25 prosent. Vedtaket ble påanket, og Rikstrygdeverket vedtok 6. mai 1971 å tilstå pensjon etter en uføregrad på 40 prosent. Saken ble påanket til Trygderetten ved ankeerklæring av 3. juni 1971.

Rikstrygdeverket anførte i oversendelsesbrev av 9. mai 1972 til Trygderetten:

«Det er i det foreliggende tilfelle på det rene at skadede ved undersøkelse 15. oktober 1970 mente hun var frisk nok til å kunne gjenoppta sitt arbeide til sjøs. Hun ble imidlertid nektet hyre av legekontoret for sjømenn, som mente hun måtte kunne ta tilsvarende arbeide på land. Arbeidskonsulenten har opplyst at det var vanskelig å skaffe skadede passende arbeide på hjemstedet. Videre fremgår det av opplysninger fra attføringssekretæren 21. september 1971 at skadede nok var villig til å ta arbeide utenom hjemstedet, men at hun var avhengig av å få med seg sin mor som var 85 år gammel. Det var vanskelig å skaffe henne passende arbeide på grunn av moren (husspørsmål).

Det fremgår av dette at det ikke er ulykken som er den vesentlige årsak til at det ikke lykkes å skaffe skadede passende arbeid. Det vises i den forbindelse til at hun som serveringsdame til sjøs eller på hotell var uavhengig av arbeidsforholdene på hjemstedet. Det er intet i de medisinske opplysninger som tyder på at hun ikke kunne ta arbeide som serveringsdame på hotell e. l., tvert imot vises til at hun i sommertiden har arbeidet på — — — hotell, — — —. Årsaken til at hun ikke kan ta arbeide der det måtte være noe ledig nå er at hun er avhengig av å få med seg sin gamle mor.

Det har i det foreliggende tilfelle vært vanskelig å fastsette den ervervsmessige uføregrad. Ved fastsettelsen av uføregraden til 40 prosent 6. mai 1971, forelå ikke opplysninger om at skadede hadde gjenopptatt noe arbeide. I mangel av andre sikre opplysninger la en noe vekt på størrelsen av det fysiske mén som forelå, og som hadde ført til at hun ikke kunne gjenoppta yrket til sjøs — samtidig som en vurderte hvilken betydning ménet rimeligvis ville få for henne i arbeidslivet. Hun hadde tidligere arbeidet som serveringsdame — og en antok at hun kunne gjenoppta dette yrket dersom ikke forholdet til moren hadde bundet henne til hjemstedet. En regnet ikke med at hun som serveringsdame kunne oppnå de samme inntekter som hun hadde til sjøs og videre kunne ménet for en på skadedes alder kanskje forklare et noe større ervervsmessig tap enn det som ellers ville vært naturlig.

Skadede hadde i 1967 — året før ulykken — en inntekt på cirka kr. 30 000. Det fremgår av opplysningene fra — — — hotell av 27. oktober 1971 at skadede på 48 dager hadde en bruttoinntekt på kr. 2 600, som tilsvarer en årsinntekt på cirka kr. 19 500.

«Dette peker i retning av at det foreligger et rent ervervsmessig tap på cirka 30 prosent. Som det fremgår av det ovennevnte har en imidlertid ved vurderingen lagt noe vekt på det medisinske mén, og en mener derfor at en fastsettelse av uføregraden til 40 prosent også tar rimelig hensyn til den medisinske uføregrad som her er lavere enn den ervervsmessige uføregrad.»

Trygderetten stadfestet Rikstrygdeverkets avgjørelse med slik begrunnelse:

«Retten legger til grunn at den ankende part som følge av yrkesskaden har fått et

varig mén idet høyre kneskjell er fjernet og at det for fremtiden må regnes med muligheten av sviktendens i høyre kne ved gange utenfor trapper og bakker. På grunn av dette mén har den ankende part ikke fått tillatelse til å gjenoppta det arbeid som hun tidligere hadde til sjøs. Det har også vært problemer for henne med å skaffe seg arbeid på hjemstedet, både innen den bransje hun tidligere hadde arbeidet som serveringsdame og i annet arbeid. I denne sammenheng kan også nevnes at de problemer den ankende part har med å skaffe seg arbeid utenfor hjemstedet tildels skyldes den omstendighet at hun bor sammen med sin gamle mor som eventuelt må følge henne hvis hun må flytte. Imidlertid skulle det mén som foreligger etter rettens mening ikke hindre den ankende part i å gjenoppta det arbeidet hun tidligere hadde som serveringsdame og skadefølgene skulle heller ikke hindre henne i å kunne hevde seg innen en rekke andre arbeidsfelt. Selv om den ankende part på grunn av yrkesskaden er blitt ansett for å være uskikket til å tjenestegjøre som serveringsdame (messepike) til sjøs — noe som Rikstrygdeverket synes å ha tatt konsekvensen av ved fastsettelsen av uføregrad til 40 prosent — må det være rimelig å anta at hun vil ha muligheter for igjen å kunne komme inn i fullt arbeid såfremt det blir gjort forsøk på å skaffe henne slikt arbeid utenom hjemstedet. Det er forståelig at hun føler seg bundet enten til å bli hos sin mor eller å flytte moren med seg, men dette kan neppe betraktes som en følge av yrkesskaden, da hun også uten denne skaden må antas å ha stått overfor disse problemer.»

I klagen til ombudsmannen fremholdt A:

«— — — I kjennelsen fra trygderetten fremgår det at jeg kan gjenoppta mitt tidligere yrke som serveringshjelp, men ingen ansetter serveringshjelp med benskadet, og som halter og har lett for å falle. Arbeidskonsulenten har forgjeves forsøkt å skaffe meg noe passende arbeide, og selv har jeg søkt på arbeide som avdelingshjelp på utallige steder, men alltid det samme svar at stillingen er besatt. Min mor må bo sammen med meg nu da jeg ikke kan betale for hjelp til henne. Her er ingen som kan være hjemmehjelp hos henne. Min mor er åndsfrisk, men er 88 år, og kan ikke være alene hele døgnet, men kunne klare seg alene hvis jeg hadde arbeide i nærheten av henne. Da jeg var til sjøs var det ikke noe problem, for da tjente jeg penger og kunne betale for hjelp. — — —»

Arbeidskontoret hadde gitt flere uttalelser om A's situasjon. Det fremgikk av uttalelsene at klageren var forelagt muligheten for arbeid i vernet bedrift i — — —. Dette ble imidlertid ikke aktuelt, både på grunn av den lave fortjeneste og fordi klageren ikke kunne skaffes slik bolig at moren kunne bo hos henne i — — —. Arbeidskontoret uttalte videre at det ikke lot seg gjøre å skaffe arbeid andre steder på grunn av omsorgen for moren og husspørsmålet. Det var imidlertid ikke opplyst om det var gjort andre konkrete forsøk på å skaffe

klageren arbeid utenfor hjemstedet. På denne bakgrunn ble klageren og arbeidskontoret ved ombudsmannens brev av 9. oktober 1974 bedt om opplysning om det var gjort slike forsøk.

Arbeidskontoret ga uttalelse i brev av 16. oktober 1974. A opplyste i brev av 25. november 1974:

«Jeg har søkt arbeide 2 ganger på — — — sykehus, — — —, 1 gang på — — — pleiehjem (sykehjem) og 1 gang på — — — alders- og sykehjem. Dessuten var jeg ofte innom arbeidsformidlingen, men dessverre uten resultat. — — —»

I brev av 5. desember 1974 til Trygderetten viste jeg til brevene fra arbeidskontoret og klageren og anførte:

«Etter det som fremgår av saksdokumentene, er det noe uklart hvilke muligheter A har for å få lønnet arbeid utenfor hjemstedet. Jeg viser her til det som er uttalt om dette i brev hertil av 16. oktober 1974 fra arbeidskontoret og i brev av 25. november 1974 fra A. Det bes opplyst hvorledes Trygderetten har vurdert hennes muligheter for å få arbeid utenfor hjemstedet og hvilke opplysninger det bygges på.»

I brevet av 5. desember 1974 til Trygderetten bemerket jeg ellers:

«Trygderetten legger så vidt skjønnes til grunn at A som følge av yrkesskaden ikke kan få arbeid på hjemstedet, hvilket også bekrefte av de erklæringer som foreligger i saken fra arbeidskontoret. Det fremgår videre at trygdede ikke har ønsket å flytte fra hjemstedet på grunn av moren, som er avhengig av hennes hjelp.

I Rikstrygdeverkets rundskriv 08.01, s. 18—19, heter det om bedømmelsen av ervervs-evnen ved tilståelse av uførepensjon:

«— — — Bedømmelsen skal være individuell, det vil si man må se på hvilke følger uførheten har for denne trygdede. I enkelte tilfelle vil det være mulig å finne et skikket arbeid for den uføre dersom han flytter fra hjemstedet. Virker det urimelig å kreve at den uføre flytter, f. eks. fordi han er sterkt knyttet til hjemstedet på grunn av høy alder og familieforhold, må man ta konsekvensen av dette og bedømme hans ervervssevne i forhold til mulighetene på hjemstedet.»

Trygderetten ble bedt om å opplyse om vurderingen av ervervssevnen stilte seg annerledes ved yrkesskadetrygd, og hva som i tilfelle var grunnlaget for en forskjellig vurdering. Under forutsetning av at det også i yrkesskadetrygd-saker ble tatt hensyn som nevnt, ba jeg om en nærmere uttalelse om hvorledes dette var vurdert i A's sak.

Trygderetten meddelte i brev av 14. mai 1975, i tilknytning til en annen sak, at Trygderetten var kommet til at den ikke burde gi ut-

talelse til ombudsmannen om grunnlaget for trygderettskjennelser. (Om dette spørsmål vises til sak referert under nr. 8.) I brev av samme dag uttalte Trygderetten om A's sak:

«Trygderetten antar at det ikke herfra bør gis noen uttalelse i tilknytning til det konkrete forhold i ovennevnte sak. — — —

Når det gjelder Trygderettens praksis, foreligger det så vidt ses ingen kjennelse som nærmere drøfter det spørsmål som er reist i Ombudsmannens ovennevnte brev på side 2, første punktum. En gjennomgåing av praksis på dette området vil imidlertid antakelig vise at det har vært forutsatt at en yrkesskadetrygdets ervervsevne i visse tilfelle bare skal vurderes mot ervervsmulighetene på hjemstedet. Forholdet i nærværende sak er imidlertid spesielt, blant annet ved at den yrkesskadede var til sjøs — og altså ikke bodde sammen med sin mor — da arbeidsulykken inntraff. Hvorvidt vedkommendes ervervsevne bare skulle vært vurdert mot ervervsmulighetene på morens bosted, finner Trygderetten det i denne forbindelse ikke riktig å uttale noe nærmere om, jfr. foran.»

I brev av 8. august 1975 henstilte jeg til Trygderetten å gi uttalelse bl. a. i denne sak. Trygderetten meddelte imidlertid i brev av 1. mars 1976 at den fastholdt sitt standpunkt om ikke å gi uttalelse til ombudsmannen om de konkrete forhold i den enkelte sak.

I avsluttende uttalelse av 19. mars 1976 fremholdt jeg at det måtte anses på det rene at A ikke hadde mulighet for noen ervervsinntekt av betydning på hjemstedet. Trygderetten hadde imidlertid lagt til grunn at hennes ervervsevne måtte bedømmes ut fra de arbeidsmuligheter som forelå om hun søkte arbeid utenfor hjemstedet, og at ervervsevnen bedømt på dette grunnlag ikke kunne antas å være redusert med mer enn 40 prosent. — Det forelå her to forskjellige spørsmål som jeg behandler hver for seg:

1. Burde ervervsevnen vært bedømt ut fra arbeidsmulighetene på hjemstedet?

A bodde sammen med sin mor. Da Trygderetten avgjorde saken, var moren 87 år gammel. Moren trengte pleie, og A ville nødvendigvis flytte fra henne. Tidligere hadde andre slektninger tatt seg av moren mens klageren var til sjøs eller for øvrig fraværende på grunn av sitt arbeid, men slektningene kunne ikke hjelpe lenger. Om hun hadde fortsatt som messepike, mente klageren at hun kunne tjent så godt at hun kunne skaffet leid hjelp til moren. — Klageren hadde visstnok alltid bodd på hjemstedet, bortsett fra fravær i forbindelse med arbeidet. Det måtte anses på det rene at det ikke hadde vært mulig å finne en

ordning slik at A kunne ta moren med seg for å flytte til et sted med bedre arbeidsmuligheter.

Etter dette kunne det ikke være tvilsomt at A hadde sterke og menneskelig sett meget akseptable grunner for å bli boende på hjemstedet. Yrkesskadetrygdloven § 12 kunne ikke sees å være til hinder for at det ble tatt hensyn til at den trygdede av personlige eller familiære grunner fant det vanskelig å flytte til et annet distrikt for å få arbeid. — I brev til Trygderetten av 5. desember 1974 hadde jeg vist til at det etter Rikstrygdeverkets rundskriv 08.01, s. 18—19, var anledning til å ta slike hensyn ved bedømmelsen av ervervsevnen ved tilståelse av uførepensjon. Som opplyst foran rettet jeg noen spørsmål til Trygderetten i den forbindelse. Trygderetten fant imidlertid ikke å kunne gi noe svar, bortsett fra en opplysning om at en gjennomgåelse av praksis antagelig ville «vise at det har vært forutsatt at en yrkesskadetrygdets ervervsevne i visse tilfelle bare skal vurderes mot ervervsmulighetene på hjemstedet».

Når Trygderetten ikke hadde villet akseptere at A's ervervsevne skulle bedømmes ut fra mulighetene for å finne arbeid på hjemstedet, var det så vidt jeg kunne forstå kjennelsen, fordi A før hun ble yrkesskadet i alt vesentlig hadde arbeidet utenfor hjemstedet. Jeg var enig i at dette kunne være et vesentlig moment, men mente at man ikke kunne se bort fra at den endrede økonomiske situasjon som under enhver omstendighet fulgte av yrkesskaden, gjorde fravær vesentlig mer vanskelig enn tidligere. Man kunne heller ikke se bort fra at A, om hun hadde vært fullt arbeidsfør, antagelig ville hatt vesentlig lettere for å få arbeid på hjemstedet, slik at hun kunne bodd fast hjemme når morens helsetilstand tilsa det og andre pleiemuligheter sviktet. Jeg fant at det kunne vært ønskelig med en nærmere belysning av disse spørsmål når det skulle tas standpunkt til Trygderettens bruk av yrkesskadetrygdloven § 12 nr. 2. Etter det foreliggende talte etter min mening sterke grunner for å bedømme A's arbeidsevne ut fra mulighetene for arbeid på hjemstedet. — ut fra premissene i kjennelsen fant jeg imidlertid ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at Trygderettens lovanvendelse hadde vært uriktig.

2. Uføregraden bedømt under forutsetning av at arbeid var søkt utenfor hjemstedet.

A's kneskade medførte etter legerklaringene sviktende funksjon i kneet, særlig ved gang utfor bakke og i trapper. Det var også på det rene at skaden medførte tretthet ved

gange. Hun ble ansett varig uskikket for arbeid til sjøs, dvs i det yrke hun hadde på skadetidspunktet.

Når det gjaldt arbeidsmulighetene i andre yrker, inneholdt kjennelsen ingen faktiske opplysninger, men bare rene antagelser. Det forelå heller ikke i saksdokumentene konkrete opplysninger som kunne underbygge Trygderettens antagelse om at A ville kunne skaffe seg varig arbeid som serveringsdame eller «innen en rekke andre arbeidsfelt».

I brev av 21. september 1971 til Rikstrygdeverket hadde arbeidskontoret anført:

«Vedkommende som nå er blitt 57 år gammel ernærer seg nå med tilfeldige jobber ved siden av en tilstått pensjon på kr. 600,— pr. mnd. som hun fikk etter skaden til sjøs. Hun er fra legehøld erklært uegnet til arbeid til sjøs, og uførhetsgraden i land er satt til ca. 40 %.

Klienten er i h.h. til samtalen villig til å arbeide i den grad hun kan klare å utføre et arbeid, og hun er også villig til å flytte på seg for å få høvelig arbeid. Saken er imidlertid som nevnt før at hun er avhengig av å få med seg sin mor som er 85 år gammel.

Å finne arbeidsplasser som tilfredsstillende dette krav er så godt som umulig. Vi kan imidlertid godt forstå klientens ønsker i dette hen-seende. Klienten opplyste at hun nå hadde et midlertidig arbeid på — — — Hotell,

Som en konklusjon på det hele må en bare si at å skaffe klienten høvelig arbeid i kommunen neppe lar seg gjøre, og videre vil det også bli meget vanskelig å skaffe henne høvelig arbeid andre steder på grunn av moren (husspørsmål). Dersom det er ønskelig kan vi ha klienten til observasjon for eventuell mulig arbeidsplassering senere, mens hennes økonomiske problemer vel må tas opp med Rikstrygdeverket og eventuelt sosialkontoret.»

I det foran nevnte brev av 16. oktober 1974 til ombudsmannen anførte arbeidskontoret:

«I det vi viser til de skriv som er gått herfra før, som peker på at klienten er meget avhengig av sin mor og av den grunn er vanskelig å plassere i arbeid utenfor hjemmet. Denne situasjon har ikke bedret seg med årene, snarere tvert imot. Vi kan imidlertid tilføye at klienten på bakgrunn av sin alder, sitt fysiske handicap og den psykiske påkjønning hun har hatt etter at hun ble refusert på sjøen, et arbeide hun selv mener å klare, gjør at hun meget vanskelig kan skaffes arbeid i og utenfor kommunen, selvom vi ser bort fra hennes mor. Hun er psykisk meget langt nede og ved sine besøk her på kontoret begynner hun å gråte så snart hun skal forklare om sin situasjon. Slik hennes situasjon er i dag, ser vi oss ingen mulighet til å arbeidsplassere henne hverken i eller utenfor kommunen.»

Det fremgikk av de uttalelser som arbeidskontoret ga før Trygderettens kjennelse, at

kontoret først og fremst hadde undersøkt arbeidsmulighetene i distriktet. Uttalelsene viste ikke at A kunne fått arbeid utenfor distriktet; dette måtte anses som et åpent spørsmål. Det eneste som forelå for så vidt var et forslag om å undersøke mulighetene for arbeid ved en vernet bedrift i — — —. Opplysningene herom var imidlertid så sparsomme at de neppe ga grunnlag for generelle slutninger, og forholdet var heller ikke nevnt av Trygderetten. Etter det foreliggende materiale kunne det ikke sees å være grunnlag for Trygderettens antagelse om at klageren ville kunne «hevde seg innen en rekke andre arbeidsfelt».

Trygderetten hadde avslått å svare på mitt spørsmål om grunnlaget for sin vurdering av A's muligheter for arbeid utenfor hjemstedet. Siden det ikke var noe som tydet på at Trygderetten hadde hatt opplysninger om arbeidsmulighetene for arbeidssøkere i klagerens stilling utover det som forelå i saksdokumentene, måtte jeg gå ut fra at ytterligere opplysninger ikke hadde foreligget.

Det faktiske utgangspunkt var da at klageren var 100 prosent arbeidsufør i det yrke hun hadde på skadetidspunktet, og at hun ikke senere hadde fått fast arbeid. Spørsmålet ble om det likevel var forsvarlig å legge til grunn at hun i en alder av 59 år kunne få annet arbeid. De foreliggende uttalelser fra arbeidskontoret ga som nevnt ikke tilstrekkelig holdepunkt for å anta dette. Etter min mening var det så stor usikkerhet omkring spørsmålet at det måtte vært god grunn for Trygderetten til å sørge for nærmere opplysning, før det ble lagt til grunn at arbeidsmuligheter som nevnt forelå. — Jeg mente derfor at Trygderettens avgjørelse var truffet på et utilstrekkelig faktisk grunnlag.

Jeg forsto det slik at Trygderetten mente å ha adgang til saksgjenopptagelse; etter min mening var det grunn til å gjenoppta saken. Siden A's klage til ombudsmannen viste at hun mente at saken burde vurderes på nytt, måtte gjenopptagelsen kunne skje på grunnlag av klagen til ombudsmannen. Hvis Trygderetten av formelle grunner mente det var nødvendig med en særskilt begjæring om gjenopptagelse, burde A gjøres oppmerksom på det.

Trygderetten skrev til A og spurte om hun ønsket saken gjenopptatt. Saken ble deretter behandlet på nytt av Rikstrygdeverket, som 30. august 1976, under den forberedende behandling, vedtok å tilstå pensjon etter en uføregrad på 100 prosent med virkning fra 1. februar 1976. Saken vil bli behandlet av Trygderetten, som bl. a. vil ta stilling til om pensjon skal tilstås med virkning fra et tidligere tidspunkt.

11.

Ytelser fra Statens lånekasse for utdanning i påvente av avgjørelse i trygdesak.
(Sak 23 E/75.)

I en klagesak for ombudsmannen var forholdet at klageren hadde søkt om attføringspenger fra folketrygden, samtidig som det var søkt om stønad fra Statens lånekasse for utdanning til ½-årig utdanning våren 1975. Søknaden om attføringspenger var opprinnelig avslått, men klageren hadde anket avgjørelsen. Lånekassen meddelte klageren at søknaden om stønad ikke kunne tas opp til behandling før det forelå endelig resultat i attføringssaken; etter gjeldende retningslinjer kunne nemlig Lånekassen ikke gi lån eller stipend til søkere som mottok attføringspenger. Klageren fant det urimelig at hun ikke fikk noe tilskudd til sin utdanning trass i at hun måtte være berettiget til enten attføringspenger eller lån/stipend fra Lånekassen.

Klagerens økonomiske vanskeligheter ble løst ved at klageren av Lånekassen ble tildelt et midlertidig lån til videre utdanning i skoleåret 1975—76. Behandlingen av hennes anke til Trygderetten ble etter henvendelse fra ombudsmannen prioritert i Rikstrygdeverket. Anken ble imidlertid nektet fremmet av Trygderetten. Klageren fikk deretter stipend fra Lånekassen, både for det ½-årige kurs våren 1975 og for 1-årig kurs 1975—76. Stipendet ble avregnet i det midlertidige lån.

Lånekassen hadde anført i brev av 28. august 1975 til ombudsmannen i anledning av klagesaken:

«Dersom resultatet av en søknad om attføringsstønad ikke foreligger når utdanningen tar til, og søkeren har behov for midler, kan Lånekassen når det gjelder låneberettiget utdanning, gi et midlertidig lån som skal tilbakebetales dersom søkeren blir tildelt attføringsstønad. Det kan imidlertid ikke gis midlertidig stipend i påvente av resultatet av slik stønad.

Den utdanning søkeren tok våren 1975, er ikke omfattet av låneordningen. Hun ble derfor tilskrevet 17.2.75 om at stipendsøknaden kunne tas opp til ny behandling dersom hennes søknad om attføringsstønad ikke ble innvilget.

— — —»

Siden det må antas å forekomme ikke helt sjelden at det samtidig søkes om attføringsstønad fra folketrygden og om stønad fra Lånekassen til utdanning, skrev jeg 16. oktober 1975 til Lånekassen:

«Behandlingen av en trygdesak vil kunne ta lang tid, spesielt hvis det blir aktuelt med anke til Trygderetten. Hvis utdanningen bare omfattes av Lånekassens stipendordning og ikke av låneordningen, vil søkeren ikke få noen økonomisk hjelp før trygdesaken er avgjort, selv om det så vidt skjønnes kan være på det rene at vedkommende har krav på enten trygd eller stipend. Dette synes lite tilfredsstillende.

Jeg vil derfor be Lånekassen vurdere om det er mulig å endre reglene her, slik at en søker i en slik situasjon vil kunne få en midlertidig ytelse fra Lånekassen i påvente av avgjørelsen i trygdesaken. — — —»

Lånekassen meddelte i brev av 16. juni 1976:

«Når det gjelder de spørsmål som er reist i Ombudsmannens brev av 16.10.75, kan en opplyse at de nye retningslinjene for 1976—77 inneholder vesentlige endringer i forhold til retningslinjene for 1975—76. Det kan således nå gis lån til kurs av 3½ måneders varighet mens det tidligere var et krav at utdanningen skulle vare minst 7 måneder for å være omfattet av låneordningen. Bortsett fra noen få kurs av rent allmenndannende art kan det nå gis lån til så å si all utdanning som er omfattet av de støtteordninger Lånekassen administrerer.

— — —
Videre kan det etter retningslinjene for 1976—77 gis stipend også til søkere som mottar en eller annen form for støtte fra offentlige støtteordninger.»

I og med endringen av reglene slik at det nå kan gis lån, og da også midlertidig lån, til kurs av 3½-måneders varighet, skulle det være minsket risiko for at den som samtidig søker attføringsstønad fra folketrygden og stønad fra Lånekassen, blir stående uten økonomisk hjelp inntil trygdesaken er avgjort. Når det for 1976—77 også etter nærmere regler for de enkelte stønadsformer kan gis stipend til søkere som mottar ytelser fra folketrygden, ga saken ikke grunnlag for ytterligere fra min side.

12.

Tillegg i lån og stipend til bidragspliktig utdanningssøkende.

(Sak 10 E/75.)

Utdanningssøkende med forsørgelsesbyrde kan tildeles behovsprøvd forsørgerstipend og forsørgertillegg i lån fra Statens lånekasse for utdanning. Ombudsmannen ble gjennom behandlingen av en klagesak kjent med at Lånekassen i disse forbindelser ikke regnet bidragsplikt som forsørgelsesbyrde. Etter reglene kunne det likevel gis tillegg i lån når det var dokumentert at søkeren hadde oppfylt bidragsplikten.

I brev av 21. mai 1975 til Lånekassen ba jeg om en orientering om begrunnelsen for at bidragsplikt ikke ble likestilt med annen forsørgelsesbyrde og for at det ikke kunne tilstås ettertildeling av forsørgerstipend. Under forutsetning av at hensikten med ordningen med ettertildeling var å sikre at tillegget kom de bidragsberettigede til gode, ba jeg Lånekassen om å opplyse om den hadde vurdert om dette mål kunne nås på andre måter enn ved ettertildeling etter semesterets eller undervisningsårets slutt.

Lånekassen uttalte:

«Under arbeidet med utviklingen av støtte-systemene har det vært en hovedoppgave i første rekke å skaffe rimelig dekning for de rene utdanningskostnader for alle grupper utdannings-søkende. Men flere grupper har ennå ikke fått tilfredsstillende finansiering. Det gjelder bl. a. søkere i skoleslag med bare stipendfinansiering, skoleslag med avgrenset lånefinansiering og skoleslag med særlig store utdanningskostnader, og søkere som har forsørgelsesbyrde, store utgifter til bolig eller delt husholdning eller andre særlige utgifter.

Av budsjettmessige hensyn er det nødvendig å foreta visse prioriteringer under arbeidet med utviklingen av støttesystemene. I de årlige budsjetter og forslag til regelverk har Lånekassen fremholdt for Kirke- og undervisningsdepartementet hvilke utdanningsgrupper som erfaringsmessig har størst behov for stipend- og lånstøtte.

Når ugifte/fraskilte søkere med bidragsplikt ikke har fått høyere prioritet i stipendsystemene, skyldes dette bl. a. også at ugifte/fraskilte forsørgere har egne rettigheter etter andre offentlige stønadsordninger.

Ordningen med behovsprøvd forsørgerstipend omfatter bare gifte søkere som forsørger ektefelle og minst 2 barn, og gjelder ikke søkere med bidragsplikt. Midlene som Stortinget bevilger til denne ordningen er sterkt begrenset, og den har et beskjedent omfang i forhold til hovedstipendformene.

Tillegg for forsørget ektefelle/barn ved låntildelingen tar ikke sikte på å dekke de faktiske utgifter ved forsørgelsesbyrde. Beløpene er begrenset, og kan i en del tilfeller bli ytterligere redusert på grunn av stor gjeldsbyrde og utilfredsstillende faglig fremgang. Hensynet til stor samlet gjeldsbyrde var også grunnen til at bidragsplikt tidligere ikke ble tatt med ved beregning av lånets størrelse. Regelen om at det kan gis tillegg i lånet for betalt bidrag ble innført først i 1974—75. Bakgrunnen for den nye regelen var at skoleungdom og studenter som viste vilje til å betale pålagt bidrag, og ikke ønsket at de bidragsberettigede skulle måtte henvises til det offentlige, skulle få nødvendig lån til dette. Det har imidlertid hittil ikke vært fremmet forslag om at de skal få stipend til samme formålet.

I det året regelen har vært praktisert, har det av behandlings- og utbetalingstekniske årsaker vært nødvendig å foreta en ettertildeling når det er dokumentert at bidraget er betalt. Det samme vil være tilfelle for kommende undervisningsår.

I forbindelse med revisjon av regelverket for 1976—77, som Lånekassen vil komme til å arbeide med i løpet av høsten, vil det bli nærmere vurdert om en annen utbetalingsmåte er praktisk mulig. Det vil i så fall også måtte ses i sammenheng med det administrative apparat Lånekassen vil få til disposisjon, og til øvrige krav som må stilles for å sikre en rask og effektiv behandlings- og utbetalingsordning.»

Jeg fremholdt i en ny henvendelse til Lånekassen at de øvrige offentlige stønadsordninger tilgodeser de bidragsberettigede, ikke de bidragspliktige. Jeg pekte videre på at ved offentlig forskuttering av bidraget er den bi-

dragspliktige ansvarlig overfor det offentlige for det forskutterte beløp etter reglene i lov av 26. april 1957 (nr. 4) om forskuttering av oppfostringsbidrag § 11. Det fastsatte bidrag kunne også være større enn det beløp som forskutteres etter nevnte lov. Jeg fremhevet ellers at underholdsbidrag og oppfostringsbidrag i prinsippet fastsettes uten hensyn til om bidragsberettigede oppbærer offentlig støtte som ugift mor eller fraskilt/separert forsørger. I brevet herfra ble ytterligere anført:

«Det må antas at bidragspliktige utdannings-søkende, slik som andre utdannings-søkende med forsørgelsesbyrde, vil ha økt behov for utdanningsstønad. Når det gis tillegg i lån/stipend ved forsørgelsesbyrde taler etter min mening alminnelige likhetshensyn for å likestille bidragsplikt med annen forsørgelsesbyrde, også når det gjelder tidspunktet for utbetaling av tillegget. Jeg vil anta at mange utdannings-søkende ikke vil ha økonomisk evne til å oppfylle bidragsplikten når tillegget i lån først kan tildeles etter at det er dokumentert at bidragsplikten er oppfylt.

Lånekassen anfører at regelen om at tillegg i lån ved bidragsplikt bare kan ettertildeles, er begrunnet i behandlings- og utbetalingstekniske hensyn. Det vil være av interesse å få en nærmere orientering om hvilke forhold det her siktes til. — — —»

Lånekassen viste i brev av 30. juni 1976 til de nye forskriftene «Stipend og lån til utdanning 1976—77». Reglene om forsørgertillegg i lån til bidragspliktige var der gitt dette innhold:

«En søker som plikter å betale underholdsbidrag til ektefelle og/eller barn, kan gis tillegg til dekning av bidragsbeløpet med opp til de beløp som følger av reglene ovenfor. Bidragsplikten må dokumenteres. Søkeren må godtgjøre at tillegg som tidligere er gitt etter regelen i dette punkt, er innbetalt til den som har rett til bidraget, eller til den som krever inn bidraget.»

Under avsnittet om behovsprøvd forsørgerstipend var strøket det tidligere forbehold om at stipendet ikke gjaldt ved bidragsplikt.

Saken ga etter dette ikke grunn til ytterligere fra min side.

13.

Behandling av sak om svangerskapsavbrudd — rett til å ha med pårørende i møte med nemnda, nemndas utspørring av den abortsøkende.
(Sak 672/76.)

Behandlingen av sak om svangerskapsavbrudd for en ennå ikke fylt 17 år gammel kvinne ble i brev av 25. juni 1976 påklaget til ombudsmannen.

Søknad om svangerskapsavbrudd var frem satt gjennom lege overfor den lokale nemnd ved sykehuset (nedenfor kalt abortnemnda).

Søknaden, som var forholdsvis kortfattet, opplyste at den abortsøkende var vokst opp i forskjellige behandlings- og fosterhjem, og at forholdet til barnefaren var avsluttet. Kvinnen hadde etter innkalling møtt for abortnemnda; her ble besluttet å innhente sosialrapport. Imidlertid ble et par dager senere ny søknad sendt til og innvilget av abortnemnda ved et annet sykehus. Klagen gjaldt saksbehandlingen ved abortnemnda ved det første sykehuset.

Til møtet med abortnemnda hadde kvinnen med seg sin fostermor og en slektning av henne. Hun ønsket ikke å være alene med nemnda, og ville at en av ledsagerne skulle være til stede sammen med henne. Nemnda nektet imidlertid de pårørende å være til stede og motstrebende godtok abortsøkende at de forlot møterommet. I klagen var anført at nemnda ikke kunne ha noe grunnlag for å nekte fostermoren eller slektningen å være til stede. Det ble i den forbindelse pekt på at nemnda ikke kunne ha noen grunn til å tro at søkeren var under press fra sine omgivelser slik at det kunne være vanskelig for henne å svare oppriktig i nærvær av de to personene.

I klagen var videre anført at de spørsmål som ble stilt kvinnen under møtet med nemnda, var irrelevante, og at nemnda unnlot å få belyst viktige forhold ved hennes livssituasjon. De konkrete spørsmål nemnda hadde stilt, gjaldt barnefaren, hvor lenge forholdet hadde vart og hva slags stilling og inntekt han hadde. Dette ville kvinnen ikke svare på. Forholdet til barnefaren var avsluttet, hvilket også var nevnt i søknaden, og hun syntes ikke at dette ellers kunne ha noen betydning ved avgjørelsen i saken. Hun følte seg forulempet under møtet og oppfattet nemnda slik at en innvilgelse av søknaden var avhengig av at hun oppga barnefarens navn.

I klagen ble hevdet at det ikke kunne være nødvendig å innhente sosialrapport, og at samtykke til innhenting av sosialrapport ikke var gitt, jfr. § 11 første ledd i lov av 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd, som lyder:

«Nemnda kan uten hinder av lovbestemt taushetsplikt innhente opplysninger om kvinnens helse-, sosial- og trygdeforhold, forutsatt at kvinnen har samtykket i det.»

Det var i klagen også pekt på at abortnemnda ikke hadde orientert kvinnen om hva slags opplysninger nemnda ønsket fra sosialkontoret.

Saken ble forelagt for abortnemnda som ga redegjørelser i brev av 29. juli og 4. oktober 1976. Det ble opplyst at når pårørende møter sammen med abortsøkende, følger nemnda den praksis at den først har en samtale med søke-

ren selv, uten at de pårørende får være til stede. Deretter får eventuelle pårørende uttale seg. Om bakgrunnen for denne praksis anførte nemnda:

«— — — Når man blant annet ønsker en samtale med søkeren alene, er det fordi man av og til støter på abortsøkende kvinner som har følt seg presset av sine omgivelser til å søke om abort, til tross for at de i virkeligheten ønsker å beholde svangerskapet. Det kan også være andre rent personlige forhold som de vil snakke om på «tomannshånd.»

At fostermoren og slektningen var nektet å være til stede sammen med abortsøkende, hadde sammenheng med nevnte praksis. Abortnemnda fremholdt at de pårørende ville fått anledning til å gi sitt syn på saken hvis de hadde rettet seg etter nemndas reglement.

Abortnemnda opplyste videre at når abortsøkende er ugift, pleier den spørre om barnefarens alder, stilling og hvor lenge forholdet har/hadde vart. Nemnda hadde ikke spurt om barnefarens navn. Om møtet med søkeren og sakens videre gang opplyste nemnda:

«Da abortnemndens medlemmer etterpå, alene med abortsøkende, prøvde å få noen nærmere opplysninger av henne, var hun også avvisende og ønsket ikke å gi noen opplysninger. Man fikk omsider ut av henne at barnefaren var 23 år gammel, at de hadde hatt fast følge 1 års tid, men at hun hadde brutt med ham etter at hun nu var blitt gravid.

Da abortnemnden ikke mente de hadde fått tilstrekkelige opplysninger fant man det riktig å be om en sosialrapport. Man ba derfor kvinnen kontakte Sosialkontoret dagen etter, og at man ville gi beskjed til Sosialkontoret at hun ville oppsøke kontoret. Hun protesterte ikke noe mot dette. — Dagen etter, 21. mai, ringte overlege — — — til Sosialkontoret og fikk snakke med kurator — — —. Man anmodet kurator — — — om å utarbeide rapporten straks, få oversendt den til sykehuset, slik at vi kunne fatte vedtak i saken fortest mulig. Sosialkurator — — — ble også gitt forståelsen av at abortnemnden etter all sannsynlighet kom til å innvilge søknaden forholdene tatt i betraktning, men at man ønsket noe mer opplysninger. — Noe senere på formiddagen 21. mai ringte sosialkurator — — — til overlege — — — og opplyste at søkeren hadde vært i kontakt med Sosialkontoret, og gitt beskjed om at hun ikke ønsket videre behandling av abortsaken her ved sykehuset. — — —»

Nemnda viste for øvrig til at den etter § 11 i loven og § 9 i forskrifter av 28. november 1975 om svangerskapsavbrudd hadde plikt til å søke opplyst kvinnens sosiale forhold. Når nemnda ba om sosialrapport, hadde det sammenheng med at nemnda i møtet med abortsøkende ikke fikk tilstrekkelige opplysninger. Nemnda fremholdt ellers at kvinnen hadde sagt ja til dens anmodning til henne om frem møte på sosialkontoret for sosialrapport.

I uttalelse 19. november 1976 bemerket jeg først om abortsøkendes rett til å være ledsaget av pårørende under møtet med abortnemnda:

«— — — Det er ikke fastsatt nærmere regler om fremgangsmåten på dette punkt, verken i lov av 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd, i Kronprinsregentens resolusjon av 28. november 1975 med forskrifter om svangerskapsavbrudd eller i Sosialdepartementets veiledning av samme dag til gjennomføring av loven. I forskriftene § 9 er imidlertid bestemt at forvaltningslovens regler skal gjelde ved behandlingen av saker om å tillate eller nekte svangerskapsavbrudd (for så vidt det ikke er gitt særregler i loven om svangerskapsavbrudd). Etter § 12 i forvaltningsloven av 10. februar 1967 har en part rett til å la seg bistå av fullmektig på alle trinn av saksbehandlingen, og parten har rett til å ha med seg fullmektig når han møter personlig for forvaltningsorganet. Det er ikke noe til hinder for at man kan bruke en pårørende som fullmektig. Dette må således også gjelde i abortsaker, slik at abortsøkende iallfall som utgangspunkt ikke kan nektes å ha med seg pårørende som fullmektig under møte med abortnemnda.»

Jeg tilføyde at pårørende åpenbart ikke kan kreve å få være til stede hvis abortsøkende ønsker en samtale med nemnda alene. Når pårørende møter sammen med søkeren for nemnda, og nemnda mener å ha holdpunkt for å anta at søknaden om svangerskapsavbrudd er fremsatt under press fra familien, er det forståelig at nemnda kan ønske en samtale med kvinnen alene. Jeg fant imidlertid ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet om hvorvidt nemnda i et slikt tilfelle kan kreve at pårørende fjerner seg når den abortsøkende ikke ønsker dette. I klagesaken var det nemlig ikke noe som tydet på at kvinnen ikke selv ønsket å få avbrutt svangerskapet.

Om nemndas spørsmålsstilling og henvisningen til sosialkontoret bemerket jeg:

«Hvilke konkrete spørsmål som ble stilt abortsøkende og hvorledes samtalen forløp, har ikke kunnet klarlegges i detalj. Jeg forstår det slik at nemnda oppfattet henne som avvissende, mens hun på sin side oppfattet nemnda slik at en innvilgelse av søknaden var avhengig av at hun oppga navnet på barnefare, hvilket hun ikke ville. I nemndas protokoll fra møtet er anført:

«— — — Også omsider alene overfor Abortnemnda opptrer søkeren noe aggressivt og avvissende. Mener at Abortnemnda ikke behøver flere opplysninger enn at hun ønsker abort. Hun vil ikke opplyse noe nærmere om barnefare, mener at det ikke har noen interesse. Man får omsider ut av henne at barnefare er 23 år gammel. At hun har brutt med ham etter at hun ble gravid.»

Etter § 1 første ledd bokstav b) i loven om svangerskapsavbrudd har en svanger kvinne

rett til svangerskapsavbrudd når «svangerskapet, fødselen eller omsorgen for barnet kan sette kvinnen i en vanskelig livssituasjon». I Sosialdepartementets veiledning til gjennomføring av loven er nevnt at kvinnens familieforhold, herunder forholdet til barnefare og muligheten for støtte fra ham, vil være av betydning. At nemnda stilte spørsmål om forholdet til barnefare, så vidt skjønnes også med sikte på å få klarlagt muligheten for støtte fra ham, kunne ikke være utenforliggende. Abortsøkende kan imidlertid ikke ha plikt til å gi nærmere opplysninger om barnefare. Hvis hun oppgir forholdet som avsluttet og ikke vil gi nærmere forklaring for så vidt, kan det vanskelig sees å være grunn for nemnda til å stå på for å få fram ytterligere opplysninger om barnefare. Så vidt skjønnes ble abortsøkende ikke stilt spørsmål vedrørende sine levekår for øvrig. Grunnen til dette må ha vært at nemnda oppfattet henne som avvissende, og at den derfor fant å ville innhente ytterligere opplysninger i sosialrapport. — Opplysningene i dr. — — — søknad av 14. mai 1976 var noe snaue, men sentrale momenter var nevnt, således abortsøkendes alder, hennes oppvekst i forskjellige fosterhjem og behandlingshjem og at hun ikke lenger hadde noe forhold til barnefare. Nemnda skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak treffes, jfr. § 9 annet ledd i forskriftene til gjennomføring av loven om svangerskapsavbrudd. Etter samme bestemmelse bør det innhentes rapport om kvinnens livsforhold dersom det er av betydning for avgjørelsen. Nemndas vurdering av at det var ønskelig med noe nærmere opplysninger i denne saken, finner jeg ikke å kunne reise innvendinger mot. Imidlertid måtte det vært nærliggende for nemnda i den foreliggende situasjon å gi abortsøkende orientering om lovens regler, hvilke ytterligere opplysninger nemnda ønsket og også om den videre gang i saken.

Nemnda anfører at når kvinnen ikke protesterte mot å kontakte sosialkontoret, oppfattet den henne slik at hun godtok dette. Ut fra opplysningene i saken synes det tvilsomt om abortsøkende var særlig orientert om reglene for slike saker, hvilket også medfører at grunnlaget for samtykke fra hennes side (loven § 11) trolig har vært mangelfullt.»

14.

Behandling i barnevernsnemnd av sak om overtagelse av omsorgen for barn.

(Sak 200/76.)

A klaget ved advokat over behandlingen i omsorgsutvalget i kommunen X (beliggende på Vestlandet) og i barnevernsnemnda i kommunen Y (beliggende i Nord-Norge) av sak om foreldremyndigheten (omsorgen) for A's to barn B (født 1963) og C (født 1964).

Foreldremyndigheten over B og C tillå A alene; barnas far var død. Barna hadde siden 1969 vært bosatt hos sin mor i Y. Sommeren 1975 var barna på feriebesøk hos sine besteforeldre på farssiden i X, men kom ikke tilbake til moren i Y.

Etter initiativ fra fylkesmannen vedtok X

omsorgsutvalg 25. august 1975 å henstille til A å samtykke i at barna inntil videre fikk være hos sine besteforeldre i X og gå på skole der. Y sosialkontor ble i brev av 26. august 1975 fra X sosialkontor bedt om å søke utvirket samtykke fra A. Sosialkontoret anførte til slutt i brevet:

«Da barna nå er begynt på skole her og trives utmerket, imøteser en erklæring så snart som råd er.»

A kontaktet advokat, som i brev av 27. august 1975 ba om Y barnevernsnemnds bistand til å få barna hjemsendt. Gjenpart av brevet ble sendt X sosialkontor. Advokaten ba videre i brev av 1. september 1975 til X sosialkontor om at det ikke måtte bli foretatt noe derfra før Y barnevernsnemnd hadde foretatt sine undersøkelser og truffet vedtak. A på sin side reagerte på omsorgsutvalgets henstilling av 25. august 1975 ved i et brev av 4. september 1975 til advokaten å fremholde at hun «sier nei, og atter nei på den henvendelsen». Advokaten fikk 8. september 1975 opplyst over telefon at formannen i Y barnevernsnemnd regnet med å få saken behandlet i løpet av uken.

I klage av 19. februar 1976 til ombudsmanen anførte advokaten at han som representant for barnas mor ikke hadde mottatt noe svar fra de berørte myndigheter. På telefonhenvendelse herfra opplyste sosialsjefen i Y kommune at det ikke var fattet noe vedtak i saken. Han opplyste at det 8. oktober 1975 var innhentet legeuttalelse. A ble underrettet om uttalelsen like etter at den forelå, og man oppfattet henne slik at hun ønsket å la saken falle. — Ved telefonhenvendelse til sosialsjefen i X ble opplyst at det heller ikke der var fattet noe vedtak i saken.

I etterfølgende brev av 2. mars 1976 til Y barnevernsnemnd ba jeg opplyst hvorfor advokaten ikke hadde fått svar på sitt brev av 27. august 1975 og hvorfor ikke de senere henvendelser til A var gått gjennom ham. Jeg ba også opplyst hvorfor han ikke var underrettet om legens uttalelse. Barnevernsnemnda ble videre bedt om å opplyse om den hadde foretatt noe annet i saken og om den ville foreta seg noe.

I brev av samme dag til X omsorgsutvalg pekte jeg på at det allerede ved advokatens brev av 1. september 1975 var klart at A ikke ville etterkomme henstillingen om å la barna bli i X. Jeg fremholdt videre:

«Advokaten har i klagen anført at han ikke kan se «at der er lovhjemmel for det inngrep som nå er foretatt». Slik vedtaket av 25. august 1975 er formulert, inneholder det bare en henstilling til moren om å samtykke i at barna får bli i X. Når hun ikke har gitt slikt sam-

tykke og det heller ikke er truffet annet vedtak, må det legges til grunn at moren fremdeles har foreldremyndigheten og rett til å bestemme hvor barna skal bo. Slik saken ligger an, synes omsorgsutvalget enten å burde bistå moren med å få barna tilbake eller å ta opp spørsmålet om overtagelse av omsorgen for barna. Under enhver omstendighet bør det nå uten videre opphold tas standpunkt til hva som skal foretas.»

Sosialsjefen i X viste i brev av 5. mars 1976 til sosialkontorets brev av 26. august 1975 til Y sosialkontor og anførte ellers:

«Saken har derfor vært stilt i bero inntil en fikk høre nærmere fra Y sosialkontor, men til d. d. har en intet hørt. Advokatens henstilling i brev av 1. september 1975 har en således tatt til underretning. En kan derfor ikke se at der foreligger grunnlag for advokatens klage over X Omsorgsutvalgs behandling av saken.

En har merket seg Ombudsmannens anmodning og X Omsorgsutvalg vil omgående ta kontakt med Y sosialkontor, slik at der kan tas standpunkt til om barna bør tilbake til moren eller om en må overta omsorgen. — — —»

Sosialsjefen i Y kommune uttalte i brev av 23. mars 1976:

«Da brevet fra X omsorgsutvalg av 26.8 f. å. kom ble A straks kontaktet, men det førte ikke til enighet om barnas videre opphold i X. Henvendelse fra advokaten av 27.8.75 er mottatt, men ny behandling i barnevernsnemnda vil være nyttesløs før det forelå erklæring fra lege.

Da legeuttalelsen av 8.10 forelå ble A gjort kjent med den og fikk utlevert et foto.

Jeg beklager at hennes advokat ikke fikk oversendt et kopi, men regnet som sikkert med at hun selv ville overbringe det, som det hun hadde fått utlevert før hun søkte juridisk bistand. Dessuten er uttalelsen så klart til lite støtte for henne, at det etter vår mening ikke kunne være galt at hun selv fikk tid til å tenke over hva hun fortsatt ville gjøre med saka. Hennes reaksjon var da også at hun ville dra til — — — og protestere overfor legen og be om ny vurdering.

Jeg rådde henne til å samrå seg med sine foreldre og sin advokat før hun foretok seg noe.

Hun var selvfølgelig klar over at det neppe kunne bli noe positivt vedtak i barnevernsnemnda, dersom saka ble behandlet på foreliggende uttalelse, men jeg bad om beskjed så snart det forelå noe nytt, eller hvis hun ønsket et vedtak på det som forelå. Senere har vi ikke hatt kontakt om denne saka.

Saka vil nå bli behandlet av barnevernsnemnda i møte 25. d. m.»

Y barnevernsnemnd vedtok 25. mars 1976 å anbefale at barna ikke måtte bli tilbakesendt moren. Omsorgsutvalget i X behandlet så saken i møter 4. og 13. mai 1976 og vedtok å overta omsorgen for B og C.

Advokaten påklaget 29. mai 1976 omsorgsutvalgets vedtak til fylkesmannen, men trakk klagen tilbake ved brev av 27. oktober 1976.

I avsluttende uttalelse av 11. juni 1976 presiserte jeg at slik saken lå an, kunne realiteten ikke behandles av ombudsmannen. Uttalelsen ble følgelig avgrenset til saksbehandlingen. Dessuten ble påberopte feil ved saksbehandlingen ikke tatt opp, i den utstrekning feilene kunne hevdes å være av betydning for innholdet av omsorgsutvalgets vedtak.

Etter forvaltningsloven av 10. februar 1967 § 12 tredje ledd skal alle meddelelser og henvendelser fra forvaltningsorganet skje til partens eventuelle fullmektig. På bakgrunn av advokatens brev av 27. august og 1 september 1975 til henholdsvis Y barnevernsmnd og X sosialkontor var det klart at advokaten representerte A. Senere henvendelser fra barnevernsmyndighetene skulle derfor skje til advokaten. Det var således en feil når Y sosialkontor ikke gjorde advokaten kjent med legens uttalelse av 8. oktober 1975.

Y barnevernsmnd hadde ikke besvart advokatens brev av 27. august 1975. At ny behandling i barnevernsmnd ikke fant sted, kunne ikke være tilstrekkelig grunn til å la brevet forbli ubesvart, jfr. prinsippet i forvaltningsloven § 22. Heller ikke den etterfølgende kontakt mellom sosialkontoret og A kunne gi grunn til å la være å besvare advokatens brev, jfr. det som er uttalt i forrige avsnitt. Hensett til sakens alvorlige karakter var det meget uheldig at advokatens brev ikke ble besvart.

X omsorgsutvalg stilte etter det opplyste saken i bero i påvente av svar på brevet av 26. august 1975 til Y sosialkontor, og også fordi advokaten i brevet av 1. september 1975 anmodet om at barnevernsmnd i X måtte avstå fra ytterligere engasjement, inntil Y barnevernsmnd hadde behandlet saken. — Av advokatens brev fremgikk imidlertid at A ikke ville etterkomme omsorgsutvalgets henstilling om å samtykke i at barna måtte få bli hos besteforeldrene. Barnevernsmnd burde da enten bistå med å få barna hjemsendt til moren eller ta opp spørsmålet om å overta omsorgen for barna. At saken forble uavklart i lengre tid, var uheldig for alle parter. På denne bakgrunn burde omsorgsutvalget, når svar ikke ble gitt fra Y sosialkontor innen rimelig tid, fulgt opp saken med et spørsmål til Y sosialkontor om hvor langt behandlingen av saken var kommet der. Advokatens anmodning om å avstå fra ytterligere engasjement kunne ikke være til hinder for dette initiativ.

Y barnevernsmnd foretok ikke mer i saken etter at A ble kjent med legens uttalelse av 8. oktober 1975. At A ble forstått slik at hun ville komme tilbake til saken, kunne ikke gi tilstrekkelig grunn til å la saken bero, jfr. det som er sagt foran om ønskeligheten av en

avklaring. Under enhver omstendighet burde X omsorgsutvalg snarest mulig blitt underrettet om legens uttalelse og om A's reaksjon på denne. Når A ikke kom tilbake til saken innen rimelig tid, burde barnevernsmnd ha kontaktet henne på nytt.

15.

Behandling i barnevernsmnd av sak om samværsrett.
(Sak 461/75.)

A klaget over barnevernsmndas og sosialsjefens behandling av sak om samværsrett til barn født i ekteskap.

A og fru A ble separert på grunnlag av felles separasjonssøknad, underskrevet av mannen 3. februar og av hustruen 4. februar 1975. Det var inngått avtale mellom partene om at sønnen, født i oktober 1972, skulle være hos moren, med besøksrett for faren. Fylkesmannen i X ga separasjonsbevilling 24. februar 1975.

Etter at felles separasjonssøknad var sendt og avtale om foreldremyndighet og besøksrett inngått, men før fylkesmannen hadde gitt bevilling, ønsket faren å ha sønnen hos seg på sitt bosted en uke fra 15. februar 1975. Fru A som var flyttet med sønnen til sine foreldre i kommunen Y i en annen landsdel, henvendte seg til Y barnevernsmnd ved brev mottatt der 5. februar 1975. I brevet fremholdt hun:

«Min mann og jeg var enige om å skilles

Min mann og jeg var enige om at jeg skulle ha gutten alene, han avsto både fra foreldrerett og besøksrett, for at gutten skulle få ro i sin nye tilværelse.

Det denne saken egentlig gjelder er at min mann likevel krever besøksrett og at den første gang skal settes i kraft 15-2-75. Han forlanger da å ha gutten hos seg i — — — i en uke. Jeg er meget engstelig for denne relativt lange adskillelsen gutten er bare to år

Jeg er ikke interessert i å hindre at far og sønn treffes og får kontakt med hverandre. Jeg mener tvert i mot at det er viktig og at det bør skje oftest mulig. Men gutten vil føle seg forlatt og redd, han er for liten til å ha noe tidsbegrep og en uke kan ha stor virkning på ham. Jeg er hans eneste trygge punkt, og noen trygghetsfølelse hos faren har han aldri hatt. Jeg mener at dette bare vil svekke hans forhold til faren da angsten vil gjøre positiv kontakt umulig. Ved påsketider får vi egen leilighet, og etter mitt syn og med det kjennskapet jeg har til min egen sønn, mener jeg at den beste løsningen ville være at faren besøkte ham i hans eget trygge miljø i den første tiden. Når så gutten føler trygghet i forholdet til faren, er jeg ikke i mot at han reiser til

Jeg har snakket med min advokat og med Familievernkontoret — — — om denne saken,

og de anbefalte meg å gå veien om Barnevernsmemnda på det stedet jeg bodde. I — — fikk jeg vite at selv om loven ikke setter noen aldersgrense for besøksretten, så er det en skjønssak som Barnevernsmemnda kan ta standpunkt til. Jeg håper derfor at Barnevernsmemnda i første omgang kan gi meg medhold i at gutten bør være fast hos meg inntil videre.»

Barnevernsmemnda fikk ingen opplysninger om at det forelå avtale om besøksrett i forbindelse med felles separasjonssøknad. Memnda behandlet saken uten å innhente uttalelse fra faren og traff i møte 10. februar 1975 slikt vedtak:

«Memnda ser det som lite heldig at gutten tar turen til — — — på denne årstid da han er såvidt ung. Memnda vil tilrå at han får bli hos moren uavkortet enda en tid, da dette også kan være det beste for guttens videre utvikling. Av hensyn til barnet vil memnda videre uttale at det er viktig at begge foreldrene må gjøre sitt til at det bygges opp et fortlroelig forhold både til faren og moren.»

Utskrift av vedtaket ble sendt A. I brev av 18. februar 1975 til barnevernsmemnda påklaget hans advokat vedtaket, og anførte bl. a.:

«Først vil jeg få påpeke at det her er fattet beslutning uten at saken er forelagt for A. Dette er i strid med et hvert forvaltningsmessig prinsipp.

Nemnda har tydeligvis avgjort saken utelukkende på grunnlag av morens fremstilling. Jeg vil ikke unnlate å påpeke det påfallende i at barnemorens søknad av 29. januar 1975 til fylkesmannen i X samtykker i at mannen får samværsrett, mens hun 4 dager deretter fremmer søknad til Barnevernsmemnda om at denne vedtatte samværsrett skal oppheves.»

Barnevernsmemnda oversendte klagen til fylkesmannen der kommunen Y er beliggende. I brev av 3. mars 1975 til A's advokat skrev denne fylkesmann:

«Fra fylkesmannen i X har en fått opplyst at ektefellene fru A og A ble separert ved bevilling utferdiget den 24. februar d.å. I den felles separasjonssøknad var det opplyst at partene var enige om at hustruen skulle ha foreldremyndigheten over fellesbarnet, og at partene var enige om en detaljert samværsordning for faren. Spørsmålet om å nekte faren samvær med barnet må derfor tas opp etter lov om barn i ekteskap § 8, 4. ledd, jfr. 3. ledd. Avgjørelsen hører som kjent under domstolene, med mindre partene er enige om å la fylkesmannen avgjøre saken.

Fylkesmannen oppfatter barnevernsmemndas vedtak i saken som en uttalelse, eller rettere som et råd til barnets mor. Uttalelser av denne art er ikke enkeltvedtak som kan påklages. Det vil derfor ikke bli gjort mer med saken herfra.»

Gjenpart av brevet ble sendt Y sosialkontor med anmodning om at «vedkommende blir

gjort kjent med framgangsmåten for endring av samværsordningen». Barnevernsmemnda behandlet saken på nytt 4. mars 1975 og traff slikt vedtak:

«I henhold til fylkesmannens vurdering av barnevernssak — — — den 10.02.75 finner Y barnevernsmemnd å kunne henlegge saken.

Fru A underrettes om framgangsmåten for endring av samværsordningen som foreskrevet fra fylkesmannen.»

Med brev av 5. mars 1975 ble fru A underrettet om vedtaket, og i brevet ble også hovedpunktene i fylkesmannens brev av 3. s.m. gjengitt. Barnevernsmemnda sendte derimot ikke underretning om sitt vedtak eller om brevet til A, og heller ikke til hans advokat.

A klaget til ombudsmannen ved brev av 6. april 1975 over barnevernsmemndas vedtak av 10. februar 1975 og over sosialsjefens saksbehandling i forbindelse med vedtaket. Klagen ble forelagt for memnda som uttalte i møte 2. juni 1975:

«Under barnevernsmøte 10.02.75 ble det uttalt v/formannen i barnevernsmemnda at en måtte se bort fra brevet fra fru A (fremlagt og referert i nevnte møte), men kun vurdere saken ut fra hva som tjente barnet best i øyeblikket og så gi råd etter dette. Memnda fant det betenkelig at barnet skulle dras ut i streng vinterkulde den lange veien i så ung alder. Ellers er memnda samstemmig om at i denne og lignende tilfeller bør foreldrene, både mor og far, samarbeide og lempe seg til det beste for barna/barnet.

Nemndas uttalelse var ment som et råd til foreldrene og ikke som noe avgjørende forbud mot besøksrett, som også vedtaket vitner om. Jfr. også brev av 3. mars 1975 fra Fylkesmannen.

Sosialsjefen har kun virket som sekretær for barnevernsmemnda og har ikke noe ansvar for memndas vedtak.»

Nemndas uttalelse ble oversendt ombudsmannen med fylkesmannens brev av 18. august 1975. I brev til fylkesmannen av 30. september 1975 anførte jeg:

«Fylkesmannen anfører i brev av 18. august 1975 at barnevernsmemndas uttalelse «er tydeligvis avgitt med manglende kjennskap til et spørsmålet om farens samværsrett var avgjort ved avtale mellom partene». Når uttalelsen er gitt på et så sviktende grunnlag, kan det spørres om ikke memnda bør treffe formelt vedtak om å trekke den tilbake. Jeg peker her på at den ikke bare gjelder den aktuelle reise til — — —, men at det også uttales:

«Memnda vil tilrå at han får bli hos moren uavkortet enda en tid, da dette også kan være det beste for guttens videre utvikling. — — —»

Det kan også spørres om memnda overhodet burde ha uttalt seg om spørsmålet om den fremtidige besøksordning når den ikke fant å

ha tid til å forelegge saken for faren på forhånd.

Det kan for øvrig heller ikke av det som foreligger sees at nemnda hadde noe sikkert grunnlag for å bedømme om en reise til — — — i dette konkrete tilfelle ville virke uheldig for barnet, bl. a. mangler opplysninger om hvilken reisemåte som skulle nyttes.»

Barnevernsmemnda i Y behandlet saken i møte 5. desember 1975, der det ble protokollert:

«Referert følgende brev fra Fylkesmannen:

«En henviser til utskrift av barnevernsmemndas møtebok i sak nr. — — —, oversendt ved Deres ekspedisjon av 27. oktober 1975.

Sivilombudsmannen har i sitt brev 30. september 1975 bedt nemnda vurdere om vedtaket av 10. februar 1975 bør trekkes tilbake. En kan ikke se at dette er vurdert. Etter fylkesmannens skjønn bør det være riktig å oppheve vedtaket på bakgrunn av de opplysninger som nå foreligger.

Saksdokumentene følger i retur.

Dessuten vedlegges kopi av fylkesmannens brev av 18. august 1975 til ombudsmannen i tilfelle dette ikke er mottatt tidligere.»

Barnevernsmemnda er av den formening at de premisser som vedtak av 10.02.75 bygget på, ikke lenger har sin aktualitet.

Enstemmig vedtak:

Barnevernsmemnda vil følge fylkesmannens skjønn og opphever med dette barnevernsmemndas vedtak av 10.02.75.»

Barnevernsmemnda sendte utskrift av vedtaket til fylkesmannen, men ikke til partene. A fikk kopi av utskriften fra ombudsmannen og anførte i brev av 2. februar 1976:

«Til Barnevernsmemndas vedtak av 5/12.75 har jeg følgende å si:

Jeg kan ikke godta at premissene for vedtaket av 10/2.75 har forandret seg. Den såkalte barnevernsmemnd hadde ingen konkrete premisser for sitt vedtak den 10/2.75, og den har ikke forsøkt å skaffe seg en eneste opplysning fra ansvarlige eller kompetente organer siden, slik at de nå igjen gjør et vedtak uten å ha en eneste konkret opplysning.

Det er videre påfallende at den såkalte barnevernsmemnd etter sitt vedtak den 5/12.75 bare informerer Fylkesmannen og ingen av partene i saken. Dette viser at de bare er interessert i å berge sitt eget skinn og fremdeles ikke har noen interesse for det barn de sier at de ivaretar.»

Saken ble på nytt forelagt for barnevernsmemnda som i møte 9. april 1976 uttalte:

«Barnevernsmemnda anså saken som en klagesak fra A til Stortingets ombudsmann og at saken med barnevernsmemndas vedtak av

5. desember 1975 burde gå tilbake til ombudsmannen via fylkesmannen.

Med hensyn til klage over barnevernsmemndas vedtak av 10.02.75 mener nemnda at den handlet i overensstemmelse med Kap. IX i Lov av 17. juli 1953 om barnevern da saken med klagen ble oversendt fylkesmannen.

Det vises i den forbindelse til brev av 3. mars 1975 fra fylkesmannen til A's advokat, med påtegning på gjenpart til Y sosialkontor om å gjøre vedkommende kjent med framgangsmåten for endring av samvarsordningen.

Dette ble gjort ved brev av 5. mars 1975 til fru A, etter at det først var forelagt møtet i Y barnevernsmemnd den 4. mars 1975. Kopi av brev til fru A vedlegges saksdokumentene.»

Barnevernsmemnda hadde ikke tidligere gitt fylkesmannen eller ombudsmannen opplysninger om sitt vedtak av 4. mars 1975 og heller ikke om sitt brev av 5. mars 1975.

I min avsluttende uttalelse av 17. august 1976 bemerket jeg:

«A's klage av 6. april 1975 synes først og fremst å rette seg mot sosialsjefens saksbehandling. Etter det som foreligger, må det anses på det rene at denne har opptrådt som sekretær for barnevernsmemnda, og at nemnda har vært klar over og enig i den måte saken har vært behandlet på. Det foreligger heller ikke noe som viser at han har kommet med uttalelser til fru A som kan ha gitt henne inntrykk av at nemndas vedtak gikk lenger enn det nemnda selv har ment. Jeg finner derfor ikke grunn til å behandle sosialsjefens forhold særskilt, men vurderer barnevernsmemndas og sosialsjefens saksbehandling under ett.

Saken ble tatt opp til behandling i barnevernsmemnda på grunnlag av et brev fra fru A, som innkom 5. februar 1975. Brevet ble behandlet i nemndas møte 10. s. m. Det hadde således vært tid til å underrette A om brevet og om nemndas møte, og jeg antar at dette burde ha vært gjort. Man ville derved antagelig ha unngått at nemnda traff vedtak uten kjennskap til partenes avtale om besøksrett. At det blir truffet vedtak som bygger på uriktige forutsetninger på et så vesentlig punkt som i dette tilfelle, er i seg selv klart uheldig.

Da nemnda mottok klagen fra A's advokat, kunne nemnda ha opphevet sitt vedtak av 10. februar 1975 etter å ha kontrollert advokatens opplysninger. Det kan imidlertid ikke innvendes noe mot at saken ble videresendt fylkesmannen som klageinstans.

Fylkesmannen antok at vedtaket måtte oppfattes som et råd til fru A og ikke som en avgjørelse i en tvist mellom partene, og at det derfor ikke var gjenstand for klage. Som anført i brev av 30. september 1975 til fylkesmannen, antar jeg imidlertid at vedtaket, som bygde på helt uriktige forutsetninger, burde ha vært opphevet, og det hadde vært grunn for fylkesmannen til å ta dette opp med nemnda.

Selv om det etter min mening hadde vært riktigst å foreta en formell opphevelse av vedtaket av 10. februar 1975, antar jeg likevel at nemndas vedtak av 4. mars og brev av 5. mars 1975 klargjorde saken tilstrekkelig overfor fru A. Det må imidlertid anses som en klar

feil at A ikke fikk utskrift av vedtaket og underretning om brevet. Det er også meget uheldig at barnevernsnemnda ikke på et langt tidligere tidspunkt i klagesaken har gjort fylkesmannen og ombudsmannen kjent med vedtaket av 4. mars og brevet av 5. mars 1975.

Barnevernsnemnda opphevet etter henstilling herfra vedtaket av 10. februar 1975 i møte 5. desember 1975, men sendte ikke underretning til partene. Den manglende underretning er forklart med at nemnda antok saken burde gå via fylkesmannen til ombudsmannen. Nemnda kan vel høres med at den gikk ut fra at A ville få underretning gjennom ombudsmannen, men det er under enhver omstendighet en feil at underretning ikke ble sendt fru A.»

16.

Pasientbehandling ved hjem for psykisk utviklingshemmede — gjennomføring av forsøk med atferdsterapi («Gro-saken»).

(Sak 324/74.)

Saken ble tatt opp av «Dagbladet» 19. februar 1974 på grunnlag av en artikkel i et fagtidsskrift om et atferdsterapeutisk behandlingsopplegg for en 12 år gammel pike (kalt Gro) i institusjon for psykisk utviklingshemmede. Før behandlingen tok til, hadde Gro ifølge artikkelen i ca. 2 år stort sett vært spent fast til sengen med fotrem. Det beskrevne behandlingsopplegg var bygd på en kartlegging av Gro's atferd. Behandlingen gikk i korthet ut på bruk av «straffe»-reaksjoner overfor ikke akseptabel atferd, og bruk av belønning i opplærings situasjoner og når Gro opptrådte på en akseptabel måte. Tidsskriftartikkelen var skrevet av en universitetslektor og en student ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo.

Under konferanse 25. februar 1974 mellom ombudsmannen, embetsmenn i Helsedirektoratet og riksadvokaten ble opplyst at Helsedirektoratet hadde satt i gang undersøkelser i saken. Det var bl. a. bedt om uttalelse fra institusjonen og fra områdeoverlegen, som hadde vært administrerende overlege ved institusjonen fram til november 1971. Disse undersøkelser ville ha betydning for ombudsmannens behandling av saken, og han anmodet om kopi av det materiale Helsedirektoratet mottok i saken.

I pressemelding 20. februar 1974 fra Psykologisk institutt ble opplyst at instituttstyret ville ta opp med de impliserte parter spørsmålet om behandlingen av Gro hadde vært faglig/etisk forsvarlig. Ombudsmannen ba om å få kopi også av de uttalelser som i denne forbindelse ble innhentet og av instituttstyrets vedtak.

Etter å ha mottatt det utbedte materiale fra institusjonen og områdeoverlegen fant helsedirektøren at saken burde undersøkes nær-

mere med henblikk på å få avdekket mulige straffbare forhold. Helsedirektøren oversendte derfor saken til riksadvokaten, som iverksatte etterforskning. Ombudsmannen stilte sin saksbehandling i bero i påvente av resultatet av etterforskningen.

Tiltale ble 23. desember 1974 reist mot psykologistudenten og fire av Gro's pleiere for legemsfornærmelser (§ 228 første ledd i straffeloven av 22. mai 1902 (nr. 10)). Herredsretten avsa dom 3. oktober 1975. De tiltalte ble funnet skyldige, men fikk samtykke av Høyesteretts kjæremålsutvalg til fornyet behandling av saken ved lagmannsretten. — Lagmannsretten frifant 3. mars 1976 psykologistudenten og pleierne; straffesaken var med det endelig avgjort.

De faktiske forhold som etter tiltalen ble behandlet av domstolene, falt utenfor ombudsmannens kompetanse, jfr. § 4 første ledd bokstav b) i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen. Men saksgangen for herredsretten viste at det var forhold ved pasientbehandlingen som ikke var tatt med i tiltalebeslutningen, der det kunne være spørsmål om kritikk, og dessuten at det kunne være spørsmål om kritikk mot andre enn de tiltalte. — Jeg tok saken opp i brev av 11. november 1975 til Sosialdepartementet. Departementet svarte 10. februar 1976, hvorpå jeg 7. april 1976 ga min avsluttende uttalelse. — Nedenfor følger en gjennomgåelse av de enkelte punkter som ble behandlet av ombudsmannen.

Isolasjon og anvendelse av fotrem overfor Gro

Isolasjon og anvendelse av fotrem overfor Gro var ikke omfattet av straffesaken. — Av tidsskriftartikkelen fremgikk om behandlingsopplegget:

«Enhver avvikende atferd fra Gros side mens hun var ute i avdelingen, medførte at hun øyeblikkelig ble brakt tilbake til sitt rom, spent fast i lærremmen, og rommet ryddet for leker. Deretter forlot terapeutene rommet og lukket døren etter seg. For at ingen skulle gå inn til henne under denne perioden, ble en rød lapp satt opp utenfor døren til hennes rom som et tegn på at ingen hadde adgang. Selv lege på visitt på avdelingen ble avvist i slike situasjoner. Under ekstinksjonsprosedyren var vanligvis Gro meget urolig, med hyling, banning etc. Denne uroen kunne ved enkelte anledninger være i opptil flere timer. Når Gro hadde roet seg og hadde vært stille i 10 til 15 minutter, gikk terapeutene igjen inn til henne. — — —»

Som avvikende atferd var nevnt: Aggresjon, negativisme og surhet, spyting, slåing og kloring, knusing og istykkerriving av ting.

Sosialdepartementets forskrifter av 25. april

1967 har regler om begrenset adgang til bruk av tvangsmidler innen åndssvakeomsorgen og epileptikeromsorgen. Som tvangsmidler regnes bl. a. isolasjon og anvendelse av fotrem. Vil-kårene for å bruke slike tvangsmidler frem-går av forskriftene § 3 som lyder:

«Tvangsmidler som nevnt under § 2 må bare anvendes når forholdene gjør det absolutt nød- vendig for å beskytte pasienten selv eller andre, og kun når mere lempelige midler har vist seg å være åpenbart forgjeves eller util- strekkelige.

Tvangsmidler må aldri tas i bruk uten etter forordning av lege, som har plikt til å påse at disse ikke anvendes lenger enn høyst på- krevd.»

I forskriftene § 4 er bestemt:

«Det er forbudt å bruke tvangsmiddel som refselse, straff eller i oppdragelsesøyemed.»

Den form for behandling som Gro ifølge tidsskriftartikkelen ble undergitt, måtte etter min mening anses som isolasjon etter § 2 bok- stav a) i forskriftene, hvoretter som isolasjon regnes «anbringelse bak avlåst dør i godkjent isolat, i ensengsrom eller i annet rom som er egnet». Dessuten var anvendt fotrem.

Departementet uttalte i brevet av 10. feb- ruar 1976:

«Etter departementets forskrifter om be- grenset adgang til bruk av tvangsmidler og forbud mot korporlig refselse, kan de angitte tvangsmidler bare brukes i nødssituasjoner og bare for å hindre at en klient skader seg selv eller andre. Det blir presisert at tvangsmidler ikke kan brukes i behandlingsøyemed (opp- dragelsesøyemed).

Forskriftene må sees mot straffelovens be- stemmelser om nødrett og nødverge (§§ 47 og 48) og det fremstiller seg som særdeles tvil- somt om det er adgang til å dispensere fra dem. Departementet har ikke i noe tilfelle mot- tatt noen søknad om dispensasjon.

Det er klart at tvangsmidler ikke kan til- lates hvis formålet er å bekjempe «sosialt av- vikende atferd», idet dette formål faller inn under forskriftenes uttrykk «oppdragelsesøye- med». Departementet er derfor enig i at selve behandlingsopplegget var i strid med for- skriftene.

Dette spørsmål vil man ta opp med Univer- sitetets psykologiske Institutt.»

Jeg fremholdt i min avsluttende uttalelse:

«Jeg finner det ikke tvilsomt at selve be- handlingsopplegget for Gro var i strid med de- partementets forskrifter om forbud mot an- vendelse av tvangsmidler i oppdragelsesøye- med. At beskrivelsen av opplegget i tidsskrift- artikkelen (jfr. ovenfor) for så vidt samsvarer med de faktiske forhold, fremgår av dagsrap- portene fra behandlingen av Gro. I en del til- felle hvor tvangsmidler er nyttet (jfr. dags- rapportene), kan det nok være spørsmål om det ikke kan sies å ha vært «absolutt nødven- dig for å beskytte pasienten selv eller andre»,

jfr. forskriftene § 3 som på nærmere vilkår hjemler bruk av tvangsmidler i slikt øyemed. Fotrem og isolasjon er imidlertid nyttet langt utover dette. Som tilfeldig valgte eksempler fra dagsrapportene kan nevnes: 26. februar 1972 på grunn av vrangvilje, 19. februar 1973 fordi Gro ikke ville stille seg, 29. mars 1973 på grunn av istykkerriving av kladdebok og ødeleggelse av blyant og 16. mai 1973 på grunn av surhet. I slike tilfelle ble tvangsmid- lene nyttet i rent oppdragelsesøyemed, klart i strid med forskriftene.

For å sikre at reglene om tvangsmidler over- holdes, skal det etter § 6 i departementets for- skrifter føres nøyaktig protokoll over anven- delsen av tvangsmidler. Av protokollen skal fremgå:

«Årsaken til at midlet måtte nyttes, midlets art, hvilken lege som forordnet tvangsmiddel, hvem som iverksatte det, tidspunktet for iverksettelsen, pasientens tilstand i den tid midlet ble an- vendt.

Ved bruk av isolasjon og mekanisk mid- del skal det anføres i protokollen:

Varigheten i timer, tidspunktet for opphør.»

Så vidt skjønnes har føringen av tvangs- middelprotokoll for Gro's vedkommende vært mangelfull, og slik protokoll ble sluttet ført 27. november 1972 da Gro kom til avdeling — — —. Dette var meget uheldig da det måtte vanskeliggjøre kontrollen av behandlingen.

For å sikre mot tilsvarende saker i frem- tiden har departementet i brev av 23. august 1974 til landets områdeoverleger, Trastad gård, Vensmoen og Klæbu pleiehjem innskjer- net reglene i departementets forskrifter om begrenset adgang til bruk av tvangsmidler, og henledet oppmerksomheten på reglene om fø- ring av protokoll over bruk av tvangsmidler. Samtidig ble spørsmålet om innføring av stan- dard tvangsmiddelprotokoller og obligatoriske årsmeldinger om virksomheten ved institusjo- nene for psykisk utviklingshemmede, herunder bruk av tvangsmidler, tatt opp, uten at det til nå er opplyst hva som er kommet ut av dette. Ellers har jeg merket meg at arbeidet med re- visjon av reglene om bruk av tvangsmidler pågår.»

Sosialdepartementet har senere (i septem- ber 1976) utarbeidet standard tvangsmiddel- protokoll for psykisk helsevern og helsevernet for psykisk utviklingshemmede.

Kontrollen med behandlingen av Gro

Spørsmålet om hvorvidt kontrollen med be- handlingsopplegget hadde vært tilfredsstil- lende, ble tatt opp i mitt brev av 11. november 1975. På bakgrunn av opplysningene i herreds- rettens dom bemerket jeg over departementet:

«Behandlingsopplegget for Gro ble utarbeidet sommeren/høsten 1971 av psykologistudenten som da hospiterte ved — — — pleiehjem. Det

er grunn til å tro at tilsynsutvalgene, den nye administrasjonsordning ved institusjonen samt de nye rettssikkerhetsforskrifter tilsammen vil representere en vesentlig styrking av klientellets rettsvern.»

Jeg uttalte at departementet på bakgrunn av Gro-saken spesielt måtte følge utviklingen på dette felt.

Det faglige ansvar for klientbehandlingen

Departementet meddelte i brevet av 10. februar 1976:

«Det er alminnelig godkjent og praktisert at en helseinstitusjons faglige ledelse er ansvarlig for den direkte klientbehandling. Institusjonene kan ha forskjellig administrativ oppbygning, men har gjennomgående én faglig leder. Dette vil også gjelde hvor det ledende fagpersonell utgjør et fagteam, idet teamet skal ha én ansvarlig leder.»

Departementet opplyste for øvrig at det ikke er gitt bestemmelser i lov eller forskrift om det faglige ansvar ved institusjon, og viste til behandlingen av spørsmålet i forbindelse med arbeidet med ny sykehuslov i 1960-årene. Departementet fremholdt bl. a.:

«Styrets ansvar vil gjennomgående ligge på det økonomisk-administrative og kontrollerende plan. Det er vanligvis instruksfestet at styret skal føre tilsyn med de forskjellige avdelinger, og at det har plikt til å ta opp feil eller forsømmelser.

Fylkeskommunen har et overordnet administrativt og kontrollansvar, hva enten den står som eier av institusjonen eller i kraft av bestemmelsene i sykehusloven (se særlig § 2). Ansvar for behandlingsopplegg vil den bare kunne få der hvor den unntaksvis har deltatt i avgjørelse om behandling, eller hvor den klart har forsert om tilsynsplikt.

Helsedirektørens tilsynsplikt. Om tilsynsplikten har helsedirektøren uttalt: «Etter sykehuslovens § 3, annet ledd, er den medisinske virksomhet ved institusjonene underlagt helsedirektørens overordnede tilsyn. Ved kongelig resolusjon av 26. september 1969 om Alminnelige forskrifter om institusjoner som går inn under sykehusloven, heter det i § 5—1 om tilsyn at departementet, helsedirektøren, fylkeslegen, de offentlige leger eller den disse instanser har delegert sin myndighet til, til enhver tid kan inspisere en institusjon. Videre gis anvisning på at forvaltningslovens regler skal følges dersom det er grunn til å anta at sykehuslovens § 18 kan komme til anvendelse. Nevnte bestemmelser må forstås som en rett til å føre et overordnet tilsyn — med en samtidig plikt til å aksjonere dersom det avdekkes forhold som kan være klanderverdige. Noen mulighet for å føre et jevnlig, stadig tilsyn har helsedirektøren ikke, og det er heller ikke forutsatt eller i samsvar med praksis.»

I denne sak ble helsedirektøren først underrettet gjennom oppslaget i Dagbladet, hvor det ble referert til artikkelen i — — — . På for-

hånd var han kjent med at institusjonen var i en vanskelig situasjon som følge av at overlegestillingen ble stående vakant, men var også holdt løpende orientert av sykehussjefen i — — — om det arbeide som var igang med hensyn til å få etablert en tilfredsstillende administrasjonsordning ved institusjonen. Det særopplegg som gjaldt Gro hadde imidlertid ingen tilknytning til disse spørsmål, og helsedirektøren ble da heller ikke orientert om det.»

Jeg forsto uttalelsen slik at departementet mente at den daværende faglige ledelse, og vel også styret for institusjonen, var ansvarlig for behandlingen av Gro. Ut fra dokumentene i saken syntes på det rene at administrasjonsordningen ved institusjonen var utilfredsstillende i behandlingsperioden etter at overlegen sluttet 10. november 1971; ansvarsforholdene kan nok da ha vært uklare. Dette var etter min mening uheldig. — Fra 1. januar 1975 ble satt i verk en ny administrasjonsordning ved institusjonen, med en administrerende direktør og ved hans side en faglig ansvarshavende lege.

I og med at administrasjons- og ansvarsforholdene etter dette syntes brakt i orden, fant jeg ikke grunn til å gå nærmere inn på fylkeskommunens og Helsedirektoratets befatning med den tidligere utilfredsstillende ordning. I min avsluttende uttalelse fant jeg imidlertid å burde fremheve at det først og fremst var på dette område at fylkeskommunens og i betydelig utstrekning også Helsedirektoratets ansvar måtte ligge. — Disse myndigheter kan ikke føre noe direkte tilsyn med behandlingen av den enkelte pasient, men må ha ansvaret for at det legges opp en betryggende administrasjons-, tilsyns- og kontrollordning, og for at den ordning som fastsettes, blir gjennomført i praksis.

Departementet hadde ellers opplyst at prinsippet om det faglige lederansvar er kommet til uttrykk i normalinstruks av 1. mars 1974 for styreere ved institusjoner for psykisk utviklingshemmede.

Et utkast fra departementet til «forskrifter vedrørende instruks i institusjoner under helsevernet for psykisk utviklingshemmede» skal tjene rettssikkerheten for klienter i nevnte institusjoner. Sentralt her er regler om det faglige ansvar og ansvarsfordelingen på forskjellige nivå. — Den foreliggende sak understreket etter min mening behovet for slike regler. Utkastet til nye forskrifter var til høring, og jeg ba departementet om å bli underrettet om resultatet av arbeidet.

Forskning i tilknytning til behandling i institusjon

Til mitt spørsmål i brevet av 11. november 1975 om det kunne være nødvendig med nær-

mere retningslinjer for tillatelse til og kontroll med forskning i tilknytning til behandling i institusjon, fremholdt departementet i brevet av 10. februar 1976:

«Departementet har ikke full oversikt over omfang av forskning i tilknytning til behandling ved institusjoner under helsevernet for psykisk utviklingshemmede, men antar at det bare har funnet sted i liten utstrekning.

Man er enig i at det her vil være behov for retningslinjer hvor det klargjøres de nærmere vilkår for slik forskning. Et sentralt spørsmål vil her være samarbeidsforholdet mellom institusjon og forsker, forskningsinstitutt, men uansett hvordan reglene her blir utformet, må det være et ufravikelig prinsipp at institusjonen beholder det formelle, faglige ansvar. Departementet vil, når ovennevnte forhold er nærmere avklart, utarbeide retningslinjer for kontroll med forskning i tilknytning til behandling i institusjon.»

Departementet understreket i brev av 27. februar til Psykologisk institutt, i tilknytning til fagetiske regler utarbeidet av instituttet, at det er institusjonen som har det faglige formelle ansvar for klientbehandlingen. Departementet fremholdt i brevet at bestemmelser om dette må innarbeides i den samarbeidskontrakt som departementet forutsetter blir satt opp. — Jeg ga uttrykk for at dette måtte bli klargjort også for institusjonene.

Uttalelser i pressen om lagmannsrettsdommen

Etter lagmannsrettens dom kom uttalelser i pressen om rekkevidden av dommen, således denne uttalelse fra skolestyrer ved institusjon:

«Hvis psykologistudenten var blitt dømt, ville det vært et angrep og et nederlag for bruk av adferdsterapi, sier skolestyrer — — —. Han karakteriserer frifinnelsen av studenten som en seier for adferdsterapien, og uttrykker sin store glede over domsavsigelsen.»

Det lagmannsretten hadde tatt stilling til, var utelukkende spørsmålet om straffeskyld for de forhold som var beskrevet i tiltalebeslutningene. I og med at lagrettens kjennelse ikke begrunnes, fremgår grunnlaget for frifinnelsen ikke uttrykkelig av dommen. Etter min mening er det imidlertid lite tvilsomt at dommen ikke kan forstås slik at de handlinger som er beskrevet i tiltalen, ikke fyller de objektive straffbarhetsvilkår. At lagmannsretten ikke har tatt standpunkt til atferdsterapien som behandlingsform generelt, må være klart. Valg av behandlingsform er ikke et juridisk spørsmål. Det som kan avgjøres ved en straffesak, er at visse handlinger som har vært ledd i behandlingsopplegget er straffbare, eventuelt ikke straffbare.

På bakgrunn av en del av det som ble brakt fram i pressen etter dommen, ga jeg i min av-

sluttende uttalelse uttrykk for at det synes å være grunn for Sosialdepartementet til å overveie spørsmålet om det kan være behov for en klargjøring av forholdet mellom rekkevidden av dommen og straffelovens regler om legems-krenkelses på den ene side og departementets forskrifter om forbud mot korporlig refselse i institusjonene for psykisk utviklingshemmede på den annen side. Departementet hadde nok allerede i brevet av 23. august 1974 til landets områdeoverleger samt Trastad gård, Vensmoen og Klæbu pleiehjem innskjerpet reglene om forbud mot korporlig avstraffelse. Likevel kunne det etter lagmannsrettens dom være behov for ytterligere avklaring.

Forholdet til Psykologisk institutt

Ved instituttet ble saken stilt i bero i påvente av avslutningen av straffesaken. Jeg ba i brev av 7. april 1976 til instituttet opplyst om det etter at straffesaken var avgjort, 3. mars 1976, ville bli foretatt noe fra Psykologisk institutt. Instituttet sendte meg 22. april 1976 fagetiske retningslinjer for Psykologisk institutt, vedtatt på instituttrådsmøte 10. juni 1975. Instituttet opplyste at det for øvrig ville komme tilbake til saken.

17.

Pasientlønn ved psykiatriske institusjoner.
(Sak 8 E/75.)

Ved flere psykiatriske sykehus er en del av pasientene sysselsatt med inntektsbringende arbeid eller med arbeid som ellers måtte utføres av personalet ved sykehuset. Under behandlingen av en klagesak ble jeg kjent med at det ved et sykehus var etablert en ordning med lønn til pasienter som utførte inntektsbringende arbeid. Jeg fant at det var av interesse å få nærmere opplysninger om ordningen og ba opplyst hvor mange og hvilke kategorier pasienter dette var aktuelt for, hva slags lønssystem som ble benyttet, og om oppdrag fra industrien o.l. brakte overskudd utover det pasientene mottok. Sykehuset ble også bedt om å opplyse om pasienter som arbeidet i sykehusanleggets gårdsdrift o.l. ble lønnet på samme måte og om de erstattet leid arbeidskraft.

Sykehuset opplyste 12. juni 1975 at ordningen med pasientlønn ble satt i gang i 1974 som en prøveordning med et mindre antall pasienter. Sykehuset uttalte videre:

«For at ordningen skal virke mest mulig rettferdig, anser en det for viktig at alle pasientene som utfører et verdifullt arbeide for sykehuset, enten det er industriell arbeidsvirksomhet eller tjenester på gårdsbruk, kjøkken, vaskeri eller på avdelingen ellers, får en form for lønn. Iflg. budsjettrammen for 1975,

har vi derfor funnet å kunne utvide lønnsordningen til å gjelde i alt ca. 120 pasienter. Av disse arbeider i dag 37 stk. for sykehuset i forskjellige oppdrag, resten i industriell virksomhet. Ikke alle av disse arbeider full dag.

— — — Ingen pasienter får lønn de tre første måneder på sykehuset. Sykehuset har ellers ikke gjort noe forsøk på å sondre spesielle pasientkategorier, annet enn ut fra rent terapeutiske overveielser.

Betalingen skjer etter to prinsipper:

Akkord/stykkpris: Der hvor arbeidsopdraget gjør dette mulig, blir lønnen stipulert etter stykkpris-prinsippet. Det foreligger da en nøyaktig spesifisert liste som slår fast hvor mye en betaler for den enkelte produksjonseenhet. Fordelingsnøkkelen varierer litt etter lønnsomheten, men ligger stort sett på 20—30 % til pasienten og da følgerlig på 70—80 % til sykehuset. — — —

Fast lønn/timebetaling: Der hvor det ikke er mulig å lønne etter stykkpris-systemet, må vi anvende en fastlønns- eller timelønnsordning. Lønnen blir da fastslått etter arbeidslederens vurdering, både i relasjon til lønnsomheten av det oppdrag man holder på med, og innsatsen til vedkommende pasient. Det samme prinsipp må også anvendes på de som utfører verdifulle tjenester for sykehuset. Maksimumsbeløpet som utbetales til hver enkelt pasient er satt til kr. 25,— pr. uke.

Alle inntektene som kommer av arbeidsterapien, bokføres på konto 643, og utgjorde i 1974 kr. 233 625,17.

Utgiftene til lønninger for pasientene føres på konto 288 (lommepenger, arbeidsoppmuntring). Totale utgifter på denne konto utgjorde i 1974 kr. 23 367,70, hvorav kr. 8 125,— ble utbetalt som lønn til pasientene, resten til lommepenger og diverse.

Godkjent budsjett for 1975 på denne konto er på kr. 100 000,—. Vi regner da med at ca. kr. 80 000 kan disponeres til lønninger. Frem til 11. mai i år er det utbetalt kr. 24 316,—.

Ingen pasienter erstatter leid arbeidskraft.

For å drive arbeidsvirksomheten er det ansatt 15 arbeidsledere og arbeidsterapeuter. Lønn til dette personale holdes utenom dette. Sykehusets gårdsbruk går hvert år med betydelig underskudd. Det opprettholdes fordi gårdsarbeide er blitt akseptert som et viktig tilbud i beskjefteigelsen av pasientene.

— — — Alle inntekter og utgifter inngår i sykehusets budsjett og regnskap. Sosialdepartementet tillater ikke at arbeidsterapiens inntekter holdes utenom det ordinære regnskap.»

Sykehuset fremholdt ellers at arbeidsvirksomheten var en del av sykehusets behandlingsopplegg, og at ordningen med pasientlønn hadde virket meget stimulerende på pasientenes arbeidsinnsats.

I brev av 1. oktober 1975 til Sosialdepartementet ba jeg opplyst om departementet hadde gitt regler eller retningslinjer om avlønning av pasienter, eller på annen måte tatt opp spørsmålet. Det ble bedt om opplysninger om eventuelle ordninger med pasientlønn ved

andre psykiatriske institusjoner. Jeg pekte på at sykehusets lønn til pasientene — maksimum kr. 25,— pr. uke — kunne synes å være lav. — Etter det opplyste var inntekten av arbeidsterapien i 1974 kr. 233 625,17. Så vidt skjønnes var gårds-, gartneri- og skogsdriften ikke regnet med, og verdien av pasientenes arbeid i kjøkken, vaskeri og på avdelingene ellers var heller ikke med i regnskapet. I denne forbindelse bemerket jeg at sykehuset for 1975 regnet med å disponere kr. 80 000,— til pasientlønninger. Etter det som var opplyst av sykehuset, tillater Sosialdepartementet ikke at arbeidsterapiens inntekter holdes utenom det ordinære regnskap. Lønnen til pasientene måtte holdes innenfor rammen av konto 288 «lommepenger, arbeidsoppmuntring». — Jeg ba opplyst om departementet fant grunn til å overveie å utvide den budsjettmessige ramme for lønnsutbetalinger til pasientene.

I notat vedlagt brev hit av 20. oktober 1975 ga sykehuset en oversikt over de økonomiske sider ved pasientenes arbeid for sykehuset:

«Til denne virksomheten trengs — økonomisk sett — 4 innsatsfaktorer:

- 1) Arbeidskraft
- 2) Materialer
- 3) Utstyr og anlegg (bygninger)
- 4) Vedlikehold av utstyr og anlegg

1) Den førstnevnte stammer fra 4 kilder:

- a) Arbeidsterapeuter
- b) Pasienter
- c) Pleiepersonalet
- d) Teknisk personale

Det er tilsammen 13 ergo-/arbeidsterapeutstillinger + en industrileder ved sykehuset. Dette tilsvarer en samlet lønnsutgift på 783 280,— + sosiale utg. I hvor stor grad pleiepersonalet deltar i administrasjon og veiledning i arbeidsterapien er vel nærmest umulig å anslå, men ubetydelig er det vel ikke.

Når pasienter gjør «annet nyttig arbeid» i kjøkken, vaskeri, gårdsdrift osv. betyr dette — i en viss grad — at det tekniske personalet må utføre pleie- eller arbeidsterapeutfunksjoner. Dette vil være en heft som egentlig skal belastes arbeidsterapi-virksomheten (i vid betydning).

- 2) Utgifter til materialer er budsjettert til 100 000,— kr i 1975.
- 3) Skal bildet bli fullstendig, må man ta med renter og avskrivninger på utstyr, verktøy, maskiner og bygninger til arbeidsterapi-virksomheten. Regnskapet ved sykehuset er slik at utgiftene til dette (unntatt bygninger) blir i sin helhet belastet det enkelte år. Det er derfor vanskelig å anslå hvor store kapitalkostnadene er for det enkelte år.
- 4) Vedlikehold av utstyr består både av kjøp av utstyr til reparasjoner og lønn til reparatører. Dersom reparasjonen utføres av sykehusets eget tekniske personale, bør

jo dette prinsipielt belastes arbeidsterapien.

Inntektsiden består av:

- 1) Salg av produkter
- 2) Internt bruk av produkter
- 3) Leiearbeid (montering)
- 4) Verdien av pasienters arbeid i kjøkken, gård osv.

Det føres regnskap over 1) og 3), også over salg fra gårdsdrift til internt bruk. Med 2) tenker jeg særlig på utsmykning med bilder og lignende som lages i arbeidsterapien. 4) kan beregnes ut fra et anslag over timer og en vurdering av produktivitet.»

I notatet var videre opplyst at underskuddet ved arbeidsterapivirksomheten i 1974 var kr. 590 000,—. Jordbruk, husdyrhold og gartneri hadde underskudd på henholdsvis kr. 119 000,—, kr. 96 500,— og kr. 73 000,—. Skogsdriften hadde et underskudd på kr. 21 000,—.

Sosialdepartementet uttalte i brevet av 8. januar 1976:

«Den arbeidsterapi som drives på de psykiatriske sykehus har som første siktemål å aktivisere og sysselsette pasientene som et ledd i behandlingen av den mentale sykdom. Aktiviseringen har til dels bestått i at pasientene deltar i arbeid ved gårdsbruk, gartneri, park og hage og i avdelingene, dels i sysselsetting med forskjellige former for håndarbeid. I de senere år har en del institusjoner fått en mer industrielt preget arbeidsvirksomhet ved å motta inntektsgivende oppdrag fra bedrifter som ledd i et fastere strukturert behandlingsprogram.

Innføringen av spesielle industrielle arbeidstreningsopplegg som ledd i den sosiale psykiatriske terapi, har vesentlig bidratt til den funksjonsnivåheving og resosialisering som de senere år er oppnådd for langtidspasienter. Slike attføringsproblemer må således betraktes som integrerte deler av det samlede psykiatriske behandlingstilbud.

Undersøkelser har imidlertid vist at forholdene er høyst uensartet ved de forskjellige institusjoner. Departementet har derfor hittil ikke funnet grunnlag for å gi generelle retningslinjer om utbetalinger til pasienter for inntektsgivende eller nyttig arbeid.

Ved vurdering av institusjonenes budsjetter godkjenner departementet at institusjonene arbeider med et balansebudsjett for utgifter og inntekter vedrørende arbeidsvirksomheten. I den utstrekning inntektene overstiger utgiftene til innkjøp av materialer m. v., kan overskuddet nyttes til arbeidsoppmuntring for pasientene. Noen institusjoner foretrekker å fordele disse midler likt mellom pasienter i arbeidsvirksomhet, mens andre nytter en form for oppmuntring etter innsats.

Som det anføres fra sykehuset, vil institusjonenes utgifter ved å opprettholde sysselsetting av pasienter alt i alt være meget betydelige i forhold til det pasientenes arbeid kan inntjene eller innspare, idet det kreves stadig overvåking, rettleiding og oppmuntring, og

kvaliteten av arbeidet skifter sterkt med det vekslende pasientbelegg. Utgifter til arbeidsledelse, lokaler, maskinelt utstyr o. l. dekkes over institusjonenes budsjett utenom det nevnte balansebudsjett for arbeidsvirksomhet.

Det må også tas i betraktning at pasientene under sykehusoppholdet har krav på kontantstønad fra folketrygden etter § 3, pkt. 4, § 7, pkt. 9 og § 8, pkt. 10, jfr. også § 5, pkt. 5, annet ledd.»

I brev av 24. september 1976 til sykehuset fremholdt jeg at departementet etter det opplyste godkjenner at inntektene av pasientenes arbeidsvirksomhet nyttes til pasientlønn i den utstrekning disse inntektene overstiger utgiftene til innkjøp av materialer m. v. Så vidt skjønnes, var inntektene av arbeidsterapivirksomheten ved sykehuset i 1974 ca. kr. 230 000,—. Utgifter til materialer var for 1975 budsjettert med kr. 100 000,—. Utgifter til pasientlønn m. v. var også opplyst å være budsjettert med kr. 100 000,—. Det syntes således som sykehuset ikke fullt utnyttet den adgang departementet hadde åpnet for utbetaling av pasientlønn. Under henvisning til det som var opplyst av sykehuset om de positive virkninger av ordningen med lønn til pasientene, kunne det synes å være grunn til å utnytte de budsjettmessige rammer departementet har satt for pasientlønn.

I brev av samme dag til Sosialdepartementet ba jeg om å bli holdt orientert om eventuelt videre reformarbeid på dette området. Jeg pekte videre på enkelte momenter jeg hadde festet meg ved:

«Departementet opplyser at det ved vurdering av institusjonenes budsjetter godkjenner at institusjonene arbeider med et balansebudsjett for utgifter og inntekter vedrørende arbeidsvirksomheten. Så vidt skjønnes, vil institusjonenes fordeler av pasientenes arbeid i avdelingene og i gårdsdrift o. l. ikke fremgå som særskilt inntektspost i institusjonens budsjetter og regnskaper. Slikt arbeid vil således etter departementets praksis ikke øke det budsjettmessige grunnlag for utbetaling av pasientlønn.

Departementet fremholder at institusjonenes utgifter ved å opprettholde sysselsetting av pasientene er meget betydelige i forhold til det pasientenes arbeid kan inntjene eller innspare. Ved denne vurdering bør det vel imidlertid ses bort fra utgifter til tilsyn og aktivisering som ville påløpet selv om pasientene ikke var sysselsatt i verdiskapende arbeid. Det fremgår ikke om dette er gjort.

Departementet anfører at det må tas i betraktning at pasientene under sykehusoppholdet har krav på kontantstønad fra folketrygden m. m. Pasientene tilkommer imidlertid slik stønad uansett om de er sysselsatt i arbeidsterapi eller ikke. Pasientenes trygdeytelser bør derfor neppe tillegges nevneverdig vekt ved vurderingen av om det skal gis økt lønn til de pasienter som er sysselsatt i arbeidsterapi eller utfører annet arbeid for institusjonen.»

18.

Tvist mellom to kommuner om dekning av barnevernsutgifter.
(Sak 1498/75.)

Barnevernsnemnda i en kommune klaget over Sosialdepartementets avgjørelse om at kommunen etter reglene i kap. XI i barnevernsloven av 17. juli 1953 (nr. 14) pliktet å yte refusjon til en annen kommune for utgifter til videreutdanning for en gutt. Etter barnevernsloven § 67, jfr. lov av 5. juni 1964 (nr. 2) om sosial omsorg § 17, avgjør Sosialdepartementet tvist mellom kommuner om dekning av barnevernsutgifter.

I mitt svar viste jeg til § 3 i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen, hvoretter ombudsmannens oppgave er «å søke å sikre at det i den offentlige forvaltning ikke øves urett mot den enkelte borger». Klagen gjaldt tvist mellom to kommuner, ikke tvist mellom en borger og et forvaltningsorgan. Jeg fant ikke grunnlag for å ta saken opp, og tilføyde at saken kunne bringes inn for domstolene.

19.

Støtte til småhusbygging om vinteren — dispensasjon fra søknadsfrist.
(Sak 19 E/75.)

Flere klager i de siste år gjelder ordningen med støtte til småhusbygging om vinteren. I brev av 6. oktober 1975 skrev jeg slik til Kommunaldepartementet:

«— — — Jeg har festet meg ved at det så vidt skjønnes ikke foreligger noen adgang til dispensasjon dersom søknad er fremsatt for sent eller arbeidet igangsatt for tidlig. Derimot kan fylkesarbeidskontoret ifølge rundskriv nr. HA 30/75/03 av 12. september 1975 dispensere fra de fastsatte avslutningsfrister.

Det kan imidlertid foreligge også andre tilfelle hvor billighetshensyn kan tale for dispensasjon. Jeg vedlegger gjenpart av det avsluttende brev herfra i to saker som etter min mening kan illustrere dette. I den ene saken ble søknad om tilskott avslått fordi byggearbeider over grunnmur var igangsatt før 1. november. I den andre saken ble avslaget begrunnet med at søknadsfristen var oversittet. I begge saker forelå det særlige forhold. I førstnevnte sak ble byggearbeidene igangsatt før 1. november fordi søkeren i samsvar med opplysninger han hadde innhentet, gikk ut fra at vedkommende kommune ville falle utenfor ordningen. I sistnevnte tilfelle hadde klageren søkt i tide for hovedleiligheten i huset, men i første omgang forsømt å ta med opplysninger om at bygget også omfattet en hybelleilighet.

Jeg vil gjerne høre hvorledes Kommunaldepartementet ser på spørsmålet om å ta med i forskriftene for tilskottsordningen en generell bestemmelse om dispensasjon hvor særlige grunner tilsier det.»

Kommunaldepartementet forela spørsmålet for Arbeidsdirektoratet, som uttalte:

«Når det gjelder innsendelse av søknad om å få bolig registrert under tilskottsordningen, er det fastlagt en frist på 14 dager før tilskottsperiodens oppstartingsdato (1. nov.), eller 14 dager før byggearbeidet over grunnmur skal ta til.

Søknadsfristen er primært fastlagt for at kontrolløren skal kunne planlegge kontrollarbeidet og få anledning til å kontrollere at arbeidet over grunnmur ikke er startet opp før 1. november. At det er fastlagt 14 dagers søknadsfrist for tilskottsordningen, er spesielt framhevet i kunngjøringene om ordningen, samt i rettleiingsskrivet som blir utdelt til hver søker. En vil anta at byggherrer som virkelig har tilrettelagt sitt byggearbeid med henblikk på tilskottsordningen, ikke vil ha noen vanskelighet med å overholde fristen.»

Arbeidsdirektoratet opplyste videre at det hadde forespurt de fylkesarbeidskontorer som omfattes av tilskottsordningen, og ga slik oversikt over kontorenes svar:

«— — — Når det gjelder søknadsfristen, var det gjennomgående enighet om at enkelte søkere kan bli uheldig rammet av bestemmelsen om 14 dagers søknadsfrist, og at det kunne være behov for en lettere adgang til å dispensere fra denne. Spesielt gjelder dette tilfeller hvor det bare manglet få dager på at søknadsfristen var overholdt og det ellers var godtgjort av byggekontrolløren at byggearbeidet over grunnmur ikke var oppstartet før 1. november. På den annen side var man imidlertid sterkt i tvil om det på dette punkt var mulig å fastsette bestemmelser som kunne håndheves uten skjønnsmessige avgjørelser.»

Arbeidsdirektoratet avsluttet sin uttalelse slik:

«Arbeidsdirektoratet vil understreke betydningen av at tilskottsordningen og tidsangivelsen for søknader holdes innenfor bestemte tidsrammer. Å tillate avvik i denne forbindelse mener en vil gi grunnlag for skjønnsmessige avgjørelser med små muligheter for en ensartet vurdering de enkelte saker imellom.»

Kommunaldepartementet oversendte direktoratets uttalelse med følgende bemerkning:

«Kommunaldepartementet slutter seg til direktoratets uttalelse i saken. Vi vil spesielt understreke det uheldige i at det ved en dispensasjonsadgang, som antydnet, vil komme skjønnsmessige vurderinger inn i ordningen. Da vi heller ikke kan se at det kan by på problemer å overholde søknadsfristen, mener vi at det ikke bør åpnes adgang til en dispensasjon som nevnt.»

Til dette fremholdt jeg:

«At en dispensasjonsadgang vil kunne bringe skjønnsmessige vurderinger inn i ordningen, er ikke tvilsomt. Denne innvending vil imidlertid kunne reises i alle tilfelle hvor det er spørsmål om å åpne adgang til dispensasjon fra generelle regler. Det er likevel på svært mange områder gitt adgang til å dis-

pensere hvor de generelle regler fører til uheldige resultater. Det vil derfor være av interesse å få en uttalelse om hvilke spesielle vanskeligheter som en dispensasjonsadgang i vinterbyggingssakene vil føre med seg.

Departementet har vist til at det ikke «kan se at det kan by på problemer å overholde søknadsfristen».

Selv om det regulært ikke skulle være vanskelig å overholde fristene, vil det være enkelte tilfelle hvor det virker lite rimelig og unødig formelt at fristen skal være avgjørende. Med brev herfra av 6. oktober 1975 fulgte mine avsluttende brev i to saker som etter min mening illustrerer dette. Resultatet av Arbeidsdirektoratets forespørsler til fylkesarbeidskontorene i de fylker som omfattes av tilskottsordningen, gir også støtte for antagelsen om at det er behov for en dispensasjonsadgang.»

Mine bemerkninger ga anledning til følgende utdypning fra Kommunaldepartementet:

«Dette departement vil understreke at nevnte tilskott ikke er noe generelt tilskott til boligbygging, men er innført som et ledd i sesongutjamningen av sysselsettingen ved at man dekker antatte merutgifter ved at et arbeid utføres om vinteren. Det er derfor satt en klart avgrenset periode for oppstart og ferdigstillelse, og det har vært nødvendig med en nøyaktig kontroll med at arbeidet virkelig utføres i nevnte periode. For å kunne gjennomføre kontrollen, har det vært nødvendig med en bestemt frist for innsending av søknaden. En vil i denne forbindelse peke på at hele begrunnelsen for ordningen, nemlig merutgifter ved bygging i vinterperioden, vil svikte hvis en godtar bygging utenom perioden. Utenom perioden skal det presumptivt ikke ha påløpt ekstra omkostninger som skal dekkes.

Betenkelighetene ved å åpne en dispensasjonsadgang knytter seg til at det er en hel rekke vanskelig kontrollerbare forhold som kan bli påberopt. Vanskelige skjønsspørsmål vil da også komme inn i bildet. Dette kan knytte seg til f. eks. uhell og forsinkelser ved leveranse av byggematerialer, vanskeligheter med kapital og lån, transporthindringer, snø- og andre værhindringer, søkerens eller nærreste families forhold — herunder sykdom — misforståelser og forsinkelser i forbindelse med søknaden osv. Arbeidsmarkedsetaten har erfaring med en liknende refusjonsordning, nemlig utjamningstilskottet til kommunene for opprettholdelse av ordinær sysselsetting om vinteren, hvor en har hatt de største problemer med å forhindre at tilskottet bare ble et generelt tilskott til kommunenes bygge- og anleggsvirksomhet, og ikke en reell godtgjøring for å beholde arbeidsstokken om vinteren.

En kan imidlertid være enig i at det i helt spesielle tilfeller kan virke urimelig at det overhodet ikke kan dispenseres fra reglene. I tilfeller hvor søknadsfristen er oversittet ganske kort og/eller det er godtgjort at arbeidet ikke er oppstartet før fristen, vil det kunne være berettiget med en dispensasjonsadgang. Når det gjelder oppstartingstidspunktet er en mer i tvil, idet en her berører selve begrunnelsen for hele ordningen. En dispensasjon her synes å måtte knyttes til en reduksjon i tilskottsbeløpet.

En har på dette grunnlag tatt saken opp med Arbeidsdirektoratet for å forsøke å komme fram til en meget avgrenset dispensasjonsordning. Dette vil i tilfelle bli tatt inn i forskriftene.

En viser til dette, og skal komme tilbake til saken så snart det foreligger en endelig avgjørelse.»

Saken ble for mitt vedkommende ansett avsluttet ved Kommunaldepartementets underretning av 20. september 1976 om at retningslinjene for støtteordningen vinteren 1976/77 var endret med hensyn til søknadsfristen. Fristbestemmelsen lyder etter endringen:

«For byggearbeider over fundament/grunnmur som skal påbegynnes 1. november 1976, må søknaden være kommet inn til forsyningsnemnda (byggenemnda) innen 15. oktober 1976.

For byggearbeider som skal ta til senere enn 1. november, må søknaden være nemnda i hende senest 14 dager før byggearbeidet over grunnmur tar til. Fylkesarbeidskontoret har fullmakt til i spesielle tilfelle å godkjenne søknader som er innsendt inntil en måned etter den fastlagte søknadsfrist. Det vil i slike tilfelle være en forutsetning at byggekontrolløren kan bekrefte skriftlig at ikke noe av byggearbeidet over grunnmur var oppstartet før 1. november.»

20.

Arealtilskudd for hybelleilighet.

(Sak 1394/74.)

A klaget i september 1974 til ombudsmannen over avslag fra direktøren for skattevesenet på søknad om tilskudd etter tilskuddsordningen for boligbygg, jfr. kgl. resolusjon av 8. desember 1967.

Etter søknad om husbanklån fikk A 2. juli 1971 konverteringstilsagn for oppføring av enebolig, beregnet og godkjent for flat tomt. Den opprinnelige byggeplanen var godkjent 21. april 1971. Innflytting skjedde 30. november 1971. A planla senere, ifølge eget utsagn etter oppfordring i brev av 11. april 1972 fra Husbanken, hybelleilighet i sokkeletasjen. De endrede planer med hybelleilighet ble godkjent 20. oktober 1972, og A søkte om arealtilskudd til hybelleiligheten. Etter forskriftene er det en forutsetning for tilskudd at det foreligger godkjente planer ved innflytting, jfr. § 3 femte ledd som lyder:

«Det kan ytes tilskott til leieareal som fullføres innen 3 år etter at innflytting har funnet sted, når fullføringen skjer etter de godkjente planer som forelå ved innflyttingen.»

Avslaget på søknaden ble således begrunnet med at innflytting hadde funnet sted før reviderte planer var godkjent.

A viste i klagen til ombudsmannen at han hadde disponert ut fra Husbankens brev av 11. april 1972, hvor det var anført:

«Vi gjør oppmerksom på at dersom det blir planlagt og godkjent innredning av beboelsesrom i underetasjen samtidig med hovedleiligheten, kan De påregne utbetaling av tilskott også for underetasjen dersom dette arbeidet blir utført innen tre år.

Under forutsetning av godkjennelse fra distriktsarkitekt og bygningsråd og dersom utleiemulighetene er gode på stedet, kan Husbanken også yte lån til innredning av leilighet eller hybler i underetasjen.»

I tilknytning til dette fremholdt A i klagen:

«Det vesentlige i nevnte brev av 11. april 1972 er at Husbanken nærmest anmoder meg om å lage hybelleilighet, noe jeg på dette tidspunkt overhodet ikke hadde planlagt og forøvrig heller ikke hadde økonomisk evne til å greie. Etter min mening ble jeg samtidig lovet lån og tilskudd.

Revidert tegning ble innsendt og godkjent ved brev av 20. okt. 1972. Konverteringstilsagn for sokkeletasje ble innvilget, og jeg opptok byggelån på grunnlag av konverteringstilsagn og Husbankens måleoppgave av 23. mars 1973. Jeg gjør oppmerksom på at da jeg mottok Husbankens brev av 11. april 1972 var søknad om tilskudd etter mine opprinnelige planer allerede innsendt. Dette tilskudd ble innvilget.

Ferdig attest for hele bygget ble utstedt 19. okt. 1973 og søknad om tilskudd ble innsendt. Søknaden ble avslått av Fylkesskattesjefen i Nordland. Avgjørelsen ble påklaget og ved brev av 30. juli 1974 fra Fylkesskattesjefen mottok jeg Skattedirektørens avslag på klagen.

Denne avgjørelse må etter min mening være uriktig. Den fortolkning av tilskudsreglene som er foretatt er en rigorøs i lite gjennomtenkt bokstavtolkning.

Det må etter min mening være åpenbart at mitt tilfelle må komme inn under det som har vært formålet med tilskudsordningen. Godkjente planer må i relasjon til den av Skattedirektørens siterte bestemmelse være Husbankens/Distriktsarkitektens godkjennelse av de reviderte planer.

Jeg mener også at Husbankens uttalelser i saken i alle tilfelle for avgjørelsen av min sak må bli tillagt slik vekt at tilskudd blir innvilget. Jeg synes at en vanlig mann må kunne stole på de opplysninger en får skriftlig fra en offentlig etat. Jeg finner det også rimelig at to etater som behandler samme regler tolker reglene på samme måte.»

Jeg innhentet en uttalelse fra Husbanken som opplyste:

«I forhandlinger med byggelånsbank, takstbestyrer og ferdighusleverandør ble det imidlertid gjort forsøk på å finne en ordning som kunne gjøre det mulig for lånsøkeren å fullføre huset og få byggelånet konvertert i Husbanken. Det er dette som er kommet til uttrykk i Husbankens brev av 11. april 1972, med gjenpart til byggelånsbanken, takstbestyreren og distriktsarkitekten.

Når søkeren har oppfattet dette som en «oppfordring» til å innrede sokkeletasje i huset, er dette en grov misforståelse, og må muligens komme av at søkeren ikke har opp-

fattet alvoret i situasjonen, nemlig at konverteringssøknaden kunne blitt avslått.

Husbankens avdelingsstyre har senere, vesentlig ut fra sosiale hensyn, tatt konsekvensen av det som er uttalt i brevet, og har gitt lånøkning på kr. 35 000,00 etter å ha mottatt bekræftelse for at huset var fullført med to leiligheter.

Vi beklager imidlertid at våre opplysninger om tilskottsordningen er uheldig utformet og muligens oppfattet som et løfte om utbetaling av tilskott. Husbankens befatning med tilskottet har til nå som kjent, bare vært beregning av tilskottsberettiget areal.»

I brevet av 14. januar 1975 til Kommunaldepartementet fremhevet jeg at Husbanken hadde gitt opplysninger som kunne være egnet til å gi klageren inntrykk av at han ville få tilskudd til innredning av hybelleilighet. Jeg ba departementet om å se på saken en gang til. I sitt svar gav departementet opplysning om at det ville bli søkt om billighetserstatning av statskassen for A. Denne søknad ledet til vedtak av Billighetserstatningsutvalget om å gi A erstatning med 13 430 kroner.

21.

Arealberegning ved tilskudd til tilbygg til bolighus.
(Sak 1326/74.)

En huseier klaget over at fylkesskattesjefen og etter klage også Finansdepartementet hadde avslått hans søknad om tilskudd etter tilskudsordningen for boligbygg, jfr. kgl. resolusjon av 8. desember 1967.

Etter forskriftenes § 2 nr. 2 måtte et tilbygg være på minst 20 m² for å være tilskudsberettiget. Ved kontrollmåling viste det seg at tilbyggets nettoareal var 18,2 m².

I klagen av 31. august 1974 til ombudsmanen fremholdt huseieren at han hadde trodd at det var bruttoarealet som skulle legges til grunn, og dette var over 20 m². Klageren anførte videre:

«Jeg ble aldri fra sakkyndig hold (f. eks. kommuneingeniøren) gjort oppmerksom på at tilskottsordningen gjaldt nettoarealet. Derfor var jeg i god tro da jeg sendte inn tegningen som viste vel 20 m² brutto.»

Det ble innhentet uttalelse fra kommuneingeniøren som 17. oktober 1974 opplyste:

«I dette spesielle tilfellet regner jeg med at det er skjedd en misforståelse mellom meg og klageren, da jeg i hvert fall aldri har gitt uttrykk for at det er bruttoarealet som legges til grund for beregning av tilskott. Sannsynligvis har jeg brukt betegnelsen leieareal. Når en søknad kommer inn til bygningsrådet foretaes det heller ikke en kontrollmåling/beregning for å se om minste krav til areal er oppfylt.

Det er meget beklagelig at slike ting som dette skal skje, og jeg kan godt forstå klagerens indignasjon. Vi i teknisk etat vil forsøke

å perfektjonere oss så godt som mulig, men i enkelte tilfeller vil det komme til å oppstå misforståelser.»

Etter kommuneingeniørens uttalelse reiste jeg overfor Kommunaldepartementet spørsmålet om muligheten for å dispensere fra forskriftene til fordel for klageren. Departementet svarte 19. desember 1974:

«En vil peke på at § 2 nr. 2 i forskrifter av 8. desember 1967 om tilskott for tilbygg på minst 20 m² inneholder ingen dispensasjonsregel for tilbygg under denne grense. En må videre peke på at etter forvaltningslovens § 40 kan en forskrift ikke fravikes av et forvaltningsorgan med mindre forskriften eller vedkommende hjemmelslov gir adgang til det. Hjemmelen for forskriften er Stortingets vedtak av 31. oktober 1967 som går ut på at unntakene fra avgiftsplikt for boligbygg m. v. oppheves og at det innføres en tilskottsordning for boligbygg m. v. etter nærmere regler fastsatt av Kongen.

Etter dette kan en ikke se at en har dekning i tilskottsreglene for å foreta dispensasjon fra nevnte arealgrense. En vil i denne sammenheng peke på at ordningen med arealtilskott er en generell subsidiering av alle nyoppførte boliger inklusive tilbygg som nevnt (40 000—50 000 tilskott pr. år). For en slik generell ordning er det neppe hensiktsmessig med dispensasjonsbestemmelser, men det er viktig med klare avgrensingsregler mot byggearbeider som ikke omfattes av tilskottsordningen. Departementet mener at individuelle og spesielle hensyn best kan ivaretas gjennom mer selektive støtteordninger som f. eks. ordningen med bostøtte.»

Om informasjon overfor kommunale organer og publikum opplyste departementet:

«Det kan synes som om informasjonen overfor de kommunale organer og publikum den første tid var noe mangelfull, idet skattedirektorens rundskriv bare var stilet til fylkesskattesjefene. En har for sin del ikke kjennskap til i hvilken utstrekning rundskrivene ble distribuert til kommunene som informasjonsmateriale. I de to siste år er imidlertid informasjonen også blitt sendt ut gjennom Kommunaldepartementet og Husbanken. En viser i denne sammenheng spesielt til vedlagte orientering fra Husbanken til fylkesskattesjefene og bygningsrådene av 12. desember 1972 som ble forutsatt utlagt for publikum og eventuelt også brukt som bilag i byggesaker og saker om arealtilskott. Siden ordningen ble overført fra Finansdepartementet, har Kommunaldepartementet sendt ut en rekke rundskriv til kommunale organer, jfr. vedlegg, hovedsakelig i forbindelse med endringer i tilskottsreglene. Endringer i forskriftene er også kunngjort i Norsk Lovtidend på vanlig måte og ved endringer i den kongelige resolusjon er det også sendt ut pressemeldinger.

Husbanken vil i forbindelse med at den fra 1. januar 1975 overtar skattemyndighetenes funksjoner, sende ut en ny fullstendig orientering om ordningen og regelverket, (jfr. vedlegg). Samtidig blir det satt inn en annonse i dagspressen om overføring av myndigheten

der det også blir opplyst hvor byggherren kan få informasjon om ordningen.»

Jeg forela saken for departementet på nytt og pekte på at det kunne synes tvilsomt om forvaltningsloven § 40 kunne medføre begrensninger i adgangen til å fravike forskrifter som var gitt før lovens ikrafttreden. — Departementet fastholdt imidlertid at det ikke var hjemmel for å dispensere fra forskriftene. Videre uttalte departementet at det ikke fant å kunne erkjenne noen erstatningsplikt ut fra mangelfull informasjon fra kommuneingeniørens side. Departementet antok likevel at det kunne virke urimelig overfor klageren om tilskudd ikke ble gitt. Departementet hadde derfor søkt Billighetserstatningsutvalget om billighetserstatning til klageren. Utvalget vedtok å gi ham erstatning av statskassen med kr 3 600,—.

22.

Loddtrekning om tildeling av kommunal tomt. (Sak 1864/74.)

A klaget 11. desember 1974 over at han ikke var tildelt kommunal tomt i X eller annen høvelig erstatningstomt.

Kommunen kunngjorde i desember 1973 syv eller åtte eneboligtomter i X for salg. Det meldte seg over 500 søkere. Formannskapet fattet 30. januar 1974 slikt vedtak:

«Tilvising av kommunale tomter i X skjer ved loddtrekning mellom søkerne med de unntak som foreslått i finansrådmannens fremlegg i saken, og etter at søkere med brukbare eneboliger er holdt utenfor.»

A var blant de søkere som ble trukket ut ved loddtrekningen. Formannskapet vedtok imidlertid 20. februar 1974 å stryke ham under henvisning til vedtaket om at søkere med «brukbare eneboliger» skulle holdes utenfor. Vedtaket ble gjort etter forslag fra boligutvalget, som hadde uttalt seg slik om A's boligsituasjon:

«Søkeren bor i kjedehus i — — — Borettslag under — — — Boligbyggelag.

Boligutvalget finner at boligen er «brukbar enebolig» som rammes av unntaksbestemmelsen.»

A ble underrettet om formannskapets vedtak i brev av 21. februar 1974, der det het:

«— — — Deres nummer viste seg å være uttrukket. Etter forutgående behandling og innstilling av det kommunale boligutvalg i møte 19. februar d. å. har formannskapet i møte 20. februar d. å. tatt endelig standpunkt til spørsmålet om strykning på grunn av «brukbare eneboliger» og jeg beklager å måtte meddele at Deres søknad ble vedtatt strøket under henvisning til nevnte unntaksbestemmelse.»

A protesterte over vedtaket. Han anførte i brev til formannskapet at han hadde innskuddsleilighet i et rekkehus i borettslag, og at boligen ikke kunne karakteriseres som enebolig. Formannskapet tok ikke protesten til følge. A engasjerte så advokat, som anførte i brev til kommunen:

«A er fullt innforstått med at han selvsagt ikke ville kunne få tildelt noen av de tomteareal som formannskapet allerede har tildelt de andre søkere.

Hensett imidlertid til formannskapets behandling av saken som etter undertegneds mening er uriktig på bakgrunn av de tidligere vedtatte retningslinjer for tildeling anmoder en om at A blir tildelt en annen tilfredsstillende tomt av — — — Kommune eventuelt at A blir tildelt et av de omhandlede tomteareal på X dersom noen av eierne finner å måtte avslå å bebygge den av kommunen til-delte tomt.»

Kommunen svarte:

«Dersom Deres klient skulle ønske det, vil han ha en viss mulighet for å kunne få tildelt rekkehusomt i Y. Dette ved enten å komme inn etter de allerede uttrukne varamenn dersom antallet av disse blir utilstrekkelig, eller ved direkte tildeling av kommunens egen kvote. — — —»

A fremholdt overfor kommunen at rekkehusomt på Y ikke kunne oppveie tomt på X, men han opplyste at han ville kunne godta en tomt på Z (et tredje tomtefelt). Formannskapet vedtok imidlertid et par uker senere å disponere tomtene på Z til andre formål.

A anførte i sin klage til ombudsmannen at det blant dem som fikk tildelt tomt, var to personer som hadde samme boligstatus som A, nemlig leieboere i — — — Boligbyggelag. Kommunen ble i brev herfra bedt om en uttalelse til dette og om hvorledes kommunen så på tomtene på Y og på spørsmålet om å tilby andre erstatningstomter. I mitt brev var videre anført:

«Så vidt skjønnes har A en innskuddsleilighet i et rekkehus i et borettslag. Det synes ikke uten videre klart at en slik leilighet i et borettslag kan anses som enebolig. Den bolig det dreier seg om, er etter det anførte verken frittliggende, selveid eller omsettelig. Det kan synes å være rimelig å forstå formannskapets vedtak av 30. januar 1974 slik at det var søkere som på forhånd hadde boliger av den art det var spørsmål om å oppføre i X, som skulle holdes utenfor. Det bes om formannskapets uttalelse til dette, — — —»

Kommunen opplyste at A's bolig er en enebolig i kjede med vanlige borettslags rettigheter. Kommunen fremholdt videre:

«Formannskapets forbehold om at søkere med brukbare eneboliger må holdes utenfor kom inn under formannskapets behandling av

saken i møte den 30.1.74. Det synes klart at formannskapet selv må være nærmest til å fortolke hva det har ment å legge i vedtaket. Under enhver omstendighet er det klart at formannskapet på bakgrunn av den betydelige generelle boligmangel i kommunen ønsket å medvirke til at de utbudte tomter kunne tilfalle søkere med særlige behov. Man ønsket således så vidt mulig å unngå at en ubetinget loddtrekning om disse meget få tomter blant de svært mange søkere skulle tilfalle personer som på forhånd hadde de beste boforhold.

Som det formentlig vil forstås var det ikke praktisk mulig på forhånd før loddtrekningen å gjennomgå hele søknadsbunken og trekke ut søkere med «brukbare eneboliger». Det var formannskapets klare forutsetning at man fikk foreta loddtrekningen og deretter foreta en vurdering og utsortering.

For så vidt angår kommunens tilbud om tomt i Y vil man med bestemthet hevde at en rekke/kjedehusomt i Y er et fullverdig alternativ til X. Det er i Y byutviklingen i — — — for tiden pågår og det skal der oppføres nærmere 1000 boenheter. X er riktignok vesentlig mere sentralt beliggende og selv om noen av tomtene nok vil betraktes som meget attraktive gjelder ikke dette samtlige. A er som nevnt gitt slikt tilbud om tomt i Y som det på daværende tidspunkt var mulig å gi. Tilbud om tomter må fra kommunens side i det hele tatt henføres til utbyggingsområdene etter hvert som disse klargjøres idet kommunen ikke har andre tomter å tilby.»

I mitt avsluttende brev fremholdt jeg at i presentasjonsbrosjyre, utarbeidet av — — — Boligbyggelag, var — — — Borettslag beskrevet som «16 stk. eneboliger oppført i kjeder à 4 leiligheter». Det fremgikk av samme brosjyre at den enkelte boligenhet i hver kjede var sammenføyd med naboenheten langs omtrent halve langveggen.

Formannskapets vedtak ga ingen veiledning om hvorledes uttrykket «brukbare eneboliger» skulle forstås. Fra A's side var anført at hans bolig ikke kunne karakteriseres som enebolig, bl. a. fordi den verken er frittliggende, selveid eller fritt omsettelig. Det var etter min mening tvilsomt om karakteren av eieretten til boligen og boligens omsettelighet kunne være av betydning for om boligen kunne betegnes som en «brukbar enebolig»; stillingen kunne derimot være annerledes med hensyn til det tredje av nevnte momenter (at boligen ikke er frittliggende). Under enhver omstendighet måtte det imidlertid kunne sies at A's bolig rent boligmessig representerer en løsning som kunne sidestilles med «brukbar enebolig», jfr. også karakteristikken i byggelagets brosjyre.

Jeg fant ikke tilstrekkelig grunn til å kritisere formannskapets vedtak om å stryke A. Jeg viste til at formannskapet i utgangspunktet fritt kunne avgjøre hvilke søkere som skulle tildeles tomt, og til at avgjørelsen om å holde søkere med brukbare eneboliger utenfor var tatt av formannskapet selv. Formannska-

pet måtte på denne bakgrunn stå relativt fritt ved avgjørelsen av hvilke søkere som skulle strykes under henvisning til forbeholdet om brukbare eneboliger. Jeg tilføyde at forutsetningen ved loddtrekningen var at de søkere som ble trukket ut, etterpå skulle vurderes nærmere og eventuelt strykes; loddtrekningen representerte således ikke noen endelig avgjørelse. De søkere som ble trukket ut, hadde ikke krav på tomt før de var gitt underretning om tildeling av tomt.

Etter det foreliggende var det ikke grunnlag for å anta at det hadde funnet sted usaklig forskjellsbehandling ved tildeling av tomt på X. Jeg viste til at de to leieboere i boligbyggelaget som fikk tildelt tomt, begge bodde i treroms leiligheter.

Siden kommunens forhold etter min mening ikke kunne gi grunnlag for noe krav fra A mot kommunen, fant jeg ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet om erstatnings-tomt.

23.

Vilkår satt av kommunen ved bytte av leilighet.
(Sak 1440/75.)

A klaget i brev av 8. desember 1975 over vilkår som kommunen hadde satt for samtykke til bytte av kommunalt tildelt leilighet mot annen leilighet. Han opplyste om sakens bakgrunn:

«Den 10. oktober 1975 sendte B i Y Borettslag, på vegne av sin mor, en søknad til kommunen om adgangen til å få bytte leilighet med undertegnede, A, i X Borettslag.

For leiligheten i Y Borettslag gjelder en vedtektsbestemt kommunal forkjøpsrett ved salg, men også bytterett og overdragelsesrett. Leiligheten i X Borettslag er en del av et frittstående borettslag som også eier sin egen grunn. Et eventuelt salg, bytte, etc. vil kun måtte godkjennes av styret.

B har kjøpt seg eget hus. Han ønsket å overdra sin leilighet til sin mor, som er enke og pensjonist. Tanken var å skaffe sin mor en mindre leilighet i nærheten av hans egen bopel. Ved et bytte mellom moren og undertegnede kunne dette la seg gjøre.»

Kommunens bolignemnd traff 21. oktober 1975 følgende vedtak:

- «1. Kommunen har intet å bemerke til at B overdrar sin 4-roms leilighet i Y Borettslag til sin mor.
2. Kommunen godkjenner at B's mor bytter sin leilighet i Y Borettslag med 2-roms leilighet i X Borettslag tilhørende A. Det forutsettes at de respektive borettslags samtykke innhentes. Begge parter forplikter seg til ikke å overdra leilighetene videre, fremleie dem eller lignende uten kommunens samtykke.»

Styret i X borettslag fant i møte 23. okto-

ber 1975 ikke å kunne godkjenne et bytte med nevnte kommunale vilkår. B anmodet deretter i brev av 27. oktober 1975 bolignemnda om på nytt å vurdere vilkåret for kommunens godkjenning av byttet. Kommunens boligformidlingsavdeling uttalte i brev av 3. november 1975 til B:

«For leiligheten i Y Borettslag eksisterer en vedtektsbestemt kommunal forkjøpsrett som med andre ord ikke gir borettslaverne rett til selv å velge sin kjøper ved overdragelse til andre enn nære slektninger. Den betingelse som fra kommunens side er satt for senere overdragelse og fremleie av morens leilighet i X Borettslag innebærer kun en kommunal godkjennelsesrett. — At A etter et eventuelt bytte til Y Borettslag står igjen med en kommunal klausul han tidligere ikke har hatt ved sitt boligforhold, skyldes kun bestemmelsene i vedtektene for dette borettslaget.»

Bolignemnda gikk i møte 11. november 1975 enstemmig imot å oppheve den omstridte klausul.

I brev av 22. desember 1975 ba jeg kommunen opplyse hvilket grunnlag som ble antatt å foreligge for å sette som vilkår for bytte at kommunen skulle ha rettigheter vedkommende leiligheten i X borettslag. Kommunen uttalte i brev av 14. januar 1976:

«Da B i mars 1973 fikk tildelt leilighet i Y Borettslag, ble det i tilbudsbrevet anført: «Dette under forutsetning av borettslagets samtykke og på betingelse av at B forplikter seg til ikke å overdra leiligheten videre, fremleie den e. l. uten kommunens samtykke.»

Klausuleringen må sees på bakgrunn av kommunens ønsker om at de leiligheter kommunen har formidlet skal disponeres til fordel for boligsøkende med klart boligbehov, i første rekke bygdens egne søkere, og at prisbestemmelsene overholdes. Det har vært boligmyndighetenes syn at det er lovlig adgang til å pålegge den søker kommunen opprinnelig har tilgodesett en ekstra forpliktelse også i forbindelse med overdragelse av annen leilighet ved bytte.

Det forhold at leiligheten overdras til B's mor før et bytte finner sted antas ikke å ha noen betydning. Kommunen vil derfor hevde at det i denne sammenheng er satt en betingelse for å gi samtykke, som, dersom betingelsen godtas, må sees som en avtale mellom de to parter, kommunen og B's mor. — — —

Jeg fremholdt i avsluttende brev av 13. mai 1976 til kommunen:

«Bolignemnda har satt som vilkår for godkjenning av overdragelse av leilighet i Y borettslag fra B til moren og dennes etterfølgende bytte med A's leilighet i X borettslag at moren ikke overdrar denne leiligheten videre, fremleier den eller lignende uten kommunens samtykke. Hjemmel for dette vilkår synes kommunen å mene å ha i likelydende vilkår som ble stilt overfor B da han ble tildelt

leilighet i Y borettslag. Tilsvarende vilkår er også blitt stilt overfor A for så vidt angår leiligheten i Y borettslag, slik at kommunen, om bytte m. v. blir gjennomført i samsvar med de oppstilte vilkår, vil ha skaffet seg godkjenningsadgang for to leiligheter mot tidligere en (den i Y borettslag). At overdragelse av leiligheten i Y borettslag bare kan skje med kommunens samtykke, innebærer ikke at kommunen står fritt med hensyn til å stille vilkår for samtykke. Det synes rimelig at kommunen krever å få beholde sine beføyelser når det gjelder leiligheten i Y borettslag også etter byttet. Når byttet ikke medfører at kommunens tidligere beføyelser når det gjelder denne leilighet går tapt, kan det imidlertid ikke sees å være noen saklig grunn til å kreve rettigheter også over leiligheten i X borettslag. Når vilkåret savner saklig grunn, gir kommunens forbehold i tilbuds brevet av 1973 etter min mening heller ikke hjemmel for å stille det, og vilkåret burde derfor ikke ha vært stilt.

Jeg tilføyer at det forhold at kommunen «opprinnelig har tilgodesett» (jfr. kommunens brev av 14. januar 1976) B med leilighet i Y borettslag ikke kan gi grunnlag for å pålegge B (eller hans rettsetterfølger: moren) «en ekstra forpliktelse» (jfr. kommunens brev av 14. januar 1976) med hensyn til leiligheten i X borettslag, når kommunen ikke har reservert seg adgangen til dette i forbindelse med den opprinnelige tildeling av leiligheten i Y borettslag til B.»

24.

Oppfordring fra husleienemnda til utleieren om reduksjon til rimelig leie — Husleiereguleringsloven § 15.
(Sak 45/75.)

A klaget i brev av 12. januar 1975 til ombudsmannen over vedtak av husleienemnda og Prisdirektoratet om ikke å foreta leiefastsettelse i henhold til § 15 i midlertidig lov av 7. juli 1967 (nr. 13) om regulering av leie for husrom m. v. for leilighet i et hus i X veien.

Eieren av huset hadde innmeldt en leieforhøyelse på kr. 46,— pr. måned for den leilighet A disponerte. Etter leieforhøyelsen ville den månedlige leie beløpe seg til kr. 415,—. Husleienemnda behandlet leieforhøyelsen i møte 5. august 1974 og vedtok å henstille til huseieren å sette leien ned til et nivå som nemnda kunne godta. Videre het det i nemndas vedtak at dersom det ble nødvendig å gripe inn med leiefastsettelse av nemnda, ville nemnda gå inn for en leie på kr. 375,— pr. måned. Huseieren tilbød seg å redusere leien til kr. 400,— pr. måned. I møte 5. september 1974 vedtok husleienemnda at det ikke var nødvendig med reguleringsinngrep. — Prisdirektoratet stadfestet vedtaket etter at A hadde klaget dit.

Husleiereguleringsloven § 15 ble endret ved lov av 21. juni 1974 nr. 52. Endringen trådte i kraft 1. juli 1974. Før endringen lød husleiereguleringsloven § 15 første ledd:

«For husrom hvor husleien ikke er gjenstand for særskilt regulering etter bestemmelsene i kapittel II, kan husleienemnda, når den finner grunn til det, fastsette høyeste lovlige leie. Nemnda skal ikke fastsette slik leie, såfremt utleieren frivillig setter ned leien til et nivå som nemnda finner rimelig.»

Etter nevnte lovendring fikk § 15 første ledd denne ordlyd:

«For bolig eller boligrom som ikke kommer inn under kapittel II eller § 16, kan husleienemnda fastsette høyeste lovlige leie når den finner at den leie som kreves er høyere enn nemnda ville ha fastsatt etter bestemmelsene i annet og tredje ledd nedenfor. Nemnda skal likevel ikke treffe slikt vedtak når den finner at leien bare er uvesentlig høyere.»

Husleienemnda og Prisdirektoratet traff sine vedtak i forbindelse med den innmeldte leieforhøyelse etter endringen av husleiereguleringsloven § 15 første ledd.

I brev av 24. oktober 1975 til Prisdirektoratet fremholdt jeg:

«Endringen synes bl. a. å innebære at husleienemnda, hvor det er aktuelt å gripe inn, straks skal fastsette leien istedenfor først å henstille til huseieren å redusere leien til et nivå nemnda finner rimelig.»

Videre nevnte jeg at etter det opplyste kunne det synes som om leien for A's leilighet ville blitt satt lavere (kr. 375,—) enn den som ble godtatt av nemnda (kr. 400,—), hvis nemnda selv hadde fastsatt leien.

Til dette uttalte Prisdirektoratet i brev av 18. desember 1975:

«— — — Selv om husleiereguleringsloven ikke lenger påbyr at det forut for inngrep med leiefastsettelse etter lovens § 15 skal rettes en henstilling til utleier om å sette ned leien, er loven etter direktoratets oppfatning ikke til hinder for at det rettes slik henstilling til utleieren. Uformelle henstillinger og frivillige leiereduksjoner forekommer i en viss utstrekning fremdeles.»

Når husleienemnda i dette tilfelle har truffet formelt vedtak om en slik henstilling, antar en at dette skyldes at saken var under behandling da lovendringen fant sted.

Som tidligere fremholdt unnlot husleienemnda å gripe inn med leiefastsettelse etter at leien var redusert til kr. 400,— pr. mnd. Det er bare dette leiekraft som det er tatt standpunkt til under klagebehandlingen. En viser for så vidt til innstilling fra det sakkynndige utvalg av 25. november 1974. Etter det som fremgår av de enkelte medlemmers vurderinger og vota, er det sannsynlig at en leie på kr. 415,— pr. mnd. ville ha ført til reguleringsinngrep og at leien da kunne ha blitt satt lavere enn kr. 400,—.»

Tidligere i saken hadde Prisdirektoratet gitt uttrykk for at bestemmelsene i husleiereguleringsloven § 15 ble praktisert med en viss

toleranse, og at man ikke grep inn med leiefastsettelse med mindre den oppkrevde leie lå klart over den leie husleienemnda ville ha fastsatt. — Hvis nemnda grep inn, ble derimot leien satt strengt innenfor rammen av reglene i § 15 annet og tredje ledd.

I avsluttende brev av 1. april 1976 til Prisdirektoratet uttalte jeg:

«Jeg forstår Prisdirektoratets brev av 18. desember 1975 slik at direktoratet er enig i at det var husleiereguleringsloven av 7. juli 1967 (nr. 13) slik den lød etter de endringer som trådte i kraft 1. juli 1974, som skulle legges til grunn ved husleienemndas behandling av saken.

Så vidt skjønnes ble § 15 første ledd før lovendringen praktisert slik at utleieren, når nemnda fant husleien urimelig, i første omgang fikk en oppfordring til å sette leien ned frivillig, og at nemnda ikke grep inn dersom leien deretter ble satt ned til et nivå nemnda ikke fant urimelig, selv om nemnda, om den selv skulle ha fastsatt leien, ville ha satt den ytterligere ned.

Denne fremgangsmåten har husleienemnda fulgt også i den foreliggende sak, selv om saken ble behandlet etter 1. juli 1974. Nemnda har med tilslutning av Prisdirektoratet godtatt en leienedsettelse til kr. 400,— pr. måned selv om det må antas at nemnda, om det var foretatt reguleringsinngrep, ville ha satt leien lavere, jfr. siste avsnitt i direktoratets brev av 18. desember 1975.

Det vil kunne innebære en betydelig fordel for utleieren å få underretning fra husleienemnda om at leien anses urimelig for så å kunne unngå regulering ved en mindre leienedsettelse enn den nemnda ville ha foretatt. Slik loven tidligere lød og ble praktisert, ville alle utleierye få denne fordel. Etter at loven er endret, vil det så vidt skjønnes under enhver omstendighet måtte høre til unntakene at fremgangsmåten blir benyttet. Den vil da innebære en særfordel for enkelte utleierye og dermed føre til vilkårlighet. Jeg antar at husleienemnda, når den har funnet at vilkårene for reguleringsinngrep er til stede, neppe kan unnlate å gripe inn om utleieren senere setter leien ned til et nivå som «bare er uvesentlig høyere» enn det nemnda selv ville ha fastsatt.

I det foreliggende tilfelle fant nemnda at den husleie som gjaldt da nemnda behandlet saken 5. august 1974, ga grunn til inngrep fra nemndas side. Den husleie utleieren fastsatte etter å være gjort kjent med nemndas standpunkt, var høyere enn den leie det må antas nemnda selv ville ha kommet fram til. Det var da etter min mening en feil at nemnda godtok den leie utleieren hadde fastsatt, i stedet for selv å fastsette leien. Det må da også anses som en feil at Prisdirektoratet ved sin behandling av saken vurderte spørsmålet om regulering ut fra den nedsatte leie og ikke ut fra den leie som gjaldt da husleienemnda behandlet saken 5. august 1974. — — —»

I brev av 27. april 1976 opplyste Prisdirektoratet at direktoratet «har tatt til etterretning de merknader ombudsmannen har gjort ved-

rørende saksbehandlingen i husleienemnda og i klageinstansen».

25.

Endring av kommunalt vedtatt reguleringsplan i forbindelse med stadfestingen — bygningsloven § 27 nr. 5 fjerde punktum.

(Sak 1225/75.)

A klaget over at Miljøverndepartementet hadde opphevet fylkesmannens avgjørelse om endring av reguleringsplan. I tilknytning til klagen oppsto spørsmålet om den endring som fylkesmannen hadde foretatt, var i strid med bygningsloven § 27 nr. 5 fjerde punktum. Etter denne bestemmelsen kan reguleringsplan som er vedtatt av kommunestyret, endres i forbindelse med stadfestingen, forutsatt at endringen ikke medfører «at planen endres i hovedtrekkene».

A mottok nabovarsel av 28. mai 1973 i forbindelse med søknad fra nabo B om byggetillatelse for bolig. A hadde innsigelser, og saken ble søkt løst ved samtaler og korrespondanse mellom de to naboer og bygningsrådet, men forgjeves. A's protest var i det vesentlige begrunnet med at den planlagte bygning ved sin høyde ville stenge for hans utsikt.

Kommunestyret vedtok 29. november 1973 reguleringsplan for B's eiendom. Reguleringsbestemmelsene fastsatte i § 4 at den planlagte bygningens høyde ikke måtte overstige 5,20 meter (gesims) og 7,70 meter (møne) fra ferdig planert terreng. Reguleringsplanen ble stadfestet av fylkesmannen 27. mai 1974. Fylkesmannen foretok imidlertid visse endringer i planen, bl. a. i reguleringsbestemmelsenes § 4, der det ble bestemt at bygningens høyde ikke måtte overstige 3,20 meter (gesims) og 5,70 meter (møne) fra ferdig planert terreng.

B påklaget fylkesmannens avgjørelse til Miljøverndepartementet. Han anførte at fylkesmannens endring av reguleringsplanen var i strid med bygningsloven § 27 nr. 5. Fylkesmannen uttalte i brev av 23. oktober 1974 til departementet:

«Fylkesmannen stadfestet 27. mai 1974 ovennevnte reguleringsplan med reguleringsbestemmelser.

På grunnlag av befarings på eiendommen fant fylkesmannen å måtte gjøre endringer i den opprinnelige plan.

Som det fremgår av reguleringskartet tenkes B's bolighus plassert foran A's enebolig. Ved å tillate en mønehøyde på inntil 7,70 m ville dette medføre ulemper for A. Et såvidt høyt hus relativt tett innpå ville dessuten redusere kvaliteten på hans utomhusareal ved at utsiktsforhold og solinnfall blir vesentlig beskåret.

Det er et anerkjent krav at planlegging av et hus må ta utgangspunkt i tomte og det omliggende miljø. Omsøkte tomt egner seg åpen-

bart ikke for sokkelhus hverken når det gjelder selve terrenget eller det omkringliggende bomiljø. Et byggverk som akter å presse seg inn i et eksisterende boligområde bør i særlig grad søke å tilpasse seg omgivelsene.

Generelt kan det sies at høye sokler og lignende arrangementer ofte mangler samhörighet med lokale terreng og krav til gode utomhusarealer. Det er derfor sterke grunner som taler for at fylkesmannen bør kunne foreta visse justeringer med hensyn til mønehøyder, detaljplassering av hus o. l.

Innen rammen av bygningslovens bestemmelser kan stadfestingsmyndigheten gjøre endringer som ikke berører hovedtrekkene i planen. Kommunen anses å ha uttalt seg til endringen ved å ha behandlet A's protest.

Fylkesmannen er under henvisning til ovenstående av den oppfatning at planen ikke endres i hovedtrekkene — jfr. bygningslovens § 27 nr. 5 — ved ovennevnte korrigeringer, og opprettholder stadfestingsvedtaket av 27/5-1974. »

Departementet bemerket i sin klageavgjørelse av 22. mai 1975:

«Den foreliggende sak er i realiteten en byggesak for en enkelt boligtomt.

Hvorvidt huset skal oppføres med en gesimshøyde på 5,20 m eller 3,20 m beror på en rent skjønnsmessig vurdering. En viser i denne forbindelse til at til grunn for bestemmelsen om en gesimshøyde på 5,20 m står et enstemmig bygningsråd og et enstemmig kommunestyre. Departementet kan etter de opplysninger som foreligger i saken ikke finne at den skjønnsmessige vurdering som ligger til grunn for vedtakene er så vilkårlig eller urimelig at den av den grunn kan tilsidesettes.

Departementet finner derfor ikke å burde opprettholde fylkesmannens avgjørelse om endring av reguleringsbestemmelsenes § 4.»

A klaget i brev av 10. oktober 1975 til ombudsmannen over departementets avgjørelse. I brev til departementet fremholdt jeg:

«Det er noe uklart hva departementets omgjøring av fylkesmannens vedtak bygger på. Det bes opplyst om departementet har funnet at fylkesmannen, slik B hevdet, hadde gått utenfor sin kompetanse etter § 27 nr. 5, eller om endringen er antatt å ligge innenfor det som det er adgang til etter nevnte bestemmelse. Hvis endringen ligger innenfor de grenser som er trukket opp i § 27 nr. 5, er det så vidt sees ikke noe vilkår at kommunestyrets reguleringsvedtak er vilkårlig eller urimelig, enn si at det er kvalifisert vilkårlig eller urimelig, hvilket departementets uttrykksmåte (jfr. «så vilkårlig eller urimelig») kan antyde er et vilkår for at vedtaket kan tilsidesettes. — Slik departementets begrunnelse for avgjørelsen er formulert, kan det ikke sees om departementet selv har vurdert hvilken gesimshøyde som er rimelig. Det bes om departementets uttalelse til dette.»

Departementet svarte:

«Saken startet opprinnelig som en vanlig byggesak for B's tomt. At den senere er behandlet som regulerings sak skyldes at byg-

ningsrådet ville ha saken opp for kommunestyret som er den kommunale reguleringsmyndighet. Bakgrunnen for dette var naboprottest fra A.

Det omstridte hus ligger i et område for frittliggende boligbebyggelse. Med hensyn til minste avstand fra nabogrense og byggehøyde har bygningsloven fastsatt:

1. Etter § 70 nr. 2 skal minsteavstanden til nabogrense være lik bygningens halve høyde og ikke under 4 meter. — Dette innebærer at vanlige bolighus i 2 etasjer stort sett kan oppføres med en innbyrdes avstand på 8 meter.
2. Ifølge bygningslovens § 72 kan det uten reguleringsplan bygges i inntil 2 etasjer. Gesimshøyden må ikke overstige 7 meter og mønehøyden ikke gå over 9 meter.

Den reguleringsplan som kommunestyret har vedtatt for B's boligtomt ligger langt innenfor ovennevnte grenser. Avstanden til nabogrensen mot A er 7,5 meter og avstanden mellom husene blir ca. 14 meter. Gesimshøyden på huset til B blir 5,20 meter og vesentlig lavere enn på A's hus, jfr. den skisse som ligger ved kommuneingeniørens forannevnte brev av 15. januar 1975 til B.

Når kommunestyret har fastsatt en gesimshøyde på 5,20 meter for huset til B, hvilket er 1,80 meter lavere enn det som er tillatt etter bygningsloven, må dette ses på bakgrunn av at tomten til B ligger i skrånende terreng slik at han får anledning til å innrede underetasjen. Dette er også såvidt en forstår i samsvar med hans byggeplaner.

A har bygget hus i 2 etasjer, noe som han etter forannevnte bestemmelser har adgang til. Den samme rett må også hans nabo ha. A har ikke noen rett til å kreve at naboen skal oppføre sitt hus i bare en etasje, fordi han ønsker å beholde en opprinnelig utsikt ubeskåret.

Departementet finner at den endring som fylkesmannen har foretatt må ses som vesentlig og således i strid med vilkårene etter bygningslovens § 27 nr. 5. En finner videre at den også innebærer en forskjellsbehandling som for B må føles urimelig.»

I avsluttende brev av 3. juni 1976 til A pekte jeg på reguleringsplanens meget begrensede omfang og på at nettopp bygningens høyde hadde vært sterkt omtvistet. På bakgrunn av disse forhold var jeg enig med departementet i at den foretatte endring måtte antas å gjelde hovedtrekkene i planen. En slik endring kan etter bygningslovens § 27 nr. 5 fjerde punktum ikke gjøres i forbindelse med stadfestingen av den plan som kommunestyret har vedtatt.

Med hensyn til departementets avgjørelse om å stadfeste planen slik den var vedtatt av kommunestyret, fremholdt jeg at så vel kommunestyret som departementets avgjørelser måtte bero på skjønnsmessige vurderinger. Etter det foreliggende fant jeg ikke grunn til innvendinger mot departementets avgjørelse.

26.

«Mindre vesentlige endringer» etter bygningsloven § 28 nr. 2, jfr. nr. 3.

(Sak 1499/75.)

Etter bygningsloven § 28 nr. 3, jfr. nr. 2, kan i kommuner med tilstrekkelig utbygd teknisk administrasjon bestemmes ved vedtekt at bygningsrådet skal kunne gjøre mindre vesentlige endringer i stadfestet reguleringsplan.

A klaget i brev av 30. juli 1975 til fylkesmannen over at de endringer som bygningsrådet hadde foretatt i en reguleringsplan som omfattet A's eiendom, ikke kunne karakteriseres som «mindre vesentlige». A anførte at bebyggelsen på naboeiendommene etter den endrede plan ville komme nærmere A's hus, og at dette ville redusere utsikten fra A's bolig. Det ble videre pekt på at bredden av veggen mellom eiendommene var redusert i den endrede plan.

Bygningsrådet behandlet klagen i møte 2. oktober 1975. I saksfremlegg og vedtak ble uttalt:

«Iflg. rundskriv 2/69 av april 1969 fra departementet må spørsmålet om hva som er «mindre vesentlige endringer» avgjøres skjønnsmessig i hver sak. I samme rundskriv er det gitt veiledning om hva som er vesentlige og mindre vesentlige endringer.

Fra rundskrivet skal siteres: «Økning av etasjetall fra 2 til 3 anses som vesentlig endring, jfr. i denne sammenheng bygningslovens § 72. Vanligvis vil derimot en økning fra 3 til 4 etasjer kunne anses som mindre vesentlig. Mindre forskyvninger av vegtracéer, mindre innskrenkninger av avstanden mellom byggegrenser og mindre endringer i vertikalprofiler kan sees som mindre vesentlige endringer. Mindre justeringer av tomtegrenser, endret orientering eller plassering av bebyggelse på enkelte tomter, oppføring av noe annen hustype enn forutsatt, eller plassering av garasje på en tomt i tillegg til den øvrige bebyggelse anses normalt å være mindre vesentlige endringer.»

Endringene som er foretatt består i:

1. Der er valgt en annen hustype og totalantallet er redusert med et hus.
2. Vegbredden er redusert fra 7 m til 6 m.
3. Byggeavstand fra nordenforliggende tomter er nå 6 m mot tidligere 7 m (garasjene i vegsiden).
4. Husene er godkjent med flatt tak mot saltak i reguleringsplanen.

Av det ovenstående burde det ikke herske tvil om at endringene må karakteriseres som mindre vesentlige.

De endringene som er foretatt har etter bygningsrådets vurdering ikke forringet forholdene for naboene i forhold til den stadfestede regulering hvor der er vist sammenhengende bebyggelse med saltak. Profiler viser da også at naboene som nå protesterer måtte forvente å få dårligere utsiktsforhold ved gjennomføring av den stadfestede regulering enn ved den bebyggelsen som nå er oppført.»

Fylkesmannen tok ikke klagen til følge og bemerket i sin avgjørelse av 27. oktober 1975:

«Etter vedtekt til bygningslovens § 28 for kommunen, stadfestet den 20. juli 1966, kan bygningsrådet gjøre mindre vesentlige endringer i stadfestet reguleringsplan etter at vedkommende grunneiere har hatt anledning til å uttale seg.

Fylkesmannen er enig med bygningsrådet i at de foretatte endringer i reguleringsplanen er innenfor det som bygningsrådet i samsvar med nevnte vedtekt har adgang til å foreta.

En ser heller ikke grunnlag for å fravike den skjønnsmessige vurdering ved bygningsrådets vedtak. Selv om boligene kommer noe nærmere klagernes eiendom vil ulempene med dette i noen grad bli redusert ved at bygningene får flatt tak i stedet for sadeltak samtidig som en noe lavere utnyttelse av det aktuelle området, med en mindre avstand mellom de enkelte bygninger, må antas å tilgodese klagernes interesser.»

A klaget i brev av 19. januar 1976 til ombudsmannen over fylkesmannens avgjørelse. I avsluttende brev av 22. juli 1976 pekte jeg på at spørsmålet om hvorvidt de endringer som ble foretatt i reguleringsplanen, var mindre vesentlige, måtte bero på en vurdering av faktiske og rettslige forhold. Jeg fant etter det som forelå ikke grunnlag for å rette innvendinger mot bygningsrådets og fylkesmannens standpunkt, at de foretatte endringer måtte anses som mindre vesentlige.

27.

Forskjellsbehandling ved praktisering av eldre reguleringsbestemmelser.

(Sak 1252/74.)

A klaget 18. august 1974 til ombudsmannen over bygningsmyndighetenes behandling og avgjørelse av hans byggesak. — Han søkte 2. mars 1973 om forhåndstilsagn for å bygge ut sin eiendom. Søknaden ble avslått under henvisning til kommunens bygnings- og byplanvedtekter av 1948. Vedtaket ble påklaget av A 16. juni 1973. I møte 23. juni 1973 besluttet bygningsrådet å be kommunestyret om fullmakt til å utarbeide ny reguleringsplan for området, og klagesaken ble av den grunn utsatt. Kommunestyret vedtok 2. november 1973 at området skulle omreguleres. — A sendte så 21. november 1973 formell søknad om byggetillatelse. Bygningsrådet anså søknaden som en egen sak. I møte 21. desember 1973 ble denne sak og den tidligere utsatte klagesak behandlet uavhengig av hverandre. I klagesaken fastholdt bygningsrådet sitt tidligere vedtak, og i saken om byggetillatelse ble besluttet å nedlegge midlertidig delings- og byggeforbud etter bygningsloven § 33. Vedtaket ble påklaget, og i møte 29. mars 1974 fastholdt bygningsrådet vedtaket. De to sakene var til behandling i formannskapet henholds-

vis 26. mars og 9. mai 1974, og i begge ble besluttet ikke å anbefale at klagen ble tatt til følge.

Fylkesmannen avgjorde klagesakene i brev av 10. juni 1974. Om saksbehandlingen er her anført:

«Jeg finner bygningsrådets behandling av klage nr. 1 som meget kritikkverdig, hvilket også teknisk rådmann har gitt uttrykk for. Det var således uriktig å utsette saken da klagen ble forelagt i møte 23. juni 1973. Bygningsrådet gav i møte klart uttrykk for at det mente at området burde omreguleres og det er tilstrekkelig hjemmel til å kunne nedlegge forbud etter § 33, jfr. første setning i § 33. Byggherren ville da med en gang ha visst hvor han stod og kunne ha innrettet seg deretter. Jeg finner det også uriktig at søknaden om forhåndstilsagn av 2. mars 1973 og søknad om byggetillatelse av 21. november 1973 ble behandlet som to adskilte saker.»

I avsluttende uttalelse av 10. juni 1976 ga jeg min tilslutning til fylkesmannens kritikk av saksbehandlingen.

Fylkesmannen anførte videre:

«Når det gjelder realiteten i saken finner jeg at bygningsrådets avslag, objektivt sett var riktig i relasjon til de gjeldende reguleringsbestemmelser. Bygningsrådet har imidlertid gjennom flere år selv avveket fra reguleringsbestemmelsene. Som eksempel kan jeg bl. a. vise til klagerens eget bygg fra 1962. Reguleringsbestemmelsene fastlegger at byggene skal ha saltak på 30° og de skal oppføres i to fulle etasjer over grunnen. Ingen av delene er tilfelle med klagerens bygg som jeg må forutsette er oppført etter lovlig gitt byggetillatelse. Byggetillatelse til andre bygg viser det samme bilde. Avslaget synes også å tyde på forskjellsbehandling på grunn av den tilfeldige anvendelse av reguleringsbestemmelsene. På den annen side er det på det rene at den gjeldende reguleringsplan med tilhørende bestemmelser er helt foreldet og er vanskelig og tildels umulig å gjennomføre i praksis. Bygningsrådet har derfor ikke hatt noen lett oppgave med denne planen som arbeidsgrunnlag. Kommunestyrets vedtak om å få utarbeidet ny reguleringsplan må derfor anses som meget betimelig.

Etter det resultat jeg er kommet til finner jeg imidlertid ikke å ville trekke noen konsekvenser av ovenstående anførsler. Det som til slutt blir realiteten i saken er at kommunestyret nå har fattet vedtak om å la sentrum omregulere og som følge herav har bygningsrådet nedlagt midlertidig forbud mot delings- og byggearbeid. Jeg kan ikke se at vedtaket er uriktig eller ulovhjemlet. Dog vil jeg bemerke at forbudet burde ikke ha vært begrenset til bare denne eiendom, men ha omfattet hele det området som nå søkes omregulert. Dette forhold kan imidlertid avhjelpes ved senere vedtak og har ingen innflytelse på klagesakens avgjørelse.»

Jeg forsto fylkesmannen slik at det byggverk A søkte forhåndstilsagn og senere bygge-

tillatelse for, «objektivt sett» var i strid med gjeldende regulering, men neppe i strid med bygningsrådets praktisering av reguleringsbestemmelsene. Hvis reguleringsbestemmelsene som anført av fylkesmannen, gjennom flere år ikke hadde vært praktisert etter sin ordlyd, virket det vilkårlig når bygningsrådet i en enkelt sak falt tilbake på ordlyden. Jeg fant imidlertid ikke grunn til å gå nærmere inn på forholdet til reguleringsbestemmelsene idet bygningsrådet uten hensyn til hvorledes disse var å forstå eller ble praktisert, hadde adgang til å nedlegge byggeforbud etter bygningsloven § 33 og omregulere området i sin helhet eller enkelte tomter. Etter det som forelå, kunne jeg heller ikke se at det kunne innvendes noe mot at man fant at området burde omreguleres. Det måtte tvertimot anses uheldig at kommunen ikke tidligere hadde tatt opp arbeidet med å endre den foreldede reguleringsplan som etter det opplyste ikke ble fulgt i praksis.

Både når det gjaldt praktiseringen av reguleringsbestemmelsene og anvendelsen av byggeforbud etter bygningsloven § 33, måtte det imidlertid være et krav at like saker ble behandlet likt og at vilkårlighet ble unngått. A hadde i sin klage til ombudsmannen påberopt seg forskjellsbehandling; han anførte at det var gitt byggetillatelse til andre i området (således til B) også etter at bygningsrådet i møte 23. juni 1973 fastslo behovet for omregulering.

Bygningsrådet uttalte i møte 2. oktober 1975 til dette:

«Angående B viser dokumentene at det foreligger søknad om mulig bebyggelse av — — — gt. 11. Denne søknad ble behandlet som sak — — — i møte den 13.2.1973, og det ble gitt en betinget byggetillatelse. Denne ble gitt fordi det ble opplyst at bygget skulle ha Vinmonopolet og Trygdekontoret som leietakere. Soneplanen viser nemlig at dette kvartal var foreslått til offentlig formål.

Vinmonopolets planer ble ikke aktuelle, og den betingede byggetillatelse ble uten verdi.

Ny søknad fra B om byggetillatelse av — — —gt. 11 med kombinert bolig- og kontorbygg, ble behandlet og godkjent i møte 28.10.1974 under sak — — —.

I samme møte forelå to andre analoge saker som også ble godkjent. Bygningsrådet vurderte disse saker meget nøye og ble enige om godkjenning i henhold til tidligere praksis i dette området. Dette fordi den pågående regulering som ble antydnet ferdig medio 1974, synes å være «skutt ut i det blå». Bygningsrådet visste konkret at den ikke kunne foreligge ferdig i løpet av 1975, og det mest sannsynlige pr. idag er vel at også 1976 vil gå med før vi har en ny stadfestet reguleringsplan.

Det ble også vurdert og funnet at disse bygg ikke ville være til hinder for de planer bygningsrådet har m. h. t. den nye regulering.»

Bygningssjefen foreslo byggeforbud etter bygningsloven § 33 for B's eiendom, men bygningsrådet traff 28. oktober 1974 slikt vedtak:

«Bygningsrådet finner å kunne godkjenne et kombinert bolig- og forretningsbygg i — — — gt. 11.

Bygningsrådet er i og for seg enig i bygningssjefens forslag til vedtak, men p. g. a. at ingen på nåværende tidspunkt kan si når et nytt reguleringsforslag vil bli stadfestet, er bygningsrådet enstemmig innstilt på å holde seg til den praksis som har vært benyttet for området.

Det forutsettes at 1. etasje leies ut til trykkekonto, og at 2. etasje innredes til boligformål.

Ny byggemelding i henhold til dette vedtak imøteses.»

I avsluttende brev av 10. juni 1976 til fylkesmannen uttalte jeg:

«Bygningsrådet har således i denne sak holdt seg til «den praksis som har vært benyttet for området», mens det da A's sak ble behandlet i mai 1973, ble vist til reguleringsbestemmelsenes ordlyd. At man i enkelte saker bygger på praksis og i andre faller tilbake på ordlyden uten at dette nærmere kan begrunnes, er en klar vilkårlighet. At det ville ta lang tid før en ny reguleringsplan kunne stadfestes, måtte gjelde i enda høyere grad i 1973 enn i 1974.

Bygningsrådet har i sin uttalelse av 2. oktober 1975 vist til at B's første søknad var eldre enn A's. Forskjellen i tid er imidlertid meget liten. B søkte 22. januar og A 2. mars 1973. Når dertil kommer at grunnlaget for B's første søknad senere bortfalt og at byggetillatelse som anført av bygningsrådet «ble uten verdi» fordi de vilkår som var stilt ikke ble oppfylt, kan jeg ikke se at hensynet til sakens alder skulle tilsi noen særbehandling av B's søknad. Så vidt skjønnes er heller ikke den søknad fra B som bygningsrådet innvilget 28. oktober 1974 den samme som bygningsrådet behandlet i 1973. Bygningsrådet har anført at de tre bygg som ble godkjent i møtet 28. oktober 1974, ble vurdert og funnet ikke å «ville være til hinder for de planer bygningsrådet har m. h. t. den nye regulering». Jeg kan ikke se at det foreligger noe som viser at B's bygg er vurdert i forhold til det pågående reguleringsarbeid. Bygningsrådet anfører at det «er i og for seg enig i bygningssjefens forslag» om å nedlegge byggeforbud, og den eneste begrunnelse som er gitt for å fravike forslaget, er henvisningen til at det er uvisst når stadfestet regulering vil foreligge. Etter det som foreligger finner jeg det ikke tvilsomt at A's søknad er behandlet og vurdert på en annen måte enn B's uten at det er påvist noen holdbar begrunnelse for forskjellsbehandlingen. Forholdet er uheldig og kritikkverdig.»

28.

Deling av eiendom, jfr. bygningslova § 63 nr. 1. (Sak 822/75.)

A og B fekk i 1970 tilbud frå ein granne om kjøp av omlag 700 rutemeter som tilleggsareal til eiendomane til A og B. Bygningsrå-

det i kommunen handsama 25. mai 1970 krav frå grannen om kart- og oppmålingsforretning og gjorde slikt vedtak:

«Bygningsrådet mener at det er plass til en bustad i området og kan av den grunn ikke anbefale en slik fradeling.

Klage over avgjørelsen kan ankes til kommunestyret.»

Grannen klaga til kommunestyret som i møte 3. mars 1971 sa seg samd med bygningsrådet, men samstundes vedtok at saka skulle gå attende til bygningsrådet for regulering av området. I møte 29. mars 1971 vedtok bygningsrådet å be bygningssjefen syte for at området vart regulert. Om den vidare saksgangen opplyste kommuneingeniøren i brev av 21. august 1975:

«Den 10/1-73 søker så — — — (grannen) jordstyret/fylkeslandbruksstyret om tillatelse til fradeling av en byggetomt på omlag 700 m². Den 29 mars 1971 ber bygningsrådet bygningssjefen å sørge for at området blir regulert, cfr. kontorsjefens merknad av 10/2-71.

En regulering på dette tidspunkt fant en lite formålstjenlig da det kun dreiet seg om en tomt. På det tidspunkt var jordstyret ikke kontaktet.

Etter at jordstyremyndighetene hadde friggitt arealet til boligtomt, kom det rekvisisjon fra — — — (grannen) på oppmåling av boligtomt, den er d.t. den 23 mars 1974. Noe over et år etter at fylkeslandbruksstyre hadde friggitt tomta.

Var A eller B fremdeles interessert i å erverve tomta, så skulle en anta at de innen dette året måtte kunne bestemt seg. For bygningsrådet var det likegyldig hvem som fikk tomta, men den skulle utnyttes som bustadtomt.»

Tomta er seinare oppmålt som eiga bustadtomt og selt til ein ny kjøpar som har bygt hus på ho.

Klaga frå A og B til ombodsmannen gjeld kommunen si handsaming av saka. I brev av 10. juni 1976 ga eg denne fråsegna:

«Etter bygningslova (lov av 18. juni 1965 (nr. 7)) § 62 skal oppmåling og kartlegging av grensene vere føreteke før tomt i tettbygd strok vert avhendt. Etter bygningslova § 63 nr. 2 skal saka leggjast fram for bygningsrådet til fråsegn før deling vert føreteke. At delingssaka vart teken opp i bygningsrådet, var såleis i samsvar med lova.

Bygningslova § 63 nr. 1 lyder:

«Eiendom må ikke deles på en slik måte at det ved delingen oppstår forhold som strider mot denne lov, forskrift eller vedtekt. Heller ikke må eiendom deles slik at det dannes tomter som etter bygningsrådets skjønn er mindre vel skikket til bebyggelse på grunn av sin størrelse eller form.»

Bygningsrådet meinte etter det eg skjønar, at det areal som skulle frådelast eigedommen til — — — (grannen), var skikka som sjølv-

stendig boligtomt og at oppdeling i to parsellar, som skulle nyttast til tilleggstomter til A og B, difor var i strid med § 63. Bygningsrådet har vel då lagt vekt på at dei to parsellane kvar for seg var «mindre vel skikket til bygging på grunn av sin størrelse». Dette kunne likevel ikkje vere avgjerande når det var spørsmål om å nytte parsellane som tillegg til alt eksisterande boligtomter. Bygningslova § 63 kan ikkje vere til hinder for at det frå ein eigedom vert skilt ut ein mindre del som ikkje kan nyttast til eigen byggetomt, når føremålet er å slå den delen det gjeld, saman med ei anna bustadtomt.

I fråsegn i klagesaka for ombodsmannen har bygningsrådet hevda at frådeling ikkje er nekta:

«Det er ikkje rett at bygningsrådet har nekta frådeling. Det rådet gjorde vedtak om, var at det ikkje kunne tilrådest ei frådeling der parsellane vart slik at de ikkje kunne byggjast på. Det vert vist til vedtak i sak — — —. Det bygningsrådet seier seg leie for er at det ikkje kom klårt nok fram i vedtaket at ein stødde seg til § 63 pkt. 1 i bygningslova. Det skulle imidlertid gå fram av ordlyden i vedtaket at det hadde heimel i denne paragrafen.»

Det kan etter mi meining ikkje vere grunnlag for å forstå vedtaket av 25. mai 1970 som ei tilråding, sjølv om ordet «anbefale» er nytta, jfr. her siste setning der det er sagt at «avgjørelsen» kan havast inn for kommunestyret. Eg viser òg til at fråsegn frå bygningsrådet om at rådet ikkje har noko å merke til deling, er eit vilkår for deling, jfr. § 63 nr. 2.

Det må kritiserast at bygningsrådet ikkje hadde det klårt føre seg kva vedtaket galdt, og at det ikkje går fram om det vart skikkeleg vurdert om frådeling kunne nektast etter § 63 når det ikkje var spørsmål om frådeling av to sjølvstendige tomter, men tilleggstomter til eksisterande bustadtomter.

Det må òg kritiserast at det ikkje vart opplyst at det var klagerett til fylkesmannen i medhald av bygningslova § 17.

Regelen er at ombodsmannen ikkje skal sjå på spørsmål som kan havast inn for overordna styresmakt. Spørsmålet om frådelingsnekting skulle såleis ha vore klaga inn for fylkesmannen før det vart klaga til ombodsmannen. Ombodsmannen har likevel høve til å sjå på ei slik sak når han finn grunn til det. Sjølv om det her er feil frå bygningsrådet si side som har ført til at klageretten til fylkesmannen ikkje er nytta, finn eg ikkje grunn til å gå nærare inn på frådelingsnektinga. Avgjerda ligg seks år tilbake i tida, og tomte er for fleire år sidan selt til ein annan.»

29.

Frådeling av boligtomt — kloakkforhold.

(Sak 1009/74.)

En advokat klaget 17. juni 1974 på vegne av grunneier og tomtkjøper over bygningsrådets og fylkesmannens avslag på søknad om tillatelse til fradeling av tomt. Tomten lå i X-fjellet i nedslagsfeltet for X-bekken.

Saksforholdet var i hovedtrekk følgende:

Grunneieren søkte 19. desember 1970 bygningsrådet om tillatelse til fradeling av tomt fra sin eiendom. Bygningsrådet traff 12. februar 1971 følgende vedtak:

«I medhald av §§ 63 og 66 i bygningslova kan bygningsrådet ikkje godkjenna at det av — — — vert frådelt ein parsell som skal overdragast — — — og nyttast til tomt for bustadhus. Området er ikkje byggjeklart og av naturvernomsyn er det heller ikkje ynskjeleg med meir byggjeverksemd i X-fjellet.»

Advokaten påklaget 17. mars 1971 avgjørelsen til fylkesmannen, som 6. desember 1971 opprettholdt bygningsrådets vedtak.

Advokaten tok 28. februar 1972 saken opp med bygningsrådet på nytt; det ble nå skissert en annen avløpsløsning enn tidligere omsøkt. Bygningsrådet vedtok i møte 5. juni 1972 å sende saken til fylkesmannen til uttalelse om «korvidt ein har heimel til å oppretthalda klageavgjerda som føreligg i saka». Fylkesmannen uttalte i brev av 4. oktober 1972:

«Etter bygningslovens § 66 nr. 2 er det et krav at skylle- og spillvann o.l. skal gå i lukket ledning til kloakk, vassdrag e.l. Ordningen må være godkjent av helserådet.

Bygningsrådet kan under særlige omstendigheter gjøre unntak fra dette, jfr. § 66 nr. 2, 3. ledd. Dersom bygningsrådet finner å kunne gjøre slikt unntak, må helserådets samtykke også innhentes.

De skisserte kloakkløsninger tilfredsstillende ikke lovens krav (lukket ledning), men som nevnt har bygningsrådet og helserådet myndighet til å gjøre unntak. En viser for øvrig til lov om vern mot vannforurensing, og vil samtidig få presisere at med det jordsmonn som er vanlig under våre forhold, må spredningsanlegg av den art det her er tale om, anses som en høyst utilfredsstillende løsning, som bare bør nyttes i rene unntakstilfelle.»

Bygningsrådet vedtok 20. november 1972, under henvisning til fylkesmannens uttalelse, å opprettholde tidligere avslag. Etter en del ytterligere korrespondanse våren 1973 sendte bygningsrådet 19. mars 1973 saken til helserådet til uttalelse. Helserådet v/distriktslegen uttalte i brev av 2. mai 1973:

«Den 30/4 1968 fattet helserådet sålydende vedtak:

Helserådet vil ikke samtykke i at det dispenseres fra bygningslovens § 66, 2 for tomter i — — — (nedslagsfeltet for X-bekken).

Helserådet har senere aldri samtykket i slik dispensasjon.»

Bygningsrådet vedtok deretter i møte 18. juni 1973 å opprettholde tidligere avslag. Advokaten påklaget 15. november 1973 bygningsrådets vedtak til fylkesmannen. Det ble anført at det planlagte utslipp ikke ville medføre forurensinger, og at det forelå ugrunnet for-

skjellsbehandling. — Fylkesmannen bemerket i sin klageavgjørelse 22. april 1974:

«Fylkesmannen vil vise til det som er sagt herifrå i brev av 4.10.72. I klagen vert det vist til forsøk med sandfiltergrøfter utført ved Norges Landbrukshøgskole, Ås. Ein må vere varsam med å overføre desse resultatane frå Austlandet til Vestlandet direkte, då tilhøva som regel er svært ulike.

Etter det som ligg føre i saka, finn fylkesmannen at bygningsrådet har lovleg heimel for sitt vedtak. Fylkesmannen finn etter dette ingen grunn til å ta klagen til følgje.»

Saken reiste flere spørsmål som i det følgende vil bli behandlet hver for seg.

Ugrunnet forskjellsbehandling

Etter det som forelå måtte det antas at helserådets standpunkt med hensyn til X-bekken hadde sammenheng med forholdene i den vik der bekken munnet ut i sjøen. I samme vik munnet det imidlertid også ut andre bekker som var kloakkførende.

Advokaten anførte både i klagen og senere brev til ombudsmannen at det var utvist forskjellsbehandling. I det tidsrom søknaden hadde vært aktuell, var det gitt tillatelse til fradeling av tomter med tilsvarende kloakkordning langs de andre bekker som munnet ut i viken. Bygningsrådet anførte i uttalelse 29. november 1974 at det for distriktet med X-bekken som nedslagsfelt hadde hatt helserådets vedtak av 1968 (se foran) «å halda seg til». Bygningsrådet hadde forstått vedtaket «slik at det frå Helserådet si side ikkje ville bli dispensert frå § 66, 2 i bygningslova», og hadde på dette grunnlag (med ett unntak som ikke hadde direkte interesse for saken) konsekvent nektet å gi tillatelse til bygging og fradeling i disse områder. De tilfelle av gitte tillatelser som advokaten viste til, lå i områder som ikke gikk inn under helserådets vedtak. Disse byggesakene ville kunne påvirke viken, men bare få av dem kunne få betydning for X-bekken, og da bare den nedre delen.

Det forelå uttalelse av 1971 fra distriktslegen om forurensingsforholdene i bekkene i området. Av uttalelsen fremgikk ikke at X-bekken var mer kloakkforurenset enn de andre. På grunnlag av denne uttalelse ba jeg i brev av 23. mai 1975 opplyst grunnen til at X-bekkens nedslagsfelt var satt i en særstilling i bygningssaken.

Helserådet uttalte 30. september 1975:

«Fleire kart i saksmappa vil syna at X-bekken er den lengste kloakkførande bekk ein har i denne del av kommunen, og han endar i ein svært ugunstig recipient — — — (vika).

Bekken renn i lange strekningar åpen, nær offentleg veg, og over dyrka mark like forbi fleire gardstun. — — —»

Videre opplyste rådet 9. april 1976:

«Helserådet har merka seg at fleire utslepp i — — — (andre områder) er godkjende i åra 1969—1973, medan det konsekvent er nekta utslepp frå — — — (områder med X-bekken som nedslagsfelt). Ein går ut frå denne skilnaden er komen etter konkret vurdering av jordsmonn og filtrering i grunnen i dei aktuelle saker. Truleg også av di ein har sett på X-bekken som den mest problematiske kloakkførande bekken.

Det er nytt helseråd og ny helserådsordfører og saksførebuar sidan siste tilrådde utslepp i det aktuelle området.

Det er ikkje gjeve fradelings- eller bygge- løyve i dei aktuelle område sidan 1973.

Ve eventuelle søknader i framtida vil helserådet måtte vurdere konkret i kvar sak.»

I avsluttende uttalelse av 12. oktober 1976 fremholdt jeg:

«Etter det som foreligger, er det ikke grunn til å betvile at X-bekken er kloakkforurenset, og at det, om denne bekken vurderes isolert, var saklig begrunnet når helserådet og bygningsrådet fant at ytterligere forurensing burde unngås, både av hensyn til forholdene i og langs bekken og forholdene i viken der den går ut i sjøen. Helserådets grunnlag for å anta at denne bekken burde settes i en særstilling, synes imidlertid svakt, ikke minst på bakgrunn av at forholdene i viken, hvor samtlige bekker munner ut, var særlig uheldige. Slik forholdene lå an, måtte det være grunn til å unngå kloakktilsig til noen av de bekker som munner ut i viken. Når det ikke forelå noe sikkert grunnlag for å anta at X-bekken var vesentlig mer forurenset enn de andre, var det uheldig og diskriminerende å nekte grunneierne langs denne bekken bygge- og fradelingstillatelser under henvisning til bygningsloven § 66 nr. 2, men gi slike tillatelser til grunneiere langs de øvrige bekker. — Etter de opplysninger som foreligger, synes det imidlertid materielt vel begrunnet å nekte kloakkordninger, dersom de kan føre til forurensing av bl. a. X-bekken. Jeg finner derfor at den stedfundne forskjellsbehandling vanskelig kan ha betydning for gyldigheten av vedtaket i denne sak.»

Saken avgjort uten konkret vurdering av utslippsforholdene

Under henvisning til de uttalelser som forelå fra bygningsrådet uttalte jeg i brev av 5. februar 1976 til fylkesmannen:

«Det fremgår ikke av dette om bygningsrådet selv har vurdert konkret utslippsforholdene i saken. — Advokaten har anført, bl. a. i klage av 15. november 1973 til fylkesmannen, at det ved den rensemetode det søkes om, ikke vil bli målbar forurensing. Det vises også til hans søknad av 28. februar 1972 til bygningsrådet, der det alternativt søkes om et fullstendig lukket avløpssystem med bortfrakting av avløpsvann etter kommunens anvisning. Helse-

rådets vedtak av april 1968 er, etter det bygningsrådet har lagt til grunn, først og fremst begrunnet i faren for forurensing av X-bekken. Bygningsrådet kan da neppe avslå delingstillatelse under henvisning til vedtaket, med mindre det kan antas at eventuelt utslipp vil føre til forurensing av bekken. I det foreliggende tilfelle er avstanden til bekken ikke helt kort, men det kan likevel ikke sees at bygningsrådet har vurdert hvorvidt og i hvilken utstrekning eventuell forurensing vil berøre bekken. Det bes om bygningsrådets uttalelse til dette. — — —»

Helserådet og bygningsrådet ga tilleggsuttalelser i april 1976 og henholdt seg til det prinsipielle syn på utbygging i området med X-bekken som nedslagsfelt. Fylkesmannen fremholdt i brev av 3. juni 1976:

«Ved fylkesmannens behandling av saken er det lagt avgjørende vekt på helserådets vedtak av 30.4.1968 om ikke å gi samtykke til utslipp i det aktuelle området. En har på bakgrunn av nevnte vedtak ikke funnet å kunne gjøre unntak fra bygningslovens § 66 nr. 2 første ledd om at bortledning av skylle- og spillvann til kloakk, vassdrag e.l. skal skje i lukket ledning til godkjent resipient.»

Jeg fant etter dette å måtte legge til grunn at det ikke var foretatt noen konkret vurdering av om utslipp på tomten ville kunne føre til kloakktilsig i X-bekken, og bemerket videre:

«— — — Når forurensingen av X-bekken er angitt som grunnlag for avslaget uten at det er foretatt noen vurdering av om den kloakkordning det er søkt om vil føre til kloakktilsig til X-bekken, er avgjørelsesgrunnlaget klart utilstrekkelig, og saken bør etter min mening tas opp til ny vurdering.»

Utenforliggende hensyn i forhold til bygningsloven § 66

I bygningsrådets vedtak i februar 1971 om fradelingsnektelse ble uttalt at «av naturvernomsyn er det heller ikkje ynskjeleg med meir byggjeverksemd i X-fjellet». Og i fremlegget til vedtaket het det:

«Generalplannemnda har uttala at byggjeverksemd i X-fjellet er svært synberitt vidt ikring og at det av naturvernomsyn ikkje bør tillatast.»

I et brev av 5. februar 1976 til fylkesmannen pekte jeg på at bygningsrådet hadde vist til at bygging ikke burde skje av naturvernomsyn, og jeg ba opplyst hvilken hjemmel som ble antatt å foreligge for å nekte fradeling på dette grunnlag.

Bygningsrådet ga ikke svar på dette spørsmål. I uttalelse 12. mai 1976 het det bare:

«Sivilombudsmannen vil ved evt. synfaring kunna sjå at det ikkje er ynskjeleg med meir byggjeverksemd i området.»

I min avsluttende uttalelse av 12. oktober 1976 pekte jeg på at den hjemmel som var påberopt for nektelsen, var bygningsloven §§ 63 og 66. Det avgjørende etter § 66 er atkomst- og kloakkhensyn. Det som var anført av bygningsrådet, tydet imidlertid på at det var tatt også andre hensyn. Disse andre hensyn kunne heller ikke sees å ha noe grunnlag i § 63 som det også var vist til. At utenforliggende hensyn var trukket inn, var uheldig og måtte kritiseres.

Ufullstendig overprøvelse ved fylkesmannen som klageinstans

I klagen til ombudsmannen anførte advokaten:

«Klagen til Fylkesmannen har etter min mening vært utilfredsstillende behandlet, idet den ikke later til å være bygget på befarung i det aktuelle området og på sammenligninger med de tilfeller hvor tillatelse har vært gitt og hvilke resultater dette har ført med seg. Eitersom Fylkesmannen er siste ankeinstans i saker som dette bør det fremgå av klageavgjørelsen at denne er bygget på nøye kjennskap til de faktiske forhold og ikke bare henviser til de forskjeller der måtte være på østland og vestland.»

I brevet av 5. februar 1976 til fylkesmannen fremholdt jeg:

«— — — Det bes også opplyst hvordan fylkesmannen ved sin klageavgjørelse av 22. april 1974 har vurdert faren for forurensing fra det omsøkte utslipp. Det skal, i forbindelse med det som er anført på s. 5 i fylkesmannens avgjørelse av 22. april 1974, pekes på at fylkesmannens adgang til å overprøve bygningsrådets vedtak ikke er begrenset til å foreta en vurdering av om vedtaket er ulovlig eller ikke. — Fylkesmannen har som klageinstans også rett og plikt til å overprøve bygningsrådets skjønn.»

I mitt avsluttende brev uttalte jeg under henvisning til fylkesmannens brev av 3. juni 1976 (se foran):

«I brev hit av 3. juni 1976 anfører fylkesmannen at han har lagt avgjørende vekt på helserådets vedtak. Jeg forstår dette slik at fylkesmannen har ansett det tilstrekkelig å konstatere at det forelå lovhjemmel for avslaget, og at han ikke har vurdert de konkrete forhold i saken. Jeg finner grunn til å peke på at fylkesmannen skal overprøve bygningsrådets vedtak fullt ut, også den side av avgjørelsen som beror på vurderinger (forvaltnings-skjønnet).»

30.

Fradeling av boligtomt — kloakkforhold.
(Sak 915/75.)

A klaget 18. juli 1975 ved advokat over avslag på søknad om fradeling av tomt.

Saksforholdet var i hovedtrekk:

A rekvirerte 13. desember 1974 kart- og oppmålingsforretning for fradeling av parsell. Bygningsrådet vedtok 23. januar 1975 å utsette saken inntil området var tatt med i generalplanen. Av saksutredningen fremgikk at området var uregulert og ikke forsynt med vann- og kloakkledninger. — Søkerne påklaget avslaget, som imidlertid ble opprettholdt av bygningsrådet 13. mars 1975. Derimot tillorde formannskapet fradeling under forutsetning av helserådets godkjenning av vann- og avløpsforholdene. — Verken i vedtaket av 23. januar 1975 eller i vedtaket av 13. mars s. å. hadde bygningsrådet angitt noen hjemmel for utsettelse eller avslag. I brev av 2. mai 1975 ba fylkesmannen hjemmelen oppgitt, og bygningsrådet traff 19. juni 1975 slikt vedtak:

«Bygningsrådet viser til bygningslovens § 66 pkt. 2 vedr. avløp for spillvann. Det er ikke kloakkanlegg i området, og det foreligger heller ikke planer om slike.»

Fylkesmannen forkastet 9. juli 1975 klagen med slik begrunnelse:

«En oppfatter bygningsrådet slik at rådet har lagt vekt på at det gjennom kommunens generalplanarbeide ikke er avklart hvorledes det aktuelle området skal disponeres og at rådet derfor vil være forsiktig med å godkjenne ytterligere bebyggelse basert på unntaksordninger for bortledning av avløpsvann.»

I klagen til ombudsmannen var anført:

«Like før bygningsrådet avslo A's søknad om utskillelse av boligtomt, tillot samme bygningsråd fradelt 4 boligtomter på naboeiendommen. Etter A's mening er forholdene på stedet nærmest identiske, og dersom små ulikheter skulle gi grunn til forskjellsbehandling, burde disse føre til fordel for A idet deres «tomt» ligger nærmere vei samtidig med at vanntilførsel er sikret.»

Bygningsrådet uttalte 4. september 1975:

- «1. De 4 godkjente boligtomtene ligger i et område med en naturlig avgrensning. Arealet som er disponert danner et naturlig hele, det er ikke plass for flere boliger i tilknytning til disse 4 og en tillatelse kunne ikke føre til videre konsekvenser.
2. Spillvannet fra boligene må infiltreres i grunnen da det ikke finnes andre muligheter. Etter bygningsrådets oppfatning kunne dette gjøres på en forsvarlig måte for de 4 da en hadde stort nok infiltrasjonsområde til disposisjon og det var tilstrekkelig med egnede løsmasser.
3. Når det gjelder adkomst og drikkevannsforsyningen, så skulle det være like muligheter for samtlige tomter.
4. De ovenfor nevnte forutsetninger under pkt. 1 og 2 kan ikke, etter bygningsrådets oppfatning, gjøres gjeldende for A's tomt. Spesielt mente en at avløpsforholdene for spillvannet var vanskelige.»

Advokaten hevdet i brev av 17. november 1975 at A's eiendom var stor nok som infiltrasjonsområde for minst en ny bolig og at grunnforholdene der ikke var dårligere egnet for infiltrasjon enn grunnforholdene for de fire tomtene som var tillatt utskilt.

Fylkesmannen fremholdt i brev av 18. desember 1975:

«Av sakens dokumenter synes å fremgå at eventuelt kloakkutslipp fra den påtenkte boligtomt faller utenfor «lov om vern mot vannforurensing av 26. juni 1970», og følgelig vil heller ikke «forskrifter for kloakkutslipp fra spredt bolig- og fritidsbebyggelse» (revidert utgave trådte i kraft 15. juli 1975) gjelde i dette tilfelle.

Ved eventuell utledning i grunnen kommer da hovedprinsippene i bygningslovens § 66. 2 til anvendelse:

Forøvrig bør kommunene i de tilfeller hvor loven/forskriftene ikke gjelder, likevel søke å anvende de tekniske løsninger som forskriftene angir.

Om infiltrasjonsforholdene kan en ikke uttale seg før en undersøkelse er foretatt. I følge de nevnte forskrifter omfatter dette en kornfordelingsanalyse alene (sikteprøve), eventuelt i kombinasjon med en infiltrasjonsprøve.»

Etter bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) § 66 nr. 2 første ledd skal bortledning på lovlig måte av skylle- og spillvann til kloakk, vassdrag e.l. være sikret før tomt fraskilles. Det kan imidlertid gjøres unntak fra dette krav, jfr. § 66 nr. 2 tredje ledd som lyder:

«Hvor det etter bygningsrådets skjønn vil være forbundet med uforholdsmessig stor kostnad å gjennomføre bestemmelsene i første og annet ledd, eller hvor særlige grunner ellers tilsier det, kan bygningsrådet med samtykke av helserådet godkjenne en annen ordning.»

I min avsluttende uttalelse av 24. mai 1976 fremholdt jeg at det neppe kunne være tvilsomt at det etter § 66 nr. 2 tredje ledd er hensynet til kloakkforholdene som skal være avgjørende. Godkjenning kan ikke nektes fordi bygningsmyndighetene finner det ønskelig å vurdere området i plansammenheng før det gis tillatelse til tomtfradeling eller bygging. Nektelse av fradeling må i så fall gjennomføres ved midlertidig forbud etter bygningsloven § 33. — At det ikke gjennom kommunens generalplanarbeid var avklart hvorledes området skulle disponeres, og at bygningsrådet derfor ville være forsiktig med å godkjenne ytterligere bebyggelse basert på unntaksordninger, var ikke tilstrekkelig som avslagsgrunn etter § 66, med mindre det måtte antas at en unntaksordning ville kunne vanskeliggjøre en fremtidig samlet kloakkløsning i om-

rådet. Det var imidlertid ikke opplyst om det var mulighetene for ytterligere utbygging og hensynet til en fremtidig samlet kloakkordning som hadde vært bestemmende for bygningsrådets og fylkesmannens vedtak. Det forelå heller ikke opplysninger som tydet på at området ville bli et fremtidig utbyggingsområde.

Bortsett fra nabotomten var området i det alt vesentlige ubebygd, og det var ikke planer om fremføring av kloakk til området. Det kunne på denne bakgrunn synes nærliggende at det ville være «forbundet med uforholdsmessig stor kostnad» å gjennomføre kravet om bortledning til kloakk, vassdrag e. l. Bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd må antas å gi anvisning på en avveining av kostnadene ved å gjennomføre bortledning i samsvar med første ledd, og de hygieniske ulemper ved å tillate en annen ordning. Jeg kunne ikke se at en slik vurdering var foretatt.

Bygningsrådet hadde anført i anledning av klagen til ombudsmannen at avløpsforholdene for spillvann var vanskelige, mens klageren hevdet at forholdene for hans tomt ikke var mindre egnet for infiltrasjon enn for de fire tomtene som var tillatt fraskilt. Bygningsrådet fremholdt at det for de fire fradelte tomtene forelå et stort nok infiltrasjonsområde og tilstrekkelig med egnede løsmasser, hvilket etter bygningsrådet ikke var tilfelle for klagerens tomt. Utover dette var verken bygningsrådet eller klagerens påstander underbygd med konkrete opplysninger. — Fradelingssaken var behandlet på grunnlag av en rekvisisjon på skjema om kart- og oppmålingsforretning, der det naturlig nok ikke var gitt opplysninger av betydning for en vurdering av avløpsforholdene. Etter det opplyste var det ikke foretatt noen prøve av infiltrasjonsmulighetene på tomtene. Det var ikke opplyst noe om at bygningsrådets vedtak bygde på en befaring av tomtene. Dersom bygningsrådet ikke på annet grunnlag hadde opplysninger om mulighetene for infiltrasjon i grunnen på tomtene, kunne det ha vært foranledning til å undersøke dette nærmere, eventuelt ved å be søkerne om å skaffe det nødvendige materiale.

Jeg kunne etter det som forelå ikke se at det var foretatt en forsvarlig vurdering av spørsmålet om tillatelse etter bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd, og det var etter min mening grunn for fylkesmannen til å vurdere klagesaken på nytt.

31.

Fradeling av boligtomt — utslipp av skylle- og spillvann i grunnen, reguleringsmessige hensyn. (Sak 380/74.)

En advokat klaget i brev av 20. februar 1974 over avslag på søknad om fradeling av

to boligtomter av en større jordbrukseiendom. Klagen var fremsatt på vegne av eieren og tomtesøkerne. Saken gjaldt tomter i samme kommune som i neste sak (nr. 32).

Tomtene var tillatt fradelt av jordbruksmyndighetene. Søknad om tillatelse av bygningsrådet etter reglene i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) ble fremsatt i april 1973. Det ble opplyst at kloakken fra de påtenkte boliger ville bli ført ut i grunnen med spredegrøfter. Bygningsrådet behandlet saken i møte 16. mai 1973, men fant under henvisning til bygningsloven § 66 nr. 2 ikke å kunne fravike kravet om bortledning av skylle- og spillvannet i lukkede ledninger til godkjent resipient. — Paragraf 66 nr. 2 lyder:

«Før tomt fraskilles eller oppføring av bygning blir satt i gang, skal bortledning på lovlig måte av skylle- og spillvann o. l. til kloakk, vassdrag e. l. være sikret. Bortledningen skal skje i lukkede ledninger. Ordningen må være godkjent av helserådet.

Når offentlig kloakk går over eiendommen eller i veg som støter til den, eller over nærliggende areal, skal bygning som ligger på eiendommen, knyttes til kloakken.

Hvor det etter bygningsrådets skjønn vil være forbundet med uforholdsmessig stor kostnad å gjennomføre bestemmelsene i første og annet ledd, eller hvor særlige grunner ellers tilsier det, kan bygningsrådet med samtykke av helserådet godkjenne en annen ordning.

Også i andre tilfelle enn dem som er nevnt i annet ledd, kan bygningsrådet kreve at bygningen skal knyttes til offentlig kloakk, når særlige hensyn tilsier det.»

Tomtesøkerne tok saken opp på nytt i brev av 5. juni 1973 til bygningsrådet. De opplyste her at helserådets formann på forespørsel hadde uttalt at helserådet ikke kunne avslå søknaden hvis grunnen der spredegrøftene skulle legges, var sand og/eller grus. Herredsagronomen hadde senere undersøkt grunnforholdene og kommet til at grunnen skulle være egnet for spredning. Bygningsrådet behandlet saken på nytt i møte 23. august 1973, men fastholdt sitt tidligere vedtak. Klage til fylkesmannen førte heller ikke fram. Om bestemmelsene i bygningsloven § 66 nr. 2 vedrørende kloakkutslipp anførte fylkesmannen i klageavgjørelsen 21. november 1973:

«— — — Ifølge annet punkt, annet ledd, skal tilkobling primært skje til offentlig kloakk når slik tilkobling er praktisk mulig. I henhold til pkt. 2's tredje ledd, kan bygningsrådet med helserådets samtykke godkjenne «en annen ordning», men bygningsrådet har ingen plikt til dette. I det foreliggende tilfelle finnes ikke muligheter for tilkobling til godkjent resipient og fylkesmannen finner således at bygningsrådet har lovlig hjemmel for sitt vedtak.

Fylkesmannen finner heller ikke av andre grunner å burde endre bygningsrådets vedtak.

En følger i dag en streng praksis med hensyn til utskillingstillatelser for spredt bebyggelse og bygningsrådet antas ikke uten videre å ha plikt til å innhente uttalelser fra andre etater. I og med at det ikke finnes muligheter for tilkobling til godkjent resipient er det bygningsrådet som skal avgjøre om «en annen ordning» kan tillates — hvilket bygningsrådet står helt fritt i å avgjøre. Bygningsrådet kan avslå en søknad om fradeling av reguleringsmessige hensyn selv om fagetatene objektivt sett ikke enkeltvis har noe å innvende mot «en annen ordning».

I klagen til ombudsmannen var anført at det ikke kunne være forbundet med helsemessige, reguleringsmessige eller andre ulemper om omsøkte tomter ble fradelte. Advokaten hevdet at bygningsrådet i slike saker måtte ha plikt til å foreta nøye undersøkelser av om det vil være helsemessig forsvarlig å tillate utslipp i grunnen, og i så fall gi samtykke hvis ikke andre hensyn taler mot det. Det ble pekt på at omhandlede tomter ikke lå i noe pressområde i kommunen. Videre ble det vist til at bygningsrådet i en rekke tilfelle hadde tillatt fradeling og bebyggelse av tomter med utslipp i grunnen. Det ble hevdet at det var skjedd usaklig forskjellsbehandling. Advokaten nevnte også at den ene av tomtesøkerne var bror av eieren av gården og hjelp til i gårdsbruket.

De saker som var trukket fram til støtte for anførselen om usaklig forskjellsbehandling, kunne etter min mening ikke direkte sammenlignes med den påklagede sak. Sakene viste imidlertid at bygningsrådet ikke alltid motsatte seg kloakkutslipp i grunnen. Jeg ba derfor fylkesmannen innhente uttalelse fra bygningsrådet om hvilken linje bygningsrådet hadde fulgt i slike saker, og hva som var utslagsgivende for at tillatelse ikke ble gitt i klagesaken.

Bygningsrådet uttalte i møte 7. august 1974:

«I generalplanen for — — — pkt. 6, side 7, Spesielle målsettinger har generalplanutvalget i et av punktene formulert følgende målsettinger for utbyggingsmønstrer på — — —:

«Begrense den spredte bebyggelsen til det som er nødvendig av hensyn til jord- og skogbruket.»

Denne formulering er hovedretningslinjen for bygningsrådets behandling av søknader om utskillelse av boligtomter i uregulerte strøk.

I de sydlige deler av kommunen der etterspørselen og presset er størst, har bygningsrådet vært meget restriktiv i sin holdning, noe mindre restriktive i de nordlige deler.

For hver enkelt søknad blir det naturligvis foretatt en helhetsvurdering av adkomstforhold og avkjørsler til offentlig veg, vannforsyning, kraftforsyning, avløp for spillvann og kloakk osv.

Den aktuelle fradelingssak har blitt vurdert av bygningsrådet med bakgrunn i dette.»

Om reguleringsmessige hensyn og betydningen av slike i foreliggende sak anførte fylkesmannen i brev av 16. april 1975:

«Fylkesmannen har selv brukt uttrykket «reguleringsmessige hensyn» og har med dette ment at det innenfor den rammen for skjønn som er gitt i bygningslovens § 66 pkt. 2, tredje ledd, også er adgang til å vurdere en fradeling eller en ny bygnings totale fremtidige forhold til de nærmeste omkringliggende områder. Dette må igjen gi mulighet for å ta hensyn til den fremtidige bebyggelsesutvikling som forventes å skje i området. At bygningsrådet ikke uten en stadfestet vedtekt kan vise til en godkjent generalplan kan ikke være tvilsomt, men det kan etter fylkesmannens syn ikke være noe rettslig til hinder for å trekke inn generalplanmessige målsettinger ved vurderingen av om man skal tillate påbegynnelse eller en fortsettelse av en bostedsutvikling. Dette må også sies å være klart uttrykt i Kommunaldepartementets rundskriv av 30. november 1968. En kan således ikke være enig i advokat — — —s fortolkning av bygningslovens § 66 pkt. 2 på dette punkt, idet han synes å mene at det alene er den rent forurensningsmessige siden som skal tillegges vekt.»

Fylkesmannen la til i brev av 16. september 1975:

«Utgangspunktet i bygningslovens § 66 pkt. 2 er som kjent at det kreves bortledning til lukket system som er godkjent av helserådet. Dog kan bygningsrådet ifølge pkt. 2, tredje ledd, tillate en annen ordning etter en konkret vurdering av forholdene på stedet og omstendighetene forøvrig. Det er imidlertid antatt at bygningsrådet med hjemmel i samme regel kan avslå en søknad om deling eller bygging ut fra en vurdering av den antatte utvikling i området som sådant. Dette er kommet til uttrykk i Kommunaldepartementets rundskriv av 30. november 1968 om bygningslovens § 66 pkt. 2. Det siteres herfra:

«De lokale myndigheter må her vurdere forholdene også under hensyntagen til om det i fremtiden vil bli ett eller noen få hus eller om en må regne med at det vil bli en tettbebyggelse. Hvor en må regne med tettbebyggelse bør bygningsrådet og helserådet være meget varsomme med å gjøre unntak fra kravet om bortledning av skyll- og spillvann til hovedkloakk.»

Hvilke kriterier som skal legges til grunn for denne vurderingen er det ikke gitt nærmere retningslinjer om og fylkesmannen antar at bygningsrådet må ha en forholdsvis vid ramme for denne vurderingen. I den konkrete saken ligger klagerens tomt for tiden forholdsvis langt fra nærmeste tettbebyggelse, men en kan ikke se bort fra at forholdene kan ligge tilrette for et press med henblikk på videreutvikling av tettbebyggelsen omkring — — — litt nord for tomta. Fylkesmannen finner derfor vanskelig å kunne si at bygningsrådets vurdering er uriktig.»

I brev av 21. november 1975 til fylkesmannen uttalte jeg:

«Etter min mening er det lite tvilsomt at det avgjørende ved vurderingen av om man skal tillate «en annen ordning» etter bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd må være kloakkforholdene (grunnforholdene og forurensingsfare). Om bygningsmyndighetene av andre grunner ønsker å hindre bebyggelse i et område, kan ikke det gi grunnlag for å avslå en søknad om «en annen ordning». Jeg finner grunn til å understreke at det etter bygningslovens system må antas at reguleringsmessige hensyn ivaretas av andre regler i bygningsloven, således reglene om reguleringsplan og generalplanvedtekt og bestemmelsene i bygningsloven § 33.

Fylkesmannens henvisning til Kommunal- og arbeidsdepartementets rundskriv av 30. november 1968 bygger på at det anses påregnelig med press med henblikk på videre utvikling av tettbebyggelse ved tomtene, og fylkesmannen forutsetter at det er en slik vurdering som har ligget til grunn for bygningsrådets standpunkt i saken. Dette er imidlertid i strid med den målsetting for og linje ved arealavvendelsen som bygningsrådet selv har gjort rede for i sin uttalelse av 7. august 1974, nemlig å begrense spredt bebyggelse. Så vidt skjønnes ligger omsøkte tomter i et landbruksområde.

Jeg må ut fra det som her er anført, be bygningsrådet og fylkesmannen vurdere saken på nytt. — — —»

Bygningsrådet fant i møte 12. mai 1976 (med 3 mot 2 stemmer), etter redegjørelse fra reguleringsjefen om behandlingen av slike saker, ikke grunn til å endre sitt standpunkt og viste bl. a. til at eventuelle fradelinger kunne innebære starten til en videreutvikling av tettbebyggelse i nærheten. Etter anmodning fra fylkesmannen, som pekte på at nærmeste tettere bebyggelse lå ca. 300 meter fra de omsøkte tomter, hovedsakelig besto av hytter og hadde en naturlig grense mot jordbrukseiendommen, ble saken behandlet på nytt i bygningsrådsmøte 1. september 1976. Da ble fradeling tillatt (med 3 mot 2 stemmer).

32.

Fradeling av boligomt — utslipp av skylle- og spillvann i grunnen, forskjellsbehandling.

(Sak 346/74.)

En advokat klaget i brev av 20. februar 1974 på vegne av A over avslag på søknad om fradeling av boligomt av A's eiendom til A's sønn. Saken var fra samme kommune som foregående sak (nr. 31).

A søkte om fradelingstillatelse allerede i mai 1970, men søknaden ble avslått under henvisning til bygge- og delingsforbud i § 33 i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7). Avgjørelsen ble fastholdt ved ny henvendelse fra A sommeren 1972. Etter at bygge- og delings-

forbudet var bortfalt, tok advokaten opp saken for A i brev av 6. februar 1973 til bygningsrådet. Bygningsrådet avslo 15. februar 1973 søknaden under henvisning til bygningsloven § 66 nr. 2, idet bortledning av skylle- og spillvannet til godkjent resipient ikke var mulig. Klage til fylkesmannen førte ikke fram.

Advokaten anførte både overfor fylkesmannen og i klagen til ombudsmannen at det var skjedd usaklig forskjellsbehandling idet bygningsrådet hadde gitt tillatelse til fradeling og bebyggelse med utslipp i grunnen til andre i nablaget. Det ble trukket fram fire konkrete saker.

Saksdokumentene i klagesaken og dokumentene i de sakene som var påberopte til støtte for anførselen om forskjellsbehandling, ble innhentet. Klagesaken ble forelagt for bygningsrådet og fylkesmannen til uttalelse.

Om de fire påberopte sakene fremkom:

Sak 1

Fradeling ble godkjent av bygningsrådet i møte 11. mai 1967, byggeanmeldelse godkjent 23. september 1970.

Sak 2

Bygningsrådet godkjente 12. april 1973 byggeanmeldelse for tilbygg til bolighus.

Sak 3

Fradeling ble tillatt av bygningsrådet 27. mai 1971. Byggetillatelse ble gitt 12. oktober 1972.

Fylkesmannen uttalte i brev av 1. desember 1974 om denne sak:

«I klageavgjørelsen av 10. januar d. å. anførte fylkesmannen at denne saken gjaldt en ren eiendomsoverdragelse og ikke noen ny utskilling av parsell. — — — byggesak ble godkjent i bygningsrådets møte den 12.10.1972. Byggetomt var ervervet fra — — — som i bygningsrådets møte den 27. mai 1971, jfr. helserådets godkjenning av 22. juli s. å., ble innvilget søknad om fradeling av en tomt fra sin eiendom. Det fremgår klart av bygningsrådets møtebok av 12. oktober 1972 at søknaden gjelder bygging på den tomta som ble utskilt et år tidligere og at det således ikke dreier seg om utskilling av noen ny tomt. Eiendommen ble forøvrig tilskjøttet — — — den 20. november 1971. Fylkesmannen er for så vidt enig i at bygningsrådets godkjenning i møte den 12.10.1972 ikke gjelder selve eiendomsoverdragelsen, men at en tidligere godkjent utskilt boligomt tillates bebygget. At tomta i mellomtiden er overdratt til en annen kan ikke være avgjørende.»

Sak 4

Her ble fradeling tillatt av bygningsrådet 23. august 1972.

Fylkesmannen uttalte i brevet av 1. desember 1974 om denne sak:

«Fylkesmannen har her vist til bygningsrådets behandling i møte den 23. august 1972 med henvisning til forutgående behandling i helserådet, jfr. bygningsrådets vedtak i møte 23. august 1972.

Bygningsrådet har i møte den 30. oktober d. å. ikke gått nærmere inn på begrunnelsen for vedtaket annet enn å henvise til tidligere behandling. Fylkesmannen har for sin del gått ut fra at bygningsrådet med den nevnte pasus har ment at byggesaken på forhånd var godkjent i helserådet. En slik saksgang går på tvers av den vanlige saksbehandling i slike saker, da det er forutsatt at bygningsrådet skal ta selvstendig standpunkt til saken før den oversendes helserådet for godkjenning. Men det er på den annen side tvilsomt om det kan sies å være noe juridisk til hinder for å forelegge saken for helserådet på forhånd for å innhente deres uttalelse til saken.

Etter nærmere gjennomgåelse av utskillings-saken i møte den 23. august 1972 og helserådets påfølgende godkjenning den 15. november s. å., kan det imidlertid ikke sees å fremkomme særlige omstendigheter som tilsier at denne saken behandles på annen måte enn andre fradelings- og byggesaker i samme området.»

Om de forhold bygningsrådet hadde lagt vekt på i fradelingssaker for det aktuelle området, uttalte bygningsrådet i møte 30. oktober 1974:

«Bygningsrådet har vært meget restriktive i sin behandling av søknader om utslipp av kloakk i grunnen i dette området. I de få tilfeller hvor tillatelse har vært gitt, har følgende kriterier vært lagt til grunn: Sosiale forhold, tilpassing av tomten til fremtidig regulering og lokale grunnforhold.»

I tilknytning til bygningsrådets uttalelse bemerket fylkesmannen i brevet av 1. desember 1974:

«Bygningsrådet har uttalt seg til dette spørsmål i møte den 30. oktober d. å. og har nevnt sosiale forhold, tilpasning av tomter til fremtidig regulering og lokale grunnforhold som viktige momenter. Fylkesmannen er for så vidt enig i at disse momentene alle såvel enkeltvis som kumulativt er relevante ved vurderingen av om en fradelings- eller byggesak skal godkjennes og det må være opp til bygningsrådet i den konkrete sak å skjønne, hvilken vekt de ulike momenter skal tillegges. Hvorfor A's søknad er vurdert annerledes enn de tidligere påberopte bygge- og fradelingssaker, har bygningsrådet ikke gått nærmere inn på i detalj, men indirekte fremgår det at det er en samlet vurdering som er lagt til grunn med særlig stor vekt på de reguleringsmessige forhold og grunnforholdene.

Det kan etter fylkesmannens syn ikke være avgjørende at bygningsrådet og fylkesmannen ikke har befart eiendommen etter at klageren har åpnet en grøft på eiendommen for å bedre mulighetene for innsikt om grunnforholdene. Utgangspunktet i slike saker er at bygningsrådet ikke har plikt til å godta en «annen ordning». Vurderingen av om en foreslått avløpsordning kan godtas, baseres på skjønn og fylkesmannen må anta at bygningsrådet be-

sidder lokalkunnskap om grunnforholdene også utover en bestemt eiendom eller et punkt på denne. Ved vurderingen av om utslipp kan skje må bygningsrådet også ta hensyn til den antatte fremtidige utvikling i området. Det er også på det rene at da A's søknad ble behandlet på ny den 15. februar 1973, hadde bygningsrådet gjennom lengre tid fulgt en strengere praksis i slike saker enn tidligere.»

Fylkesmannen opplyste ellers at en søknad om forlengelse av det midlertidige bygge- og delingsforbud etter bygningsloven § 33 ble avslått av fylkesmannen 12. juli 1972 fordi fristen i paragrafens siste ledd var utløpet. Noen stadfestet reguleringsplan for området forelå ikke.

I brev av 21. november 1975 til fylkesmannen pekte jeg på at de nevnte saker 1 og 2 lå annerledes an enn klagerens sak. Med hensyn til sak 1 fant jeg det forståelig at bygningsrådet ikke hadde anvendt bygningsloven § 66 nr. 2 like strengt (som i klagerens tilfelle) siden det gjaldt byggetillatelse vedkommende tidligere utskilte tomter. Sak 2 omfattet tilbygg til allerede eksisterende hus, slik at også denne sak kom i en annen stilling enn klagerens sak. Jeg fremholdt så videre:

«Derimot er det fortsatt uklart hva som er grunnlaget for at A's sak er blitt behandlet annerledes enn sak 3 og sak 4. Av fremlagt kart fremgår at de tre tomtene ligger svært nær hverandre. I en slik situasjon vil det naturlig nok lett oppfattes som urimelig hvis noen får tillatelse til å fradele tomt, mens andre får tilsvarende søknad avslått.

Det fremgår ikke av de foreliggende dokumenter at det skulle være spesielle sosiale forhold som kan ligge til grunn for avgjørelsen i sak 3 og sak 4. For øvrig kan neppe sosiale hensyn ha noen særlig betydning ved avgjørelsen av om utslipp i grunnen skal tillates etter bygningsloven § 66 nr. 2, — — —.

Med hensyn til «reguleringsmessige forhold» og bygningsrådets henvisning til «tilpassing av tomten til fremtidig regulering» viser jeg til det som er uttalt i brev herfra i dag vedrørende klagesaken for — — — (sak nr. 31 foran i meldingen) om at reguleringsmessige hensyn prinsipielt må falle utenfor rammen for vurderingen av om «en annen ordning» skal godtas etter bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd. Hvis man imidlertid med reguleringsmessige hensyn her sikter til påregnelig fremtidig tettbebyggelse, jfr. Kommunal- og arbeidsdepartementets rundskriv av 30. november 1968, er det uklart hvilken betydning dette kan ha i denne saken, hvor tomten ligger i et område hvor det allerede er mye bebyggelse. Hvorledes A's sak reguleringsmessig skiller seg fra sak 3 og sak 4, som gjelder tomter i nærmeste nabolag, er heller ikke påvist. Jeg har for øvrig festet meg ved at det trekkes fram reguleringsmessige forhold i denne saken til tross for at kommunen etter at det var nedlagt midlertidig delings- og byggeforbud etter bygningsloven § 33 i området, likevel ikke foretok regulering.

Når det gjelder grunnforholdene, har advokat — — — anført at verken bygningsrådet eller fylkesmannen kunne ha tilstrekkelig grunnlag for å vurdere utslippsforholdene på A's eiendom, idet det ikke ble foretatt befaring etter at A hadde sørget for å få gravd opp en grøft for at bygningsmyndighetene skulle få besiktige grunnforholdene. At grunnforholdene på A's tomt er annerledes enn på tomtene i sak 3 og 4, foreligger det etter opplysningene heller ikke grunnlag for å anta.

Endelig vil jeg peke på at det etter min mening bør tas i betraktning at A søkte om fradeling allerede i 1970. Selv om praksis generelt er blitt strengere de siste årene, bør nyere praksis ikke uten videre være avgjørende i hennes sak.

Jeg må etter det som ovenfor er anført, be bygningsrådet og fylkesmannen vurdere saken på nytt. Etter min mening er det vanskelig å se at annet enn kloakkforholdene (grunnforholdene og forurensingsfare) her kan være avgjørende, og disse forhold bør klarlegges nærmere. — — —»

Bygningsrådet behandlet saken i møte 12. mai 1976. Reguleringsjefen ga her en redegjørelse for behandlingen av søknader om spredt bebyggelse i kommunen, og anførte om klagesaken:

«Nettopp A's tomtesak kan kanskje sies å inneholde elementer av ukonsekvent saksbehandling fra bygningsrådets side. Feilen ligger i k k e i det forhold at A fikk avslag på sin søknad men feilen ligger i at — — — (sak 4) fikk godkjent en søknad i et område som ligger like ved.

Reguleringsjefen innstilling var negativ i begge saker.

Reguleringsjefen kan ikke konkret redegjøre for bygningsrådets standpunkt, men det anbefales at saken gjenopptas dersom bygningsrådet ikke kan fremføre plausible grunner for at sak 4 er behandlet annerledes enn A's sak.»

Bygningsrådet sa seg villig til å vurdere saken på nytt og godkjente i møte 23. juni 1976 at tomt ble utskilt.

33.

Krav om opparbeidelse av snuplass ved enebolig.
(Sak 1893/74.)

A klaget i desember 1974 til ombudsmannen over at han i forbindelse med bygging av en mindre villa var pålagt å anlegge snuplass i en forhage mot offentlig veg. Han hadde verken bil eller garasje, og hevdet at han heller ikke hadde behov for snuplass for besøkende biler; det var mulig å snu og parkere på eksisterende areal. Vegen som eiendommen lå til, var en gammel envegskjørt sideveg med liten trafikk.

Som hjemmel for pålegget viste bygningsrådet til § 69 i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) med vedtekt for kommunen, og til Vegdirektoratets bestemmelser av 16. juli 1964 om bygging og vedlikehold av avkjørsel fra

offentlig veg. A klaget til fylkesmannen, men klagen førte ikke fram. Fylkesmannen fant at bygningsrådet hadde hjemmel for sitt vedtak i bygningsloven § 69 med vedtekt, og fant heller ikke grunn til å fravike bygningsrådets skjønn.

Bygningsloven § 69 som gjelder den ubebygde del av tomten og fellesareal, lyder:

«1. Ved bebyggelse skal en så stor del av tomta holdes ubebyggt at bebyggelsen får tilfredsstillende lysforhold og brannsikring. Det skal også i nødvendig utstrekning sikres areal for tilfredsstillende oppholdssted i det fri for beboerne, herunder leikeplass for barn, og for avkjørsel og parkering av biler, motorsykler og sykler for bebyggelsens behov. Hvor det finnes nødvendig for disse formål, kan bygningsrådet kreve at trær og beplantning på tomta blir fjernet eller beskåret.

2. For å tilfredsstille formål som nevnt under nr. 1 kan bygningsrådet godta at felles areal avsettes for flere eiendommer.

3. Ved vedtekt kan gis bestemmelser om utforming og opparbeidning av ubebyggt del av tomt og av fellesareal.»

I kommunens vedtekt til bygningsloven § 69 nr. 3, stadfestet av Kommunaldepartementet 6. februar 1968, var bestemt:

«Bygningsrådet kan kreve at det i bebyggelsesplaner og reguleringsplaner skal gjøres rede for plassering av de anlegg som er nevnt i § 69, 1. I den grad behovet for slike anlegg er dekket på tilstøtende areal må dette dokumenteres.

Anleggene må vises i sammenheng med kjeveger, gangveger og friareal.

Bygningsrådet kan sette som vilkår for å gi byggetillatelse at de anlegg som er nevnt i § 69, 1 blir opparbeidet innen nærmere fastsatt frist.»

Bygningsloven § 69 nr. 1 fastsetter at det skal sikres areal for avkjørsel og parkering av biler, motorsykler og sykler for bebyggelsens behov. Snuplass er derimot ikke nevnt i bestemmelsen og heller ikke i kommunens vedtekt til § 69 nr. 3. Jeg fant derfor grunn til å be om en uttalelse fra Kommunaldepartementet til spørsmålet om bygningsloven § 69, jfr. kommunens vedtekt, ga hjemmel for å kreve opparbeidet snuplass.

Kommunaldepartementet uttalte i brev av 15. oktober 1975 at departementet for sin del antok at bygningsloven § 69 nr. 1 og kommunens vedtekt til § 69 nr. 3 neppe ga hjemmel for å stille krav om sikring og opparbeidelse av areal til snuplass.

Saken ble etter Kommunaldepartementets uttalelse vurdert på nytt i kommunen. Bygningsrådet vedtok i møte 10. desember 1975:

«— — — kommune har et stort antall trafikkulykker hvert år. Det satses adskillig på å sikre fotgjengere og skolebarn. Som et ledd i trafikksikringsarbeidet har bygningsrådet

siden 1967 konsekvent stillet krav til snuplass og godkjenning av denne. Bygningsrådets oppfatning har vært at en i forbindelse med nybygg har kunnet kreve slik snuplass både med hjemmel i bygningsloven og vegloven.»

I brev av 8. april 1976 til kommunen sa jeg meg enig med Kommunaldepartementet i at bygningsloven § 69 nr. 1 og kommunens vedtekt til § 69 nr. 3 ikke ga hjemmel for å kreve opparbeidelse av snuplass på egen grunn. Jeg kom i brevet også inn på spørsmålet om bestemmelsene i vegloven kunne gi hjemmel for krav om opparbeidelse av snuplass, men dette var etter min mening tvilsomt. Spørsmålet om hvorvidt snuplass kunne ha vært krevd opparbeidet med hjemmel i vegloven, var imidlertid hypotetisk, idet kommunen ikke hadde gått videre med saken på dette grunnlag.

Kommunen opplyste i brev av 22. april 1976 at Kommunaldepartementet 27. februar 1976 hadde stadfestet ny vedtekt til bygningsloven § 69 nr. 1 for kommunen. Denne vedtekt lyder:

«Ved bebyggelse skal en så stor del av tomta holdes ubebygd at bebyggelsen får tilfredsstillende lysforhold og brannsikring. Det skal også i nødvendig utstrekning sikres areal for tilfredsstillende oppholdssted i det fri for beboerne, herunder leikeplass for barn, og for avkjøring og parkering av biler, motorsykler og sykler for bebyggelsens behov. Hvis det etter bygningsrådets skjønn er påkrevet, kan det kreves snuplass på egen grunn.

Hvor det finnes nødvendig for disse formål, kan bygningsrådet kreve at trær og beplantning på tomta blir fjernet eller beskåret.»

Kommunen antok at vedtekten sammenholdt med bygningsloven § 92 annet ledd måtte hjemle krav om snuplass på egen grunn i foreliggende sak. I bygningsloven § 92 annet ledd er bestemt at bygningsrådet, når det på bebygd eiendom finnes ubebygd grunn som etter rådets skjønn er egnet til å tjene de formål for bebyggelsen som er nevnt i § 69 nr. 1, kan kreve at grunnen blir utlagt til slike formål. — Også dette hjemmelspørsmålet ble forelagt for Kommunaldepartementet, idet jeg i brev av 4. juni 1976 til departementet bemerket:

«Kommunen mener så vidt skjønnes at vedtekten til § 69 nr. 1 gir hjemmel for å kreve opparbeidet snuplass på egen grunn. Bl. a. fordi det dreier seg om en vedtekt til § 69 nr. 1 og ikke til § 69 nr. 3, synes det tvilsomt om kommunens forståelse av vedtekten er riktig. — Da departementet har stadfestet vedtekten, bes om departementets syn på spørsmålet.

Kommunen synes også å mene at vedtekten til § 69 nr. 1, sammenholdt med bygningsloven § 92 annet ledd, hjemler krav om opparbeidelse av snuplass på eiendom som allerede er bebygd. — Da bygningsloven § 69 er plassert i kapittel IX «Byggetomta», som så vidt skjønnes inneholder regler om vilkår for å få byggetillatelse, og da kommunen så vidt vites ikke

har noen tilsvarende vedtekt til bygningsloven § 92, som gjelder lovens anvendelse på ferdige byggverk, og som vel ikke i seg selv gir hjemmel for å kreve snuplass opparbeidet, synes det også tvilsomt om kommunens forståelse av vedtekten er riktig på dette punkt. Det vil være av interesse med en uttalelse fra departementet også om dette.»

Kommunaldepartementet svarte i brev av 21. juli 1976:

«Vedtekten til § 69 nr. 1 gir hjemmel til å kreve at det på byggetomta sikres areal til snuplass. Hvis slikt krav stilles, plikter eieren å opparbeide snuplass, jfr. siste ledd i vedtekten til § 69 nr. 3.

For bebygd eiendom kan det etter lovens § 92 annet ledd kreves utlagt (d. v. s. sikret) grunn til formål som nevnt i lovens § 69 nr. 1. Snuplass er ikke nevnt i denne bestemmelse (men bare i vedtekten til bestemmelsen), og en finner det da tvilsomt om det for bebygd eiendom kan stilles krav om sikring av slik plass. Under ingen omstendighet antas § 92 annet ledd å gi hjemmel for å kreve opparbeidelse av snuplass på bebygd eiendom.

Departementet antar at det ved vedtekt til lovens § 92 annet ledd kan gis regler om sikring og opparbeidelse av snuplass på bebygd eiendom. — — — kommune har ikke slik vedtekt.»

Etter departementets uttalelse ble saken på nytt forelagt for kommunen. Bygningsrådet vedtok i møte 9. september 1976:

«Krav om snuplass på egen grunn frafalles. En tar forbehold om å komme tilbake til saken hvis eventuelle tiltak på eiendommen skulle gjøre det vanskelig å opparbeide snuplass på egnet sted i fremtiden.

Bygningsrådet anmoder bygningssjefen om å fremlegge forslag til ny vedtekt til bygningslovens § 92, 2. ledd om at bygningsrådet også for bebygd eiendom kan kreve opparbeidet snuplass på egen grunn.»

Saken ga etter dette ikke grunn til ytterligere fra min side.

34.

Refusjon etter bygningslovens § 46 for utgifter til veg opparbeidet før stadfestet reguleringsplan, renter av refusjonsbeløp før forfall, ombudsmannens arbeidsområde.

(Sak 1116/74.)

A klaget 17. juli 1974 til ombudsmannen over vedtak av formannskapet om privat refusjonsutlikning for vegopparbeidelse.

Saksforholdet var i hovedtrekk:

En byggmester anmodet i brev av 31. august 1971 kommunen om å foreta refusjonsutlikning etter bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) § 55 for utgifter til opparbeidelse av en veg. Arbeidet ble ferdigstillet 25. november 1971. Opparbeidelsen var i samsvar med forslag til reguleringsplan, vedtatt av bygningsrådet 3. september 1970 og lagt ut til offent-

lig ettersyn 11.—28. september s. å. Reguleringsplanen ble imidlertid først vedtatt av kommunestyret 14. desember 1971 og stadfestet av departementet 22. mars 1972.

Oppmålingssjefen fremmet 20. september 1972 forslag om refusjonsutlikning. De berørte grunneiere protesterte ved advokat i brev av 24. november 1972, der det ble pekt på at veggen var opparbeidet før vedtatt regulering. Likevel besluttet formannskapet 19. desember 1972 å foreta refusjonsutlikning. Grunneierne ble underrettet om vedtaket ved brev av 3. januar 1973 fra teknisk rådmann. I brevet ble krevd 6 prosent rente av refusjonsbeløpet fra 25. november 1971 til betaling fant sted ved forfall.

Etter råd fra advokat krevde grunneierne ikke refusjonsutlikningen overprøvd ved skjønn. Advokaten frarådte at renter ble betalt.

A betalte refusjonsbeløpet 3. april 1973. Renter ble — etter en del korrespondanse mellom kommunen og advokaten — betalt 9. desember 1974.

I klagen til ombudsmannen anførte A:

«Veggen ble opparbeidet uten at det forelå stadfestet reguleringsplan.

Refusjonskravet er reist uten at det er mulig å fastslå noen verdiøkning for eiendommene, snarere tvert imot.

Til slutt krever kommunen renter som er beregnet fra mer enn ett år før fakturaen ble datert og sendt ut.»

Etter lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen § 4 første ledd bokstav b), jfr. instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen § 3 første ledd nr. 2, omfatter ombudsmannens arbeidsområde ikke domstolenes virksomhet, og heller ikke avgjørelser som ved rettsmiddel kan bringes inn for domstolene. Etter bygningsloven § 57 nr. 1 bokstav d kan eier som er pålagt refusjon kreve skjønn for å få prøvd «fastsettingen og fordelingen av refusjon til grunneier». Kommunens fastsettelse av refusjon etter bygningsloven kap. VI er antatt å falle utenfor ombudsmannens arbeidsområde i den utstrekning den påståtte/feil kan gi grunnlag for begjæring om overprøvelse ved skjønn. Men de sider av refusjonsavgjørelsen som ikke gir selvstendig grunnlag for begjæring av skjønn, eller som i utgangspunktet bare kan prøves prejudisielt av skjønnsretten — og således kan bringes inn for de ordinære domstoler ved søksmål —, er ikke antatt å falle utenfor ombudsmannens arbeidsområde etter instruksens § 3 første ledd nr. 2. Spørsmålet om refusjonsbeløpet oversteg verdiøkningen for eiendommen (jfr. bygningsloven § 46 nr. 2), kunne

derfor ikke prøves av ombudsmannen. Innsigelser mot det rettslige grunnlag for overhodet å kreve refusjon kan etter ordlyden i bygningsloven § 57 nr. 1 bokstav d neppe gi selvstendig grunnlag for begjæring om overprøving ved skjønn. Skjønnsretten kan heller ikke med hjemmel i bygningsloven § 57 nr. 1 bokstav d eller i skjønnsloven § 26 ta rettskraftig standpunkt til refusjonskravets rettslige grunnlag, jfr. kjennelse av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1974 s. 756. Innsigelser mot refusjonskravets rettslige grunnlag måtte derfor antas å kunne fremmes ved søksmål for de ordinære domstoler. Spørsmålet om hvorvidt refusjon kan kreves når opparbeidelsen er skjedd før reguleringsplanen var stadfestet, kunne således ikke antas å være unntatt fra ombudsmannens arbeidsområde. — Også spørsmålet om grunneier, i tillegg til sine faktiske utgifter i anleggstiden, kunne kreve renter fra anleggets fullførelse til refusjonskravet forfaller, syntes å måtte kunne overprøves ved selvstendig søksmål og ikke bare ved skjønn hvor refusjonsfastsettelsen bestrides. Heller ikke dette spørsmål kunne derfor antas å ligge utenfor ombudsmannens kompetanse.

I brev herfra av 2. september 1974 ble kommunen bedt om uttalelse om grunnlaget for å fremme refusjonskrav til tross for at opparbeidelsen skjedde før reguleringsplanen for veggen var stadfestet. Det ble vist til bygningsloven § 46 nr. 1 første ledd annet punktum, som lyder:

«Refusjon av utgifter til veg plikter eieren (festeren) bare å betale når tiltaket skjer som ledd i gjennomføring av regulering eller omregulering.»

Kommunen ble videre bedt om å opplyse hva den bygde på når det var krevd renter av refusjonsbeløpet for tiden før forfall.

Teknisk rådmann opplyste i brev av 13. september 1974 at veggen inngikk i en reguleringsplan som ble godkjent i 1925 av den daværende reguleringskommisjon, men at planen ikke var stadfestet. I brevet het det videre:

«Ved brev av 9. juli 1970 skrev en representant for byggmesteren til reguleringsvesenet med anmodning om at planen for adkomstveien måtte bli ført frem til stadfestelse. I brevet rettes samtidig forespørsel til reguleringsvesenet om det «vil føre med seg noen særlig økonomisk risiko å sette veiarbeidet i gang før veiplanen er stadfestet». — Reguleringsvesenet la saken frem for bygningsrådet med forslag om å legge veiplanen ut til offentlig ettersyn. I sin innstilling ga bygnings- og reguleringsvesenet uttrykk for at byggmesteren sannsynligvis ikke løp noen særlig økonomisk risiko ved å sette veiarbeidet igang før planen

var stadfestet, men at saken dog ikke var så opplagt at reguleringsmyndighetene burde avgi noen forsikring om dette.

Begjæring fra byggmesteren om å foreta refusjonsutligning innkom til kommunen ved brev av 31. august 1971. — Etter å ha bragt på det rene at veiarbeidet var utført etter at reguleringsplanen var satt i gang, fant man hos teknisk rådmann at kommunen ikke kunne avslå å fremme refusjonskrav under henvisning til at veiarbeidet var utført før reguleringsplanen var stadfestet. Selv om ordlyden i bygningslovens § 46 trekker i retning av at reguleringsplan må være stadfestet før opparbeidelse finner sted, synes det etter teknisk rådmanns oppfatning uriktig å anvende slik forståelse av lovteksten på alle forhold — i det dette neppe vil være i samsvar med intensjonene bak bygningslovens refusjonsbestemmelser. —

Det avgjørende må antas å være om de hensyn som ligger til grunn for kravet i bygningslovens § 46 om at veien skal være regulert synes å være tilfredsstillende i den aktuelle sak. — I den foreliggende sak pekes på at veiarbeidene ble utført etter at behandlingen av reguleringsplanen var satt i gang, at de berørte naboer — herunder klageren — var varslet allerede under behandlingen av bebyggelsesplanen i 1968 — og at veien også inngikk i den nevnte reguleringsplan fra 1925. — Kommunen måtte foreta en fortolkning av bygningslovens § 46 på grunnlag av de foreliggende forhold, og på grunnlag av det fortolkningsresultat man kom frem til, hadde man ikke adgang til å unnlate å fremme refusjonskrav.»

Om rentespørsmålet bemerket teknisk rådmann:

«— — — Kommunen har sett det slik at renter av de forskjellige utgiftsposter er en del av byggherrens samlede utgifter «til utføring av tiltaket» (bygningslovens § 46) og at byggherren derfor kan kreve dette medtatt når refusjonsgrunnlaget skal fastsettes. —

En av grunneierne advokater har gjort kommunen oppmerksom på dommen av Oslo skjønnsrett i Rettens Gang side 426. — Fra kommunens side har en sett det slik at kommunen ikke har adgang til å frafalle rentekravet, men at avgjørelsen eventuelt bare kunne vært endret av skjønnsretten dersom overprøvelse ved skjønn var blitt begjært. —

I nytt brev til kommunen viste jeg til at det i forarbeidene til bygningsloven § 46 var uttalt (jfr. Ot. prp. nr. 1 (1964—65) s. 100 annen sp.):

«Etter første ledds annet punktum kan det bare kreves refusjon av utgifter til veg når tiltaket skjer som ledd i gjennomføring av regulering eller omregulering. Det kreves her at stadfestet reguleringsplan foreligger før arbeidet settes i gang. — — —»

At stadfestet reguleringsplan må foreligge før arbeidet settes i gang, var også antatt av Kommunal- og arbeidsdepartementet. Samme lovforståelse var for øvrig lagt til grunn i

Schulzes og Ditlefsens «Bygningsloven og byggeforskriftene i praksis» (del III s. 187).

Om rentespørsmålet bemerket jeg at renteplikt bare foreligger når det er særlig hjemmel for det. Etter bygningsloven § 46 nr. 1 annet ledd kan refusjon kreves for «utgifter til erverv av nødvendig grunn med mulig bebyggelse, til ulempeerstatning og til utføring av tiltaket innenfor den ramme som er gitt i § 47». Renter av refusjonsbeløpet fra opparbeidelse til forfall kunne vanskelig sees som en utgift til utføring av tiltaket. Jeg kunne heller ikke se at det var påvist annen hjemmel for rentekravet; kravet burde etter min mening ikke opprettholdes. — Jeg ba om at saken ble forelagt formannskapet.

Teknisk rådmann bemerket i innstilling av 14. mai 1975 til formannskapet:

«De uttalelser fra lovmotivene og departementet som ombudsmannen peker på var teknisk rådmann kjent med da refusjonssaken ble behandlet. Teknisk rådmann fant spørsmålet tvilsomt, men måtte i denne sak som i mange andre refusjonssaker — ta standpunkt til rettslige spørsmål. Uansett hvilket standpunkt man var kommet til, var det muligheter for at dette ville bli tatt opp til rettslig prøvelse av en av partene. I den foreliggende sak fant man — tross uttalelsene i lovmotivene og av departementet — det mest sannsynlig at en rettslig prøvelse ville gi adgang til å fremme refusjonskrav. — — —

Teknisk rådmann finner det ikke formålstjenlig å kommentere ombudsmannens uttalelse nærmere. Det kan likevel være grunn til å peke på at den del av uttalelsen som gjelder refusjonsadgangen ikke inneholder noe utover en gjentakelse av sitatet fra lovmotivene og en henvisning til Kommunaldepartementets brev. Det ville ha vært mer tilfredsstillende om det i uttalelsen også hadde vært drøftet om andre reguleringsmessige disposisjoner enn stadfestet reguleringsplan kan tilfredsstillende vilkåret for refusjon etter bygningslovens § 46 nr. 1.

En uttalelse fra ombudsmannen har ingen rettsvirkning og medfører altså heller ikke at klageren i det foreliggende tilfelle kan kreve tilbakebetalt de erlagte refusjons- og rentebeløp. Kommunen kan heller ikke nå omgjøre refusjonsutligningen. Dersom klageren mener at det er grunnlag for å kreve refusjonsbeløpet tilbake, må tilbakesøkningskravet reises i søksmåls form mot utparsellanten på ordinær måte. I et slikt eventuelt søksmål vil domstolene ikke være bundet av ombudsmannens uttalelse.

Etter dette kan kommunen vanskelig gjøre annet enn å ta uttalelsen til etterretning. Det vil imidlertid være naturlig ved fremtidige refusjonssaker å følge det syn som er kommet til uttrykk i uttalelsen.»

Formannskapet vedtok 3. juni 1975 å ta ombudsmannens uttalelse til etterretning.

I brev av 5. august 1975 til kommunen fremholdt jeg:

«Det kan være grunn for kommunen til å overveie om den bør betale tilbake refusjonsbeløpet til grunneier. Når et refusjonsbeløp er fastsatt og innkrevd av kommunen uten holdbar hjemmel, taler gode grunner for at krav om tilbakebetaling skal kunne rettes mot denne. I det foreliggende tilfelle kommer også det forhold til at teknisk rådmannen, da refusjons-saken ble behandlet, var kjent med uttalelsene fra lovmotivene og departementet vedrørende tolkning av bygningsloven § 46, og at han derfor burde ha vært klar over at det ikke var grunnlag for å fremme kravet.»

Kommunen forela saken for sin advokat, som avga en uttalelse 23. desember 1975. Han konkluderte med at spørsmålet om det forelå refusjonsplikt måtte anses meget tvilsomt, men at han var mest tilbøyelig til å være enig i kommunens standpunkt. Når det gjaldt rentespørsmålet, sluttet kommunens advokat seg til ombudsmannens standpunkt. Om tilbakebetalingsspørsmålet bemerket advokaten:

«For at det skal være tale om noen betalingsplikt for kommunen må det foreligge erstatningsansvar. En kommune kan som kjent bli erstatningsansvarlig ved at dets organer har vist uaktsomhet, og dette kan også gjelde forståelsen av rettsregler. Jeg vil imidlertid anta at det skal svært meget til for at en domstol vil statuere erstatningsansvar for en uriktig juridisk fortolkning vedrørende et spørsmål kommunen plikter å ta standpunkt til hvis det først er foretatt en korrekt og grundig saksbehandling. Jeg er således klart uenig i 3. periode av det som siteres fra ombudsmannens uttalelse. Kommunen har utvilsomt foretatt en korrekt og grundig saksbehandling, og det er selvsagt ikke erstatningsbetingende at man ikke slavisk følger lovmotivene.

Når det gjelder rentespørsmålet, finner jeg dette ikke så tvilsomt, men jeg syns heller ikke her at det kan være tale om erstatningsansvar for kommunen. Både for dette spørsmål og for spørsmålet om grunnlaget for refusjon, må det i denne forbindelse legges vekt på at grunneierne hadde full adgang til å la være å betale og få spørsmålet rettslig prøvet. Grunneierne hadde også juridisk bistand under behandlingen.

Jeg syns heller ikke at det er noen rimelig grunn til å foreta en ex gratia betaling til grunneierne vedrørende den muligens uberettigede refusjonsutligning. Foruten at grunneierne hadde muligheter for å få spørsmålet rettslig prøvet, legger jeg vekt på at grunneierne ikke har lidt noe egentlig tap, idet det i forhold til de fordeler grunneierne får er en ren tilfeldighet at veien ble opparbeidet før stadfestelsen.

Når det gjelder rentespørsmålet, syns jeg imidlertid det er mer grunn til å overveie en ex gratia betaling, idet grunneierne på dette punkt har betalt mer enn de plikter dersom ombudsmannens og mitt standpunkt er det riktige. Riktignok hadde de refusjonspliktige full adgang til å få spørsmålet rettslig prøvet ved bare å la være å betale rentebeløpet, hvilket de jo først var inne på, men jeg vil ikke legge dem så meget til last at de ikke ville ta

en prosess om tross alt såpass beskjedne beløp. Om grunneierne nå kan kreve rentene tilbake fra den refusjonsberettigede er vel også noe tvilsomt, idet det her kan bli tale om et *conditio indebiti* syn. Mot å foreta en ex gratia betaling taler selvsagt foruten at grunneierne ved å unnlate å betale kunne ha unngått tapet, også de mer prinsipielle betenkeligheter som knytter seg til de faktiske konsekvenser en slik betaling muligens kan få for andre saker.»

Teknisk rådmann avga slik uttalelse:

«Jeg finner ikke grunn til å komme med ytterligere argumentasjon når det gjelder forståelsen av bygningslovens § 55, jfr. § 46. Jeg vil imidlertid fraråde at det foreslås ex gratia utbetaling til grunneierne hvis man finner det klart at kommunen ikke har pådratt seg erstatningsansvar for den muligens uberettigede refusjonsutligning. Etter min oppfatning bør slik utbetaling bare komme på tale hvis man finner at erstatningsspørsmålet er tvilsomt eller hvis man skulle finne det klart at kommunen er erstatningsansvarlig. — Bakgrunnen for mitt syn er at kommunen ganske ofte ved behandlingen av ref.saker må ta standpunkt til mer eller mindre tvilsomme retts-spørsmål, og det ville være meget betenkelig hvis det skulle åpnes for en ordning med utbetaling av beløp tilsvarende refusjonsbeløpene — hvis det ved rettspraksis eller på annen måte skulle fremkomme andre standpunkter til rettsspørsmålene enn kommunen tidligere har tatt.

For rentespørsmålets vedkommende må jeg innrømme at dette i hvertfall er behandlet på uheldig måte — idet der er tvilsomt om det er hjemmel for å kreve renter fra ferdigstillelsen frem til forfall. Derimot må det antas å være hjemmel for å dekke renteutgifter i nntil ferdigstillelsen — hvilket også kommuneadvokaten har gitt uttrykk for. Slike renteutgifter er imidlertid vanskelig å spesifisere og dokumentere. Forholdet er at det som oftest kommer inn et uspesifisert og udokumentert rentekrav fra vedkommende som rekvirerer refusjonsutligning. Fra kommunen innhentes så opplysninger om opparbeidelsestidens lengde, hvoretter man anslår et tidsrom for renteberegningen. Dette har vært gjort slik at man i samråd med rekvirenten har fastsatt en dato som utgangspunkt for renteberegningen — eller slik at man anslagsvis har fastsatt et tidsrom på f. eks. ett år for renteberegningen.

I det foreliggende tilfelle ble det imidlertid ved en «glipp» gjort på en annen måte — idet det ble beregnet renter fra ferdigstillelsen 25. november 1971 og frem til forfall. Rekvirenten fremsatte opprinnelig krav om renter fra 1967, men på grunnlag av forslag fra teknisk rådmann erklærte han seg innforstått med at renter ble beregnet slik som ovenfor angitt. Det er sannsynlig at rentebeløpet ville utgjort noenlunde det samme om man hadde anslått renteutgiftene frem til tidspunktet for ferdigstillelsen, men ved et «glipp» ble det altså ikke gjort på denne måten.

Hvorvidt denne «glipp» kan anses som uaktsomt og kan medføre erstatningsansvar for kommunen, ønsker jeg ikke selv å foreta noen vurdering av. Jeg peker imidlertid på at resultatet for grunneierne formentlig ville blitt

noenlunde det samme dersom riktig fremgangsmåte hadde blitt fulgt.»

Finansrådmannen uttalte:

«Etter mitt syn er det særdeles liten grunn til at kommunen skulle yte noen form for erstatning til de grunneiere som har betalt refusjon i det foreliggende tilfelle. For det første må det være berettiget å stille et spørsmålstegn ved den lovfortolkning som Sivilombudsmannen har anvendt. Om man likevel aksepterer at loven er å forstå slik at det er et ubetinget krav at veiopparbeidelsen ikke blir påbegynt før reguleringsplanen er blitt stadfestet, må det kunne anføres at kommunen ved sin opptreden ikke har utvist uaktsomhet som kan medføre erstatningsansvar. Ut fra rimelighetsbetraktninger kan det neppe være grunn til å yte noen form for billighetserstatning. Grunneierne hadde under refusjonssaken habil advokatbistand og unnlot etter råd fra sin advokat å kreve refusjonsutligningen brakt inn for skjønnsretten. For alminnelige mennesker må det fortone seg som noe bortimot juristeri dersom de grunneiere som her er blitt pålagt refusjon skulle bli fritatt for dette med den begrunnelse at veiarbeidet ble påbegynt noen måneder før den formelle reguleringsplanen ble stadfestet. Det reelle forhold er jo at grunneierne ikke er blitt pålagt å betale mer enn hva utparsellanten kunne ha krevd også etter departementets lovfortolkning, dersom veiopparbeidelsen var blitt utsatt noen måneder.

Når det gjelder rentene, kan det nok bebreides kommunen at rentekravet ble opprettholdt etter at grunneierne protesterte. På den annen side har eierne innbetalt også rentene etter anbefaling fra sin juridiske rådgiver. Rentebeløpene er av kommunen betalt videre til utparsellanten. — Når man tar i betraktning at utparsellanten ville ha hatt krav på å få innkalkulert byggelånsrenter i refusjonsgrunnlaget, antar finansrådmannen at det alt i alt heller ikke ut fra rimelighetsgrunner er grunn for kommunen til å foreta utbetalinger for rentebeløpenes vedkommende.»

Formannskapet vedtok 10. februar 1976 ikke å foreta noen tilbakebetaling.

I avsluttende uttalelse av 23. september 1976 viste jeg til at korrespondansen i saken ga uttrykk for mitt syn på de spørsmål saken reiste. Jeg fant likevel grunn til følgende oppsummering:

«At refusjon etter bygningsloven § 55, jfr. § 46, ikke kan kreves når tiltaket er utført før stadfestet reguleringsplan foreligger, fremgår etter min mening klart av ordlyden i § 46 nr. 1 første ledd annet punktum. Et tiltak kan ikke sies å skje «som ledd i gjennomføring av regulering eller omregulering» uten at det foreligger en stadfestet regulering. At tiltaket skjer som ledd i gjennomføring av regulering og omregulering er videre etter lovens uttrykkelige bestemmelse en betingelse for refusjonsplikt. Denne lovforståelse er i samsvar med en utvetydig uttalelse i forarbeidene og fag-

departementets fortolkning, og er ellers lagt til grunn i litteraturen. Under disse omstendigheter må det svært meget til for at reelle hensyn skal gi grunnlag for å fravike lovens ordlyd. Jeg finner for min del at de momenter som er anført av kommunen, ikke kan være tilstrekkelige for å fravike ordlyden.

Kommunens fastsettelse av refusjon til grunneier savner etter dette lovhemmel. Teknisk rådmann var da refusjonssaken ble behandlet, kjent med uttalelsen i lovens forarbeider og burde være klar over at det ikke var hjemmel for refusjonskravet. At refusjonskrav likevel ble fremmet, må kritiseres.

Jeg finner videre å måtte kritisere at kommunen har krevd renter av refusjonsbeløpene fra ferdigstillingen til forfall. — Kommunen er, så vidt skjønnes, nå enig i at det ikke var grunnlag for rentekravet.

Kommunen har ikke villet foreta tilbakebetaling av refusjonsbeløpene til de berørte grunneiere, så vidt skjønnes fordi vilkårene for erstatningsansvar ikke er antatt å være til stede. Etter min mening må krav fra grunneierne sees som et tilbakebetalingskrav og ikke som et erstatningskrav. Som nevnt i brev herfra av 5. august 1975 har et slikt tilbakebetalingskrav gode grunner for seg. Kommunen har imidlertid ikke villet følge ombudsmannens henstilling. Saken må da i tilfelle løses av domstolene.»

35.

Tomtelags utgifter til anlegg av fylkesvegparcell.
(Sak 1147/75.)

Et tomtelag klaget over at kommunen avslo krav om refusjon for utgifter til grunnverv og opparbeidelse av veg. Tomtelaget hadde anlagt vegen, som inngikk i stadfestet reguleringsplan, for å få den nødvendige atkomst i forbindelse med utbygging av tomtfelt. Kommunen hadde vedtekt til § 67 i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) om at tomt i bebygd strøk bare kan bebygges dersom opparbeidet og godkjent veg fører til og langs den side av tomten hvor den har sin atkomst.

Veganlegget som tomtelaget hadde opparbeidet og krevd refusjon for, var planlagt som fylkesvegparcell. Etter bygningsloven § 46 nr. 2 annet punktum kan en kommune når den selv har anlagt «offentlig vegstrekning for gjennomgangstrafikk, hvor det etter reguleringsplanen ikke skal være private avkjørsler» ikke kreve sine utgifter refundert av eiere/festere av tilliggende eiendommer. Under henvisning til denne bestemmelsen hevdet tomtelaget at kommunen ikke kunne kreve at tomteierne skulle bære utgiftene til omhandlede veginnlegg, idet kommunen ikke kunne ha krevd refusjon for utgiftene hvis den selv hadde anlagt vegen.

Jeg forela saken for Kommunal- og arbeidsdepartementet i brev av 16. oktober 1975 der jeg anførte:

«Saken gjelder rekkevidden av bygningsloven § 67. Etter § 67 første ledd bokstav a

kan en grunneier (med hjemmel i vedtekt) pålegges å opparbeide veg for å få bebygge tomt i regulert strøk. Det følger av § 67 siste ledd at vegen tilfaller kommunen uten vederlag når anlegget er ferdig. Spørsmålet er om grunneiers plikt etter § 67 må forstås med den begrensning at unntaket etter bygningsloven § 46 nr. 2 annet punktum for «vegstreking for gjennomgangstrafikk, hvor det etter reguleringsplanen ikke skal være private avkjørsler» også gjelder i § 67-tilfellene, dvs. at en grunneier ikke kan pålegges å opparbeide og bekoste slik vegstreking. Ordlyden i bygningsloven § 67 inneholder ikke noen begrensning med hensyn til hva slags veger en grunneier kan tilpliktes å anlegge for egen regning, bortsett fra at det ikke kan kreves at veg blir opparbeidet i større bredde enn fastsatt i bygningsloven § 47 nr. 1 første ledd. Imidlertid er det spørsmål om det kan ha vært meningen at en grunneier ut fra bygningsloven § 67 kan tilpliktes å bekoste veganlegg som kommunen, hvis den selv hadde stått for anlegget, ikke kunne ha krevd refusjon for. En viss støtte for en slik innskrenkende fortolkning av § 67 synes også forarbeidene til paragrafen å gi, jfr. bygningslovskomiteéns innstilling s. 151 første sp., hvor det er anført:

«— — — Når kommunen overtar plikten til vedlikehold, er det ikke mer enn rimelig at den samtidig blir eier av anlegget, på samme måte som om den selv hadde utført det mot refusjon fra grunneierne.»

Dette synes å tyde på at man bare har tenkt på de tilfelle hvor kommunen kan kreve refusjon fra grunneierne. Den grunneier som har opparbeidet vegstreking som kommunen ikke kunne kreve refusjon for, vil heller ikke kunne kreve refusjon etter bygningsloven § 55.

Det er av interesse å få opplyst om dette fortolkningsspørsmålet har vært vurdert av departementet, eventuelt med hvilket resultat, og i motsatt fall hvorledes departementet ser på spørsmålet. Hvis bygningsloven § 67 må fortolkes innskrenkende, er det spørsmål om vegen som tomtelaget har opparbeidet kan sees som «vegstreking for gjennomgangstrafikk, hvor det etter reguleringsplanen ikke skal være private avkjørsler», jfr. bygningsloven § 46 nr. 2. Etter departementets brev av 10. og 17. juni 1975 skal avkjørslene her så vidt skjønnes betraktes som offentlige veger.»

Kommunal- og arbeidsdepartementet svarte i brev av 9. februar 1976:

«Det reiste fortolkningsspørsmål har ikke tidligere vært spesielt vurdert av departementet. En ser slik på spørsmålet:

Grunneier som utfører arbeider som er pålagt i medhold av vedtekt til § 67, kan kreve refusjon for sine utgifter, jfr. § 55 nr. 1. En antar at § 67 må forstås slik at grunneier ikke i medhold av vedtekt til § 67 kan pålegges å utføre arbeider det ikke kan kreves refusjon for. Begrensningen i § 46 nr. 2 annet punktum antas således også å gjelde for § 67-tilfellene.

I den foreliggende sak er forbindelsen mellom fylkesvegen og sidevegene regulert som kryss mellom offentlige veger og kan neppe anses som private avkjørsler. På den aktuelle strekning er fylkesvegen heller ikke for øvrig re-

gulert med private avkjørsler, og en antar derfor at fylkesvegen må anses å være offentlig veg for gjennomgangstrafikk, jfr. bygningslovens § 46 nr. 2 annet punktum.

En gjør for øvrig merksam på at bygningsloven ikke er til hinder for at det treffes en ordning mellom grunneier og kommunen om at grunneier påtar seg videre forpliktelser enn det som følger av vedtekt til § 67. En viser i denne forbindelse til Ot. prp. nr. 1 (1964—65) om ny bygningslov s. 110 annen spalte.»

I vilkårene for tillatelsen til å igangsette vegarbeidene, meddelt tomtelaget i brev av 13. mai 1969 fra kommunens tekniske kontor, var fastsatt at tomtelaget skulle bære alle utgifter forbundet med anlegget. Tomtelaget hevdet at tomteeierne bare hadde forpliktet seg til å forskuttere utgiftene. Det fremkom ingen holdepunkter for at det var avtalt eller for at tomtelaget hadde forbeholdt seg at kommunen skulle refundere alle utgiftene når anlegget var ferdig. Tomteeierne måtte derfor anses avtalemessig forpliktet til å dekke vegutgiftene.

36.

Mangel ved lydisolasjon oversatt av bygningskontrollen — krav om erstatning.

(Sak 961/75.)

A klaget i august 1975 til ombudsmannen over at bygningskontrollen hadde forsømt å kontrollere at det var forskriftsmessig lydisolasjon mellom hybelleilighet i underetasje og hovedleilighet i huset, og over at hans krav om erstatning for forsømmelsen var avslått av kommunen.

Bygningsrådet hadde 10. juni 1971 godkjent byggemelding fra A for oppføring av enebolig med hybelleilighet (i underetasjen). Oppføring ble påbegynt i juli 1971 med byggmester som ansvarshavende. Bygningskontrollen kontrollerte 7. desember 1971 isolasjonen mellom etasjene, men det viste seg senere at kontrollen bare hadde omfattet varmeisolasjon, ikke lydisolasjon. I september 1972 var bygget delvis ferdig, og det ble gitt midlertidig bruks-tillatelse.

I september/oktober 1973 klaget A skriftlig til kommunens bygningsvesen over lydisolasjonen over hybelleiligheten, og krevde i brev av 17. september 1974 kr. 40 000,— i erstatning for tjenesteforsømmelse fra bygningskontrollørens side.

Det var uenighet mellom A og bygningsmyndighetene om hvorledes bygget kunne bringes i forskriftsmessig stand. Den løsning A ønsket gjennomført ble ikke godkjent av bygningsrådet og etter klage heller ikke av fylkesmannen. Bygningsrådet og ansvarshavende var kommet fram til en løsning som bygningsrådet fant ville tilfredsstillende kravene til forskriftsmessig lydisolasjon. Ansvarsha-

vende hadde sagt seg villig til å foreta de nødvendige endringer uten omkostninger for A. — Etter det som forelå måtte jeg legge til grunn at huset på denne måte kunne bringes i forskriftsmessig stand. Jeg går ikke nærmere inn på disse spørsmål i det følgende.

Om kontrollen av isolasjonen mellom etasjene anførte A i klagen:

«— — — I byggetillatelsen på vårt hus står det klart og tydelig at ansvarshavende skal varsle om bl. a. kontroll av isolasjon i gulv. Det står ikke spesifisert hverken lyd- eller varmeisolasjon. Det er innlysende at under begrepet isolasjon i gulv faller både varme- og lydisolasjon når det i byggeforskriftene for hus med leilighet eller hybelleilighet i underetasje står klinkende klare krav om lydisolasjon. Da kan ikke vedkommende kontrollør bare kontrollere varmeisolasjonen, når det i byggetillatelsen står kontroll av isolasjon i gulv.»

I anledning av klagen til ombudsmannen uttalte bygningskontrolløren i notat av 23. september 1975:

«Angjeldende kontroll den 7/12-71 var rekvirert over telf. Det var ikke opplyst hva som skulle kontrolleres.

På bygget ble det opplyst av tømmermennene at det var isolasjon i gulv, samt bindingsverk.

Jeg hadde ikke kjennskap til at der skulle være leilh. i underetg. (annen saksbeh.), noe som heller ikke ble opplyst om på bygget. Det var således helt naturlig å sjekke vanlig varmeisolasjon, samt bindingsverk. — — —»

Senere opplyste bygningskontrolløren at verken tegningene eller den godkjente byggemelding var til stede på bygget da kontrollen ble foretatt. Dette ble imøtegått av klageren.

Om bygningsrådets kontroll med byggearbeidet er bestemt i bygningsloven § 97 første ledd:

«Bygningsrådet skal føre tilsyn med at arbeidet blir utført i samsvar med denne lov, forskrift og vedtekt, og at godkjente tegninger og særlige vilkår og pålegg blir fulgt. Rådet har rett til å føre den kontroll og kreve de opplysninger det finner nødvendig. De prøver som er nødvendig for kontrollen, kan bygningsrådet la utføre for byggherrens regning.»

Jeg viste til denne bestemmelse og uttalte i avsluttende brev:

«Det fremgikk av tegningene at det skulle være hybelleilighet i underetasjen. Etasjeskillet skulle derfor i henhold til forskriftene både lyd- og varmeisolerers. I henhold til den godkjente byggetillatelse skulle ansvarshavende varsle bygningskontrollen for kontroll av «Isolasjon i gulv, vegger og tak, samt dør- og vindusdytt». — At det tillå bygningskontrollen å foreta kontroll også av lydisolering mellom etasjene, kan ikke være tvilsomt. Jeg finner ikke grunn til å gå inn på spørsmålet om tegningene og den godkjente byggemelding var

til stede under kontrollen. Under enhver omstendighet måtte det være bygningskontrollens sak å ha tegninger og byggemelding til stede i den utstrekning dette var nødvendig for en forsvarlig kontroll. Det kan ikke være noen unnskyldning at bygningskontrolløren hadde liten tid. At kontrolløren overså kontrollen med forskriftsmessig lydisolering, må kritiseres.

Etter det opplyste har ansvarshavende sagt seg villig til uten omkostninger for byggherren, å utbedre manglene ved isoleringen i etasjeskillet. Det er videre opplyst at den utbedring som kommunen og ansvarshavende er kommet fram til, vil være forskriftsmessig. Klageren på sin side har fremholdt at kommunens løsning ikke er tilfredsstillende. Når ansvarshavende er villig til på egen bekostning å sette bygget i forskriftsmessig stand, finner jeg ikke å ha tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at A er påført et økonomisk tap som kommunen i tilfelle vil kunne gjøres ansvarlig for. Jeg tilføyer at det også kan være tvilsomt i hvilken utstrekning en kommune overhodet kan holdes erstatningsansvarlig for en kontrollsvikt av denne art. At et bygg leveres i kontraktmessig og forskriftsmessig stand, er primært en sak mellom byggherren og entreprenøren. Bygningskontrollen skal først og fremst ivareta det offentlige interesser i at bygget oppføres i samsvar med bygningslovens regler. At denne kontroll også vil være i byggherrens interesse, medfører ikke uten videre erstatningsansvar for kommunen om kontrollen svikter. Erstatningsspørsmålet er derfor under enhver omstendighet så tvilsomt at det ikke er egnet til avgjørelse ved en uttalelse fra ombudsmannen, som ikke vil være bindende for kommunen.»

37.

Betaling av gebyr som vilkår for utlevering av vedtaksdokument i byggesak.

(Sak 770/75.)

A søkte i 1974 tillatelse til å oppføre våningshus. Bygningsrådet traff følgende vedtak:

«I det en viser til bygningslovens § 66, 1. ledd, kan bygningsrådet ikke tillate at husplassering foretas og byggearbeid påbegynnes før det framlegges dokumentasjon for vegrett til eiendommen som er rettslig bindende for de impliserte parter.

Når slik dokumentasjon er framlagt, kan bygningssjefen gi endelig byggetillatelse på følgende vilkår:

— — —»

Bygningsrådet oversendte vedtaksdokumentet til kommunekassereren. A fikk skriftlig underretning om at det var truffet vedtak og at han ville få vedtaksdokumentet utlevert mot å betale de gebyr kommunen hadde krav på etter bygningsloven. Da det senere viste seg at A ikke fikk ordnet vegspørsmålet på en måte bygningsmyndighetene kunne godta, ble det endelige utfall av saken at A's søknad ble avslått. A klaget til ombudsmannen bl. a. over den fremgangsmåte som var brukt for underretning om vedtaket. Jeg forela saken

for kommunen som i brev av 13. november 1975 anførte:

«Det har vært vanlig praksis etter at en byggesøknad er behandlet og godkjent av bygningsrådet at følgebrev med regning for behandling av byggesaken og kontrollgebyr blir sendt søkeren. Dette har en gjort selv om det ved byggetillatelsen har heftet visse vilkår som byggherren måtte oppfylle før han kunne sette i gang byggearbeidet (slik som i dette tilfelle).

I følgebrev med regningen har det vært opplyst om at bygningsrådets vedtak utleveres ved kommunekassen mot betaling av vedlagte regning. Dette har vist seg å være en nødvendig praksis for å få byggegebyrene innbetalt.»

A var ikke bare avkrevd gebyr for behandlingen av byggesøknaden, men også gebyr som ville påløpe i byggetiden. I brev av 30. juni 1976 til kommunen bemerket jeg at når det var fastsatt behandlingsgebyr, måtte bygningsrådet kunne unnlate å behandle en søknad inntil gebyret var betalt. Var saken behandlet uten at gebyr var avkrevd på forhånd, var det imidlertid tvilsomt om vedtaksdokumentet kunne holdes tilbake inntil gebyret ble betalt. Jeg viste til forvaltningsloven § 27 første ledd som lyder:

«Partene skal underrettes om vedtaket. I regelen gis underretning skriftlig. Er det særlig byrdefullt for forvaltningsorganet å gi skriftlig underretning, eller haster saken, kan underretning gis muntlig eller på annen måte. I så fall kan en part kreve å få vedtaket skriftlig bekreftet. Underretning om vedtaket kan helt unnlates for så vidt underretning må anses åpenbart nødvendig og vedtaket ikke medfører skade eller ulempe for vedkommende part.»

At vedtaksdokumentet ble holdt tilbake inntil andre gebyr enn behandlingsgebyret ble betalt, fant jeg under enhver omstendighet i strid med forvaltningsloven § 27 første ledd. Jeg ba derfor kommunen overveie å endre sin praksis.

I brev av 20. oktober 1976 opplyste kommunen at praksis var endret og at følgende fremgangsmåte nå blir fulgt:

- «1. Søkeren får tilsendt vedtak hvor vilkår for å få endelig byggetillatelse er oppgitt. Et vanlig vilkår er at tilknytningsavgift for kloakk innbetales kommunekassen. Regning for tilknytningsavgiften legges da med vedtaket.
2. Når vilkårene i tilsendt vedtak er oppfylt, blir endelig byggetillatelse utstedt. Denne sendes til kommunekassa. Regning for saksbehandling, byggekontroll m. v. sendes søkeren sammen med følgeskriv som opplyser at byggetillatelse kan fåes mot innbetaling av vedlagte regning.»

38.

Fradeling av tomt fra jordbrukseiendom til fordel for sønn.

(Sak 1839/74.)

A klaget over avslag på søknad om samtykke etter jordloven av 18. mars 1955 (nr. 2) § 55 til å fradele sin jordbrukseiendom en parsel på 0,5 dekar som skulle overdras til en sønn som boligtomt. Eiendommen hadde 20 dekar dyrket jord og vel 30 dekar skogsmark.

Herredsagronomen med tilslutning av jordstyret hadde tilrådd samtykke til fradeling og anført:

«Eiendommen har ikke vært drevet på lange tider, og har ikke vært høstet de siste åra. Eieren har fast arbeid i — — —. Husene — bolighus og driftsbygning — den siste står nå for nedfalls — er plassert på fjellgrunn. Fradelingen tenkes gjennomført også på fjellgrunn tett inn til eiendommens bebyggelse og kommer ikke til å berøre jordbruksjord. Så lite som jordbruksarealet på eiendommen er, er det lite sannsynlig at den kommer i drift i egen regi. Arealet vil trolig bli lagt til andre eiendommer i området, og da vil det ikke medføre noen ulempe om fradelingen blir foretatt som søkt om.»

Fylkeslandbruksstyret fant i vedtak av 12. juni 1974 «ikke å kunne gi samtykke til fradeling av byggetomt inne på eller ved tunet på eiendommen».

I innstillingen til vedtaket var anført:

«Eiendommens størrelse og beliggenhet tilsier at den kunne nyttes som tilleggsjord til nabobruk og under den forutsetning er en fradeling som ansøkt driftsmessig forsvarlig. Så lenge eiendommen består som egen driftsenhet vil omsøkte fradeling være uheldig og kan ikke tilrås.»

Landbruksdepartementet stadfestet 30. august 1974 fylkeslandbruksstyrets vedtak.

A anførte i sin klage av 5. desember 1974 til ombudsmannen at han «mener selv at huset ikke er til hinder hverken for oss eller andre, slik at jeg føler det som en stor urettferdighet og overgrep fra Statens side når en ikke får anledning til å foreta denne fradelingen». Om bakgrunnen for fradelingsønsket opplyste han:

«Jeg driver nu med anleggsarbeide, noe jeg har drevet på med fra 1940. Mitt arbeide har jeg i — — —. En av årsakene til at bruket ikke lenger er i drift er at min kone har en pleiepasient, nemlig min mor. Det er således vanskelig for henne å forlate huset. Min sønn begynte på yrkesskolen, Landbruksmekanikk, han måtte flytte grunnet husmangel. Min hustru og jeg har ikke lyst til å flytte fra stedet, og ingen hus vil bli revet på eiendommen.

Jeg mener således at min kone og svigerdatter kunne vel drive et småbruk her med f. eks. sauer. Dette ville medføre en viss inntekt som kom familien til gode. En må også kunne påpeke de ulemper det er for unge men-

nesker å flytte til pressområder, når de da er oppvokst på landet.»

I brev av 1. april 1975 til departementet skrev jeg:

«— — — Det bes om en nærmere begrunnelse for hvorfor fradelingen er uheldig når eiendommen er egen driftsmessig enhet. Så vidt skjønnes ligger den omsøkte tomt i grense til naboeiendom og inntil felles gårdsveg, se ellers opplysningene på s. 2 i advokat — — — brev av 12. august 1974 til landbruksselskapet. Slik tomten ligger, er det heller ikke uten videre klart at det ville medføre ulemper av betydning om den ble solgt til utenforstående. Videre bes det mer konkret angitt hvilke momenter som har begrunnet at man i denne sak er kommet til et annet resultat enn i fradelingssaken for naboeiendommen.

Landbruksdepartementet nevner i sitt brev «at jordlovens delingsregler ikke har særbeholdninger for fordel for nære slektninger». I den forbindelse finner jeg grunn til å peke på at jordloven vel ikke forbyr å legge vekt på slektskaps- og familiesosiale forhold (jfr. således s. 1—2 i klagerens brev av 5. desember 1974 til ombudsmannen) i saker av den foreliggende karakter. Jeg ber opplyst om departementet er av den oppfatning at det — alt etter omstendighetene i den enkelte sak — er på sin plass å ta hensyn til slike forhold.»

Angående de slektskaps- og familiesosiale forhold sluttet departementet seg i brev av 2. september 1975 til fylkeslandbrukssjefens uttalelse av 12. august 1975 hvor det var anført:

«Landbruksselskapet er for så vidt enig med ombudsmannen i at selv om jordlovens § 55 ikke inneholder særlige regler til fordel for eierens slektninger, så utelukker ikke dette at det kan være relevant å legge vekt på slektskaps- og familiesosiale hensyn i fradelingen.

I tilfeller der eiendommens jordbruksmessige verdi er liten, og det foreligger særlige familiesosiale hensyn, er det også landbruksselskapets syn at forholdet kan gå inn under begrepet «samfunnsinteresser av større vekt» i § 55. Om familiesosiale hensyn skal tillegges slik vekt må avgjøres konkret.

I relasjon til det generelle delingsforbud i § 55 kan det imidlertid ikke være nok at det foreligger et allminnelig ønske om å ha barn og nære slektninger boende i nærheten.

En fradeling innebærer en varig deling av eiendommen i handel ogandel. I forbindelse med de varige driftsmessige ulemper en fradeling av boligtomt inne på eiendommens tun kan medføre for eiendommens jordbruksmessige utnyttning og verdi, er det naturlig å vurdere spørsmålet om fradelingssamtykke under hensyntagen til at de to eiendommer kan selges separat og at de familiesosiale hensyn vil være tidsbegrenset. De familiesosiale hensyn bør derfor vanligvis være særlig tungtveiende for å ha gjennomslagskraft.

I dette konkrete tilfelle kan ikke landbruksselskapet se at det foreligger særlige hensyn som skulle tilsi at det generelle delingsforbud i § 55 burde vike.»

Departementet tilføyde:

Departementet vil ellers bemerke at fradeling av tomter fra en egen driftsenhet vil føre til en varig reduksjon av eiendommens ressursgrunnlag. Hvor eiendommen er så vidt liten som i det foreliggende tilfellet, må enhver arealreduksjon anses uheldig ut fra et jordbruksfaglig synspunkt, så lenge eiendommen består som en egen driftsenhet. Dette kommer også til uttrykk i det avsnitt sivilombudsmannen har gjengitt av saksfremstillingen for fylkeslandbruksstyrets vedtak, hvor det anføres at hvis eiendommen nyttes som tilleggsjord, vil omsøkte fradeling for så vidt kunne anses driftsøkonomisk forsvarlig.

Til sivilombudsmannens anmodning om en konkret angivelse av hvilke momenter som har begrunnet at en i det foreliggende tilfellet er kommet til et annet resultat enn i fradelingssaken for naboeiendommen, bemerkes: I forbindelse med klagebehandlingen av den foreliggende delingssak i departementet, ble de to sakene sammenlignet. Tomten på gnr. — — —, bnr. — — — ligger arronderingsmessig bedre til rette for fradeling, i enden av eiendommen på en fjellknaus. I det foreliggende tilfellet er tomten søkt plassert nær den øvrige bebyggelse på tunet på eiendommen. En slik plassering av en tomt vil som regel på lengre sikt være driftsmessig uheldig. Det er også så at en enkelt tomtfradeling i et område ikke behøver å få særlige skadevirkninger for jordbruksnæringen, mens to eller flere fradelinger av tomter i området må anses uheldig. Avgjørelsene etter jordlovens § 55 må nødvendigvis bero på et samlet jordbruksfaglig skjønn i det enkelte tilfellet. Departementet fant på grunnlag av de foreliggende opplysninger ved klagebehandlingen, og ut fra de momenter som er anført ovenfor, at det ikke var grunnlag for å anta at fylkeslandbruksstyrets jordbruksfaglige skjønn i de to sakene førte til forskjellsbehandling. Det kan også bemerkes at det var gått ca. ett år mellom de to avgjørelsene, et år hvor kravet til et mer effektivt jordvern fra samfunnets side har vært stadig stigende.»

Jeg fremholdt i avsluttende uttalelse av 12. februar 1976:

«De foreliggende opplysninger og uttalelser gir etter min mening ikke et klart bilde av grunnlaget for fradelingsnektingen. — Det er fremholdt at så lenge eiendommen består som en egen driftsenhet, er fradeling ut fra et jordbruksfaglig skjønn ikke driftsøkonomisk forsvarlig. I innstillingen til fylkeslandbruksstyrets vedtak er uttrykkelig anført at dersom eiendommen nyttes som tilleggsjord til nabobruk «er en fradeling som ansøkt driftsmessig forsvarlig». Dersom dette legges til grunn, kan fradelingsnekting vanskelig begrunnes med hensynet til jordbruksmiljøet. Departementet har ikke gitt noen opplysninger som gir grunnlag for å anta at byggetomten vil forstyrre jordbruksmiljøet generelt mer når — — — er egen driftsenhet enn om eiendommen ble tilleggsjord.

Jeg må etter dette legge til grunn at det er virkningene bare på eiendommen — — — som medfører at fradeling ikke er driftsøkonomisk forsvarlig. Det foreligger imidlertid ikke kon-

krete opplysninger om på hvilken måte driften av eiendommen antas å ville bli skadelidende. Det er pekt på at enhver fradeling fra en så vidt liten eiendom vil være uheldig på grunn av den varige reduksjon av ressursgrunnlaget. Angjeldende parsell ligger etter det opplyste på fjellgrunn, og departementet har funnet at den «i seg selv har relativt liten betydning jordbruksmessig sett». Er det imidlertid så, må vel også en fradeling ha «relativt liten betydning» for eiendommens ressursgrunnlag.

Det er videre anført at en slik plassering av tomten nær den øvrige bebyggelse på eiendommen «vil som regel på lengre sikt være driftsmessig uheldig». Hensett til de nåværende drifts- og eierforhold går jeg ut fra at departementet her i det vesentlige har hatt fremtidig eierskifte i tankene. Etter det som foreligger, synes det imidlertid lite sannsynlig at eiendommen vil bli drevet som selvstendig driftsenhet etter eierskifte, og hvis det er hovedbruket som kommer på salg, vil landbruksmyndighetene kunne sikre seg mot denne eventualitet ved å nytte sin forkjøpsrett.

Etter det som foreligger, synes antagelsen av at fradelingen vil kunne medføre driftsmessige ulemper å bygge på en fremtidsvurdering som nødvendigvis må bli noe usikker. Slik situasjonen er i dag, vil det vel neppe oppstå skadevirkninger, mens man på den annen side kan få eiendommen i drift igjen, hvilket må anses som en jordbruksmessig fordel.

Jeg finner etter dette å burde be om at departementet tar saken opp til ny overveielse og ber om å bli holdt underrettet om det som blir foretatt.»

Jeg har fått opplyst at Landbruksdepartementet har tatt saken opp til ny vurdering, men saken var pr. 11. januar 1977 ennå ikke avgjort av departementet.

39.

Fradeling av hyttetomt i utmarksområde — Landbruksmyndighetenes krav om disposisjonsplan.
(Sak 635/75.)

A klaget i mai 1975 til ombudsmannen over at Landbruksdepartementet 21. april 1975 hadde avslått søknad om fradelingstillatelse for hyttetomt etter jordloven av 18. mars 1955 (nr. 2) § 55. Departementet uttalte i tilknytning til avslaget:

«Jordstyret har tilrådd at samtykke til fradeling gis, idet jordstyret anser en fradeling driftsøkonomisk forsvarlig. Også bygningsrådet tilrår at samtykke gis.

Fylkeslandbruksstyret har imidlertid funnet at hyttebygging i det her omhandlede område bør skje i samsvar med en disposisjonsplan. Det pekes også på at området er et viktig beitefelt for sau.

Fylkeslandbruksstyret kan ikke se at klagen kan føre til omvurdering av saken.

Departementet har merket seg klagerens anførsler, men finner at disse anførsler ikke kan danne grunnlag for å omgjøre fylkeslandbruksstyrets vedtak. En er enig i at hyttebygging i alminnelighet bør skje i samsvar med fremlagte disposisjonsplaner.»

Klagen gjaldt både avgjørelsens innhold og saksbehandlingen. Om departementets begrunnelse for avslaget ble uttalt i klagen:

«Både fylkeslandbruksstyret og Landbruksdepartementet synes i det vesentlige å begrunne sine vedtak med at hyttebygging ikke bør skje uten i samsvar med en disposisjonsplan. Vi vil hevde at det er uriktig av jordbruksmyndighetene å vurdere hvorvidt det bør foreligge slik plan eller ikke. Jordloven kan ikke gi hjemmel til å vurdere en søknad ut fra slike hensyn. Vi antar at jordbruksmyndighetene kun har kompetanse til å vurdere rent jordbruksmessige forhold. Landbruksdepartementet og fylkeslandbruksstyret har dermed ingen hjemmel til å avslå søknaden med den begrunnelse som er gitt. Spørsmålet om hvorvidt det må foreligge disposisjonsplan eller ikke, antas å høre inn under bygningsmyndighetene. I dette tilfellet har bygningsrådet godkjent fradeling av hyttetomt. Søknaden til bygningsrådet er oppsatt i samsvar med råd fra bygningsmyndighetene. Etter vanlig praksis i bygningsrådet kan man sette opp to hytter uten at det kreves disposisjonsplan. For øvrig kan man også godt betrakte A's søknad til bygningsrådet som en plan. Under enhver omstendighet har bygningsrådet vurdert saken og gitt samtykke til fradeling.»

Til dette fremholdt departementet:

«Landbruksdepartementet kan for sitt vedkommende ikke se noen urimelighet i at delingssamtykke i henhold til jordloven, nektes på grunn av manglende disposisjonsplan selv om bygningsrådet skulle ha dispensert fra kravet om slik plan. En minner i denne sammenheng om den økende erkjennelse av nødvendigheten av at disponeringen av arealressursene skjer på grunnlag av planlegging. Dette er senest kommet til uttrykk i den nye konsesjonslov.

En minner også om at jordlovorganene inngår som obligatorisk saksbehandlingsorgan i regulerings- og plansaker vedrørende anvendelsen av grunnarealene. Det er neppe påregnelig at de hensyn jordlovorganene har som sin særlige oppgave å vareta, får en tilsvarende omhyggelig og betryggende behandling i forbindelse med bygningsrådets behandling av spredte dispensasjonssaker.»

Departementet trakk altså planhensyn inn ved vurderingen. Jeg uttalte i den anledning i min avsluttende uttalelse av 30. november 1976:

«Når bygningsmyndighetene har funnet å ville dispensere fra krav til disposisjonsplan fastsatt i vedtekt til bygningsloven § 82, vil det ligge utenfor landbruksmyndighetenes kompetanse å overprøve denne avgjørelsen. På den annen side vil bygningsmyndighetenes standpunkt ikke avskjære landbruksmyndighetene fra å kreve plan i den utstrekning et slikt krav måtte ha selvstendig hjemmel i jordloven. Jordloven § 55 inneholder ikke noen uttrykkelig hjemmel for å kreve at fradeling av hyttetomter skal skje i henhold til (disposisjons-) plan. Det spørsmål fylkeslandbruksstyret og — som klageinstans — Landbruks-

departementet skal ta standpunkt til, er om den fradeling det kan søkes om, er driftsmessig forsvarlig. Et plankrav må i tilfelle bygge på at det, så lenge det ikke foreligger plan for utnyttelse av eiendommen, ikke kan fastslås at den deling det søkes om, er driftsmessig forsvarlig. I den utstrekning et krav om plan bygger på slike betraktninger, må det kunne fremmes i en fradelingssak etter jordloven, selv om bygningsmyndighetene har funnet at de hensyn som skal ivaretas ved bygningsloven, ikke nødvendiggjør plan.

I den foreliggende sak er det skapt en uheldig uklarhet ved at landbruksmyndighetene har krevd «disposisjonsplan» etter at bygningsmyndighetene hadde frafalt krav om disposisjonsplan etter vedtekt til bygningslovens § 82. Hvis landbruksmyndighetene mente å kreve en plan som kunne gi grunnlag for å vurdere om det var driftsmessig forsvarlig å fradele den tomt det var søkt om, burde det ha vært presisert at det dreide seg om en plan som måtte utarbeides med den landbruksmessige vurdering for øye, og ikke om det plankrav som nettopp var frafalt av bygningsmyndighetene. — — —»

Landbruksdepartementet hadde imidlertid i brev av 23. desember 1975 til ombudsmannen begrunnet sitt standpunkt nærmere:

«I den foreliggende sak har fylkeslandbruksstyret opplyst at tomten ville bli liggende midt i et viktig beitefelt. Jordstyret (herredsagronomen) har opplyst at tomta ligger midt i et meget godt beiteområde hvor det beiter omkring 1000 sauer. Tap av sauer i beitetiden opplyses å være ubetydelig samtidig som det pekes på ulemper som ofte følger med hytter og økt ferdsel.

Landbruksdepartementet finner for sin del fylkeslandbruksstyrets standpunkt vel begrunnet når det ikke finner å kunne samtykke i fradeling av enkelttomter til hytter i dette område før spørsmålet er undergitt en samlet vurdering i plansammenheng.»

Med den forklaring som her er gitt, fant jeg ikke å ha grunnlag for kritikk mot kravet om plan, idet de opplysninger som var kommet fram i klagesaken for ombudsmannen, viste at det var grunn til å legge vekt på beite-spørsmålene. Jeg bemerket imidlertid at beite-spørsmålene burde ha vært bedre opplyst første gang jordstyret fikk seg forelagt søknaden til uttalelse.

Når det gjaldt saksbehandlingen, tok A opp forhold ved den forberedende klagebehandling. Etter at han gjennom fylkeslandbruksstyret hadde klaget til departementet over fylkeslandbruksstyrets avslag på søknaden om fradeling, ble saken oversendt jordstyret til uttalelse. Saken ble likevel ikke behandlet av jordstyret, idet herredsagronomen på egen hånd uttalte at klagen ikke burde tas til følge. Dette ble gjort til tross for at jordstyret tidligere hadde anbefalt søknaden innvilget. Her-

redsagronomen bemerket i forbindelse med dette klagepunkt:

- «1. Spørsmålet om å vurdere et beiteområde er et faglig spørsmål som herredsagronomen må ta stilling til.
2. Herredsagronomen har både plikt og rett til å komme med tilrådninger til sine overordnede.»

Jeg uttalte:

«Det som her anføres er for så vidt riktig nok. Det er imidlertid jordstyret og ikke fylkeslandbruksstyret som er herredsagronomens umiddelbare overordnede i en sak som denne. Spørsmålet er om herredsagronomen kunne gå forbi jordstyret og avgi uttalelse direkte til fylkeslandbruksstyret i en sak som dette forela for jordstyret. Når det som her gjaldt en sak hvor jordstyret tidligere hadde avgitt uttalelse, og herredsagronomen mente at det standpunkt jordstyret tidligere hadde gitt uttrykk for, var uholdbart, finner jeg det klart at saken burde ha vært forelagt jordstyret. Forholdet kan imidlertid ikke ha fått betydning for avgjørelsen, idet jordstyret senere har sluttet seg til herredsagronomens standpunkt.»

40.

Hytte på setervoll og «husvær for seterbruk» etter bygningsloven § 81 tredje ledd.

(Sak 546/75.)

A søkte om tillatelse til å oppføre «sæterhytte» på sin eiendom. Bygningsrådet og senere fylkesmannen avsto søknaden med hjemmel i kommunens vedtekt til bygningsloven § 82. Fylkesmannen uttalte i forbindelse med sin avgjørelse av 29. mai 1974:

«I søknad av 31/7-73 er anført «sæterhytte» som betegnelse for ansøkte bygning. — En representant for fylkesmannens utbyggingsavdeling har henvendt seg til kommuneingeniørkontoret for å få brakt på det rene om det dreier seg om hyttebygg eller oppførelse av nytt husvær for seterbruk. I brev av 23/4-74 er opplyst følgende vedrørende dette problem:

«Etter undersøkelser hos jordstyret kan det opplyses at det for tiden ikke er regulær sæterdrift hos A, nabosætrer er imidlertid i bruk.»»

Fylkesmannen la etter dette til grunn at det ikke dreide seg om «husvær for seterbruk», jfr. bygningsloven § 81 tredje ledd, hvilket førte til at bygningsloven § 82 med vedtekter måtte komme til anvendelse.

I brev av 23. april 1975 klaget A ved advokat til ombudsmannen. Fylkesmannen fastholdt i brev av 6. juni 1975 at den omsøkte hytte måtte falle inn under bygningsloven § 82 med vedtekter. Fylkesmannen viste til at det i 1971 fra Kommunaldepartementets side var uttalt at «forutsetningen for at bygningslovens § 81, siste ledd, skulle komme til anvendelse,

var at det på seteren foregikk regulær seterdrift d. v. s. at gårdens husdyr var på seteren under oppsyn og stell av budeie».

Advokaten anførte til dette:

«Hvordan husvære som er nødvendig for seterdrift i framtida skal bestemmes, kan være en skjønnssak. Fylkesmannen påberoper endel uttalelser som støtter den oppfatning at kun husdyrhold gir rett til oppføring av husvære for menneskene som skal arbeide på setra. Slik utviklingen har gått når det gjelder seterdrift, kan en slik tolkning føre til at også den bruk av setrene som mange har i dag, vil vanskeliggjøres og bortfalle. Det må være i samfunnets interesse at de dyrkede setervolene holdes i hevd og nyttes til forproduksjon. Kultivering av jord på fjellet er vel særlig aktuelt i disse strøk av landet, der også jordvegen ved garden ligger temmelig høyt over havet.

Det er innlysende at de som skal stelle med denne jorda må ha et sted å ta inn for å kunne gjennomføre dette arbeidet.»

I et senere brev (av 18. august 1975) ga advokaten opplysninger om A's gårdsbruk nede i bygda og fremholdt:

«Når han søker om å få sette opp et husvære på setra etter at det gamle seterhuset var for dårlig til å restaureres, er det ikke et feriested han tar sikte på. Som det går fram av ovennevnte arealoppgave, er dyrking av før på setra en nødvendig forutsetning for å drive garden i fjellbygda.»

Etter disse opplysninger skrev jeg slik til fylkesmannen:

«Når det gjelder tolkningen av uttrykket «husvære for seterbruk» i bygningsloven § 81 siste ledd, synes det ikke uten videre å måtte være avgjørende om det holdes husdyr på seteren idet det kan reises spørsmål om det vil kunne være tilstrekkelig at det på seteren foregår førproduksjon som er nødvendig for husdyrholdet på gården i bygda, forutsatt at det for slikt seterbruk (førbruk) er påkrevd med husvære på seteren. Det bes på denne bakgrunn om fylkesmannens uttalelse om den tolkning av bygningsloven § 81 siste ledd som det gis uttrykk for i fylkesmannens brev av 6. juni 1975.

Dersom bygningsloven § 81 siste ledd også omfatter tilfelle hvor det på seteren bare drives førproduksjon som er nødvendig for husdyrholdet på gården i bygda, er det nødvendig med nærmere opplysninger om den førproduksjon som A driver på «— — —seteren». Det kan da synes naturlig at slike opplysninger blir gitt av jordstyret. Det bes opplyst om fylkesmannen finner å ville innhente nærmere opplysninger.»

Til dette uttalte fylkesmannen i brev av 5. mars 1976:

«Når det gjelder fortolkningen av uttrykket «husvære for seterbruk» i bygningslovens § 81 siste ledd, antar jeg at loven først og fremst

tar sikte på seterbruk i regulær forstand, jfr. mitt brev av 6/6 1975.

Med de endrede driftsforhold innen jordbruket vil det — som anført av ombudsmannen — også kunne tenkes at det er påkrevet med husvære i forbindelse med ren forproduksjon på seteren. Dersom slik driftsform skal kunne regnes som «seterdrift» i lovens forstand — slik at § 81 siste ledd får anvendelse — må det imidlertid etter mitt skjønn være et minstevilkår at forproduksjonen er et ledd i husdyrholdet på hovedbruket.

Jeg har innhentet uttalelser fra herredsaeronomen og jordstyret vedrørende forproduksjonen på setra og klagerens husdyrhold. — Etter uttalelsene, som ligger ved, må det anses å være på det rene at forproduksjonen ikke går til husdyrholdet.

Jeg finner etter dette å måtte fastholde at omsøkte bebyggelse ikke kan antas å gå inn under begrepet «husvære til seterbruk» i bygningslovens § 81 siste ledd.»

Advokaten kom tilbake til saken og fremholdt:

«Som tidligere forklart arbeider A for tiden som lærer, og han har for tiden føringsgriser som eneste husdyr. Det er derfor fra starten klarlagt at førproduksjonen for tiden ikke er en betingelse for det husdyrhold som garden har i dag. Men det er også forklart at A ønsker å komme hjem og drive garden på vanlig vis, ved siden av sitt annet yrke, slik hans far har gjort.

I mellomtiden selger han føret som produseres på setra, og leier som nevnt, bort mye av jorda. Førproduksjonen for salg er samfunnsmessig sett en fullt likeverdig form for jordbruksproduksjon, og en slik produsent har samme behov for husvære som den som kan ta hjem føret og nytte det til egne husdyr.»

I avsluttende brev av 14. juli 1976 til advokaten uttalte jeg:

«Fylkesmannen har forstått lovens uttrykk «seterbruk» slik at det må være et minstevilkår at førproduksjonen på seteren er et ledd i husdyrholdet på hovedbruket. De har imidlertid anført at det må være tilstrekkelig at det på seteren drives førproduksjon for salg. Jeg er ikke enig i Deres rettsoppfatning. Førproduksjon for salg kan etter min mening ikke karakteriseres som «seterbruk». Støtte for en slik tolkning finnes heller ikke i lovforarbeidene. — Jeg har følgelig ikke grunnlag for innvending når fylkesmannen har funnet at «seterbruk», i den betydning som § 81 tredje ledd i bygningsloven bruker uttrykket, ikke blir drevet i det foreliggende tilfelle.

De har anført at A har planer om å slå seg ned på gården og så drive den på vanlig vis. Det kan være at førproduksjonen på seteren da vil inngå som et ledd i husdyrholdet på gården. Om et hus på seteren da vil være «husvære for seterbruk», er det ikke nødvendig å ta standpunkt til nå. Ved anvendelsen av bygningsloven § 81 tredje ledd må etter min mening den aktuelle bruk av eiendommen være avgjørende.»

41.

Hyttebygging på enkelttomt i gammelt hyttefelt. (Sak 513/74.)

Et eldre ektepar klaget over at det hadde fått avslag på søknad om byggetillatelse for oppføring av hytte. Ektefellene hadde hatt hyttetomten siden 1930-årene. Tomten lå i et gammelt hyttefelt, der de fleste tomter for lengst var bebygde. De planla å bygge på tomten i 1940. Kjeller ble da sprengt ut, men på grunn av krigen og stopp i levering av trevirke til private ble det den gang ikke noe av byggingen. Senere hadde de arbeidet på tomten med anlegg av veg, stubbebryting, rydding av kratt osv., men de hadde ikke hatt anledning til å føre opp hytta før søknad ble sendt våren 1971.

Bygningsrådet avslo søknaden 7. juni 1971 under henvisning til kommunens vedtekt til § 82 i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7). Vedtekten, stadfestet av Kommunal- og arbeidsdepartementet 26. november 1970, var sålydende:

- «1. Sportshytter, sommerhus, kolonihagehus o.l. bygninger eller tilhørende uthus og garasjer tillates ikke oppført innen kommunens område.
Fradeling eller bortfeste, herunder punktfasting av tomter for forannevnte bygninger er heller ikke tillatt.
- 2a. Allerede fradelte hyttetomter kan, når særlige grunner foreligger etter bygningsrådets skjønn, tillates bebygget.
- b. For bygninger som nevnt under nr. 1, skal foruten bygningslovens § 65 også gjelde kap. XV og XVI og §§ 66, 70, 71, 72, 73, 74, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 109 og departementets byggeforskrifter av 1. august 1969.
- c. Bygningsrådet kan gjøre unntak fra bestemmelsene under b.»

Ekteparet klaget til fylkesmannen. I forbindelse med klagebehandlingen opplyste bygningsrådet om bakgrunnen for avslaget, jfr. vedtak i møte 15. november 1971:

«Bygningsrådet har vært svært forsiktig med å gi dispensasjon for oppføring av hytter i området. Den siste søknaden ble godkjent våren 1970.

Generelt skal bemerkes: Tomten består av fjell med litt mose uten jord av betydning. Det er mulighet for vann fra offentlig nett ved å legge sommerledning. Tomten ligger til vei. Det er ikke mulig å skaffe tilfredsstillende avløp for spillvann på tomten. Det er ikke mulighet for kompostering av avfall fra kjemikalieklosett.

En må konstatere at de minstekrav som bygningsrådet må stille til bortledning av spillvann dersom det skal kunne gis dispensasjon fra stadfestet vedtekt til bygningsloven § 82, for denne tomts vedkommende ikke er tilstede. Skulle bygningsrådet meddele dispensasjon for alle ubebygde tomter på feltet hvor avløpsforholdene er like dårlige som på søkerens

tomt, ville det føre til så uholdbare hygieniske og sanitære forhold i strøket at ingen ville være tjent med det.»

Klagerne fremholdt overfor fylkesmannen at tomten hadde betydelig jordsmonn og la fram flere erklæringer om det. De kom også med forslag til bortledning av spillvannet.

Ingeniørvesenet i kommunen uttalte i brev av 18. mai 1972:

«Ingeniørvesenet har vært på befarings- og omsøkte hyttetomt for nærmere vurdering av spredemulighetene. Det er riktig som søkeren hevder at det er to områder på tomten hvor det finnes jord.

Området i syd er helt uegnet som spredeområde p. g. a. størrelsen, dybde til fjell og avstanden til naboeiendommen og — — — veien. Disse forholdene kommenteres nærmere under vurderingen av spredeområdet i nord.

Området i nord er større ca. 400 m². Denne sletten er heller ikke egnet for spredning av følgende årsaker:

1. Det ligger en brønn på naboeiendommen ca 5 m fra det foreslåtte spredeområde. Grunnet topografien vil utslipp renne til denne brønnen. I gjeldende forskrifter ansees minste avstand til brønn å være 100 m.
2. Det foreslåtte spredeområde grenser mot eiendommene — — — og — — — veien. Etter forskriftene er minste avstand fra disse 15 m for å unngå skader og ulemper på annen manns eiendom. Disse 15 m's grensene beslaglegger hele det foreslåtte spredeområdet.
3. Dybden av de permeable (gjennomtrengelige) lag må minst være 1,5 m under laveste punkt i infiltrasjonsgrøftene. D. v. s. at jordlagets dybde må minst være 3,0—3,5 m. Ingeniørvesenet ser ikke bort i fra at det kan være mindre lommer med slike dybder i det foreslåtte spredeområdet, men arealet av eventuelle lommer vil ikke på langt nær være nok for det nødvendige areal for spredning. På det foreslåtte spredeområde er det på flere steder fjell i dagen. Det nødvendige areal for spredeområdet vil ligge mellom 400 og 650 m², avhengig av grunnens permeabilitet.

Av ovenfor nevnte årsaker finner ikke ingeniørvesenet muligheter for spredning i grunn på eiendommen.»

Fylkesmannen avgjorde 15. september 1972 klagesaken slik:

«Etter pkt. 1 i vedtekt til bygningslovens § 82, stadfestet 26. november 1970, er det forbudt i kommunen mot oppføring av sportshytter, sommerhus, kolonihagehus o.l. bygninger og tilhørende uthus og garasjer. Etter pkt. 2 a kan bygningsrådet når særlige opplysninger foreligger tillate allerede fradelte tomter bebygde. Det er på det rene at klagerens tomt er fradelte før vedtekten trådte i kraft.

Fylkesmannen finner etter dette at kommunen har lovheimel for sitt vedtak og finner alt i alt heller ikke at bygningsrådets vedtak av andre grunner bør omgjøres.

Hva kloakkeringsmulighetene angår, har ingeniørvesenet gitt uttalelse 18. mai 1972.

Klageren har fremholdt at det i 1970 er gitt byggetillatelse på tomter dårligere skikket til bebyggelse enn klagerens, og bygningsrådet har bekreftet at det våren 1970 ble gitt byggetillatelse på en annen tomt, forøvrig den siste byggetillatelse som er gitt i strøket. Fylkesmannen finner ikke at dette kan være avgjørende for vurderingen av klagerens søknad. En rekke kommuner har de senere årene gradvis skjerpet kravene til godkjenning av søknader om utslipp i grunnen, og Kommunaldepartementet har også i en rekke saker sagt seg enig i at det her blir vist stor forsiktighet.

Klagen tas etter dette ikke til følge.»

I klagen til ombudsmannen var anført om utslippsforholdene:

«Da bygningsrådet omsider måtte gi seg innrømme at tomten besto av ikke ubetydelige flater med jordsmonn, fikk vi beskjed om at disse likevel ikke var store nok og ikke dype nok.

Etter 2 lange samtaler med «byggningsvesen» og «ingeniørvesen» fikk jeg imidlertid vite følgende

- a) Jordsmonn grunnet kloakk var ikke nødvendig da vi likevel måtte benytte tett tank som kunne tømmes av tankbil
- b) Jordsmonn for spredning av spillvann var ikke nødvendig hvis ikke vi ville ha innlagt vann. Med kun en vannkran utvendig kunne vi kaste vårt spillvann hvor vi ønsket det.»

Klagerne kunne ikke se at bygningsmyndighetene hadde noen fornuftig grunn til å hindre dem i å bygge, og viste til at de hadde sagt seg villig til å gjøre det bygningsrådet og helserådet fant nødvendig for å sikre mot forurensing. Derimot mente de at forholdene burde ligge til rette for dispensasjon fra hytteforbudet, og de pekte også på at naboene var interessert i at de fikk bygge av hensyn til miljøet i hyttefeltet.

Jeg forela klagen for fylkesmannen til uttalelse om dispensasjonsspørsmålet og kloakkeringsmulighetene. Jeg ba samtidig om at saken måtte bli forelagt for bygningsrådet.

Bygningsrådet uttalte i møte 18. desember 1974:

«Bygningsrådet har ingen spesielle eller nye momenter og tilføre saken og henviser forøvrig til tidligere saksfremlegg og vedtak i forbindelse med behandling av saken. Begrunnelsen for avslaget er gjort i medhold av stadfestet vedtekt til bygningslovens § 82 og under henvisning til ing.vesenets uttalelse vedr. kloakkeringsmulighetene.»

I uttalelsen fra ingeniørvesenet var anført:

«Ingeniørvesenet har i brev av 18/5 1972 gitt en fyldig redegjørelse hvorfor eiendommen ikke er egnet til spredning i grunnen. Etter ny

befaring på tomten er det helt klart at ingeniørvesenets tidligere uttalelse er helt riktig.

Helserådet har tidligere gitt tillatelse til at eksisterende hytter (bolig) kunne få lagt inn vann på eiendommen med vannpostkran uten at avløpet ble vurdert. Det er da en ufravikelig forutsetning at vannet ikke legges inn i hytten (boligen), og at det ikke monteres utstyr med avløpsledninger i hytten (boligen).

Ingeniørvesenet vil ikke anbefale nybygg — hverken hytte eller bolighus — uten at de tekniske anlegg kan utføres på forskriftsmessig måte. Tett tank anses ikke som en forskriftsmessig løsning av avløpsproblemene.»

Fylkesmannen fremholdt i brev av 6. mars 1975:

«Fylkesmannen har for sin del ingen vesentlige merknader til saken. Det er forsåvidt riktig at forskrifter til lov om vern mot vannforurensing gitt av Industridepartementet den 9. februar 1972, ikke gjelder bygninger uten innlagt vann. Men gjennom vedtekt til bygningslovens § 82 for kommunen, stadfestet av Kommunaldepartementet den 26. november 1970, er bygningslovens § 66 gjort gjeldende også for hyttebygg, jfr. vedtektenes punkt 2 b. Dette innebærer at bygningsrådet også for hyttebygg må foreta den samme vurdering hva utslippssiden angår som for helårsboliger.

Bygningslovens § 66 punkt 2 gjelder uansett om bygningen skal ha innlagt vann eller ikke og bygningsrådet må foreta en generell og forsiktig vurdering av de konsekvenser en oppføring av ei hytte kan få. En har forsåvidt ingen merknader til den vurdering som er foretatt av bygningsrådet i denne saken.

En vil dessuten peke på at vedtektenes klare utgangspunkt er et totalt forbud mot oppføring av hytter innen kommunen. Det er bare i særlige tilfeller at det kan gjøres unntak og en kan ikke se at denne saken står i noen særstilling i så måte. Det har vært fulgt en meget restriktiv praksis i slike saker i kommunen den siste tiden, for såvel fradelinger som oppføringer av nye hytter samt tilbygging på eksisterende hytter.»

I brev av 20. august 1975 til fylkesmannen uttalte jeg:

«Saken gjelder oppføring av hytte på en enkeltstående tomt i et gammelt, stort sett utbygd, hyttefelt. Klagerne har hatt tomten i en årrekke. De hadde planer om å bygge på tomten rundt 1940 og kjeller ble sprengt ut, men på grunn av krigen og stopp i levering av trevirke til private ble det den gang ikke noe av hyttebyggingen. Senere har de ikke hatt anledning til å føre opp hytte, før søknad om byggetillatelse ble innsendt våren 1971. På denne spesielle bakgrunn synes det etter min mening lite rimelig om klagerne ikke får føre opp hytte nå.

Fylkesmannen har pekt på at bygningsrådet må foreta en forsiktig vurdering av de konsekvenser en oppføring av en slik hytte vil kunne få. Jeg kan vanskelig se at hensynet til konsekvensene behøver tillegges særlig vekt i saken på bakgrunn av de spesielle omstendigheter som er nevnt i forrige avsnitt. I tilfelle bør dette begrunnes nærmere.

Fylkesmannen har vist til at bygningsloven § 66 er gjort gjeldende for hyttebygg i kommunen, jfr. vedtektens nr. 2 bokstav b. I tilknytning til dette viser jeg til bestemmelsene i bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd og i vedtektens nr. 2 bokstav c hvorefter bygningsrådet kan gjøre unntak fra bestemmelsene under nr. 2 bokstav b.

Jeg vil henstille til fylkesmannen å be bygningsrådet på bakgrunn av det som ovenfor er anført se på denne saken nok en gang for å søke å finne en løsning på avløpsspørsmålet som etter omstendighetene kan godtas. Det synes naturlig at bygningsrådet her tar kontakt med helserådet (jfr. og bygningsloven § 66 nr. 2 tredje ledd). Helserådet har etter det opplyste vært inne i bildet ved behandlingen av sak om fremføring av vannledning til eksisterende hytter, men det fremgår ikke at helserådet har vurdert den foreliggende sak tidligere. Jeg viser ellers til klagerens anførsel om at de er villige til å gjøre det myndighetene finner nødvendig til sikring mot forurensing.»

Bygningsrådet opprettholdt i møte 3. november 1975 sitt tidligere vedtak. Rådet anførte bl. a.:

«— — — Skulle en i et område som dette, med grunnforhold som vesentlig består av fjell i dagen og tildels sterkt fallende terreng, tillate tvilsomme kloakkavløp ville forholdene bli uholdbare og hygienisk sett utilfredsstillende for samtlige hytteeiere i området.»

Fylkesmannen fant ikke å kunne omgjøre bygningsrådets vedtak. Han var prinsipielt enig med bygningsrådet og tilføyde:

«— — — For så vidt angår hensynet til konsekvensene skal det bemerkes at selv om denne tomta på mange måter står i en særstilling er den ikke den eneste av sitt slag i dette området. Forholdet er imidlertid slik at såvel i — — — som i andre tettbebygde hytteområder i — — — er det mange slike enkelttomter som ligger spredt rundt, og en frigjøring av en av disse tomtene til bebyggelse før kloakkforholdene er ordnet som forutsatt i bygningslovens § 66 pkt. 2, første ledd, vil utvilsomt reise krav om bebyggelse også av en rekke andre tomter som står i samme stilling.

En har merket seg at bygningsrådet ikke har forelagt saken for helserådet slik det er antydnet i Deres brev av 20. august d. å. En har i og for seg ikke noen merknader til dette, idet det er en fast innarbeidet saksbehandlingsrutine at sakene avgjøres i bygningsrådet før de sendes helserådet og at oversendelse til helserådet bare skjer for de tilfeller hvor bygningsrådet godkjenner en søknad ut fra bygningslovens forutsetninger, jfr. her Sosialdepartementets rundskriv nr. 55/68 H. 5.»

Klagerne ble underrettet om bygningsrådets og fylkesmannens standpunkt. Jeg hadde gitt uttrykk for min mening om saken i brevet av 20. august 1975 til fylkesmannen. Da bygningsrådet og fylkesmannen etter revurdering

av saken hadde fastholdt sine vedtak, kunne jeg ikke foreta ytterligere.

42.

Dispensasjon fra strand- og fjellplanloven etter dispensasjon fra midlertidig lov av 1965 og forbedende grunnarbeider.

(Sak 499/75.)

A klaget 14. april 1975 til ombudsmannen over avslag på søknad om dispensasjon fra strand- og fjellplanloven (lov av 10. desember 1971 nr. 103) for oppføring av hytte.

A fikk i 1967 skjøte på hyttetomt på sin fars eiendom. I 1969 fikk han dispensasjon fra den midlertidige lov om byggeforbud i strandområder (lov av 25. juni 1965 (nr. 5)) for oppføring av hytte på tomten. I 1973 søkte han byggetillatelse, men fikk vite at det nå var nødvendig med dispensasjon fra strandplanloven som trådte i kraft 1. januar 1972. A søkte under henvisning til § 6 dispensasjon fra kravet om plan (§ 2 nr. 1) og fra byggeforbudet i 100 metersbeltet (§ 3 nr. 1). Fylkesmannen av slo søknaden 23. august 1974. A klaget til Miljøverndepartementet som 19. mars 1975 stadfestet fylkesmannens avgjørelse.

Da strandplanloven trådte i kraft, hadde A foretatt en del arbeider på tomten, bl. a. sprengning og oppføring av mur der hytta skulle plasseres. Hans bygging på tomten var forsinket som følge av skader han pådro seg i en ulykke i 1964. Fra 1970 fikk han uføretrygd etter en uføregrad på 100 prosent.

Etter strandplanloven § 6 kan dispensereres fra plankravet i § 2 nr. 1 «i det enkelte tilfelle», og fra byggeforbudet i 100 metersbeltet i § 3 nr. 1 når «særlige grunner foreligger». I brev av 15. mai 1975 til Miljøverndepartementet ba jeg om å få opplyst hvilke reelle hensyn som talte mot dispensasjon i A's sak. Departementet svarte:

«Til spørsmålet om hvilke reelle grunner som taler mot at dispensasjon gis i dette tilfelle, kan bemerkes at både de kommunale instanser og fylkesmannen har gått mot unntak fra byggeforbudet og plankravet i strandplanloven. Omhandlede søknad gjelder oppføring av hytte og naust på en holme. Generalplanutvalget har i et prinsippvedtak uttalt at ytterligere fritidsbebyggelse på øyer og holmer i kommunen ikke bør tillates. I utkast til generalplan for kommunen blir følgende uttalt om øyene:

«Kommunen har et forholdsvis begrenset øyområde som også tildels er bebygget med hytter. Øyene er måleområdet for båtutfart (kfr. eget kapittel). I denne forbindelse må det etter utvalgets mening være en langsiktig målsetting å sanere samtlige hytter på de øyer som ikke har fastlandsforbindelse.»

Etter departementets mening bør eventuelt ytterligere utbygging på omsøkte holme under ingen omstendighet skje annet enn i samsvar

med eventuell plan. I denne forbindelse kan det opplyses at utkast til generalplanen for kommunen for tiden er ute til høring.»

I brev av 10. november 1975 til departementet fremholdt jeg i tilknytning til departementets uttalelse:

«Det som her er anført, er helt generelt og innebærer så vidt skjønnes at enhver søknad om hyttebygg på øyer i kommunen skal avslås. Noen konkret vurdering av den foreliggende sak kan ikke sees å være foretatt. Det kan spørres om slik generell vurdering er i samsvar med strandplanloven § 6 som forutsetter en vurdering av om det foreligger «særlige grunner» og av «det enkelte tilfelle». I den foreliggende sak er det på den ene side opplysninger som synes å vise at den tomt det gjelder, er av liten interesse for almenheten, og på den annen side er det sterke rimelighetsgrunner som taler for dispensasjon. Jeg nevner her også at selv om det arbeid som er nedlagt og de forberedende innkjøp som er foretatt, ikke medfører at overgangsbestemmelsen i § 19 kommer til anvendelse, vil det at A har nedlagt et betydelig forberedende arbeid, være et ikke uvesentlig moment ved vurderingen av om det foreligger særlige grunner. Etter min mening er det grunn for departementet til å vurdere saken på nytt. Det bes om departementets syn på det anførte.»

Departementet meddelte i brev av 1. april 1976:

«Departementet har på ny forelagt saken for kommune og fylkesmann og har på bakgrunn av ny behandling funnet å kunne omgjøre departementets vedtak av 19. 3. 75. Det er derved gitt unntak fra strandplanloven i samsvar med søknad fra A. — — —»

43.

Tiden for utbetaling av kjøpesum ved bruk av kommunens forkjøpsrett.
(Sak 744/76.)

En arving klaget i juli 1976 til ombudsmannen på vegne av et dødsbo over at kommunen, som hadde gjort forkjøpsrett gjeldende ved boets salg av en fast eiendom, ikke betalte kjøpesummen i rimelig tid.

Etter at dødsboet v/skifteretten hadde solgt boets faste eiendom, søkte kjøperen 5. august 1974 konsesjon. Kommunestyret traff 2. november 1974 vedtak om å gjøre forkjøpsrett gjeldende. Etter mindretallsanke ble forkjøpsrett stadfestet ved kgl. resolusjon 7. mai 1976.

Kjøperen gikk 30. juni 1976 til søksmål mot kommunen for å få kjent forkjøpsvedtaket ugyldig. Kommunestyret traff 10. juli 1976 vedtak om å utsette spørsmålet om finansiering av forkjøpet.

Jeg forela klagen for kommunen, som i brev av 12. august 1976 opplyste:

«Da kommunestyret i møte 10. juli 1976 ble kjent med at — — — (kjøperen) hadde stevnet kommunen for retten, vedtok kommunestyret enstemmig å utsette spørsmålet om hvorledes kjøpesummen skal dekkes inntil rettsavgjørelsen foreligger.

Kommunens prosessfullmektig i saken er f. t. på ferie. Han kommer igjen ca 15. august. Det skal herfra bli gitt beskjed til ham om å orientere Dem om hva som skjer i saken til enhver tid.»

I brev av 30. august 1976 til kommunen fremholdt jeg:

«Som nevnt i brev herfra 6. august 1976 følger det av konsesjonsloven av 31. mai 1974 nr. 19 § 14 at kommunen trer inn i erververens forpliktelser når forkjøpsrett nyttes. Dette må forstås å omfatte også plikten til rettidig betaling. Det forhold at kjøper bestrider gyldigheten av vedtaket, kan ikke uten videre sees å gjøre endring i denne plikt. Det bes om en uttalelse om hvilket rettslig grunnlag kommunen mener å ha for å vente med å betale selger til tvisten med kjøper om bruk av forkjøpsretten er avgjort.»

Etter forespørsel i senere brev fra ombudsmannen ble brakt på det rene at kommunen først 22. september 1976 hadde henvendt seg til skifteretten med anmodning om skjøte. Kommunens utsettelse av finansieringsspørsmålet kunne derfor ikke begrunnes med at dødsboet ikke ville gi skjøte på eiendommen før tvisten mellom kommunen og den opprinnelige kjøper var avgjort.

Kommunestyret traff 30. oktober 1976 vedtak om opptak av banklån til dekning av kjøpesummen.

I avsluttende brev av 11. november 1976 til kommunen uttalte jeg:

«Etter konsesjonsloven av 31. mai 1974 nr. 19 § 14 trer kommunen inn i kjøperens forpliktelse når forkjøpsrett gjøres gjeldende. Som utgangspunkt må dette også gjelde plikten til rettidig betaling. Det var derfor uheldig at kommunen ikke forut for det endelige forkjøpsvedtak, eller senest i umiddelbar sammenheng med dette, traff de nødvendige forberedelser for finansieringen. At kjøperen 30. juni 1976 anla søksmål om gyldigheten av forkjøpsvedtaket, kunne heller ikke gi rettslig grunnlag for å utsette betalingen til selger, som ikke var part i denne saken og som hadde en klar interesse i oppgjør i henhold til inngått kjøpekontrakt. Kommunestyrets vedtak av 10. juli 1976 om å utsette finansieringsspørsmålet var derfor ikke holdbart.»

Klageren opplyste i senere brev av 22. november 1976 til ombudsmannen at boet fra kommunen hadde mottatt den avtalte kjøpesum med tillegg av 6 prosent renter fra 7. mai 1976.

44.

Plikt for skattedirektøren til å svare på skatterettslige spørsmål.
(Sak 743/76.)

En advokat klaget over at skattedirektøren ikke hadde besvart skatterettslige spørsmål advokaten hadde stilt.

Advokaten henvendte seg til skattedirektøren i brev av 10. mai 1976:

«Foranlediget av et praktisk tilfelle, tillater jeg meg å be om skattedirektørens svar på følgende generelle spørsmål:

Kan en likningsnemnd foreta etterlikning av en skattyter når det ikke foreligger nye eller andre opplysninger enn de som allerede var tilgjengelige ved den ordinære likning (eller ved klagebehandling på den ordinære likning)?

Praktisk eksempel:

Det foreligger en bokettersynsrapport fra Fylkesskattesjefen ultimo mars 1974, som antyder diverse aktivering av utgifter og likning av inntekt i 1973 som skattyteren etter sitt regnskapssystem først mener å kunne inntektsføre i 1974.

Likningen for 1973 gjøres ferdig uten at sk/y's regnskap fravikes. Likningssjefen tar spørsmålet opp under klagebehandlingen for 1973 i sept. 1974 og får omgående svar fra sk/y. Det skjer heller ingen endring ved klagebehandlingen og sk/y regner da med at det ikke vil bli foretatt noen endring i den foretatte likning. Det er i korrespondansen ikke nevnt noe om etterlikning.

Sk/y leverer sin selvangivelse med regnskap for 1974 i rett tid og har selvfølgelig tatt med den inntekt som rapporten hadde antydnet burde vært henført til 1973.

Sk/y blir lignet etter sine oppgaver også for 1974.

I januar 1976 skriver likningssjefen til sk/y og bebuder etterlikning og foretar denne pr. 19/3. 1976, hvorved omtalte inntekt blir henført til 1973. Det framkommer da et betydelig etterlignet skattebeløp for 1973, mens det blir underskudd i 1974 (men uten at dette år rettes samtidig, slik at sky. event. kunne bruke den tilbakebetalte (nedsatte) skatt til kompensasjon).

Jeg er for mitt vedkommende ikke særlig i tvil om at dette er en ulovlig framgangsmåte, men ber for ordens skyld skattedirektøren gi svar på spørsmålet.»

Skattedirektøren svarte i brev av 13. mai 1976:

«En finner ikke å kunne gi noe generelt svar på de reiste spørsmål. Dersom De ønsker skattedirektørens uttalelse angående det praktiske tilfelle som har foranlediget Deres henvendelse, kan De fremsende Deres forespørsel til skattedirektøren gjennom vedkommende ligningskontor som da vil få anledning til å avgi uttalelse før saken ekspederes videre til skattedirektøren.»

I brev av 18. mai 1976 til skattedirektøren anførte advokaten:

«Jeg mener at skattedirektøren har plikt til å gi svar på spørsmål om hvordan skattelovens bestemmelser skal praktiseres. Mitt spørsmål, selv om det er generelt er det også konkret utformet, og kan besvares uten tilknytning til noe praktisk tilfelle.»

I avsluttende brev av 23. august 1976 til klageren uttalte jeg:

«Skattedirektøren kan neppe antas å ha en alminnelig plikt til å besvare generelle skatterettslige spørsmål uten hensyn til hvilken praktisk betydning det har for spørren å få svar. Så mange spørsmål som teoretisk sett kan oppstå, vil en slik plikt føre altfor langt. Jeg forstår Dem imidlertid slik at det spørsmålet De stiller, har praktisk interesse for en av Deres klienter. Skattedirektøren har oppfattet det på samme måte og vil besvare spørsmålet dersom De forelegger det praktiske tilfelle De har for øye, for skattedirektøren gjennom ligningskontoret. Jeg kan ikke se at det kan innvendes noe mot den anviste framgangsmåte. Skattedirektørens uttalelse vil da kunne gis nettopp ut fra den konkrete sak, og man vil unngå senere tvistigheter om hvorvidt skattedirektørens svar er dekkende for den foreliggende sak, eller om det foreligger særlige omstendigheter som setter denne i en annen stilling. Jeg tilføyer at det, når skattedirektøren gir en uttalelse som i realiteten gjelder en bestemt sak, er rimelig at vedkommende ligningskontor gjøres kjent med uttalelsen også om denne går skattyteren imot.»

45.

Fritak for forskuddstrekk for ungdom under utdanning i aldersgruppen 17—19 år.
(Sak 1889/74 og 18 E/75.)

A klaget 14. desember 1974 til ombudsmanen over at ligningssjefen hadde avslått å forhøye beløpet i fritaksmeldingen for 1974 for hans to sønner (født i 1956 og 1957) fra 4 000 kroner til 5 100 kroner. Han hadde tatt saken opp med fylkesskattesjefen, men uten resultat; fylkesskattesjefen viste til at avgiften til folketrygden er aktuell for inntekt over 4 000 kroner.

Ved brev herfra av 17. januar 1975 tok jeg saken opp med skattedirektøren og anførte:

«Såvidt skjønnes er grunnen til at slik forhøyelse er avslått at sønnene antas å måtte svare medlemsavgift til folketrygden for inntekt over kr. 4 000,—.

Etter lov om folketrygd § 16 — 2 nr. 2 skal sykedelen av medlemsavgiften svares av den antatte inntekt ved statsskatteligningen, redusert med skattefradraget etter landskatte-loven § 75. Så vidt skjønnes skal således sykedelen av medlemsavgiften for A's sønner svares først for lønnsinntekt som overstiger kr. 5 100 (kr. 4 000,— + kr. 1 100,—).

Etter lov om folketrygd § 6 — 4 tredje ledd

skal inntekter oppbåret av barn som anses som forsørget etter reglene i de alminnelige skattelover, ikke anses som pensjonsgivende inntekt. Barn det gis full forsørgerstønad for, anses i denne relasjon som forsørget, mens barn det gis halv forsørgerstønad for, i alminnelighet ikke vil kunne anses som forsørget. Etter Finansdepartementets forskrifter av 25. september 1970 om forsørgerstønad skal det i alminnelighet ytes halv forsørgerstønad for barn med antatt inntekt mellom kr. 4 500,— og 7 500,—. Etter dette vil A's sønner så vidt skjønnes bli å anse som forsørget i relasjon til folketrygdloven § 6 — 4 tredje ledd så lenge de har lønnsinntekt under kr. 5 600,— (kr. 4 500,— + kr. 1 100,—). De skulle dermed heller ikke svare pensjonsdelen av medlemsavgiften for inntekt under kr. 5 600,—, jfr. lov om folketrygd § 16 — 2 nr. 1.

Det synes således i foreliggende tilfelle ikke å være noe til hinder for å utstede fritaksmelding med kr. 5 100,— slik A ber om, jfr. skattebetalingsloven § 9 første ledd, jfr. folketrygdloven § 17 — 6.»

I skattedirektørens svar av 11. februar 1975 var lagt til grunn at lønnstakere, født i 1956 og 1957, i 1974 verken ville få skatt eller folketrygdavgift dersom brutto arbeidsinntekt ikke oversteg kr. 5 100,—. Skattedirektøren pekte imidlertid på en del andre forhold som talte mot å utstede fritaksmelding med fullt skattefritt beløp:

«Som ligningssjefen nevner, var det — slik fritakingsblanketten for 1974 lød — neppe i strid med gjeldende bestemmelser å la være å gjennomføre forskuddstrekk i feriegodtgjørelse eller i lønn før jul på vanlige vilkår, jfr. § 17 i Regler av 14. september 1956 om gjennomføring av forskuddstrekk — — —. Det var derfor i alminnelighet grunn til å regne med at vedkommende lønnstakere kunne få utbetalt skattepliktige, men trekkfrie feriepenge og trekkfri lønn før jul i tillegg til det beløpet fritakingsmeldingen lød på. Om, og i tilfelle i hvilken utstrekning, dette kunne ventes å bli aktuelt for den enkelte lønnstaker, var det iallfall ofte svært vanskelig både for ligningskontoret og lønnstakerne (eller deres foreldre) å gjøre seg opp noen velgrunnet mening om da fritaksmeldingene ble skrevet ut.

Videre kan bestemmelsene i § 18 i forskuddstrekkreglene (bestemmelser om minstegrense for forskuddstrekk) føre til etter omstendighetene betydelige trekkfrie lønnsutbetalinger i tillegg til det beløpet fritaksmeldingen lyder på. — — —

Fritakingsmeldingene kan skrives ut for navngitte arbeidsgivere eller for «samtlige arbeidsgivere den blir forelagt for», — — —. En arbeidsgiver som får seg forelagt «ubrukt» fritaksmelding og korrekt unnlater å foreta forskuddstrekk i f. eks. kr. 1 000, glemmer å gi blanketten påskrift om dette. Seinere arbeidsgivere kan da i god tro komme til å fritta for forskuddstrekk med tilsammen det beløpet fritaksmeldingen lyder på, uten at noen arbeidsgiver kan gjøres økonomisk ansvarlig for det manglende trekket.»

I avsluttende brev av 24. september 1975 til klageren pekte jeg på at ligningssjefen etter skattebetalingsloven av 21. november 1952 (nr. 2) § 9 nr. 1 kan fritta for forskuddstrekk skattepliktige som åpenbart ikke vil få så stor lønnsinntekt at den vil betinge skatt. Etter skattedirektørens brev av 11. februar 1975 fant jeg ikke å kunne kritisere at fritaksmeldingene for A's sønner ikke var skrevet på fullt skattefritt beløp.

Av ligningssjefen var opplyst at ligningskontoret i 1974 hadde begrenset fritaksmeldingen for ungdom under utdanning i aldersgruppen 17—19 år til kr. 4 000,—, og at fribeløpet bare i ett tilfelle ble satt høyere. Om bakgrunnen for at fritaksmeldingen ble begrenset til kr. 4 000,— hadde ligningssjefen uttalt:

«Grunnen til dette har først og fremst vært at det på forskuddsstadiet er vanskelig å ta stilling til om foreldrene ved den endelige likning vil få full forsørgerstønad, slik at medlemsavgift til folketrygden ikke skal utliknes på barnets hånd.

— — — praksis med likt fribeløp for hele aldersgruppen er også enkel å gjennomføre rent arbeidsmessig og en unngår dessuten den misnøye som lett oppstår når fribeløpene blir forskjellig.»

Ligningssjefen hadde ikke funnet at det i forhold til A's sønner forelå tungtveiende grunner for å fravike vanlig praksis. — Jeg fant ikke tilstrekkelig grunnlag for innvendinger mot ligningskontorets praksis og mot at fribeløpet ikke ble forhøyet for A's sønner.

Av A's sak, sammenholdt med opplysninger bl. a. i pressen, fremgikk at ligningskontorenes praksis vedrørende beløpsgrensen for fritaksmelding for ungdom under utdanning i aldersgruppen 17—19 år ikke var ensartet. Ved enkelte ligningskontorer ble det utstedt fritaksmelding for inntil fullt skattefritt beløp, mens meldingen ved andre ligningskontorer lød på atskillig lavere beløp.

I brev av 24. september 1975 til skattedirektøren ba jeg opplyst hvorledes skattedirektøren så på den ulike praksis, og om skattedirektøren fant grunn til å søke utvirket en mer ensartet praksis på dette området. Jeg pekte på at en ulik praksis kunne være vanskelig å forstå og irritere den enkelte lønsmottaker. Forholdet kom på spissen dersom ungdom på samme arbeidsplass fikk fritaksmelding med forskjellig beløp utelukkende fordi de var bosatt i forskjellige kommuner.

Skattedirektøren opplyste i brev av 13. januar 1976 at det for inntektsåret 1975 var laget ny utgave av blanketten «Melding om fritaking for forskuddstrekk», der det var gjort klart at trekkfri feriegodtgjøring og

trekkfri lønn før jul skulle regnes med i det beløp lønnstakeren får fritatt. Skattedirektøren antok likevel at det var risiko for utbetaling av skattepliktige, men trekkfrie beløp i tillegg til fritaksbeløpet. Han fremholdt at dette moment kunne tale mot å utstede fritaksmelding med opptil høyeste skattefrie lønnsbeløp.

Skattedirektøren uttalte videre:

«Ca. 60 ligningskontorer fikk forhåndsutfylte fritakingsmeldinger for inntektsåret 1975 fra Datasenteret for skattevesenet. Disse meldingene ble alle fylt ut med samme beløp, kr. 6 199. Disse kontorene representerer forholdsvis mange større kommuner, f. eks. Bodø, Bærum, Fredrikstad, Kongsberg, Kristiansand, Sarpsborg og Trondheim.

Oslo ligningskontor fylte på forhånd — på bakgrunn av formannskapets vedtak, seinest av 17. oktober 1974 — ut fritakingsmeldinger på kr. 7 100 for ungdom under utdanning for 1975.

Også i andre kommuner enn Oslo har det vært gjort generelle kommunale vedtak om ettergiing av skatt for skoleungdom og studenter, men en har ingen oversikt over hvorledes forholdet nå er.

De forhåndsutfylte fritakingsmeldingene skal ikke leveres ut fra ligningskontoret til lønnstakeren uten videre. Det kan bli aktuelt å skrive ut fritakingsmelding med annet beløp, eller også et vanlig skattekort (prosentkort eller tabellkort), eller et frikort. Når det foreligger en ferdig utskrevet fritakingsmelding, kan det vel imidlertid — trolig noe avhengig av arbeidsordningen m. v. på vedkommende ligningskontor — være en større eller mindre fare for at utskrivningen kan komme til å foregå noe skjematisk. Dette er sannsynligvis grunnen til at forhåndsutfylling av fritakingsmeldingene ikke ble nyttet av flere ligningskontorer.

For 1976 kommer trolig på lag like mange ligningskontorer som for 1975 til å nytte forhåndsutfylte fritakingsmeldinger på kr. 6 199, og Oslo ligningskontor nytter også for dette året forhåndsutfylte fritakingsmeldinger på kr. 7 100.

Bestemmelsene om ligning av barn og skoleungdom m. v. er endret flere ganger siden det fra 1. januar 1957 ble innført forskuddstrekk i lønnsinntekt m. v. Det har ikke vært så lett å få innarbeidet ensartet ligningspraksis på området, bl. a. fordi det delvis har vært tale om avgjørelser av skjønnsmessig karakter, f. eks. når det gjelder vilkårene for særskilt ligning. Dette har gjort sitt til at det heller ikke har vært lett å få innarbeidet så ensartet praksis med fritaksmeldinger som det muligens kunne være ønskelig.

Med lov 20. desember 1974 nr. 79 er minstegrensen for pensjonsgivende inntekt i folketrygdlovens § 16 — 2, nr. 1, annet ledd, fra og med inntektsåret 1975 økt fra kr. 4 000 til kr. 6 500. Bestemmelsen i § 6 — 4, tredje ledd, om at inntekter oppebåret av barn som regnes for å være forsørgt etter reglene i skattelovene, ikke skal anses som pensjonsgivende inntekt, kommer da — med de nåværende satser for klassefradrag og minstefra-

drag, og gjeldende retningslinjer for når det må sies å foreligge full forsørgelse — ikke til å volde særlige vansker i forbindelse med fritaksmeldingene for ungdom i aldersgruppen 17—19 år.

I forbindelse med denne saken har skattedirektøren på nytt forhørt seg på en del ligningskontorer i byer og bygder i forskjellige landsdeler. Inntrykket er fremdeles at meningen er sterkt delte når det gjelder spørsmålet om hvor vidt det er forsvarlig og praktisk å nytte forhåndsutfylte fritaksmeldinger. At meningen er så pass forskjellige kommer trolig delvis av at arbeidsmåten på de forskjellige ligningskontorene kan variere, men det er også grunn til å tro at andre forhold spiller inn, bl. a. hva slags arbeidsplasser det i vedkommende kommune i alminnelighet er tale om for denne lønnstakergruppen. Videre har vi inntrykk av at det også har noe å si hvor romslige eller nøyeregnende formannskapene i kommunene er når det gjelder å ettergi restskatter på grunn av at vedkommende lønns-takere alt i alt trekkfritt har fått utbetalt mer enn høyeste skattefrie inntektsbeløp.

Til tross for vanskelighetene har skattedirektøren vært — og er fremdeles — innstilt på å medvirke til at praksis blir så ensartet som mulig når det gjelder utskrivning av fritaksmeldingene, når dette kan gjøres uten at det går ut over samsvaret mellom forskudd og endelig skatt — og uten at det virker urimelig overfor de enkelte lønnstakerne.»

I avsluttende brev av 7. september 1976 til skattedirektøren uttalte jeg:

«Jeg har merket meg at ordningen med forhåndsutfylte fritaksmeldinger fra Datasenteret for skattevesenet antas å ville bidra til en mer ensartet praksis vedrørende beløpsgrensen for fritak, og at skattedirektøren er innstilt på å medvirke til at praksis blir så ensartet som mulig. Saken gir etter dette, og på bakgrunn av det som ellers er anført, ikke grunn til ytterligere fra min side.»

46.

Tiltak for å sikre riktig fastsettelse av forskuddstrekk for skatt i trygdeytelser.
(Sak 382/75 og 24 E/75.)

A klaget 15. mars 1975 til ombudsmannen over Oslo ligningskontors og Oslo trygdekontors saksbehandling ved skattetrekk i hans mors pensjonsytelser. Trygdekontoret hadde ikke mottatt trekkopplysninger fra ligningskontoret tidsnok til at det kunne foretas riktig skattetrekk ved utbetalingen av pensjon for januar 1975, og moren fikk først skattekort 11. januar 1975. Ved pensjonsutbetalingen for denne måned foretok derfor trygdekontoret skattetrekk med 30 prosent, jfr. skattebetalingsloven av 21. november 1952 (nr. 2) § 11.

I desember 1974 hadde klagerens mor mottatt trykt skjema brev fra Oslo trygdekontor, der det het:

«Trygdekontoret kan ikke se å ha mottatt Deres skattekort for 1975. Vi vil derfor be om at dette blir sendt oss så snart som mulig.

Vi vil i denne forbindelse for ordens skyld

gjøre oppmerksom på at trygdekontoet etter gjeldende regler plikter å gjennomføre forskuddstrekk med 30 prosent av Deres pensjon hvis skattekort ikke foreligger.

Hvis De ikke har mottatt skattekort, må De henvende Dem til Oslo ligningskontor, Roald Amundsensgt. 4, værelse 204.

Vi vedlegger svarkonvolutt.»

Av ligningskontorets og trygdekontoets uttalelser i saken fremgikk at det ikke hadde latt seg oppklare hva som var årsaken til forsinkelsen ved oversendelsen av A's mors skattekort fra ligningskontoret til trygdekontoet. Det som var trukket for meget i januar måned, ville ifølge ligningskontorets brev til ombudsmannen av 7. mai 1975 bli «tilbakebetalt med det første».

Om fremgangsmåten ved innhenting av trekkopplysninger uttalte trygdekontoet i brev av 2. mai 1975:

«Oslo trygdekonto sender i midten av november hvert år et magnetbånd til Oslo ligningskontor med opplysning om alle personer som trygdekontoet utbetaler trekkpliktige pensjoner e.l. for. Listen inneholder anmodning til ligningskontoret om å få trekkopplysninger for den enkelte person for det kommende år. Omkring slutten av november får trygdekontoet et magnetbånd tilbake med de ønskede opplysninger om forskuddstrekk. Noe senere mottar trygdekontoet også hoveddelen av skattekortene, mens talongen til skattekortene sendes direkte fra ligningskontoret til pensjonistene. Skattekortene og magnetbåndet inneholder samme opplysninger om det trekk som skal gjennomføres for den enkelte.

Etter at opplysningene fra magnetbåndet er overført til trygdekontoets EDB-anlegg og kjørt mot pensjonsregistret, vil det fremgå hvilke personer som det ikke er mottatt trekkopplysninger for. En av de første dagene i desember blir det kjørt ut en liste (mangelliste) over disse. Listen blir levert til ligningskontoret med forespørsel om trekkopplysninger også kan skaffes i disse tilfelle. I løpet av få dager mottar trygdekontoet mangellisten tilbake påført trekkopplysninger for alle dem som ligningskontoret har kunnet gi opplysninger for.

Så snart mangellisten er kommet tilbake, sender trygdekontoet et EDB-kjørt brev til hver enkelt pensjonist som det ennå ikke foreligger trekkopplysninger for. — — —

Om tilbakebetaling av trekkbeløp opplyste trygdekontoet i samme brev:

«Når det gjelder ordningen med tilbakebetaling av foretatt forskuddstrekk for skatt, ser vi at trygdekontoet den 12. mars 1975 har gitt en bekreftelse på at trekket i januar 1975 i A's mors tilfelle var kr. 319,—, mens det etter senere mottatt skattekort ville ha vært kr. 0,—. Vi har antatt at bekreftelsen ble sendt til kemneren i Oslo, men ved henvendelse dit opplyses det at slik bekreftelse ikke kan ses å være mottatt. Etter anmodning fra ligningskontoret 29. april 1975 er kopi av bekreftelsen sendt dit.

Så vidt vi kan se har trygdekontoet ikke

orientert A's mor om kommunekassererens (kemnerens) adgang til å korrigere et trekk ved tilbakebetaling til pensjonisten dersom denne ber om det. Etter den ordlyd skattedirektørens regler av 4. mai 1959 har og etter skattedirektørens merknader til reglene, kan vi heller ikke se at det har vært meningen å etablere en generell orienteringsplikt for arbeidsgivere og pensjonsordninger om disse reglene.»

Meldingen om manglende skattekort for 1975 var sendt til ca. 1 000 av de ca. 100 000 personer som trygdekontoet utbetalte pensjoner til. Trygdekontoet uttalte i brevet til ombudsmannen at underretningen til pensjonistene var ment som et servicetiltak slik at de pensjonister som 30 prosent skattetrekk ikke ville passe for, skulle få mulighet til å unngå dette ved å henvende seg til ligningskontoret.

I brev av 14. oktober 1975 til ligningskontoret og trygdekontoet pekte jeg på at det etter det opplyste hvert år ville forekomme at det for noen pensjonister ikke i tide ville bli overført trekkopplysninger til trygdekontoet. Når det i slike tilfelle ville bli trukket for meget skatt i pensjonsytelsene, og det var på det rene at forsinkelsen ikke kunne bebreides pensjonisten, syntes det rimelig at vedkommende ble gjort oppmerksom på adgangen til å søke om tilbakebetaling av det for meget trukne beløp. — Jeg ba opplyst hvordan de to kontorer så på spørsmålet.

Trygdekontoet opplyste i brev av 27. november 1975 at det i samarbeid med ligningskontoret var kommet fram til en endret ordlyd for den melding som skulle sendes de pensjonister som ligningskontoret ikke hadde lykkes å fremskaffe trekkopplysninger for. Meldingen ville få følgende innhold:

«Trygdekontoet kan ikke se å ha mottatt Deres skattekort for 1976. Vi vil derfor be om at dette blir sendt oss så snart som mulig.

Vi må i denne forbindelse gjøre oppmerksom på at etter gjeldende regler plikter trygdekontoet å gjennomføre forskuddstrekk med 30 % av Deres pensjon hvis skattekortet ikke foreligger.

Viser senere mottatt skattekort lavere trekk enn 30 %, har De adgang til å søke kemnerkontoret om å få tilbakebetalt det beløp De eventuelt er blitt trukket for meget. De må i så tilfelle først henvende Dem til trygdekontoet for å få en bekreftelse på det foretatte trekk.

Hvis De ikke har mottatt skattekort, bes De fylle ut vedlagte blankett for krav om skattekort og sende den til ligningskontoret i den kommune hvor De var bosatt 1. november 1975. Hvis dette er Oslo, sendes blanketten til Oslo ligningskontor, Roald Amundsensgt. 4, Oslo 1.»

I brev av 8. desember 1975 til trygdekontoet pekte jeg på at pensjonistene etter det som

fremgikk av meldingen, måtte henvende seg til trygdekontoret for å få en bekreftelse på det foretatte trekk før det kunne søkes om tilbakebetaling. Jeg ba opplyst hvorfor en slik bekreftelse ikke kunne sendes pensjonisten uoppfordret.

Foranlediget av en henvendelse fra A ba jeg i brev av 8. desember 1975 til ligningskontoret om en orientering om hva som kunne antas å være årsaken til at ligningskontoret ikke kunne gi opplysning om forskuddstrekket for et så vidt stort antall av de pensjonister som trygdekontoret hadde bedt om trekkopplysninger for. Jeg ba også opplyst hvilke arbeidsrutiner det var lagt opp til fra ligningskontorets side for å få fastsatt/gitt opplysninger om forskuddstrekket for de pensjonister som falt utenfor den maskinelle overføring av trekkopplysninger, til en slik tid at januarpensjonen kunne utbetales med riktig skattetrekk. Ligningskontoret ble bedt om å opplyse hvorledes det så på en ordning med automatisk tilbakebetaling av eventuelt for meget trukket skatt til de pensjonister som uriktig hadde fått 30 prosent trekk i pensjonen.

Trygdekontoret svarte i brev av 2. februar 1976 at det ville bli innført en ordning med automatisk tilsending av trekkbekreftelse til pensjonistene, og at opplysning om dette ville bli inntatt i meldingen til de pensjonister det manglet trekkopplysninger for.

Ligningskontoret svarte i brev av 5. februar 1976 at det for 1975 etter den maskinelle behandling ikke var fastsatt forskuddstrekk for 1 184 av de pensjonister trygdekontoret hadde bedt Oslo ligningskontor om trekkopplysninger for. Årsaken kunne være at pensjonisten nylig var flyttet til Oslo uten å ha gitt de nødvendige opplysninger til ligningskontoret, at pensjonister som det før ikke var fastsatt trekk for, fylte 67 år under det maskinelle arbeidet m. m. Antall pensjonister som det ikke var fastsatt trekkopplysninger for på grunnlag av den maskinelle behandling, ble etter den manuelle behandling av mangellister redusert fra henholdsvis 1 184 og 806 for 1975 og 1976 til ca. 300. — Ligningskontoret hadde ikke funnet fram til en ordning med automatisk tilbakebetaling av for meget betalt skatt til de pensjonister som uriktig hadde fått trukket 30 prosent skatt.

I brev av 12. april 1976 opplyste trygdekontoret at kontorets EDB-skrevne melding om manglende skattekort ble sendt ut både til pensjonister som er skattepliktige i Oslo, og til pensjonister som er skattepliktige i andre kommuner. For 1975 og 1976 ble meldingen sendt ut til i alt henholdsvis ca. 1 000 og 863 pensjonister, hvorav for 1976 ca. 560 var antatt skattepliktige i andre kommuner enn Oslo.

Antallet pensjonister som er skattepliktige utenfor Oslo og som må tilskrives om manglende skattekort, var ventet å bli vesentlig redusert for inntektsåret 1977 fordi trekkopplysninger fra og med dette år ville bli innhentet direkte fra skattedirektøren.

A hadde i brev av 11. november 1975 foreslått for ombudsmannen å anmode Statens rasjonaliseringsdirektorat om å vurdere Oslo ligningskontors og Oslo trygdekontors dataopplegg og spesielt datautvekslingen mellom disse, og stilte dessuten spørsmål om ombudsmannen ville ta saken opp med departementet. — I brev av 13. mai 1976 til A ble uttalt at jeg etter det foreliggende «ikke (fant) grunn til å ta opp med departementet de to kontorers praksis eller til å foreslå at Statens rasjonaliseringsdirektorat skal se på saken». Jeg viste til følgende momenter:

- a. Under hensyn til det store antall pensjonister som er skattepliktige i Oslo og som får pensjon utbetalt gjennom Oslo trygdekontor, er det et beskjedent antall som ikke får skattetrekket fastsatt i tide for utbetaling av januarpensjonen. At slike forsinkelser forekommer, er selvsagt uheldig, men kan vel vanskelig helt unngås. Jeg viser til at forsinkelsene til dels skyldes omstendigheter ligningskontoret ikke har herredømme over.
- b. Etter det som er opplyst i ligningskontorets brev av 7. mai 1975 til sosialrådmannen, er det bare i enkeltstående tilfelle at 30 prosent trekk har fortsatt utover januar måned.
- c. Antall pensjonister som er skattepliktige utenfor Oslo og som må tilskrives om manglende skattekort, ventes vesentlig redusert fra 1977.
- d. Forholdene er nå lagt bedre til rette for at pensjonister som på grunn av forsinkelser får trukket for meget skatt, kan gjøre bruk av adgangen til å søke om tilbakebetaling av det for meget trukne.
- e. Det er opplyst at Oslo ligningskontor og Oslo trygdekontor samarbeider for å forbedre systemet.»

47.

Særfradrag for skattyter med minsket inntekt på grunn av sykdom.
(Sak 415/76.)

A klaget i brev av 20. april 1976 til ombudsmannen over at han ved ligningen for 1973 ikke var tilstått særfradrag etter landskatteloven av 18. august 1911 (nr. 8) § 77 nr. 4 annet punktum. Han anførte at han på grunn av sykdom måtte gå over i en mindre krevende stilling enn han tidligere hadde hatt, og at han som følge av dette fikk lavere lønn. Han mente derfor å ha krav på særfradrag.

I brev av 19. mai 1976 til A uttalte jeg:

«Etter landskatteloven § 77 nr. 4 annet punktum kan særfradrag innrømmes «skattyter som på grunn av sykdom eller annen

svakhet har varig nedsatt ervervsevne uten å ha krav på særfradrag etter reglene i nr. 3». Ligningskontoret har forelagt saken for skattedirektøren, som i brev av 3. mars 1976 har pekt på at De, selv om De har hatt en inntektsmessig nedgang, fortsatt er i fullt arbeid og tjener forholdsvis godt (kr. 59 552,— i 1974). Skattedirektøren antar at det i slike tilfelle ikke bør gis særfradrag. Skattedirektøren har over telefon opplyst at samme standpunkt har vært tatt i andre tilsvarende saker.

Bestemmelsen i § 77 nr. 4 annet punktum er neppe helt klar, men det er ikke urimelig å forstå den slik at det ikke er tilstrekkelig at inntekten er redusert i forhold til skattyterens tidligere inntektsevne, men at inntekten også absolutt sett må være forholdsvis lav. Jeg viser ellers til at særfradrag etter lovteksten «kan» tilstås. I dette vil ligge at det i en viss utstrekning må skje en vurdering, og ved denne vurdering må det kunne legges vekt på ervervsinntektens størrelse. Jeg finner således at det ikke er tilstrekkelig grunnlag for innvendinger mot ligningsmyndighetenes standpunkt.»

48.

Ligning av bilgodtgjørelse.
(Sak 250/75.)

En avdelingssjef i et privat firma klaget i brev av 17. februar 1975 over ligningen av hans bilgodtgjørelse for 1970—1973. Hans avdeling omfattet et større salgsområde, og han måtte bruke bil forholdsvis mye i tjenesten. I bilskjema som var vedlagt selvangivelsen for hvert år, hadde han gitt opplysninger om total kjørelengde, fordelingen av denne på privat- og tjenestekjøring, mottatt bilgodtgjørelse og utgiftene til bilhold. Ligningsmyndighetene hadde vært år redusert den av ham oppgitte tjenestekjøring og øket privatkjøringen tilsvarende. Således oppga klageren for 1973 å ha kjørt til sammen 15 430 km, herav 13 630 km i tjeneste. Oppebåret bilgodtgjørelse i 1973 var kr. 12 743,—. Ved ligningen ble tjenestekjøringen redusert til 7 390 km. Som følge av dette ble overskuddet på bilgodtgjørelsen satt til kr. 6 609,—, mot av klageren beregnet til kr. 2 730,—.

Klageren hadde ikke ført kjørebok. Han viste imidlertid til at han avla rapport om tjenestekjøringen til sitt firmas hovedkontor, som hadde ført kontroll med og godtatt hans oppgaver, og som også hadde bekreftet tjenestekjøringen overfor ligningskontoret. Ukelister for 1972 og 1973 som klageren hadde ført til bruk for firmaets kontroll, ble lagt fram. Klageren pekte på at en summering av alle postene i ukelistene med bestemt stedsangivelse ga et tall som lå over den av ligningsmyndighetene godkjente tjenestekjøring. Alle disse turene kunne etter det han opplyste, bevises med hotellregninger osv. Klageren hevdet at ligningskontorets fremgangsmåte var i strid med Riksskattestyrets rundskriv nr. 431/

avd. I, der det er anført i avsnitt VI under bokstav c):

«Når firmaets godtgjørelse til funksjonæren for bilholdet er gitt i form av en kilometergodtgjørelse, vil en i større selskaper ofte kunne regne med at det er øvet den nødvendige kontroll fra arbeidsgiverens side. I mindre selskaper må en regne med at selskapet ikke alltid utøver noen kontroll, slik at det oppgitte kilometerantall ikke uten videre kan legges til grunn.»

Klageren viste også til at hans kolleger andre steder i landet hadde fått godkjent av ligningsmyndighetene oppgitt tjenestekjøring, som på tilsvarende måte var bekreftet av firmaet overfor de respektive ligningskontorer.

Klagen ble forelagt for ligningskontoret. Ligningssjefen ga i brev av 12. mars 1975 en orientering om ligningsmyndighetenes behandling av slike saker. Han opplyste at deres kontroll særlig var rettet mot de oppgitte bilutgifter, total utkjørt distanse og fordelingen av denne på privat- og yrkeskjøring. Han anførte at Riksskattestyrets uttalelse om at man må kunne regne med at det blir øvet nødvendig kontroll fra arbeidsgiverens side nok var svært optimistisk. Arbeidsgiverne har heller ikke noen oppfordring til å kontrollere mer enn tjenestekjøringen. Ligningssjefen pekte på at vanligvis blir spørsmålet i disse sakene om skattyterens oppgaver lar det «bli igjen» nok kilometer til å dekke normal privatkjøring. Praksis, iallfall i de større byer, hadde basert seg på en norm for privatkjøring på fra 5 000 km til 8 000—10 000 km varierende etter skattyterens personlige forhold. Ligningssjefen viste også til Riksskattestyrets anbefaling til skattytere som bruker bil i tjeneste og privat, om å føre kjørebok.

I senere brev av 21. mai 1975 fremholdt ligningssjefen om den konkrete sak:

«Etter at overligningsnemnda har avsluttet klagebehandlingen for det enkelte år, er de lokale likningsmyndighetene avskåret fra å ta likningen opp til ny behandling medmindre det påvises åpenlyse feil.

Fylkesskattestyret har imidlertid en viss adgang til å rette likningen etter dette tidspunkt, selvom fylkesskattestyret ikke er noen ordinær klageinstans.

Når det gjelder realiteten i likningen for 1972 og 1973, er jeg nok nødt til å fastslå at jeg personlig ikke ville ha utført likningen slik det er skjedd.

Jeg ville for det første tatt utgangspunkt i at skattyteren ikke har ført nøyaktig kjørebok og derfor må finne seg i at det er lovlig adgang til å anvende skjønn.

Ved dette skjønnet ville jeg tatt utgangspunkt i oppgitt kjøring utenbys. De oppgitte distanser ville blitt vurdert og stort sett godtatt. Det kan reises spørsmål om kjøring til — — — flyplass kan anses som nødvendig yrkeskjøring all den tid det går ordinære fly-

busser dit. Det nevnes ellers at distansen fra ——— til ——— er ca. 35 km.

Den del av kjøringen som bare er betegnet «——— og omegn» ville ikke blitt godtatt med skattyterens tall. Det ville her blitt anvendt skjønn og kjøringen ville bli satt betydelig mindre og med et sideblikk på at det bør bli igjen en rimelig andel for den private kjøringen.»

Jeg forela deretter saken for fylkesskattestyret under henvisning til ligningssjefens uttalelse i brevet av 21. mai 1975.

Fylkesskattestyret behandlet saken i møte 28. november 1975 og uttalte:

«Ligningsmyndighetene har, både for 1972 og 1973, lagt til grunn skattyterens oppgaver over total kjørelenge (tjenestekjøring + privatkjøring). Ved skjønsmessig å øke den oppgitte private kjørelenge er det på denne måte gjort et tilsvarende inngrep i den oppgitte lengde for tjenestekjøringen, som imidlertid i alt vesentlig er bekreftet gjennom oppgaver fra arbeidsgiveren — oppgaver som det i denne sak ikke synes å være skjellig grunn til å betvile riktigheten av.

Ligningsmyndighetenes fremgangsmåte antas å skape en såvidt stor uklarhet om holdbarheten av det foreliggende skjønn at fylkesskattestyret finner grunn til å ta opp begge ligninger til retting etter byskattelovens § 92 pkt. 3.

Ved rettingen finner fylkesskattestyret ikke å kunne legge skattyterens egne oppgaver uendret til grunn. Dette henger sammen med følgende:

Den oppgitte privatkjøring i 1972 og 1973 utgjør henholdsvis 2 930 km og 1 800 km som ligger vesentlig under de normtall en etter alminnelig erfaring må kunne regne med. Når skattyteren påstår såvidt lave private kjørelenger lagt til grunn må det kunne kreves at disse sannsynliggjøres ved nøyaktig ført kjørebok, hvor bl. a. den totale utkjørte distanse etter reglene skal spesifiseres månedlig.

Tross krav fra ligningsmyndighetene har skattyteren imidlertid unnlatt å føre kjørebok.

Fylkesskattestyret vil ved sitt skjønn gå ut fra en privat kjørelenge på 5 000 km for hvert av årene 1972 og 1973. Når privatkjøringen settes såvidt lavt har det sammenheng med at skattyterens tjenestekjøring er såvidt betydelig at den private bruk av bilen i disse 2 år rimeligvis kan antas å ligge noe lavere enn for bileiere i sin alminnelighet.

Som ledd i sitt skjønn finner fylkesskattestyret også å burde øke det oppgitte fradrag i de variable driftsutgifter (bensin og olje), tilsvarende den økede totale kjørelenge som legges til grunn.»

Fylkesskattestyret rettet overskuddet på bilgodtgjørelsen for 1972 til kr. 3 757,— (ved ligningen kr. 6 440,—) og for 1973 til kr. 2 886,— (ved ligningen kr. 6 609,—). Ved avgjørelsen ble den av klageren oppgitte distanse for tjenestekjøring i 1972 og 1973 lagt til grunn, og det ble videre bygd på en privat kjørelenge på 5 000 km hvert år. Ved bereg-

ningene ble bilutgiftene øket tilsvarende økingen i total utkjørt distanse.

Klageren mente fortsatt at hans oppgaver skulle vært lagt til grunn, og viste bl. a. til at total utkjørt distanse kunne kontrolleres ved speedometerkontroll. Antall kilometer oppført som privat kjøring i klagerens bilskjema for 1972 og 1973, var forholdsvis lavt, og fylkesskattestyrets skjønsmessige ansettelse av en privat kjørelenge på 5 000 km for hvert av årene var ikke urimelig høyt. Jeg fant etter dette ikke å kunne reise innvendinger mot det resultat fylkesskattestyret var kommet til.

49.

Fradrag for prosessomkostninger ved ligningen.
(Sak 254/74.)

I selvangivelsen for inntektsåret 1972 førte en småbruker opp til fradrag utgiftsposten «prosessutgifter 7 000,—». Posten ble ved ligningen strøket som ikke fradragsberettiget, og dette ble opprettholdt av ligningsnemnd og overligningsnemnd.

Ved brev av 4. februar 1974 brakte skattyteren saken inn for ombudsmannen. Han anførte i klagen at utgiftene gjaldt reise- og saksomkostninger i en beitesak han hadde hatt for lagmannsretten. I påtegning av 10. april 1974 hevdet ligningssjefen:

«——— Ligningsnemnda har ikke fått seg forelagt saksdokumenter fra lagmannsretten, men med den lokalkjennskap nemnda har til denne saken, er det her ikke tale om å dekke omkostninger til en vanlig beitesak. Etter nemndas vurdering har klageren selv skyld i at denne saken har fått så vidt store dimensjoner, og dette er grunnen til at ligningsnemnda ikke fant å kunne innrømme saksomkostninger til fradrag i inntekt.»

Klageren fastholdt at saken gjaldt erstatning for skade påført hans eiendom av beitende sau og opplyste at ligningssjefen var svoger av saueieren. I brev av 13. november 1974 til ligningskontoret ba jeg om uttalelse til det reiste inhabilitetsspørsmål og uttalte videre:

«Skattesaken er behandlet av ligningsnemnd og overligningsnemnd. Det var de dokumenter som lå til grunn for disse organers vedtak, ombudsmannen i brev av 28. februar 1974 ba utlånt. Når slike dokumenter ikke synes å foreligge, bes det konkret opplyst hvilket faktisk grunnlag vedtakene er truffet på. Så vidt skjønnes gjaldt søksmålet skade sauer hadde gjort på klagerens innmark. En slik skade vil vel ha betydning for årets driftsresultat, og utgifter til en prosess for å innkreve erstatning vil for så vidt kunne være en utgift til inntekts ervervelse. Det bes opplyst hvorledes dette er vurdert.»

Til dette anførte ligningssjefen:

«Under behandlingen i lignings- og overligningsnemnd ble det helt klart, at det

ikke har vært noen nevneverdig skade på sk/y eiendom på grunn av andres sauer, og det har følgelig heller ikke bevirket redusert avling.

Klageren har påført seg selv betydelige utgifter ved rettsak i og med at han ikke ville godta mulktforelegg på grunn av at han drepte naboens sau. Gjerdet plikter jo klageren å holde i stand.

Som svar på habilitetsspørsmålet kan det opplyses at undertegnede som ligningssjef og ordfører og svoger til han som fikk sauen drept, ikke på noen måte kan være inhabil i denne saken.»

Jeg stilte ved brev av 10. april 1975 til ligningssjefen spørsmål om han som forberedende instans hadde skaffet opplysninger om omfanget av skadene på A's eiendom og eventuelt hva slags opplysninger overligningsnemnda her hadde bygd på. Videre ba jeg meddelt på hvilken måte han var besvoret med saueieren og om han overhodet hadde tatt opp habilitetsspørsmålet på grunnlag av svogerskapet.

Ligningssjefen svarte:

«Som sekretær for overligningsnemnda har jeg selvfølgelig på best mulig måte forsøkt å tilrettelegge grunnlaget for overligningsnemndas vedtak. Eventuelle skader på klagerens eiendom av naboens sauer er jo så langt tilbake i tiden at det av den grunn er vanskelig helt konkret å fastslå skadenes omfang. Jeg mener at relativt sett var skadene ubetydelige, og det er ikke disse skadene som representerer fradragsposten ved ligningen. Personlig tror jeg lagmannsrettens prosedyre og domsslutning ville ha vært av stor interesse ved bedømmelse av spørsmålet om det her dreier seg om utgifter til inntekts ervervelse.

Jeg er gift med søster til saksøkerens kone. Inhabilitetsspørsmålet har overhodet ikke vært diskutert i ligningsnemnda.»

Etter det som forelå fant jeg grunn til å forelegge saken for fylkesskattestyret. Jeg ba under henvisning til landskatteloven § 100 opplyst om fylkesskattestyret fant grunn til å se nærmere på ligningsmyndighetenes saksbehandling og den foretatte ligningsfastsettelse.

Ved fylkesskattestyrets kjennelse av 31. mars 1976 ble besluttet at A's ligning skulle tas opp til retting. Det ble antatt at det burde gis fradrag for prosessomkostningene.

50.

Tillegg i lakseskatt ved sen innlevering av fangstopp-gave.

(Sak 325/75.)

Fire yrkeslaksefiskere klaget 4. mars 1975 over at laksestyret ila et tillegg i lakseskatten for 1973 på grunn av for sen innlevering av fangstopp-gave. Klagerne vedgikk at fangstopp-gavene var innsendt etter utløpet av fristen etter § 72 i lov av 6. mars 1964 om laksefisket og innlandsfisket, men anførte at forsinkelsen

skyldtes at de først etter fristens utløp fikk tilsendt skjema for fangstopp-gave.

Laksestyret ble bedt om å opplyse hjemmelen for tilleggsskatt. Laksestyret svarte:

«I henhold til «Lakseloven» § 74 kan et laksestyre utligne lakseskatt, og utligningssummen må ikke overstige 2 %.

De fleste laksestyrene benytter 2 %, mens enkelte noe høyere prosent etter innhentet tilatelse fra Departementet.

— — — laksestyre benytter også 2 %, men «premierer» de fiskere som leverer riktig oppgave til riktig tid med å utligne etter 1,5 %.

Denne fremgangsmåte har — — — laksestyre utlignet lakseskatt etter i mange år. Av laksestyrets ca. 430 «skattytere» blir nesten halvparten lignet etter 2 %.

Det er ellers meget vanskelig for laksestyret å få inn oppgaver. Dette vanskeliggjør laksestyrets arbeide, da påbudt statistikk hverken blir riktig eller ferdig til fastsatt tid.

— — — laksestyre slår opp plakater for å minne fiskerne om tidsfristen og likeledes hvordan skjema kan skaffes. En vil dog bemerke at lakseloven ikke påbyr at oppgaven skal skrives på et spesielt skjema, og langt mindre at laksestyrene er ansvarlig for at fiskerne skaffer seg slike. — — —»

Jeg forela saken for Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk. Dette oversendte saken til Miljøverndepartementet med følgende bemerkninger:

«Tar man § 74 på ordet synes det som laksestyret står fritt med valget av utligningsprosent på den enkelte bare det samlede beløp ikke overstiger 2 % av den samlede bruttoinntekt for distriktet. Dette kan ikke antas å ha vært meningen med bestemmelsen, og så vidt vites heller ikke vært praktisert. Det er 2 % satsen som maks. skal nyttes med mindre departementets samtykke foreligger til å benytte høyere sats. Ellers er det bare i de tilfelle minstesatsen kommer til anvendelse — kr. 5,— at 2 % satsen kan overskrides for den enkelte. Da lakseskatten er diskresjonær (m. a. o. at det ikke er noe påbud om at lakseskatt under enhver omstendighet skal utlignes), antar en at laksestyret vil kunne benytte en lavere presentsats enn 2 %, f. eks. 1,5 % som i denne sak. Men meningen med loven antar en også her må være at samme sats benyttes for alle. I den konkrete sak må en kunne si at den valgte presentsats er 1,5 %. Denne må da benyttes for alle de enkelte fiskere. Den øvrige halve prosent har derfor her delvis overtatt den funksjon skjønsligningen iflg. loven skal ha, og dette antas ikke å være tillatt.»

Departementet uttalte:

«Hva angår forståelsen av lakselovens § 74 kan vi i det vesentligste slutte oss til det som er uttalt fra direktoratets side. En antar at § 74 må forstås derhen at lakseskatten skal utlignes med samme presentsats for alle de skattepliktige innen samme distrikt, jfr. H. Nærstad's kommentarer til lakse- og innlandsfiske-loven, s. 257, note 1, 3. avsnitt til § 74.

Vi vil imidlertid peke på at dette ikke på

noen måte er klart uttrykt i lovteksten og at — — — Laksestyres handlemåte — sett på bakgrunn av de problemer det er med å få inn lakseskatten — derfor er svært forståelig.»

I brev av 4. september 1975 til laksestyret sluttet jeg meg til den forståelse av § 74 i loven om laksefisket og innlandsfisket som direktoratet og departementet hadde lagt til grunn. Jeg fremholdt at kravet om tillegg i lakseskatten for fiskere som ikke hadde levert korrekt og rettidig fangstoppgave, ikke burde fastholdes.

Laksestyret vedtok på årsmøte 26. januar 1976 å tilbakebetale tillegget.

51.

Saksbehandling ved illeggelse av parkeringsgebyr.
(Sak 7/76.)

Parkeringssekskapet i X kommune sendte 7. april 1975 til klageren A en blankett for «Varsel om forhøyelse og inndrivning av gebyr for parkeringsovertredelse». I blanketten het det innledningsvis:

«Som følge av at Deres kjøretøy har vært parkert/stanset slik det fremgår av vedlagte meldingsgjennpart, er De blitt pålagt å betale kr. 50,— i gebyr.»

I blanketten var gjort oppmerksom på at det kunne klages over gebyrileggelsen til forhørsretten.

A anførte i brev av 14. april 1975 til parkeringsselskapet:

«Eg kan ikkje sjå å ha fått nokon meldingsgjennpart og reknar med at det her må liggja føre eit mistak, og eg returnerar med dette det eg har mottatt.»

Parkeringssekskapet skrev deretter til A:

«Som De ser av vedlagte fotostat har De fått gebyr etter vegtrafikklovens trafikkregler § 17, punkt i—a, parkert i gatekryss. Forøvrig henviser vi til samme lov om gebyr for visse parkeringsovertredelser, § 2 og § 3, illeggelse av gebyr.»

A svarte:

«Det er meg ukjent at eg 4.10.74 skal ha parkert i eit gatekryss i — — — gt. i X, og av den grunn kan eg heller ikkje godta å måtte betala noko gebyr.»

I senere brev av 28. april 1975 fremholdt parkeringsselskapet bl. a.:

«Gebyret er festet til frontruten under vindusviskeren på vanlig måte, og skulle dette ha kommet bort henviser vi til vegtrafikklovens forskrifter om gebyr § 3, illeggelse av gebyr, hvor det bl. a. står: «Er gebyret ikke betalt innen en uke etter illeggelsen forhøyes det med femti prosent uten hensyn til hva som er årsaken til at det ikke er blitt betalt.» (understreket av oss)»

A klaget i brev av 24. desember 1975 til ombudsmannen, etter at det i mellomtiden hadde vært en del ytterligere korrespondanse mellom parkeringsselskapet og ham om gebyret. Han anførte i klagen:

«Eg har nå fått melding frå lensmannen om at han har mottatt eit påkrav på meg. Gebyret, som frå først av var på kr. 50.—, er nå kommet opp i kr. 155.—.

Eg reagerar sterkt på dette og ville setja pris på sivilombudsmannen si vurdering av følgjande spørsmål:

Er det verkeleg kome så langt i samfunnet vårt at ein etat er utstyrt med fullmakt til å påleggja folk bøter ved å påstå at for ½ år sidan parkerte du feil. Er motparten verkeleg stilt heilt forsvarslaus ovafor eit parkeringsselskap. Eg er sjøl overtydd om at eg ikkje har parkert i noko gatekryss, men utan bilde kan ingen av partane eit ½ år etterpå føra prov for noko som helst.

Eg er innstilt på å la rettsapparatet avgjera spørsmålet, men dersom det er slik at eit parkeringsselskap er utstyrt med fullmakt til å påleggja bilistar bøter til tider som gjer motparten heilt forsvarslaus, er vel resultatet gitt i førevegen.»

Avgjørelser som ved klage kan innbringes for domstolene, er unntatt fra ombudsmanens arbeidsområde. Jeg kunne derfor ikke ta opp til behandling spørsmålet om gebyrileggelsen var berettiget. I brev av 19. januar 1976 til parkeringsselskapet pekte jeg derimot på at A i sitt brev av 24. april 1975 anførte at han var ukjent med at han hadde parkert feil. Han måtte forstås slik at han ikke hadde mottatt den melding om gebyr som skulle festes til bilvinduet, og at han bestred at han hadde parkert feil. Jeg fremholdt overfor parkeringsselskapet at selskapet på bakgrunn av A's brev vel burde ha orientert A om adgangen til å få saken prøvet av forhørsretten. Videre reiste jeg spørsmålet om ikke parkeringsselskapet uten videre burde ha behandlet hans brev av 24. april 1975 som klage til forhørsretten. Parkeringssekskapet svarte i brev av 22. januar 1976:

«Vi kan ikke være enig i at A's innsigelser var grunnlag for å føre saken for X Forhørsrett.

Tiltross for at han har fått fotokopi av gebyret hvor det tydelig er oppmerket hvor bilen har stått protesterer han, men samtidig benekter han ikke å ha vært i X. Derfor svarer vi i brev av 28. april med å beskrive hvor i X forseelsen ble begått, bilens reg. merke, fabrikkmerke og farge, samt refererer til Trafikkreglene. (Han imøtegår intet av dette.)

Vi har henvist til Forhørsrettens kjennelse av tidligere sak om fortolkningen. Vårt inntrykk av saken er at A ikke vil betale, men kan på ingen måte bestride de kjennsgjerninger vi har kommet frem med.

Vedlagt følger et eksemplar av varsel om forhøyelse og inndrivning av gebyr sendt

7.4.75 som han har mottatt, og vi henviser til teksten i spalte 2 hvor dette med adgang til å klage tydelig står anført.»

I avsluttende brev av 18. mai 1976 til parkeringsselskapet uttalte jeg:

«Den som blir ilagt gebyr har etter vegtrafikkloven § 31 a rett til å klage til forhørsretten. Etter det som foreligger har ikke parkeringsselskapet gitt A underretning om klageadgangen til forhørsretten utover det som fremgikk av den blankett som ble sendt ham 7. april 1975, men som han sendte tilbake, da han gikk ut fra at det forelå en misforståelse. I sine brev av 6. og 16. mai 1975 nevner parkeringsselskapet ikke klageadgangen, men gir uttrykk for at saken må sendes kjenneren «til inkasso» eller «for videre forføyning» om A ikke betaler. Når A i brevet av 24. april 1975 anførte at han ikke kunne godta å betale gebyret fordi han mente at han ikke hadde feilparkert, burde parkeringsselskapet enten ha behandlet brevet som en klage til forhørsretten, eller, om det ble ansett uklart om brevet var å oppfatte på denne måten, gjort ham uttrykkelig oppmerksom på klageadgangen og spurt om han ønsket å benytte seg av denne. Parkeringselskapet anfører i brev av 22. januar 1976:

«Så travelt opptatt Retten er, tror vi det ville ende med forferdelse om vi bare skulle ekspedere alle som i første omgang ikke godtok et gebyr til Retten. — — —»

Jeg finner i denne forbindelse grunn til å presisere at retten til klage til forhørsretten er lovhjemlet og ubetinget, og at det ikke er parkeringsselskapets sak å vurdere hvor vel begrunnet de fremsatte klager er.

Det er oppyst at det forhold som A ble ilagt gebyr for, fant sted 4. oktober 1974. Melding om forhøyelse og inndrivning av gebyret er imidlertid så vidt skjønnes først sendt 7. april 1975, dvs. et halvt år etter at feilparkeringen skal ha funnet sted. — Det må antas at det fra tid til annen forekommer tilfelle hvor melding om gebyr som festes til en bils front-rute kommer bort, noe som kan synes å ha skjedd i nærværende sak. Det er da uheldig, bl. a. på grunn av bevisføringsvanskeligheter i en eventuell senere forhørsrettssak, at bilførereren/eieren i tilfelle først et halvt år senere blir klar over at gebyr er ilagt.»

I brev samme dag til A skrev jeg at dersom han fortsatt mente at hans bil ikke var feilparkert, og han nå ville ha saken inn for retten, burde han gjøre dette uttrykkelig klart overfor parkeringsselskapet, hvortil en klage skal sendes.

A meddelte i brev av 25. mai 1976 at han allerede før han mottok nevnte brev fra ombudsmannen, hadde klaget til forhørsretten. — I kjennelse av 9. april 1976 opphevet forhørsretten gebyrileggelsen.

52.

Ettergivelse av tilleggsavgift til parkeringsavgift.
(Sak 431/76.)

A ble av kommunen pålagt tilleggsavgift fordi hans bil var parkert ved parkometer uten at parkeringsavgift var betalt. Kommunen ville ikke ettergi avgiften, og A klaget 21. april 1976 til ombudsmannen.

Spørsmålet om det rettslig var adgang til å pålegge tilleggsavgift, kunne ved klage bringes inn for namsretten. Ombudsmannen kunne derfor ikke ta stilling til dette spørsmål, jfr. § 4 første ledd bokstav b) i ombudsmannsloven av 22. juni 1962 (nr. 8). — Derimot tok jeg opp med kommunen behandlingen av spørsmålet om ettergivelse av avgiften.

Samferdselsdepartementet har 28. mars 1967 gitt forskrifter om avgiftsparkering (regler om parkering av motorvogn på offentlig veg, gate og plass mot betaling av avgift). Forskriftene § 5 første ledd første punktum lyder:

«Er det oppsatt parkometer for hver enkelt motorvogn, skal føreren like etter at vognen er stilt på plass legge på den eller de mynter som står angitt og sette parkometeret i gang i samsvar med bruksanvisningen.»

Overtredelse av § 5 medfører etter forskriftene § 7 tilleggsavgift. Etter forskriftene § 9 første ledd kan formannskapet eller den det gir fullmakt, ettergi ilagt tilleggsavgift «dersom særlige grunner taler for det».

A hadde anført i brev av 3. februar 1976 til kommunen:

«Jeg sto med pengene i hånden for å betale på parkometeret mens vekten fylte ut bilnummeret mitt på anmerkningen.

Han påsto at jeg hadde forsømt meg fordi jeg hentet vekslpengen i Narvesenkiosken ca 10 m fra parkeringsstedet.

Jeg godtar ikke anmerkningen og ber Dem behandle saken deretter.»

Kommunen svarte i brev av 10. februar 1976:

«Deres søknad av 3.2.1976 om ettergivelse av parkometeranmerkning (tilleggsavgift) er, etter fullmakt, vurdert ved Teknisk avdeling.

Etter å ha innhentet rapport fra parkometervakten finner en ikke grunnlaget for ettergivelse er tilstede og fastholder derfor tilleggsavgiften.»

Parkeringsvakten hadde opplyst:

«Undertegnede parkeringsbetjent kom patruljerende ned gaten, da jeg kom fram til en bil som stod parkert på et parkometer med rødt flagg oppe (avgift ikke betalt). Jeg begynte utfyllingen av blanketten for overtredelse av vegtrafikkloven's bestemmelser. Da plutselig kommer det en mann bort til meg og sier at han hadde bare vært borte i kiosken for å veksle. Jeg sa at jeg kan ikke gjøre noe med det, så lenge anmerkning var påbegynt utfylling for overtredelsen. Da han hørte det,

tok han fra meg blyanten og sa at det var bare å sette et kryss over. Etterpå fortsatte jeg videre ned gaten, da kom vedkommende etter meg og forlangte mitt navn. Jeg henviste ham istedet til parkeringskontoret for evt. klage.»

Jeg reiste overfor kommunen spørsmål om det etter A's forklaring kunne antas å foreligge «særlige grunner» for å ettergi avgiften, jfr. forskriftene § 9. I denne forbindelse ba jeg opplyst hvilke forhold kommunen generelt mente måtte være til stede for at tilleggsavgiften skulle kunne ettergis. Fra kommunen ble svart:

«Utgangspunktet for kommunens vurdering av slike saker er avgiftsparkeringsbestemmelsernes § 5 der det fremgår at føreren av en motorvogn plikter å betale avgiften like etter at bilen er stilt på parkeringsplassen.

I praksis blir selvsagt ikke bestemmelsens ordlyd fulgt slavisk. Dersom parkeringsvaktene, før han tar til med å skrive ut tilleggsavgiften, på en eller annen måte blir gjort oppmerksom på at manglende betaling av parkeringsavgiften skyldes at føreren er gått for å veksle til seg gangbar parkeringsmynt, vil parkeringsvaktene gi vedkommende en rimelig frist til å ordne dette. Vanligvis kan en slik melding gis enten ved at bilføreren setter en lapp i vinduet, eller vedkommende eller en annen gir parkeringsvaktene beskjed om at en er gått for å veksle penger. Dersom bilføreren kommer tilbake og betaler avgiften innen den tid parkeringsvaktene finner rimelig, vil tilleggsavgift ikke bli utskrevet.

Det er opp til parkeringsvaktene å vurdere hvilken frist en bilfører skal gis for å skaffe seg parkeringsmynter, men det sier seg selv at denne fristen bør være kort, da det vil føre til uholdbare tilstander for parkeringsvaktene og etter min mening også være klart i strid med parkeringsbestemmelsene dersom manglende parkeringsmynter skal gi en bilfører anledning til å parkere uten å betale avgift i et så langt tidsrom at vedkommende rekker å utføre kortere ærender. Det er ingen fremmed situasjon for parkeringsvaktene at bilførerne kommer med hendene fulle av pakker og påstår at de har kun vært for å veksle til seg parkeringsmynter.

Dersom bilføreren ikke gir parkeringsvaktene noen signal om at vedkommende er gått for å veksle, vil parkeringsvaktene på vanlig måte ta til med å utferdige parkeringsanmerking. Av hensyn til kontrollen, men også av hensyn til parkeringsvaktene selv, er det gitt beskjed om at det ikke er adgang til å makuere en blankett som er påbegynt utskrevet. Dersom parkeringsvaktene får kontakt med bilføreren før blanketten er ferdig utskrevet, skal parkeringsvaktene fullføre dette og ved eventuell uoverensstemmelse mellom ham og bilføreren, skal sistnevnte henvises til vakt-sjefen.

Til Deres generelle spørsmål om hva som skal foreligge for at en utskrevet tilleggsavgift etter kommunens mening skal kunne ettergis, skal en få opplyse at f. eks. påviselig teknisk feil ved parkeringsapparatene samt sykdom og assistanse ved sykdom, har vært forhold som har ført til frafallelse av ilagt tilleggsavgift. Forøvrig er det kommunens oppfatning

at søknader om ettergivelse av tilleggsavgift må undergis en konkret vurdering og at det således også kan være andre forhold som i bestemte tilfeller kan gi grunnlag for å ettergi tilleggsavgift.»

Om A's sak uttalte kommunen:

«I nærværende sak ble det etter at brev av 3.2.1976 var mottatt fra klageren, innhentet rapport fra vedkommende vaktmann. På grunnlag av de opplysninger som fremkom i rapporten, fant saksbehandleren ikke grunnlag for å kunne frafalle avgiften. Klageren ble underrettet om dette i brev av 10.2.1975.»

I avsluttende brev av 18. august 1976 skrev jeg slik til klageren:

«Utgangspunktet for skjønnnet må — som kommunens tekniske avdeling har understreket — være at parkometeret straks skal forsynes med nødvendig mynt, jfr. forskriftenes «like etter». Unntak gjøres etter det opplyste når det på tilfredsstillende måte er signalisert overfor parkeringsvaktene at bilføreren er fraværende for å skaffe gangbar mynt. Noe slikt signal ble ikke gitt her. På bakgrunn av foranstående kan jeg ikke se at det er «klart urimelig» (jfr. § 10 annet ledd tredje punktum i lov av 22. juni 1962 (nr. 8) om Stortingets ombudsmann for forvaltningen) når vedkommende myndighet i Deres tilfelle er kommet til at det ikke foreligger «særlige grunner» for å ettergi ilagt tilleggsavgift.»

53.

Valgbarhet til formannskapet for kontorsjef ved kommunal bedrift.
(Sak 166/76.)

Kontorsjefen ved en kommunes skogsbedrift klaget i brev av 10. januar 1976 over fylkesmannens og Kommunaldepartementets standpunkt hvoretter han ikke kunne velges til medlem av formannskapet så lenge han i kontorsjefstillingen hadde det løpende arbeid med regnskap og kasse for skogsbedriften. Fylkesmannen og departementet hadde bygd på bestemmelsen i § 6 annet ledd i kommuneloven av 12. november 1954 (nr. 1), der det er fastsatt:

«Personer som har regnskap å avlegge til kommunen, kan ikke velges til formenn.»

Kontorsjefen hevdet at fylkesmannen og departementet tok feil fordi det er disponenten for kommunens skogsbedrift, ikke kontorsjefen, som har regnskap å avlegge overfor kommunen. Det kunne, hevdet han, ikke være to som har ansvaret for regnskapsavleggelsen. Han viste til en bestemmelse i disponentens instruks om at denne skal føre regnskap vedrørende skogsdriften, og til følgende uttalelse fra skogstyret om ansvarsforholdet ved virksomheten:

«Disponenten for — — — KOMMUNESKOGGER har ansvaret for å fremlegge regnskap for hele virksomheten overfor skogstyre/kommunestyre (jfr. normalinstruks for kommuneskogbestyrere § 3 pkt. 4).

Som en praktisk arbeidsordning er det kontorsjefen, som ved hjelp av bl. a. to kontorfullmektiger, har det løpende arbeid med regnskap og kasse, under disponentens ansvar.»

Jeg la saken fram for Kommunaldepartementet for å få en orientering om hva departementets standpunkt nærmere bygde på. Departementet anførte i brev av 16. mars 1976:

«Departementet har funnet denne saka tvilssom. Ved avgjørelsen har en lagt vekt på at kontorsjefen har det løpende arbeid med regnskap og kasse, og at dette etter tidligere praksis er et sterkt moment for at han har regnskap å avlegge. Departementets praksis angående tolkning av § 6 annet ledd er det gjort rede for i note 2 til § 6 i «Kommuneloven med kommentar» av Helge Hammer. En vil spesielt vise til en uttalelse av Justisdepartementet, Lovavdelingen 30. mars 1971, om at det er den løpende regnskapsføringa som bør være avgjørende. — — —»

I brev av 20. mai 1976 fremholdt departementet for øvrig:

«Etter det som er opplyst om disponentens faktiske befattning med regnskapet for kommuneskogene, jfr. bl. a. disponentens brev 24. november 1975, antar departementet at disponenten ikke har regnskap å avlegge til kommunen i forhold til kommunelovens § 6 annet ledd. En bygger dette standpunkt bl. a. på Justisdepartementets uttalelse 30. mars 1971, som ligger ved.»

Justisdepartementet anførte i nevnte uttalelse av 30. mars 1971:

«Det er uklart hva som ligger i uttrykket «avlegge regnskap» i kommunestyrelovens § 6 annet ledd. Uttrykket «regnskap» kan omfatte dels den løpende bokføring og det som står i forbindelse med denne, dels årsregnskapet.

Det ser ut til at en i forbindelse med anvendelsen av § 6 annet ledd særlig har tenkt på den løpende regnskapsføring. I denne sammenheng kan pekes på at det ikke er blitt ansett å være i strid med bestemmelsen at medlemmer av formannskapet er medlemmer av styret. Denne praksis bør nok bli avgjørende for tolkningen.»

I avsluttende brev av 7. september 1976 til klageren uttalte jeg:

«Bestemmelsen i kommuneloven § 6 annet ledd rammer ikke alle som på en eller annen måte er beskjeftiget med regnskap for et kommunalt foretak, men bare de som har regnskap «å avlegge» til kommunen. Hvorledes dette uttrykket skal forstås, er noe uklart, og det har også ved praktiseringen av bestemmelsen vært tvil for en rekke stillingers vedkommende. I forarbeidene til tilsvarende bestemmelse i kommuneloven fra 1921 er anført (s. 16 annen

sp. (under «Til § 7.») i innstilling I fra formannskapslovkomiteén, bilag til Ot. prp. nr. 30 (1921)):

«Når det uttales, at enhver «som har regnskap å avlegge til kommunen» ikke kan være medlem av herredsrådet, rammer bestemmelsen ikke bare kommunens fastlønnede kasserer og regnskapsfører, men enhver som med eller uten lønn kan siges å være regnskapsfører for nogen av kommunens forvaltningsgrener.»

Etter ordlyden i kommuneloven § 6 annet ledd kunne det i et tilfelle som Deres være nærliggende å bygge på ansvaret for fremleggelsen av årsregnskapet. Kommunaldepartementet har imidlertid, så vidt skjønnes, ved praktiseringen av bestemmelsen særlig lagt vekt på den løpende regnskapsføring. I — — — kommuneskoger har De det løpende arbeid med regnskap og kasse, og dette er bakgrunnen for at De ikke er ansett valgbar til formannskapet. Som en konsekvens av dette, har departementet antatt at disponenten ikke kan sies å ha regnskap å avlegge overfor kommunen i relasjon til bestemmelsen, selv om han ifølge sin instruks er ansvarlig for regnskapene. Selv om spørsmålet må anses tvilssomt, finner jeg ikke å kunne fastslå at fylkesmannens og departementets anvendelse av kommuneloven § 6 annet ledd i Deres sak ikke er holdbar. Avgjørelsen i Deres sak synes å være i samsvar med departementets praksis i lignende saker, — — —»

54.

Inhabilitetsspørsmål for medlem av kommunal byggekomité.
(Sak 633/75.)

A klaget i brev av 12. mai 1975 til ombudsmannen over det kommunale havnevesens behandling av sak om et servicebygg i havnen.

Havnevesenet hadde opprinnelig til hensikt å bygge og drive servicebygget selv og nedsatte en komité til å forestå finansieringen og driften. Dette opplegg ble senere endret slik at man i stedet gikk inn for å leie ut den aktuelle tomt til private som hadde tilstrekkelig kapital til å finansiere og drive bygget. Den komité som havnestyret hadde nedsatt til å ordne med byggesaken, inngikk deretter kontrakt med B om leie av tomten. B førte så opp servicebygget hvor han bl. a. lot innrede et gatekjøkken.

A reiste i klagen spørsmål om ikke et av de oppnevnte komitémedlemmer, C, måtte anses inhabil. A anførte at C var disponent og hovedaksjonær i firmaet — — — Elektriske A/S, som hadde levert utstyr for ca. kr. 200 000,— til B's gatekjøkken.

Jeg forela spørsmålet om C's habilitet for havnestyret som uttalte i brev av 1. september 1975:

«Det fremgår av A's skriv at der skal være levert utstyr til kjøkkenet for ca. kr. 200 000,— fra firmaet — — — Elektriske A/S.

En har i den forbindelse vært i kontakt med C, og kan opplyse følgende: C ble oppnevnt som medlem av angjeldende utvalg i havnestyremøte den 4. juni. På det tidspunkt var der ikke foretatt forhandlinger eller inngått avtale med B som kunne rokke ved C's inhabilitet.

Som følge av utvalgets arbeid ble kontrakt inngått med B den 1. august 1974, og det ble i henhold til denne kontrakt opp til B å gjenomføre sitt byggeprosjekt.

Først ca. halvannen måned senere, den 10. september 1974 ble tilbud fremsatt av firma — — Elektriske A/S overfor B's Gatekjøkken, og den 25. september 1974 ble der sendt ordrebekreftelse.

På dette tidspunkt var i realiteten C's oppdrag i byggekomitéen fullført, jfr. kontraktsinngåelsen den 1. august 1975 og C's firma måtte således stå fritt til å inngi tilbud akkurat som hvem som helst ellers som måtte kunne konkurrere på dette felt.

Det kan for øvrig opplyses at vareleveransene beløper seg til kr. 109 496,— + moms — et tall av adskillig lavere omfang enn det som er nevnt av A og som har vært gjengitt i avisene.»

Etter det opplyste ble leieavtalen inngått 1. august 1974. Det forelå ikke noe som viste at det på denne tid hadde vært forhandlet mellom B og C om leveranse til gatekjøkkenet eller at B hadde stilt C i utsikt at denne kunne få leveransen. Jeg fant derfor ikke at det var grunnlag for å fastslå at det forelå inhabilitet ved avgjørelsen.

I avsluttende brev til havnevesenet skrev jeg:

«Jeg er imidlertid ikke enig i at C deretter måtte «stå fritt til å inngi tilbud akkurat som hvem som helst ellers». At C først som medlem av et kommunalt utvalg er med på å overlate leieretten til B og deretter får leveringer av utstyr til bygget, vil — med rette eller urette — kunne skape det inntrykk at det har vært en forbindelse mellom disse forhold. Dette er en situasjon som bør unngås.»

55.

Offentlighet i forvaltningen — notater til fylkesskolestyret fra fylkesskolesjefen.

(Sak 551/76.)

En avis klaget i brev av 24. mai 1976 over at notater utarbeidet av bl. a. fylkesskolesjefen til fylkesskolestyret i en bestemt sak var unntatt fra offentlighet. Avisen hadde på forhånd klaget til Kirke- og undervisningsdepartementet, men klagen dit førte ikke fram.

Av uttalelse fra fylkesskolesjefen i forbindelse med klagesaken for departementet fremgikk at notatene gjaldt tilbud til fylket om overtagelse av en skole. Om bakgrunnen for at saken ble lagt fram for fylkesskolestyret opplyste fylkesskolesjefen:

«Dokumentene ble framlagt på denne måten etter ønske fra fylkesskolestyret fordi en tok sikte på en foreløpig behandling. Denne fore-

løpige behandlingen skulle gi administrasjonen synspunkter og retningslinjer for det videre arbeide.

Fylkesskolestyret fattet slikt enstemmig vedtak:

«Administrasjonen bes arbeide videre med saken.»

Kirke- og undervisningsdepartementet uttalte i klageavgjørelsen:

«Departementet legger til grunn at det er fylkesskolestyret som er det offentlige forvaltningsorgan. Som daglig leder av fylkesskolestyrets kontor er fylkesskolesjefen en del av dette forvaltningsorganet. I praksis vil dette innebære at fylkesskolesjefens saksframlegg til fylkesskolestyret vil kunne unntas fra offentlighet med hjemmel i offentlighetslovens § 5 nr. 1.

Vi er kjent med at en del fylkesskolestyrer gir offentligheten dokumentinnsikt i større grad enn det som kan kreves etter offentlighetsloven. I praksis gjøres dette ved at fylkesskolesjefens innstillinger til fylkesskolestyret gjøres tilgjengelige for pressen med unntak for saker som berører enkeltes personlige forhold, forslag til fylkesbudsjett o.l. Departementet har ikke hatt merknader til en slik praksis, som for øvrig er i samsvar med de intensjoner som kom til uttrykk under behandlingen av loven i Stortinget.

Departementet deler ikke avisens oppfatning at den service som fylkesskolestyret her yter offentligheten, gir grunnlag for et rettskrav om utvidede rettigheter i forhold til det som kan kreves med hjemmel i offentlighetsloven. Når det er saklig grunn til det, kan fylkesskolestyret når som helst legge bestemmelsene i offentlighetsloven til grunn og unnta fylkesskolesjefens saksframlegg fra offentlighet. Med utgangspunkt i en redegjørelse i saken fra fylkesskolestyret av 12. mai 1976, er det etter departementets vurdering saklig grunnlag for å bryte praksis og unnta fylkesskolesjefens saksframlegg i den konkrete sak.»

Avisen bestred ikke at det dreide seg om dokumenter som er unntatt fra offentlighet etter bestemmelsen i offentlighetsloven av 19. juni 1970 nr. 69 § 5 nr. 1 som lyder slik:

«Unntatt fra offentlighet er:

Forslag, utkast, betenkninger og andre liknende arbeidsdokumenter, utredninger eller rapporter som det offentlige organ selv utarbeider eller uten lovbestemt plikt innhenter til bruk for sin interne behandling av en sak.»

Avisen viste imidlertid til at fylkesskolestyret i vid utstrekning praktiserer mer-offentlighet og anførte at unntaksbestemmelsen i offentlighetsloven § 5 nr. 1 må anses «suspendert» ved fylkesskolestyrets praksis. Avisen mente at fylkesskolestyret da ikke i enkeltsaker kunne falle tilbake på lovbestemmelsens mer vidtgående unntaksordning. Den hevdet at unntak fra offentlighet i tilfelle burde knyttes bare til dokumentets innhold

og de bestemmelser i offentlighetsloven som regulerer dette.

I brev av 23. juni 1976 til avisen uttalte jeg:

«Som departementet har pekt på i klageavgjørelsen, er det i forarbeidene til offentlighetsloven gitt uttrykk for ønskeligheten av at det blir lagt opp til offentlighet i størst mulig utstrekning. Dette innebærer at offentlighetslovens unntaksbestemmelser bare bør anvendes når det er behov for det. Dersom dette gjennomføres i praksis, vil forholdet kunne bli at det er en eller flere unntaksbestemmelser som et forvaltningsorgan bare sjelden finner grunn til å anvende. Jeg finner det klart at dette ikke vil avskjære forvaltningsorganet fra å anvende bestemmelsen dersom det i et enkeltstående tilfelle finnes å være grunn til det.

At fylkesskolestyret vanligvis ikke finner det nødvendig å unnta fylkesskolesjefens innstillinger fra offentlighet etter regelen for interne saksdokumenter, kan således ikke avskjære fylkesskolestyret fra å berøpe offentlighetsloven § 5 nr. 1 når det i en bestemt sak er behov for å behandle en innstilling som et internt arbeidsdokument. I foreliggende sak fremgår det av fylkesskolesjefens brev av 12. mai 1976 at det ble tatt sikte på en foreløpig behandling i fylkesskolestyret fordi administrasjonen trengte retningslinjer for det videre arbeid med saken. På denne bakgrunn finner jeg ikke å kunne reise innvendinger mot at dokumentene ikke ble undergitt offentlighet.»

56.

Opplysning til pressen om privatpersoners økonomiske forhold.
(Sak 348/76.)

A klaget til ombudsmannen over at en kommune hadde gjort tilgjengelig for pressen to brev fra ham til kommunen.

I det første brevet som var av februar 1976, opplyste A at han hadde foretatt avsetning etter «Lov til fremme for distriktsutbygging» og ba kommunen om opplysninger om seriøse bedrifter i kommunen med kapitalbehov. Etter at dette brevet var omtalt i pressen, skrev A i mars 1976 et nytt brev til teknisk rådmann og beklaget seg over at det første brevet, som etter hans mening inneholdt opplysninger om personlige forhold, var offentliggjort. På bakgrunn av at også det andre brevet ble omtalt i pressen, anførte A i klagen til ombudsmannen:

«Min mening er at kommunen har handlet i strid med Offentlighetsloven, især ser jeg alvorlig på den siste henvendelse til avisen, som jeg oppfatter som en klar hensikt bevisst å skade meg offentlig. Mitt brev av 12. mars var jo et personlig brev til teknisk rådmann.»

I brev av 23. mars 1976 til A beklaget kommunen at brevet av februar 1976 ikke var blitt holdt tilbake fra pressen, men fastholdt samtidig at den ikke hadde opptrådt i strid med offentlighetsloven.

I avsluttende brev av 3. juni 1976 til A uttalte jeg:

«Etter lov av 19. juni 1970 nr. 69 om offentlighet i forvaltningen (offentlighetsloven) er forvaltningens saksdokumenter som utgangspunkt offentlige, og pressen og også interesserte privatpersoner vil ha adgang til å gjøre seg kjent med enhver henvendelse til stat eller kommune som ikke omfattes av de unntak offentlighetsloven gjør fra prinsippet om offentlighet. Loven § 6 nr. 3 unntar fra offentlighet «dokumenter som angår eller berører den enkeltes personlige forhold av enhver art, med mindre vedkommende samtykker i at slike dokumenter gjøres kjent».

Brevet av 4. februar 1976 inneholdt en opplysning om at De hadde foretatt avsetning etter lov av 19. juni 1969 nr. 72 om særlige skatteregler til fremme av distriktsutbygging. Det er mulig at denne opplysning om Deres økonomiske anliggender burde ha vært ansett som en opplysning om Deres personlige forhold og brevet derfor ha vært ansett som unntatt fra offentlighet. Som anført av rådmannen var imidlertid opplysningene holdt i generelle vendinger, og spørsmålet er derfor neppe helt klart. Rådmannen bemerker at han, om han hadde vært til stede, nok ville ha holdt brevet tilbake. Jeg er enig i at dette nok ville ha vært det riktige i et slikt tilfelle, men finner ikke at det foreligger en klar feil. Jeg tilføyer at De når De ønsket at brevet skulle være unntatt fra offentlighet, burde ha gitt det påtegning om dette.

Deres brev av 12. mars 1976 til kommunen inneholder ikke opplysninger som offentlighetsloven unntar fra offentlighet.»

57.

Offentlighetsloven og dokumenter i sak for ombudsmannen.
(Sak 4 E/72.)

Ombudsmannen skrev 1. februar 1972 slik til samtlige departementer:

«Offentlighetsloven av 19. juni 1970 nr. 69 gjelder ikke for ombudsmannens virksomhet. Ombudsmannens adgang til å gjøre offentligheten kjent med de saker som behandles her, må derfor avgjøres ut fra ombudsmannsloven av 22. juni 1962 (nr. 8) og Stortingets instruks av 8. juni 1968 for ombudsmannen. Ombudsmannen følger nå den praksis å gi Norsk Telegrambyrå og eventuelle interesserte presseorganer adgang til innsyn i klagesaker som er avsluttet etter realitetsvurdering.

Det er ikke i offentlighetsloven eller i medhold av denne gitt særregler om forvaltningens praktisering av offentlighetsloven i klagesaker som forelegges dem av ombudsmannen. For å få bedre oversikt over om det kan være grunn til å ta dette spørsmålet opp herfra, er det ønskelig å få opplyst hvordan klagesaker som forelegges departementet av ombudsmannen behandles i relasjon til offentlighetsloven. Det er av interesse å få vite både hvilke opplysninger som gis i de offentlig tilgjengelige journaler og i hvilken utstrekning pressen eller andre interesserte får se ombudsmannens brev med vedlegg.»

På grunnlag av de innkomne svar tok ombudsmannen saken opp med Justisdepartementet 6. oktober 1972 og fremholdt:

«Undersøkelsen viser at de fleste departementer ikke undergir henvendelser herfra noen særbehandling i relasjon til offentlighetsloven, men som utgangspunkt anser ombudsmannens brev med bilag for offentlige, jfr. offentlighetsloven § 3. På grunn av den særlige karakter ombudsmannssaker ofte har, vil det imidlertid i relativt stor utstrekning bli spørsmål om å unnta sakene fra offentlighet i medhold av de spesielle unntaksregler i offentlighetsloven. Det er her særlig vist til loven § 6 første ledd nr. 3 om unntak fra offentlighet for dokumenter «som angår eller berører den enkeltes personlige forhold av enhver art». Når en ombudsmannssak blir unntatt fra offentlighet, vil det etter det opplyste heller ikke i de offentlig tilgjengelige journaler bli gitt slike opplysninger at klageren kan identifiseres.

Landbruksdepartementet anfører imidlertid generelt at saker som forelegges for departementet av ombudsmannen, «blir innført i journalen som saker unntatt fra offentlighet», og at slike saker «behandles i Landbruksdepartementet som saker ikke undergitt offentlighet, jfr. offentlighetslovens § 5». Også Handelsdepartementet og Fiskeridepartementet synes å gå ut fra at ombudsmannssaker generelt skal unntas fra offentlighet.

Som nevnt i brev herfra 1. februar d. å., gjelder ikke offentlighetsloven for ombudsmannens virksomhet. Ombudsmannens adgang til å gjøre offentligheten kjent med de saker som behandles her, må derfor avgjøres ut fra ombudsmannsloven og Stortingets instruks for ombudsmannen.

I ombudsmannsloven § 9 er bestemt:

«Med mindre annet følger av hans verv etter denne lov, har ombudsmannen taushetsplikt med omsyn til de opplysninger han får i sin tjeneste om forhold som ikke er alminnelig kjent. Opplysninger om drifts- eller forretningshemmeligheter må ikke i noe tilfelle offentliggjøres. Taushetsplikten varer ved også etter ombudsmannens fratreden. Den samme taushetsplikt påhviler hans personale.»

Instruksen § 12 lyder:

«Ombudsmannen avgjør selv om, og i tilfelle i hvilken form, han skal gi offentligheten melding om sin behandling av en sak. De begrensninger som følger av § 14 tredje ledd gjelder tilsvarende.»

I § 14 tredje ledd, som det er vist til, heter det:

«Har Ombudsmannen funnet en klage grunnløs, skal verken klagerens eller tjenestemenns navn nevnes i meldingen. Også ellers kan Ombudsmannen la være å nevne navn, dersom han finner at særlige grunner taler for det. Meldingen må ikke inneholde opplysninger om drifts- eller forretningshemmeligheter. Ombudsmannen skal også unngå at opplysninger som er undergitt taushetsplikt, kommer fram i meldingen.»

Disse bestemmelser medfører en betydelig begrensning i adgangen til å gjennomføre offentlighet i ombudsmannens saksbehandling. Det at klagerens navn bare kan gjøres offentlig når klagen har ført fram, medfører således at full offentlighet ikke under noen omstendighet kan gjennomføres før behandlingen av klagesaken er avsluttet. Ved tilpassingen av offentlighetslovens bestemmelser på ombudsmannens virksomhet er det derfor bestemt at klagesaker først undergis offentlighet når de er avsluttet, jfr. ombudsmannens årsmelding til Stortinget for 1971, s. 7.

Det virker etter min mening inkonsekvent og uheldig at klagesaksdokumenter som ombudsmannen ikke selv har adgang til å fremlegge for offentligheten, blir offentlige når saken ligger i forvaltningen til uttalelse. Etter min mening taler meget for å anse dokumenter i ombudsmannssaker som unntatt fra offentlighet etter offentlighetsloven § 5 nr. 3 som «Dokumenter undergitt taushetsplikt i lov eller i medhold av lov». Under enhver omstendighet må det vel antas at ombudsmannssaker kan unntas fra offentlighet ved forskrift etter § 11, jfr. § 5.

Jeg vil gjerne høre hvorledes departementet ser på dette.»

Departementet svarte 23. november 1972:

«Justisdepartementet er enig med ombudsmannen i at det er uheldig dersom lovreglene hindrer at ombudsmannen og forvaltningen kan føre samme praksis om offentlighet i ombudsmannssaker. Med sikte på å unngå dette antyder ombudsmannen at man enten kunne anse dokumentene i ombudsmannssaker unntatt fra offentlighet etter offl. § 5 nr. 3 også under forvaltningens behandling av sakene, eller fastsette ved forskrift etter offl. § 11, jfr. § 5, at offentlighetsloven ikke gjelder for ombudsmannssaker. Til dette skal departementet bemerke:

Ombudsmannsloven § 9 fastsetter etter sin ordlyd taushetsplikt for ombudsmannen og hans personale, men ikke for andre som blir kjent med opplysninger i ombudsmannssaker — f. eks. ansatte i forvaltningen. Skulle dokumentene i ombudsmannssaker anses unntatt fra offentlighet etter offl. § 5 nr. 3 også når de befinner seg i forvaltningen, kunne det enten tenkes bygd på at unntaket i § 5 nr. 3 gjelder også om taushetsplikten etter vedkommende lov påligger et annet organ enn det organ hvor dokumentet finnes, eller på et generelt synspunkt om at lovbestemmelser som pålegger et organ taushetsplikt, må tolkes slik at når dette organ som et ledd i sin virksomhet åpenbarer opplysninger for andre organer, får også disse organer taushetsplikt. Det er mulig at synspunkter som her nevnt kan legges til grunn i atskillige tilfelle, jfr. at de sist nevnte er foreslått lovfestet i Innstilling om taushets- og opplysningsplikt i den sosiale forvaltning og skoleforvaltningen (se innst. s. 52, utkast til mønsterbestemmelse, tredje ledd).

Når det spesielt gjelder taushetsplikten etter ombudsmannsloven § 9, synes to forhold å tale imot en slik generell utvidende anvendelse av unntak fra offentlighet som er antydnet foran. I § 9 fastsettes en meget vidtrekkende taushetsplikt — nemlig for «de opplysninger (ombudsmannen) får i sin tjeneste om forhold

som ikke er alminnelig kjent». Taushetsplikten omfatter også forhold som etter vurderingen i offentlighetsloven ville være undergitt offentlighet, fordi de ikke ville falle inn under unntakene i § 6. Taushetspliktbestemmelsen i ombudsmannsloven er gitt før offentlighetsloven, og har neppe vært vurdert i forhold til de synspunkter på offentlighet som offentlighetsloven gir uttrykk for. Dette kan tenkes å få betydning for tolkingen av bestemmelsen. Jfr. Justisdepartementets orientering om offentlighetsloven, der det heter s. 26—27:

«Det kan være grunn til å reise spørsmål om ikke offentlighetsloven må få konsekvenser for tolkingen av enkelte bestemmelser om taushetsplikt i lovgivningen. Som nevnt er dokumenter som omfattes av slike bestemmelser, unntatt fra offentlighet. Men de forskjellige lovbestemmelser om taushetsplikt som er fastsatt, er nokså forskjellig utformet. Noen er gitt en meget stor rekkevidde, slik at taushetsplikten omfatter alt vedkommende i tjenstens medfør får kjennskap til. Andre er betydelig mer restriktive i utformingen. Ulikhetene synes for en stor del å bero på tilfældigheter. Det synes rimelig å reise det spørsmål om man etter offentlighetslovens innføring uten videre kan ta de videst utformede bestemmelser helt på ordet. Det bør vurderes om det virkelig kan være grunn til å forstå dem slik at opplysninger som er av den karakter at de etter offentlighetslovens generelle vurdering klart ikke ville bevirke at dokumentet unntas fra offentlighet, skal omfattes av taushetsplikten og av den grunn unntas. Dersom det ikke finnes noen rimelig grunn for at så kan være tilfelle, bør det være forsvarlig å tolke bestemmelsene innskrenkende for så vidt. Men det vil ved denne tolking være på sin plass å utvise varsomhet og i tvilstilfelle la taushetspliktbestemmelsen gå foran offentlighet.»

Det som her er anført må tale imot en utvidd anvendelse av ombudsmannsloven § 9 til også å omfatte forvaltningens befattning med ombudsmannssaker.

Videre kan pekes på at forvaltningens dokumenter i saker som danner grunnlag for ombudsmannsklager, på tidligere stadier vil gå inn under de vanlige regler om offentlighet i forvaltningen. Man kan ikke godt la det forhold at en sak er klaget inn for ombudsmannen medføre at allerede offentlige saksdokumenter unntas fra offentlighet. Det som eventuelt kunne komme på tale, måtte være å la unntaket fra offentlighet omfatte de nye dokumenter som kommer til i forbindelse med ombudsmannsklagen, men også dette virker mindre naturlig.

Justisdepartementets syn er etter dette at de beste grunner taler for ikke å se dokumentene i ombudsmannssaker som uten videre unntatt fra offentlighet etter offl. § 5 nr. 3 når dokumentene blir krevd framlagt i forvaltningen.

De momenter som er anført ovenfor mot en tolklingsløsning som fører til unntak fra offentlighet, vil stort sett også komme inn som argumenter mot å fastsette ved forskrift at offentlighetsloven ikke gjelder for ombudsmannssaker. Justisdepartementet er av disse grunner lite stemt for å unnta dokumenter i

ombudsmannssaker ved forskrift etter offl. § 11 første eller annet ledd. Man nevner ellers at en annen mulighet ville være ved forskrift å utskyte tidspunktet for offentlighet i ombudsmannssaker som forelegges forvaltningen, jfr. offentlighetslovens § 4 annet ledd. Men også dette synes mindre ønskelig som en generell løsning.

En mulighet for å skape samsvar mellom offentlighetsloven og ombudsmannsloven ville være å endre ombudsmannsloven § 9 slik at taushetsplikten ikke stenger for praktisering av offentlighet etter samme retningslinjer som i forvaltningen. — Justisdepartementet arbeider for tiden med spørsmål om taushetsplikt, og en endring i ombudsmannsloven § 9 kunne eventuelt tas opp i sammenheng med en generell revisjon av lovgivningen om taushetsplikt.

Departementet er takknemlig for å høre ombudsmannens syn på dette.»

Ombudsmannen opplyste så i brev av 28. februar 1973 til Justisdepartementet:

«For å få bedre oversikt over eventuelle ulemper ved den forskjellige praksis med hensyn til offentlighet hos ombudsmannen og i forvaltningen, vil jeg gjerne følge utviklingen en tid for videre eventuelt foretas.»

I forbindelse med sak 1178/75, referert nedenfor under nr. 58, kom jeg tilbake til spørsmålet i brev av 26. mars 1976 til Justisdepartementet og uttalte der:

«Justisdepartementet tok i sitt brev av 23. november 1972 det standpunkt at dokumenter i klagesaker for ombudsmannen må følge offentlighetsloven og ikke de særlige bestemmelser som er gitt for ombudsmannens virksomhet, når dokumentene befinner seg hos et forvaltningsorgan. Som det vil fremgå av foran nevnte brev vedrørende rettssaksdokumenter, er jeg enig i dette. Departementet fant heller ikke at det var tilstrekkelig grunn til å unnta ombudsmannssaker ved forskrift etter offentlighetsloven § 11 første eller annet ledd. Etter at offentlighetsloven nå har vært i kraft i flere år uten at det er oppstått særlige problemer, er jeg enig i at det ikke kan være behov for forskrifter på dette punkt.»

58.

Offentlighetsloven og dokumenter i sak for domstolene.

(Sak 1178/75.)

Norsk presseforbund klaget i brev av 1. oktober 1975 over uttalelse fra Justisdepartementet (lovavdelingen) om at stevninger med pålegg om tilsvar og andre rettssaksdokumenter faller utenfor offentlighet i saker der det offentlige er part. Justisdepartementet hadde fremholdt i et brev av 27. august 1975 til Samferdselsdepartementet:

«Domstolenes dømmende virksomhet faller utenfor begrepet «forvaltningsvirksomhet» i offentlighetsl. av 19. juni 1970 nr. 69 § 1, jfr. Ot. prp. nr. 70 (1968—69) s. 30. Allmennheten vil således ikke etter denne lov ha krav på å få utlevert dokumentene i en rettssak

hos vedkommende domstol. Hvilke dokumenter som her kan kreves utlevert, må avgjøres etter reglene i prosesslovgivningen, jfr. for sivile saker tvistemålsl. § 135.

Hvor det offentlige er part i en retts sak, kan det reises spørsmål om ikke allmenheten med hjemmel i offentlighetsloven har krav på å få se rettssaksdokumentene hos vedkommende forvaltningsorgan. Men etter Justisdepartementets mening faller stevninger (med pålegg om tilsvar) og andre retts saksdokumenter også i et slikt tilfelle utenfor reglene om offentlighet i offentlighetsloven. Det vises her til uttalelsene i forarbeidene til loven om at «bestemmelsene i prosesslovgivningen innen sitt område må forutsettes uttømmende å regulere spørsmålet om offentlighet for saksdokumenter», jfr. Ot. prp. nr. 70 (1968—69) s. 32. — — —>

I avsluttende brev av 26. mars 1976 uttalte jeg:

«Jeg er enig i at spørsmålet om hvilke retts saksdokumenter som kan kreves utlevert fra en domstol, må avgjøres etter reglene i prosesslovgivningen. Jeg forstår det slik at heller ikke Norsk presseforbund har noen innsigelser mot dette. Det spørsmål presseforbundet har reist, er om almenheten i medhold av offentlighetsloven kan kreve å få se rettssaksdokumenter som befinner seg hos vedkommende forvaltningsorgan.

Justisdepartementet bygger på en bemerkning i Ot. prp. nr. 70 (1968—69) s. 32 om at «bestemmelsene i prosesslovgivningen innen sitt område må forutsettes uttømmende å regulere spørsmålet om offentlighet for saksdokumenter». Jeg kan ikke se at denne bemerkning kan være avgjørende for det foreliggende spørsmål. Uttalelsen er fremkommet i tilknytning til spørsmålet om offentlighet for påtalemyndighetens dokumenter i straffesaker. Allerede av den grunn må det anses tvilsomt om det kan trekkes noen slutning om rettssaksdokumenter et offentlig organ sitter inne med som part i en sivil sak. Derne st har jeg festet meg ved at det sies at prosesslovgivningen regulerer spørsmålet «innen sitt område». Det som reguleres av prosesslovgivningen, er offentlighetens adgang til å kreve at retten fremlegger dokumenter, og det er rimelig å forstå det slik at det er dette det siktes til med «sitt område». I hvilken utstrekning noen kan kreve at en part fremlegger et dokument, er ikke behandlet i tvistemålsloven § 135 som departementet viser til. Denne bestemmelse kan heller ikke anvendes analogisk dersom begjæring om å få se saksdokument blir rettet til en part. Dette ville føre til at en part bare kunne gi avskrift av sine egne prosesskriv når den annen part samtykket, jfr. § 135 første ledd. En slik tolkning må anses uholdbar.

Det som kan tale for å se det slik at retts saksdokumenter faller utenfor offentlighetslovens bestemmelser, også når de befinner seg hos vedkommende forvaltningsorgan, er at disse dokumenter ikke er utferdiget som ledd i «forvaltningsvirksomhet» som angitt i offentlighetsloven § 1, men som ledd i domstolens saksbehandling. Bl. a. ut fra et tilsvarende resonnement har ombudsmannen funnet at det var tvilsomt om saksdokumenter i en klagesak for ombudsmannen burde følge reglene i

offentlighetsloven når dokumentene befant seg hos et forvaltningsorgan. På samme måte som domstolene er ombudsmannen et organ som står utenfor forvaltningen, og det kan være en viss tvil om dokumenter som utferdiges i en klagesak for ombudsmannen, er et ledd i «forvaltningsvirksomhet». Ikke minst gjelder dette klagerens brev. På denne bakgrunn tok ombudsmannen i brev av 6. oktober 1972 opp med Justisdepartementet spørsmålet om ikke den taushetsplikt ombudsmannen er pålagt i ombudsmannsloven, burde medføre at dokumenter i en klagesak for ombudsmannen heller ikke var offentlige når de befant seg hos et forvaltningsorgan. I brev av 23. november 1972 anførte Justisdepartementet bl. a.:

«Videre kan pekes på at forvaltningens dokumenter i saker som danner grunnlag for ombudsmannsklager, på tidligere stadier vil gå inn under de vanlige regler om offentlighet i forvaltningen. Man kan ikke godt la det forhold at en sak er klaget inn for ombudsmannen medføre at allerede offentlige saksdokumenter unntas fra offentlighet. Det som eventuelt kunne komme på tale, måtte være å la unntaket fra offentlighet omfatte de nye dokumenter som kommer til i forbindelse med ombudsmannsklagen, men også dette virker mindre naturlig.»

Også når det gjelder saker for domstolene, er det bare spørsmål om å la unntaket for offentlighet omfatte de nye dokumenter som kommer til i forbindelse med saksanlegget, og også her vil det nok i mange tilfelle kunne sies at en son dring «virker mindre naturlig».

Etter min mening foreligger det verken i offentlighetsloven eller i dens forarbeider noe klart grunnlag for å unnta verken rettssaksdokumenter eller dokumenter i en klagesak for ombudsmannen fra offentlighetsloven når de befinner seg hos et forvaltningsorgan. Offentlighetsloven bør, slik jeg ser det, ikke tolkes innskrenkende uten at det enten er klare holdepunkter for det, eller reelle hensyn tilsier det. Justisdepartementet har i sitt brev til Samferdselsdepartementet av 27. august 1975 anført momenter som kan gjøre det ubetenkelig å unnta rettssaksdokumenter fra offentlighet, men dette kan ikke være avgjørende dersom det ikke også foreligger reelle betenkeligheter ved å følge offentlighetslovens regler. Slike betenkeligheter kan ikke sees å være anført.

Jeg kan etter dette ikke se at det er tilstrekkelig grunnlag for å anse rettssaksdokumenter som befinner seg hos et forvaltningsorgan, unntatt fra offentlighetslovens regler.»

Justisdepartementet ga deretter i brev av 25. juni 1976 til regjeringsadvokaten uttrykk for at departementet «etter fornyet overveielse (er) stemt for å akseptere Ombudsmannens syn».

59.

Sein handsaming i kommunen av sak der kommunen hadde engasjert advokat.
(Sak 889/74.)

Ein advokat klaga i brev av 28. mai 1974 på vegner av ein grunneigar over sakshandsa-

minga i ein kommune. Saka galdt klausulering av eit vatn. Advokaten skreiv i klaga:

«— — — I kommunal regi er det igangsatt utbygning av — — — vatnet til drikkevannkilde for store deler av kommunen. I den anledning har det fra kommunens side blitt foretatt diverse inngrep både i marken og ved håndleggelse av utnyttelsen av de aktuelle eiendommer i vannets nedslagsfelt.

Det blir således fra kommunens side lagt hindringer i veien for grunneiernes normale utnyttelse av sine eiendommer, og dette påfører grunneierne tap.

Disse inngrep fra kommunens side har nå pågått i flere år, uten at kommunen ved avtale eller ved erstatningsskjønn har ordnet det rettslige grunnlag for de restriksjoner og inngrep som klausuleringen m. v. av nedslagsfeltet påfører grunneierne.

På tross av flere henvendelser til kommunen og kommunens advokat, har det ikke lyktes meg å få kommunen til å igangsette de nødvendige rettslige tiltak for å få erstatningsfastsettelsen overfor grunneierne bragt i orden.

Jeg ser meg derfor nødsaget til å bringe saken inn for Dem som klagesak, idet det på vegne av klageren vil bli hevdet at kommunen har handlet urettmessig og kritikkverdig, ved ikke å ha påstevnet skjønn til fastsettelse av erstatning til de berørte grunneiere i nedslagsfeltet for den klausulering som i realiteten nå har vært virksom i flere år.»

Av dokumenta som låg ved klaga, gjekk det fram at kommunestyret i møte 15. desember 1971 gjorde vedtak om å sikre vatnet med nedslagsfelt for utbygging av vassforsyninga i kommunen. Helserådet fastsette 7. mars 1972 klausuleringsføresegner. Kommunen bad i 1973 ein advokat ta seg av tilhøvet til grunneigarane. Etter brevbyte m. a. om klausuleringa og om ein stolpe som var sett opp på eigedomen til klagaren, purra klagaren sin advokat på saka i brev av 3. september 1973 til kommuneingeniøren. Kommunen sin advokat opplyste i brev av 25. september 1973 at klagaren hadde nekta å oppgje kva for ein advokat som representerte han då, og at klageren ikkje ville gå med på skjønsoverenskomst etter § 4 i skjønnslova av 1. juni 1917 (nr. 1). Klagaren sin advokat skreiv i brev 15. oktober 1973 at klagaren heile tida hadde akseptert skjøn, og at dette kunne leggjast til grunn.

I skriv 2. november 1973 til ordføraren med kopi til grunneigarane, bad kommunen sin advokat grunneigarane stadfeste at dei var samde i at det vart halde skjøn til fastsetjing av erstatningar.

Advokaten til klagaren bad i purrebrev 29. januar 1974 kommunen snarast ordne opp i tilhøva ved å påstemne skjøn.

Eg la i brev av 10. juni 1974 klagesaka fram for kommunen. Kommunen bad advokaten sin

svare ombodsmannen. Då svar ikkje kom, vart det purra på kommunen ein rekkje gonger. Det vart òg sett frist for innsending av svar utan at svar vart gjeve. Ombodsmannen måtte til slutt be fylkesmannen om hjelp for å få svar.

Av kopiar av brevbyte, som vart sendt ombodsmannen, gjekk det fram at kommunen sin advokat i brev av 8. juni 1974 til klagaren sin advokat opplyste at det enno ikkje var klart om det lot seg gjere å halde skjøn etter § 4 i skjønnslova, og at klagaren ikkje hadde svara på skrivet av 2. november 1973. I brev av 4. juli 1974 til kommunen skreiv kommunen sin advokat at så snart skriftleg samtykke frå grunneigaren vart gjeve, ville skjøn bli påstemna, i alle høve andsynes han. I brev av 12. september 1974 til kommunen oversendte kommunen sin advokat kopi av «den skjønnsstevning jeg nå sender til — — — herredsrett».

Kommunen skreiv i brev av 30. juli 1975 til ombodsmannen:

«Kommunen beklager sterkt at kommunen sin advokat ikkje har gjeve Dykk svar til tross for at kommunen har oppmoda han fleire gonger å kontakta Dykk.

Ein syner her til kopi av brev dat. 20/3 og 16/5 d. å. til advokaten.

Ordføraren har pr. telefon den 9/6 d. å. henvendt seg til advokaten. Advokaten lova å sende Dykk svar same dag og å begjære skjønn.

Advokaten er for tida bortreist og kjem ikkje attende før 11. august. Kommunen vil då straks kontakta ham og oppmode han til umiddelbart å begjære skjønn.»

Om si eiga handsaming av saka opplyste kommunen sin advokat i brev av 20. august 1975:

«Saken har igrunnen hatt et nokså uheldig forløp.

Bakgrunnen var at da jeg opprinnelig fikk oppdraget fra kommunen, var jeg ikke kjent med de to kontraktene som var inngått mellom vassverket og flertallet av oppsitterne.

Det første skriv jeg sendte ut til oppsitterne var derfor misvisende.

Senere sendte jeg ut et nytt skriv, idet det er på det rene at det ikke skal holdes skjønn for dem som skrev under kontrakten av 18. oktober 1969, men derimot må det holdes skjønn på innmarken for dem som skrev under kontrakten av 22. november 1969 og for dem som ikke har skrevet under nogen av kontraktene.

Grunnavståelseserklæringen fra klageren mottok jeg medio august 1974, etter flere puringer.

Skjønnsbegjæringen ble faktisk utarbeidet 12. september 1974, men jeg holdt den tilbake som følge av at jeg ble oppsøkt av klagerens sønner, som nærmest gav meg det inntrykk at vi ved å eksproprierte vassrettighetene hadde tatt livet av faren.

Jeg synes derfor det var riktig å holde saken tilbake til dess man fikk mere ro over problemene.

På grunn av annet arbeid er det selvfølgelig blitt liggende altfor lenge, hvilket jeg beklager, men skjønnsbegjæringen er nå innlevert til herredsretten.»

Med omsyn til fråsegnene frå klagaren sine søner heitte det i brev av 5. september 1975 frå klagaren sin advokat:

«Når det for det annet gjelder sønnenes henvendelse til kommunens advokat, så var dette en henvendelse hvorved sønnene påpekte at kommunen ved å unnlate å begjære skjønn og la det gå år ut og år inn, påførte faren en meget sterk menneskelig påkjønning. Etter mitt syn skulle en slik henvendelse tilskynde kommunens advokat til å få saken påskyndet, og ikke gi ham en «begrunnelse» for å vente ytterligere et år.»

I brev av 5. februar 1976 til kommunen skreiv eg:

«Når det som i denne saka er vedteke sikring av eit vatn med klausuleringsføresegner som gjev grunneigarane krav på erstatning, må kommunen syte for at erstatningsoppgjæret, eventuelt skjønnsstemning, vert ordna så raskt som mogleg. Det er vanskeleg å sjå anna enn at kommunen og kommunen sin advokat måtte kunne rette seg etter fråsegna i brev 15. oktober 1973 frå klagaren sin advokat om at klagaren ynskte at erstatninga til han skulle utmålast ved skjøn. Kvifor kommunen sin advokat fann det naudsynt med særskilt erklæring frå klagaren, går ikkje klårt fram, men eg finn ikkje grunn til å sjå nærare på dette. Då erklæringa frå klagaren låg føre 8. august 1974, skulle i alle høve grunnlaget for skjøn andsynes han vere klårt, og saka burde då ha vore fremja utan meir drygsmål, jfr. brev av 4. juli 1974 frå kommunen sin advokat til kommunen. Fråsegnene frå sønene til klagaren kunne ikkje i noko høve gje grunn til å vente eit år til med å sende inn skjønnsstemninga. Saka var då gamal, og eg vil og peike på at saka ikkje berre galdt klagaren (hans arvingar), men andre grunneigarar òg. Etter brev av 12. september 1974 frå kommunen sin advokat måtte partane kunne rekne med at stemning då ville verte innsendt.

Sjølv om kommunen har engasjert advokat til å ta seg av tilhøvet til grunneigarane, kan ikkje dette fri kommunen frå ansvaret for saka. Kommunen har etter det som er opplyst purra på kommunen sin advokat, men eg kan likevel ikkje sjå anna enn at kommunen burde gjort meir for å påskynde saka.

Idet eg viser til tidlegare brevbyte med kommunen, finn eg òg grunn til på ny å gje uttrykk for kritikk over kommunen si handsaming av klagesaka for ombudsmannen. Det har vore naudsynt med ei rekkje purrebrev i saka. Kommunen har ikkje overhalde frist for innsending av svar fastsett i medhald av § 7 i ombudsmannslova. Saka har først no kunnet avsluttast her av di kommunen ikkje tidlegare har syta for at bilagsmappa frå klagaren sin advokat vart sendt attende hit. Eg forstår det slik at kommunen har bede sin advokat svare ombudsmannen. Når advokaten ikkje

svara, burde kommunen, som eg tidlegare har gjort merksam på, sjølv ha gjeve dei fråsegnene som det var bede om. Kommunen si handsaming av denne saka har vore sær sars uheldig.»

60.

Sen saksbehandling — manglende svar på henvendelser fra part og senere også på henvendelser fra ombudsmannen.

(Sak 938/76.)

A klaget 6. desember 1974 til ombudsmannen over at hans brev av 18. februar 1974 til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk var ubesvart til tross for at han hadde purret 5. november 1974.

Etter å ha konferert med direktoratet over telefon 10. desember 1974 skrev jeg 17. s. m. i brev til klageren med gjenpart til direktoratet:

«Ved telefonhenvendelse til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk har ombudsmannen fått opplyst at Deres brev av 18. februar 1974 til direktoratet nå vil bli besvart. — — —»

A kom tilbake til saken ved brev av 9. oktober 1975, da direktoratet fremdeles ikke hadde svart. Klagen ble forelagt for direktoratet ved brev av 17. oktober 1975. Jeg ba opplyst hvorfor det hadde trukket slik i langdrag med å svare, og når A's brev ville bli besvart. Det ble minnet om saken i brev av 28. november 1975. I brev av 22. mars 1976 ba jeg om at det uten ytterligere opphold måtte bli opplyst når svar kunne ventes.

Da direktoratet fremdeles ikke svarte, foretok jeg i brev av 5. mai 1976 til direktoratet en oppsummering av saksgangen og avsluttet slik:

«— — — Direktoratet har ennå ikke svart. Brevet herfra av 17. oktober 1975 må nå omgående besvares. Jeg vil peke på at det herfra bare er stilt to spørsmål som det burde være enkelt å besvare — hvorfor det har tatt så lang tid å besvare A's brev og når brevet vil bli besvart.»

Direktoratet unnlot likevel å svare, og ved brev av 23. juni 1976 ba jeg Miljøverndepartementet om bistand til å utvirke et svar.

Direktoratet svarte så i brev av 10. august 1976:

«Direktoratet viser til brev av d. d. til A med gjenpart til Dem. Det sene svar skyldes at direktoratet er særlig sterkt belastet når det gjelder behandlingen av alle viltskadesaker. Etter at alle de større roviltarter, ulv, bjørn, jerv og ørn ble fredet har saksmengden når det gjelder erstatninger og forvaltningsregler for disse artene øket så sterkt at en for tiden ligger langt etter hva som er ønskelig med hensyn til å få ekspedert sakene.»

I avsluttende brev av 16. september 1976 uttalte jeg:

«Klagerens brev av 18. februar 1974 er først blitt besvart av direktoratet 10. august 1976, dvs. etter to og et halvt år. Uansett direktoratets arbeidsbyrde kan en så lang behandlingstid vanskelig aksepteres. Det vesentlige i denne saken er likevel ikke den lange behandlingstid i seg selv, men direktoratets totale unnlattelse av å svare på henvendelser.

Når A's brev av 18. februar 1974 ikke kunne besvares innen rimelig tid, burde han ha fått et foreløpig svar, jfr. prinsippet i forvaltningsloven § 22. Under enhver omstendighet burde han ha fått foreløpig svar etter sin purring 5. november 1974.

Når direktoratet ikke så seg i stand til å svare slik det var lovet i telefonsamtalen 10. desember 1974, burde A ha fått underretning.

At ombudsmannens henvendelser av 17. oktober og 28. november 1975 og 22. mars 1976 først ble besvart 10. august 1976 og etter at det hadde vært nødvendig å få bistand fra Miljøverndepartementet, er meget uheldig.

Direktoratets unnlattelse av å gi klageren den orientering han hadde rimelig krav på og den totale neglisjering av henvendelser fra ombudsmannen er meget graverende og kritikkverdige.

Miljøverndepartementet er underrettet ved gjenpart av nærværende brev, jfr. for øvrig gjenpart av brev herfra i dag til departementet.»

I brev av samme dato til departementet skrev jeg:

«Departementet bes innskjerpe overfor direktoratet at det bør gis foreløpig svar hvis det vil trekke ut før endelig svar kan gis, og at henvendelser fra ombudsmannen bør besvares uten grunnnet opphold.»

61.

Sen saksbehandling ved lensmannskontor.
(Sak 9 E/76.)

I en sak om etterbetaling av kommunalt bidragsforskott meldte formannskapet i begynnelsen av juli måned fra til lensmannen om at utbetaling kunne skje til bidragsberettigede. Pengene ble imidlertid først i slutten av oktober måned sendt fra lensmannen gjennom bidragsfogden på bidragsberettigedes hjemsted. På spørsmål fra ombudsmannen om grunnen til den lange behandlingstiden anførte lensmannen i brev av 17. desember 1975:

«Lensmannen er også bidragsfogd. Ved lensmannskontoret er lensmann og EN betjent. Her er arbeidsoppgaver for minst 4 mann.

Meldingen fra formannskapet om vedtak i ovennevnte sak kom til lensmannskontoret i min sommerferie. Da jeg kom tilbake etter ferien var der samlet opp en anselig mengde post. Straks etter begynte den faste betjenten på sin ferie. Kontoret hadde ferievikar — en meget dyktig politimann, men helt fremmed for de øvrige gjøremål ved kontoret. Jeg fikk unna litt av den oppsamlede post før valgforberedelsene tok til. (Lensmannen er som kjent manntallsfører — og her også formann i valgstyret.) Under valgforberedelsene hopet

her seg opp ytterligere post. Under slike omstendigheter får man ikke engang anledning til å prioritere. Det blir en tilfeldighet hvilke saker som blir liggende.

Meldingen fra formannskapet ble således liggende i haugen til godt etter at valgsjauen var over. Det er bare å konstatere — og sterkt beklage — at kontoret ikke har kapasitet til å overkomme de arbeidsoppgaver som melder seg, på en tilfredsstillende måte.»

Jeg fant grunn til å underrette Justisdepartementet om saken, og viste særlig til lensmannens opplysning om at han under de rådende arbeidsforhold høsten 1975 ikke engang fikk anledning til å prioritere saker; derved ble det tilfeldig hvilke saker som måtte ligge. Jeg fremholdt at en slik situasjon må anses uholdbar, og ba opplyst hva som i tilfelle ville bli foretatt. Departementet svarte i brev av 26. mars 1976:

«Bemannings situasjonen i lensmannsetaten er i dag generelt sett vanskelig og et stort antall lensmannskontorer har ikke tilfredsstillende bemanning. Samlet søkes det om et betydelig høyere antall nye stillinger enn det departementet har hatt til disposisjon i det enkelte budsjetår. Når det gjelder de minste lensmannskontorene, vil dessuten avvikling av ferie og eventuelt annet fravær blant det faste personalet, skape spesielle problemer. Bruk av vikarer og ekstrahjelp vil bare være en delvis hjelp idet de personer som det er mulig å få engasjert til dette ofte vil mangle øvelse og kjennskap til yrket. Med den knapphet som råder på utdannet personell i etaten som helhet kan man imidlertid for tiden ikke se noen annen praktisk måte å møte disse problemene på. Ved tjenestesteder av den størrelse det her er tale om kan man derfor vanskelig hindre at det i enkelte perioder kan oppstå beklagelige forsinkelser.

Departementet vil imidlertid i tiden fremover vie problemene i lensmannsetaten spesiell oppmerksomhet og legge stor vekt på å få styrket etaten bemanningsmessig. Det vil bli gjennomført et økt uttak av lensmannsbetjentaspiranter. Dette kom til uttrykk i St. prp. nr. 1, tillegg nr. 7 for 1975/76 med forslag til ekstraordinære uttak av aspiranter for etaten. I år vil det etter denne planen bli uttatt 24 aspiranter ekstra til lensmannsetaten i tillegg til de 46 ordinære aspiranter. Dette tiltak vil resultere i at man kan opprette flere nye betjentstillinger enn tidligere. Man vil også overveie spørsmålet om å få opprettet flere kontorstillinger slik at betjentene i større utstrekning kan frigjøres for rene kontorgjøremål.

Departementet regner med at bemanningsforholdene i lensmannsetaten skal kunne bedres betydelig i de nærmeste årene fremover.»

Jeg avsluttet saken med følgende brev til departementet:

«Det fremgår at departementet er oppmerksom på den vanskelige arbeidssituasjonen i lensmannsetaten generelt og på de særlige vanskeligheter som kan oppstå ved de mindre lensmannskontorer i ferietiden. Jeg forstår det

slik at departementet ikke ser noen løsning på helt kort sikt, men at det regnes med en betydelig bedring av bemanningsforholdene i de nærmeste årene fremover.

Saken foranlediger etter dette ikke ytterligere herfra nå. Jeg vil imidlertid gjenta at den arbeidssituasjon lensmannen har beskrevet i brev av 17. desember 1975 er uholdbar, og at arbeidet med å bedre forholdene bør påskyndes mest mulig.»

62.

Sen saksbehandling ved lensmannskontor.
(Sak 1812/74.)

Etter storm 14. desember 1972 ble kai, sjøhus, fiskeredskap og båt tilhørende A total-skadd. Han tok tidlig i 1973 opp med lensmannen spørsmålet om erstatning fra naturskadefondet. Da det trakk ut med behandlingen, ba han i november 1974 ombudsmannen undersøke hvor langt saken var kommet. Jeg forela henvendelsen for Statens naturskadefond, som i brev av 3. januar 1975 anførte:

«Slik vanlig praksis er satte A fram søknad overfor lensmannen. En viser i denne forbindelse til vedlagte fotokopi av brev av 25.1.74 fra A der han etterlyser saken.

På bakgrunn av dette brevet purret en lensmannen 1.2.74. A fikk gjenpart av brevet.

26.7.74 ble lensmannen purret etter sak angående B, som fikk skader ved det samme uværet, og en etterlyste da samtidig de andre skadesakene fra distriktet. Lensmannen ble igjen purret pr. telefon 20.8.74. Ved brev 17.9.74 ble lensmannen på ny purret angående alle skadesakene fra det nevnte uværet.

Da det ikke var kommet noen reaksjon fra lensmannen på alle henvendelsene, skrev en den 11.12.74 igjen til lensmannen og ba om forklaring innen 20.12.74. En vedlegger fotokopi av dette brevet.

Den 20.12.1974 ringte lensmannen og opplyste at alle takstene, unntatt for 2 skadetilfelle, var sendt i oktober—november. Han regnet med at de kunne være forsvunnet i posten, da også et par andre brev fra lensmannskontoret var blitt borte på den tid. Han antydte at en postsekk kunne være forsvunnet. Lensmannen sa videre at han nå ville ta kopi av takstene og tilhørende dokumenter og sende dette til fondet. Samtidig ville han holde takst i de 2 foran nevnte skadetilfelle. Dette er ikke blitt gjort tidligere fordi det var klart at skadene ikke ville bli utbedret. Lensmannen ba om utsettelse til 10.—15. januar med innsending av samtlige dokumenter.»

Da A's sak ennå ikke var kommet til naturskadefondet, forela jeg ved brev av 17. januar 1975 klagen over behandlingstiden for lensmannen. Det ble minnet om saken 16. april, 20. mai og 2. juli 1975. Da lensmannen fremdeles ikke svarte, fant jeg å måtte gjøre bruk av adgangen etter § 7 tredje ledd i instruks av 8. juni 1968 for Stortingets ombudsmann for forvaltningen, til å sette lensmannen frist for å gi uttalelse. Dette ble gjort i mitt brev av 1. september 1975 og fristen satt til 10. sep-

tember 1975. Lensmannen overholdt ikke fristen. Først ved brev av 7. oktober 1975 lot han høre fra seg og ga da følgende redegjørelse:

«Taksten hos A ble sendt Naturskadefondet den 22. nov. 1974. Denne taksten sammen med endel andre takster antas ikke å være kommet fram til Fondsstyret. Jfr. fotostatkopi av brev av 31. januar d. å. Fotostatkopi av takstene ble derfor sendt Naturskadefondet.

En gjør for orden skyld at taksten hos A bør på noen vanskeligheter, idet det ikke var noe igjen av sjøhuset og kaia m. v. Jfr. vedlagte foto. Det måtte derfor innhentes endel opplysninger før en kunne få avsagt taksten.

Jeg kan opplyse at Naturskadefondet ved brev av 23. april 1975 har tilstått A erstatning med kr. 43 550,00, og såvidt jeg kjenner til har han forlengst fått beløpet utbetalt. Jfr. vedl. fotostatkopi av brev av 23. april 1975.

Som grunn for den sene behandling skyldes at kontoret her er i høy grad underbemannet, og av den grunn blir flere saker liggende ubehandlet i kortere eller lengere tid. En forsøker å prioritere sakene, men det må innrømmes at en av og til kan feilvurdere. Som et eksempel på underbemanningen kan jeg nevne at en av betjentene først i april/mai d. å. fikk avvirket sin sommerferie fra 1974. Selv har jeg hatt 4 dagers ferie i 1975, og rekner ikke med å kunne ta mere ferie dette året.

Jeg har i flere år søkt om øket bemanning, men uten resultat.»

I avsluttende brev til lensmannen uttalte jeg:

«Etter det opplyste ble taksten sendt fra lensmannskontoret 22. november 1974. Denne ekspedisjon er imidlertid ikke kommet fram til naturskadefondet. Fotostatkopier ble sendt 31. januar 1975. At det gikk nærmere to år fra skaden inntraff til taksten ble sendt naturskadefondet, er meget beklagelig ikke minst på bakgrunn av de gjentatte purringer fra Statens naturskadefond. Av hensyn til skadelidtes økonomiske interesse i saken burde takseringen av skadene etter stormen vært høyere prioritert.

Behandlingen av henvendelsene fra ombudsmannen er sterkt beklagelig. Uansett arbeidsbyrde burde det i alle fall ha vært gitt et foreløpig svar, og det kan heller ikke sees at det kan ha vært noen rimelig grunn til at det skulle ta mer enn åtte måneder å gi den meget knappe redegjørelse som ble gitt i brev av 7. oktober 1975.»

63.

Målbruken i direktoratføresegn.
(Sak 80/76.)

Ein mann i Rogaland klaga over målbruken i kunngjering frå Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk om føresegn av 12. januar 1976 om fisket i sjøen ved utlaupet av Rødneelva i Vindafjord. Han peika på at Vindafjord kommune hadde vedteke å krevje nynorsk som tenestemål andsynes statlege styremakter.

Æg la saka fram for Direktoratet for vilt og

ferskvannsfisk i brev av 30. januar 1976 og viste til nr. 2 første leden i kgl. resolusjon av 29. januar 1932 om målbruk i statstenesta, der det er fastsett:

«Hev eit herads- eller bystyre gjort vedtak med krav på visst tenestemål i vedskifte med statskontor, skal alle statskontor som heradet eller byen soknar til, og alle statskontor med tenestekrins innanfor heradet eller byen nytta det målet som er kravt, i prenta rundskriv, fyrerit, oppslag, kunngjeringar og formfast vedskifte elles med tenestemakter og folk i heradet eller byen og sameleis mest mogeleg i onnor skriftleg sak-fyreaving som kjem tenestemakter i heradet eller byen ved.»

Direktoratet svara i brev av 6. februar 1976:

«Direktoratet bygger ved valg av språkform i de forskrifter som utstedes på en liste hvor kommunens språkform er angitt. I den liste direktoratet nytter, er det ikke angitt at Vindafjord kommune nytter nynorsk som tjenestemålform, og en har derfor utstedt de nevnte forskrifter på bokmål. En vil forøvrig nevne at forskriftene har vært forelagt lokale organer til uttalelse, uten at språkformen i forskriftene har blitt påpekt.»

Av statskalenderen for åra frå og med 1973 går det fram at Vindafjord kommune har vedteke å krevje nynorsk som tenestemål i vedskifte med statskontor. Eg bad difor i brev av 18. februar 1976 direktoratet opplyse kvifor det ikkje nytta lista i statskalenderen. Vidare bad eg opplyst når og av kven direktoratet si liste over målbruken i kommunene var utarbeidd, og korleis det vart ordna med ajourføring.

Direktoratet skreiv i brev av 10. mars 1976:

«Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk har i meget stor grad kontakt med organer på det kommunale og regionale plan, både i forbindelse med forberedelse av og orientering om enkeltvedtak og forskrifter, og i andre sammenhenger. For fiskekontorets vedkommende har en jevnlig kontakt med bl. a. laksestyrrer, innlandsfiskenemnder, fjellstyrrer, fylker og kommuner. Som hjelp i det daglige arbeidet har en av praktiske årsaker ved kontoret utarbeidet en liste som angir navn, adresse m. m. vedrørende en rekke aktuelle adressater. Det er i denne listen også angitt hvilken språkform som nyttes i vedkommende kommune. En har søkt å holde listen ajour, men på grunn av det arbeidspress som ligger på kontoret vil ajourføring skje med ujevne mellomrom.

Utarbeidelse og bruk av slike lister er helt nødvendig for arbeidet i direktoratet. Det vil imidlertid foreligge en viss mulighet for at det skjer feil ved føringen av listen, samt at opplysninger vil kunne foreldes, selv om en søker å holde listen ajour.

En vil beklage at det hva angår forskriften av 12. januar har vært en feil ved listen. For å sikre seg mot tilsvarende feil i fremtiden, vil en ta sikte på å sikre ajourføring ved å distribuere kopier av angjeldende sider i Statskalenderen til samtlige saksbehandlere.»

I brev av 2. april 1976 til direktoratet sa eg frå at det var uheldig at direktoratet i brevet sitt av 6. februar 1976 ordla seg som om direktoratet si liste, ei liste som heller ikkje var skikkeleg ajourført, utan vidare skulle vere avgjerande for målforma.

Klagaren meinte at direktoratet burde lyse ut føresegna på nytt, og då på nynorsk. Eg bad direktoratet vurdere det.

I brev av 21. mai 1976 svara direktoratet:

«Direktoratet har vurdert om forskriften av 12. januar 1976 bør kunngjøres pånytt på nynorsk, men har kommet til at dette prinsipielt sett neppe vil være heldig. Å oversette en allerede fastsatt forskrift til en annen målform vil alltid innebære en viss fare for at det oppstår nyanseskjeller mellom tekstene. Det vil alltid kunne skape problemer om en kunngjør en forskrift i begge målformer. En finner det ikke riktig å gå så langt at en opphever den første forskriften og erstatter den med en ny i riktig målform.

En vil ellers pånytt få beklage at angjeldende forskrift ble utstedt på bokmål og ikke nynorsk.»

Til dette skreiv eg i brev av 10. juni 1976 at faren for nyanseskilnad etter mi meining ikkje kunne tilleggast vekt utan etter ei konkret vurdering i den enskilde sak. Direktoratføresegna av 12. januar 1976 inneheldt stort sett berre nemningar om stad, tid, fiskeslag og fiskereiskapar. Særleg fare for forveksling ved omsetjing til nynorsk kunne eg ikkje sjå at det var.

Direktoratet omsette etter dette føresegna til nynorsk. Omsetjinga vart kunngjort i avisene.

64.

Inndragning av leievognløyve på grunn av annet hovedervert — forskjellsbehandling.
(Sak 518/75.)

En lastebileier klaget i april 1975 til ombudsmannen over inndragning av leievognløyve. Samferdselsnemndas vedtak av 17. desember 1974, stadfestet 26. mars 1975 av Samferdselsdepartementet, lød slik:

«I medhold av Samferdselsdepartementets bestemmelser av 25. mars 1966 om godstransport med motorvogn utenfor rute, pkt. 18, trefter samferdselsnemnda beslutning om at den ikke finner å kunne godkjenne kombinasjonen leievognløyvehaver/vegarbeider i — — — kommune.

I den forbindelse beslutter samferdselsnemnda å inndra leievognløyve tilhørende — — — (klageren), på grunn av at han fortsetter som vegarbeider etter å være gitt frist for å velge mellom sin mangeårige jobb i vegvesenet og egenhendig utøving av tildelt leievognløyve.

Løyvet kunngjøres ledig.»

Klagerens advokat anførte i klagen til ombudsmannen bl. a.:

«Inndragingen av løyveordningen for klageren er begrunnet med at han har yrke som veiarbeider. Klageren hevder til dette at på det sted han bor, vil han fullt ut kunne dekke de oppdrag som måtte være for hans lastevogn selv om han har annet yrke. Det er betydelige distriktsinteresser til stede som gjør det nødvendig å kunne ha en slik kombinasjon av yrker, nemlig en service med lastevogn, hvilket isolert sett ikke vil være tilstrekkelig til fullstendig næring og klageren har derfor vært henvist til å måtte søke et annet arbeid for å ernære seg.»

Punkt 18 i Samferdselsdepartementets bestemmelse av 25. mars 1966 om godstransport med motorvogn utenfor rute lyder:

«Løyvehaveren må ikke uten samtykke av løyvemyndighetene ha annet hovedervertv enn ervervsmessig godstransport med motorvogn.»

Klageren hadde etter det opplyste vegarbeid som hovedervertv. Uten samtykke fra samferdselsnemnda kunne han da ikke drive ervervsmessig lastebilkjøring ved siden av. Hvorvidt samtykke skulle gis, måtte bero på en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfelle. Overfor slike skjønn er ombudsmannens kompetanse begrenset. Når klagerens sak ble vurdert isolert, fant jeg ikke at det var grunnlag for å reise innvendinger mot nemndas inndragning av hans løyve.

Klageren tok imidlertid også opp spørsmålet om forskjellsbehandling og anførte:

«En rekke andre personer er i samme stilling som klageren og for disse er det ikke kjent for ham at disses yrkeskombinasjoner er tatt opp med inndraging av bevillingen til følge. I seg selv skulle dette godtgjøre at Samferdselsnemnda har akseptert at en yrkeskombinasjon vil måtte være nødvendig. Dette gjelder i særdeleshet følgende:

- A. — — — har leievognløyve for lastevogn og drosje. Han er imidlertid ansatt som bussjåfør hos — — — og antas å ha en vanlig normal årsinntekt på dette.
- B. — — — har reservebevilling for lastevogn og kjører farens leievogn (lastebilen) og har leiesjåfør på sin egen bil.
- C. — — — har bevilling for drosje og har reservebevilling for en lastebil. C er kjøpmann, dagligvareforretning/landhandel, han er alderstrygdet og driver dessuten to gjestgiverier, hvorav ett i betydelig målestokk med egen direktør bl. a. og driver dessuten bensinstasjon/servicestasjon.
- D. — — — har leiesjåfør på sin bevillingsbil/lastevogn og dette har vært praksis i mange år. Han er dessuten fullbeskjeftiget i sin trelastforretning der han har to lastebiler i firmaet som han og broren driver.
- E. — — — har hatt leievognløyve på lastevogn i mange år mens han samtidig har vært ansatt i vegvesenet. Han er imidlertid nå sluttet med leievogn og som veiarbeider på grunn av fremskreden alder.
- F. — — — er veiarbeider og har leievogn

som sønnen har kjørt i en rekke år og fortsatt driver.

- G. — — — har drosjebevilling og er ansatt som fast sjåfør i — — —.
- H. — — — har bevilling for lastevogntransport, men er fast ansatt i vegvesenet.
- I. — — — driver som entreprenør og har bevilling på lastevogn som er drevet med leiesjåfør i alle år.
- J. — — — har drosjebevilling og er fast ansatt i vegvesenet.
- K. — — — er medeier og disponent for — — —, og har bevilling for lastebil som hans sønn har kjørt i alle år. Han benytter dessuten en annen lastebil i forbindelse med gruvedriften.
- L. — — — har hatt bevilling på lastebil i mange år, men har ikke bil, men derimot driver han drosje.

Jeg antar at forannevnte påvisning uten videre må kunne føre til at Samferdselsnemndas vedtak må karakteriseres som vilkårlig og jeg kan vanskelig forstå at det eventuelt ikke måtte føre til at vedtaket anses som forskjellsbehandling av klageren.»

Jeg fremholdt i brev av 6. mai 1975 til Samferdselsdepartementet:

«Flere av de nevnte sakene gjelder tilfelle hvor det er opplyst at løyveinnehaveren har leiesjåfør. Så vidt skjønnes vil av den grunn disse sakene stå i en annen stilling enn klagerens. Det er imidlertid også nevnt eksempler hvor det ikke er sagt noe om leiesjåfør, jfr. bokstav G, H og J. Det bes særlig på bakgrunn av disse sakene om departementets uttalelse til anførselen om ugrunnet forskjellsbehandling av klageren.»

Departementet oversendte saken til samferdselsnemnda, som tok opp til undersøkelse og vurdering de tilfelle det var vist til som støtte for påstanden om forskjellsbehandling.

I avsluttende brev av 21. oktober 1976 uttalte jeg:

«— — — Det fremgår at noen av disse løyvehaverne i likhet med klageren, hadde annen virksomhet enn godstransport som hovedervertv, og de hadde ikke leiesjåfør til å skjøtte løyvet. Så vidt sees gjelder dette følgende personer, angitt med Deres bokstaver:

- D. — — —
- F. — — —
- G. — — —
- H. — — —
- J. — — —
- K. — — —

Etter behandlingen av Deres klage har samferdselsnemnda inndratt løyvet for F, H og J, mens G selv har sagt opp løyvet. — Derimot har nemnda funnet ikke å burde foreta noe overfor D og K. Dette er begrunnet med at de som selvstendig næringsdrivende har bedre muligheter til å skjøtte løyvet enn lønnsmotakere i fast stilling. Det er også vist til at arbeidet med Europaveg 6 gjennom — — — har ført til større beskjæftigelse for leievognene

enn ellers, og at dette arbeidet vil avsluttes om ca. et års tid. — Jeg finner etter det anførte at disse saker står i en annen stilling enn klagerens, og at det kan foreligge saklige grunner for en ulik vurdering.

De øvrige løyvehaverne (A, B, C, E, I og L) står alle i en annen stilling enn klageren. A har leiesjåfør og har heller ikke fast stilling ved siden av. B er leiesjåfør hos faren A, men hans eget løyve er midlertidig og begrenset til bare å gjelde i den utstrekning behovet ikke dekkes av ordinære løyvehavere. C har samme begrensning for sitt lastebilløyve, mens drosjeløyvet antas snart å falle bort. E avvirket leievogndriften i 1961. I har etter Deres opplysning leiesjåfør. L har nå anskaffet bil som drives i kompaniskap med en annen. — Nemnda har besluttet ikke å foreta seg noe overfor disse. Også disse saker atskiller seg fra klagerens på en slik måte at det kan være saklig grunn for ulik avgjørelse.

Det må anses klarlagt at klageren, da han klaget til ombudsmannen, var forskjellsbehandlet i forhold til flere andre som sto i omtrent samme stilling. Dette var i seg selv uheldig, men forholdet er nå rettet opp. Det må etter det foreliggende legges til grunn at avgjørelsen i klagerens sak er i samsvar med forskriftene og den praktisering av disse som nemnda tilsikter, og jeg finner da ikke at den forskjellsbehandling som har foreligget kan gi klageren krav på å beholde løyvet.»

65.

Persontransport med ambulansevogn.
(Sak 1199/75.)

En drosjeeierforening klaget i oktober 1975 til ombudsmannen over at Samferdselsdepartementet nektet å gripe inn mot bruk av registrerte sykevogner, som ikke har drosjeløyve, til returtransport av friske eller friskmeldte personer fra lege eller behandlingssted.

I regler av 25. mars 1966 om persontransport med motorvogn utenfor rute har departementet bestemt at transport av syke eller skadde personer med registrert sykevogn inn til videre skal kunne drives uten løyve, jfr. lov av 19. juni 1964 (nr. 7) om samferdsel (veg- og sjøtransport) § 6 første ledd som lyder:

«Uten løyve fra vedkommende departement må det ikke mot vederlag drives persontransport med motorvogn utenfor rute. Dette gjelder likevel ikke transport i enkeltstående tilfelle. Departementet kan bestemme at transport av syke eller skadde personer med registrert sykevogn og andre spesielle former for persontransport skal kunne drives uten løyve.»

Departementet hadde i rundskriv av 20. februar 1967 til fylkestrafikkseksjonene fremholdt i tilknytning til denne lovregel:

«Etter bestemmelsenes ordlyd er det mer tvilsomt om det uten løyve kan utføres returtransport fra lege eller behandlingssted når det har vist seg at vedkommende ikke er syk eller behandlingen er avsluttet, slik at vedkommende er blitt friskmeldt, men departe-

mentet vil ikke tilråde at det blir grepet inn mot at slik transport utføres med registrert sykevogn.»

Samferdselsdepartementet uttalte i brev av 12. november 1975 til foreningens klage:

«Når departementet har tilrådd at det ikke blir grepet inn mot slik returtransport som er omhandlet i nevnte rundskriv, har dette sin grunn i at en anser det like viktig å skaffe økonomisk grunnlag for å holde sykebiler i drift som å skaffe grunnlag for drosjetjenesten. En har her lagt vekt på de tekniske krav som stilles til selve vognmateriellet for å få det registrert som sykevogn (ambulans) og at vognen er kostbar i anskaffelse.

Dette er også bakgrunnen for at en ikke har fastsatt nærmere grenser for den transport som kan drives med registrert sykevogn.»

Overfor departementet pekte jeg på at departementet i medhold av samferdselsloven § 6 første ledd tredje punktum kunne ha gitt forskrift som avgjorde spørsmålet om registrerte sykevogners adgang til å foreta returtransport som nevnt. Departementet opplyste om grunnen til at forskrift som nevnt ikke var gitt:

«Samferdselsdepartementet har hjemmel til å gi forskrift om hva slags transporter som kan utføres med registrert sykevogn (ambulans) uten løyve, herunder grensedragingen mot drosjevirkosomhet, jfr. Bestemmelser om persontransport med motorvogn utenfor rute, jfr. samferdselslovens § 6.

Når departementet ikke har funnet det hensiktsmessig å gi slik forskrift, skyldes det at en har hatt et forholdsvis lite erfaringsgrunnlag å bygge på. En har også villet mye opp systemet med løyvefri ambulanssekjøring for bl. a. å skaffe økonomisk grunnlag for å holde sykevogner i drift, jfr. departementets uttalelse av 12. november 1975 til ombudsmannen.»

I avsluttende brev av 5. mai 1976 til Samferdselsdepartementet uttalte jeg:

«Jeg forstår det slik at departementet finner det tvilsomt om returtransport som nevnt kan utføres med sykevogn etter de nå gjeldende regler. Departementet antar så vidt skjønnes at det i medhold av samferdselsloven § 6 første ledd tredje punktum kan gis regler som løser spørsmålet både slik at returtransporten forbeholdes dem som har drosjeløyve og slik at denne transport også kan foretas av registrerte sykevogner. Departementet har likevel ikke funnet å ville gi nærmere bestemmelser, fordi man har hatt lite erfaringsgrunnlag å bygge på og fordi man ville mye opp systemet med løyvefri ambulanssekjøring.

Når departementet gjentatte ganger er blitt gjort kjent med at sykevogner foretar slik returtransport og har tilrådd at det ikke blir grepet inn, er det imidlertid i realiteten det samme som å tillate virksomheten, samtidig som en uklar rettstilstand blir opprettholdt. Denne fremgangsmåte er etter min mening uheldig. De grunner departementet anfører for fremgangsmåten, kan ikke sees å være av-

gjørende. Departementet hadde adgang til å «myke opp systemet med løyvefri ambulanskjøring» ved å gi forskrifter som utvidet adgangen til slik kjøring, og hvis man etter å ha vunnet erfaring med slike forskrifter fant virkningen uheldig, kunne forskriftene ha vært endret igjen.»

Departementet hadde i sine uttalelser i saken også vist til at det i forskriftene til den påtenkte nye samferdselslov (jfr. Ot. prp. nr. 5 (1975—76)) var tenkt trukket opp klare grenser for hvilke transporter som kunne utføres med sykevogn. På denne bakgrunn ga saken ikke grunn til ytterligere fra min side.

66.

Utvisning av lakseplass på statens grunn i Finnmark.
(Sak 897/76.)

A klaget i oktober 1975 til ombudsmannen over avslag på søknad om utvisning av lakseplass på statens grunn i Finnmark for sesongen 1975.

Søknaden ble avgjort som klagesak av Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk 1. oktober 1975, etter at A hadde påklaget en avgjørelse av jordsalgskontoret i Finnmark. I sin avgjørelse viste direktoratet til § 2 i direktoratets forskrifter av 20. februar 1973 om utvisning av lakseplass på statens grunn i Finnmark. Paragraf 2 annet ledd i forskriftene lyder:

«Utvisning for fiske med kilenot, kroggarn og settegarn bør fortrinnsvis skje til aktive jordbrukere og fiskere hjemmehørende i vedkommende herred.»

I klageavgjørelsen het det bl. a.:

«Ved praktiseringen av denne bestemmelsen må den ses i sammenheng med lovens hele formål, og en må da påse at en holder utvisningen innen en ramme som er forenlig med en rimelig beskatning av fiskebestanden. Når en har utvist plasser til de aktive jordbrukere og fiskere som er nevnt i § 2, annet ledd, finner en av den grunn at belastningen av laksestammen er stor nok. Fisket blir m. a. o. i praksis et næringsfiske (binæring) for de jordbrukere og fiskere som bor langs kysten. Dette er helt i samsvar med den praksis direktoratet har innledet tidligere år, og som en allerede før har gitt klart uttrykk for skulle være retningsgivende.

A kan ikke anses for å være aktiv fisker eller jordbruker i forskriftenes forstand (§ 2, annet ledd), idet han ifølge laksestyret har sin hovedinntekt fra annet fast arbeide. Han fyller dermed ikke de krav som er stilt for å få utvist lakseplass.»

A hevdet overfor ombudsmannen at han måtte anses som aktiv fisker og viste til at han var ført opp i fiskerimantallet og at han hadde drevet fiske i årene 1946—49. Han fremholdt videre at det var utvist lakseplass til

flere søkere som ikke hadde jordbruk eller fiske som yrke, bl. a. til B og C.

Jordsalgskontoret ga uttalelse til klagen i brev av 25. november 1975 til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk:

«De personer som A anfører det er utvist plass til, har fått utvist plass i 1975. Samtlige søknader om utvisning av lakseplasser både i — — — kommune og ellers i Finnmark fylke, har vært forelagt laksestyrene til uttalelse. Finnmark jordsalgskontor som foretar utvisningen av lakseplasser for hele Finnmark fylke, har ikke foreløpig hatt muligheter til å sitte inne med tilstrekkelige lokal-kunnskaper da en overtok lakseutvisningen først sesongen 1975. En har brukt laksestyrene, som har flere representanter fra hver av kommunene, som lokal uttaleinstans — jfr. Direktoratets forskrifter av 20/2-73 § 4, 1. ledd.

En har ikke fra jordsalgskontorets side hatt anledning til å kontrollere laksestyrenes uttalelser til alle søknadene. De som først og fremst er kontrollerte er dem som laksestyret har frarådd utvisning til. I slike tilfeller har en etter at søkerens yrke og inntektsgrunnlag var kontrollert, foretatt utvisningen etter Direktoratets forskriftenes § 2, 2. ledd og Direktoratets tolkning av disse, jfr. Direktoratets brev av 15/1-75 vedrørende klage fra — — —.

I denne aktuelle sak har samtlige søknader fra — — — kommune vært forelagt — — — laksestyre, og i brev av 17/3 gav laksestyret sin uttalelse om hvem det ikke anbefalte utvisning til. I dette brevet er A nevnt. Verken B eller C er nevnt. En har på bakgrunn av disses to søknader og stikkontroller av laksestyrets uttalelser innvilget søknadene. En har etter kontroll av alle ikke anbefalte søknader funnet at A ikke var berettiget til utvisning.»

I brev av 29. mars 1976 la jordsalgskontoret til:

«En har ikke fra jordsalgskontorets side hatt anledning til å kontrollere laksestyrenes uttalelser til alle søknadene. De som først og fremst er kontrollert, er de som laksestyret har frarådd utvisning til.

Det kan således være noen som har fått søknaden innvilget, som egentlig burde vært avslått.»

Avgjørelsen i A's sak ga ikke grunn til kritikk. I avsluttende brev av 13. september 1976 til A uttalte jeg at han etter min mening ikke tilhørte den gruppe som etter forskriftene § 2 annet ledd er fortrinnsberettiget til utvisning. Jeg bemerket videre:

«Etter det direktoratet anfører i klageavgjørelsen av 1. oktober 1975, bør det ikke tildeles lakseplass til andre enn de fortrinnsberettigede, idet tildeling til denne gruppe etter direktoratets oppfatning medfører en belastning på laksestammen som er stor nok. Slik forskriftene er formet, kan det være tvilsomt om de gir grunnlag for en så restriktiv linje. Jeg finner imidlertid ikke grunn til å gå inn på dette i Deres sak. Tildelingene til andre

enn de fortrinnsberettigede vil under enhver omstendighet måtte bli begrenset, og det foreligger ikke opplysninger som viser at De burde ha kommet i betraktning selv med en noe mindre restriktiv tildelingspraksis.

Etter de opplysninger som foreligger, kan det ikke utelukkes at andre som i likhet med Dem verken er aktive fiskere eller jordbrukere, kan ha fått tildelt lakseplass, og jeg har i brev til direktoratet kritisert fremgangsmåten ved avgjørelsen av søknadene. Etter retningslinjene og den praksis direktoratet har ment skulle følges, er det imidlertid disse andre saker som i tilfelle er uriktig avgjort, og disse avgjørelser kan da neppe gi Dem krav på tildeling av lakseplass.»

Jeg fant at det hadde vært vesentlige feil ved saksbehandlingen og fremholdt i brev av 13. september 1976 til Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk:

«Så vidt jeg kan skjønne har jordsalgskontoret overhodet ikke foretatt noen nærmere undersøkelser i de saker hvor laksestyrene anbefalte tildeling. Vurdert ut fra de søknader m. v. som foreligger blant de saksdokumenter som er innhentet fra jordsalgskontoret, må jeg gå ut fra at det skriftlige materialet som har foreligget for laksestyrene, har vært meget beskjedent, og at søknadene i stor utstrekning er bedømt ut fra styremedlemmenes lokal- og personalkunnskaper. Laksestyrene har etter det som foreligger ikke gitt noen opplysninger om grunnlaget for sine anbefalinger om tildeling av lakseplass. Forholdet har således vært at det organ som var ansvarlig for tildelingen, overhodet ikke har hatt noe selvstendig grunnlag for å bedømme det store flertall av innvilgede søknader, og at det kan reises tvil om grunnlaget for de tilrådinger som avgjørelsene har bygd på. Fremgangsmåten har vært klart ubetryggende, og det er også erkjent av jordsalgskontoret at den kan ha ført til at søknader som burde ha vært avslått, er innvilget. Den forskjellsbehandling dette kan ha ført til, er meget uheldig.

Jeg peker også på at man etter den tildelingsprosedyre som er fulgt, ikke kan ha noen sikker mening om hvor mange som i realiteten er fortrinnsberettiget etter forskriftene § 2 annet ledd, og at det derfor er usikkert hvilket grunnlag direktoratet har for å anta at tildeling til de fortrinnsberettigede medfører tilstrekkelig belastning på laksestammen.

Direktoratet bør påse at saksbehandlingen blir mer betryggende. Jeg ber om å bli orientert om hva som blir foretatt.

Miljøverndepartementet er underrettet ved gjenpart av nærværende brev.»

I brev av 21. september 1976 uttalte Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk under henvisning til direktoratforskriftene av 1973:

«Det var klart at Finnmark jordsalgskontor ville få en stor oppgave å takle når de nye reglene ble fastsatt og oppgaven ble overført fra politietaten til jordsalgskontoret. Reglene fastsetter minstestandard mellom redskapene m. v. register over plassene og hvem som har fått de utvist o. a.

Registreringene av plassene og inntegningen

på kart er svært mangelfull, og skal samlet gjøres for ca 3500 plasser. Det er klart at utvisningen av lakseplassene nå er blitt meget arbeidskrevende. Det var således i 1973 nødvendig for jordsalgskontoret å engasjere korttids ekstrahjelp til støtte for de fast ansatte jakt- og fisketeknikerne som sto for dette arbeidet. Dette har vist seg ikke å være nok, og jordsalgssstyret har søkt om opprettelse av en ny helårsstilling for å bøte på den vanskelige arbeidssituasjonen. Søknaden er sendt Direktoratet for statens skoger som sammen med dette direktorat har bevilget penger for et halvt års engasjement for 1976. Jordsalgskontoret har i brev av 9.9.76 bedt om en fast stilling eller engasjement for minst 3 år fra 1977. Saken behandles av Direktoratet for statens skoger som er det ansvarlige saksbehandlende organ for disse adm. saker og avgjørelsen vil bety mye for hvor forsvarlig den fremtidige behandling vil bli. Spørsmålet beror derfor på en svipt i den budsjettmessige oppfølging av det merarbeid som reglene medfører for jordsalgskontoret.

Spørsmålet om å få utarbeidet utførlige søknadsskjemaer, som skal sikre at behandlende organer får bedre førstehåndsupplysninger fra begynnelsen av er forlenget tatt opp.

— — — — —
— — — — — Spørsmålet om tolkningen og eventuelt endret praktisering av utvisningsreglene befinner seg nå i Miljøverndepartementet til vurdering. Først når departementet har gitt et endelig svar, og de budsjettmessige spørsmål er avklart i Direktoratet for statens skoger, kan endelig svar herfra avgis.»

67.

Stand på offentlig sted.
(Sak 1075/76.)

En advokat klaget i oktober 1976 til ombudsmannen på vegne av en organisasjon for homofile over avslag på søknad om å ha en stand på torget i en bykommune.

Politivedtekten for kommunen bestemmer i § 6:

«Den som vil arrangere folketog, friluftsmøte, sportsstevne e.l. på offentlig sted, må ha tillatelse fra politiet. Det samme gjelder den som på eller ut mot offentlig sted vil framføre sang eller musikk, stille til oppvisning eller framvisning eller gjøre bruk av høytalere.

Skal kommunale parker eller anlegg benyttes, kan politiet bare meddele tillatelse etter samråd med rådmannen.»

Organisasjonen søkte 8. juni 1976 politimesteren om tillatelse til å ha stand. Politimesteren innvilget søknaden, men tok forbehold om at også rådmannens samtykke måtte bli gitt. Rådmannen v/kontorsjefen nektet samtykke. — Det ble sendt ny søknad som ble avslått av formannskapet.

Klagerne anførte at det var tvilsomt om kommunen overhodet kunne nekte meningsytring ved hjelp av stand på offentlig sted når politiet hadde gitt tillatelse.

Jeg forela klagen for politimesteren ved brev av 12. november 1976 og bemerket:

«Etter § 6 annet ledd i politivedtektene kan politiet «meddele tillatelse etter samråd med rådmannen». Selv om det kreves samråd med rådmannen, er det også i de tilfelle som går inn under § 6 annet ledd politimesteren som skal gi tillatelse, og bestemmelsen må vel forstås slik at søknader i disse tilfelle skal forelegges rådmannen før politiet tar standpunkt. I det foreliggende tilfelle har politiet gitt tillatelse under forutsetning av etterfølgende samtykke fra rådmannen. Det synes tvilsomt om dette er i samsvar med vedtekten. Jeg ber om politimesterens uttalelse til dette, herunder om det er vanlig at samtykke blir gitt under forutsetning av rådmannens etterfølgende samtykke.»

Politimesteren viste i sitt svar til at det på bakgrunn av utformingen av det torg der foreningen ville sette opp sin stand, var enighet mellom kommunens administrasjon og politimesteren om at kommunen skulle ha en viss styring med hvilke aktiviteter som ble tillatt på torget. Han anførte videre:

«— — — Ved denne overenskomst tror jeg det er riktig å si at man ikke helt kritisk så hen til hva politivedtektene innebar, men var blant annet noe opptatt av at — — — torget ikke skulle bli alfor belembret med stands som kunne bevirke at stedet ble mindre attraktivt for folk som ferdes over torget eller tok en rast på benkene på torget. Den foran skisserte ordning virket uten noen problemer, mens sist sommer ble spørsmålet satt på spissen, idet — — — (klageren) i brev av 23.6.1976 fra rådmannen fikk avslag på søknad om stand på — — — torget. Nektelsen vakte oppmerksomhet, og politikammeret fant å måtte ta spørsmålet opp til drøftelse i samarbeid med rådmannen. Under disse drøftelser kom en frem til at den riktige forståelse av politivedtektene medførte at politimesteren gir tillatelse til stands. — — —»

For fremtiden er det på det rene at det er politimesteren som gir tillatelse til stands på de dertil bestemte plasser, og det er ubetenkelig å uttale at eventuelle søknader, eksempelvis fra — — — (klageren) vil bli innvilget i den utstrekning de ligger innen rammen for gjeldende politivedtekter og gjeldende lovgivning forøvrig.»

I avsluttende brev av 26. november 1976 til klageren uttalte jeg at det måtte antas at den fremgangsmåte som ble fulgt da søknaden fra organisasjonen ble avslått, ikke var i samsvar med politivedtektene, og at dette måtte anses uheldig. Siden riktig fremgangsmåte ville bli fulgt i fremtiden, ga saken etter omstendighetene ikke grunn til ytterligere fra min side.

68.

Vegmyndighetenes hjemmel for å nekte utvidet bruk av avkjørsel.
(Sak 13 E/76.)

Ombudsmannen mottar fra tid til annen klager over avslag fra vegmyndighetene på søk-

nad om tillatelse til bygging eller bruk av avkjørsel, særlig i forbindelse med oppføring av bolighus. Enkelte av disse sakene gjelder avslag på søknad om bruk av allerede eksisterende avkjørsler for planlagte nye bolighus. Grunnen til at slike søknader om utvidet bruk avslås, kan ved siden av at den utvidede bruk øker skademulighetene, være at trafikksituasjonen er blitt en annen eller at den vurderes annerledes enn da avkjørselen opprinnelig ble bygd.

Reglene om vegmyndighetenes kompetanse i slike saker finnes i §§ 40 og 41 i vegloven av 21. juni 1963 (nr. 23). Paragraf 40 lyder:

«Er avkjørsleplan stadfest for riksveg eller fylkesveg, må ny avkjørsle for slik veg berre byggast etter planen. Ligg det ikkje føre stadfest avkjørsleplan, må ny avkjørsle frå riksveg eller fylkesveg ikkje byggast utan løyve frå vegsjefen. Vegsjefen kan krevje at avkjørsla skal byggast etter ein plan han godkjenner.

Ny avkjørsle frå kommunal veg må ikkje byggast utan løyve frå formannskapet. Formannskapet kan krevje at avkjørsla skal byggast etter ein plan det godkjenner.»

I § 41 er fastsatt:

«Vegsjefen kan påby avkjørsle frå riksveg eller fylkesveg flytt eller endra, eller avgrense bruken eller nekte bruken av slik avkjørsle.

Formannskapet kan ta avgjerd etter første ledd for kommunale vegar.

Utgifter til flytting eller endring av lovlig avkjørsle etter denne paragrafen kan det krevjast vederlag for. Dersom vegstyremakta let bygge ny avkjørsle til avløyning av den tidlegare, kan vederlag ikkje krevjast for kostnader som elles ville kome på til flytting eller endring av avkjørsle.»

Ingen av disse regler omhandler direkte utvidet bruk av eksisterende avkjørsel. Jeg fant derfor grunn til å ta hjemmelsspørsmålet opp med Vegdirektoratet på generelt grunnlag. I brev av 23. juni 1976 pekte jeg på at det kunne være grunn til å overveie om det burde utvirkes klarere hjemmel for avslag på slike søknader.

Vegdirektoratet anførte i brev av 11. august 1976:

«De avkjørsler som aktes nyttet i forbindelse med søknader om utvidet bruk, er som regel avkjørsler som er lovlige, enten som følge av

- a) at det i sin tid er innhentet tillatelse til bygging av den, eller
- b) at avkjørselen har vært bygget uten spesiell tillatelse, men at den har eksistert så lenge at man må anta at vegmyndighetene har godkjent dens eksistens og dens bruk.

Når det gjelder de under a) nevnte avkjørsler, er tillatelse gitt under bestemte forutsetninger, f. eks. at bruken er begrenset til

jordbruk eller skogsdrift, en-families bruk osv.

Vegmyndighetene har sett det slik at disse forutsetninger er klare begrensninger for bruken av avkjørselen hvor tillatelsen er gitt på grunnlag av en vurdering bl. a. av hvorledes trafikken fra/til avkjørselen og den offentlige veg vil bli.

Etter Vegdirektoratets syn kan en slik avkjørsel ikke uten videre gis en bruk utover disse forutsetninger og § 40 vil i disse tilfelle hjemle krav om at det må søkes om tillatelse om utvidet bruk.

Når det gjelder de under b) nevnte avkjørsler, foreligger ingen bestemte, synbare forutsetninger for at vegmyndighetene må sies å ha godtatt den.

I slike tilfelle vil en anta at § 41 kommer til anvendelse.

En antar imidlertid at i intet tilfelle vil det bli aktuelt å betale erstatning til den som får avslag på søknad om utvidet bruk av eksisterende avkjørsel, ettersom ingen har rettslig krav på å få ha avkjørsel på et bestemt sted langs offentlig veg.

Erstatningspåbudet i § 41 gjelder — som det vil ses — utgifter til flytting eller endring av lovlig avkjørsel.

Det vil i løpet av høsten bli fremmet forslag om diverse endringer i vegloven (§§ 8, 9, 14, 21 og 23). Endringene vil bli fremmet i forbindelse med Stortingsmelding nr. 86 (1975/76) om reformer i samferdselssektoren hvor det bl. a. er foreslått overføring av arbeidsoppgaver fra Samferdselsdepartementet til fylkene.

I løpet av høsten vil en rekke sentrale spørsmål vedrørende avkjørselsregulering bli tatt opp til drøftelse. Det gjelder bl. a. gjeldende praksis ved behandlingen av avkjørselsøknader og utgiftsfordelingen ved bygging av avkjørsler. Disse drøftelser vil kunne avdekke behov for lovendringer. I tilfellet vil en imidlertid ikke kunne rekke å fremme forslag om endringer i vegloven i inneværende år utover det som er nevnt ovenfor.

Avslutningsvis kan nevnes at særlig hensynet til publikum skulle tale for klarere lovbestemmelser om utvidet bruk av eksisterende avkjørsler. En viser imidlertid her til § 66 i bygningsloven i de tilfelle som er nevnt av Dem og som gjelder nye bolighus.»

I brev av 31. august 1976 til Vegdirektoratet pekte jeg på at etter ordlyden i vegloven § 40 gjelder bestemmelsen bare bygging av ny avkjørsel og ikke utvidet eller endret bruk av eksisterende avkjørsel. Videre anførte jeg at vegloven § 41 iallfall etter sin tekst lett kan forstås slik at bestemmelsen bare gjelder inngrep i en eksisterende tilstand. Til Vegdirektoratets henvisning til § 66 i bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) fremholdt jeg at denne bestemmelsen viser til vegloven §§ 39—43, slik at det ved behandlingen av atkomstspørsmålet etter bygningsloven § 66 nettopp blir spørsmål om anvendelse av reglene i vegloven.

Jeg sa meg enig med Vegdirektoratet i at hensynet til publikum taler for klarere lovbestemmelser om utvidet bruk av eksisterende

avkjørsler. Jeg henstilte til Vegdirektoratet å se nærmere på spørsmålet om å få utvirket en klarere hjemmel for avslag på slike søknader i forbindelse med de kommende drøftelser i direktoratet av sentrale spørsmål vedrørende avkjørselsregulering.

69.

Arbeidstillatelse for pakistansk statsborger.

(Sak 541/75.)

En advokat klaget i brev av 21. april 1975 på vegne av en pakistansk statsborger over avslag på søknad om arbeidstillatelse i Norge.

Pakistaneren søkte sommeren 1974 om oppholds- og arbeidstillatelse på grunnlag av et foreliggende tilbud om arbeid og bolig i Norge. I oversendelsesbrev til Statens utlendingskontor opplyste den norske generalkonsul i Karachi at søkeren var blitt intervjuet, men at han ikke kunne snakke engelsk. Søknaden ble deretter avslått av Statens utlendingskontor, hvis avgjørelse ble påklaget til Justisdepartementet. Departementet besluttet 5. desember 1974 ikke å ta klagen til følge. Som begrunnelse ble anført at «klageren på grunn av manglende språkkunnskaper ikke kan anses som ønskverdig i immigrasjonsmessig henseende». I brev av 9. januar 1975 ba klagerens advokat om at departementet måtte ta klagen opp til ny vurdering. Advokaten imøtegikk departementets begrunnelse for avslaget, og opplyste at arbeidstillatelsen fortsatt sto ved makt. Pakistaneren tok også selv på nytt opp saken i brev av 21. januar 1975 til Statens utlendingskontor med anmodning om bistand for å få arbeidstillatelse. Departementet fattet 11. april 1975 slikt vedtak:

«Departementet finner etter fornyet vurdering ikke å kunne omgjøre sitt vedtak av 5.12.74 om at pakistaneren på grunn av manglende språkkunnskaper ikke kan anses som ønskverdig i immigrasjonsmessig henseende, og derfor ikke kan gis oppholds- og arbeidstillatelse.»

Ved praktiseringen av reglene om arbeidstillatelse stilte departementet tidligere som vilkår at søkeren kunne gjøre seg forstått på engelsk, fransk eller tysk. I forbindelse med forskrifter av 10. januar 1975 om innføring av innvandringsstopp med dispensasjonsregler ble imidlertid dette vilkåret utelatt. I samsvar med Stortingets forutsetning ble i tilknytning til forskriftene gitt en oversikt over vilkår for innvilgning av første gangs arbeidstillatelse i alle saker som var til behandling 11. januar 1975 eller som kom til behandling senere. Her er bl. a. bestemt at det må foreligge et konkret tilbud om arbeid som forutsettes å vare minst ett år, at arbeidsgiveren skal stille seg ansvarlig for at søkeren disponerer høve-

lig husvære eller for å skaffe ham dette, og at søkeren må kunne lese og skrive sitt morsmål. Bare i yrker hvor det blir ansett nødvendig av sikkerhetsmessige grunner kan det stilles krav om særlige språkkunnskaper. Innvandringsstoppen trådte i kraft 1. februar 1975, men skulle etter § 2 i forskriftene ikke gjelde i de tilfelle hvor søknad om arbeidstillatelse var kommet inn til Statens utlendingskontor før 1. februar 1975.

I klagen til ombudsmannen tok advokaten for det første opp saksbehandlingen og standpunktet vedrørende pakistanerens språkkunnskaper; han mente at det kunne påvises at søkeren hadde tilstrekkelige engelskkunnskaper. Videre hevdet advokaten at departementet måtte ha plikt til å behandle saken etter de nye regler om arbeidstillatelse når saken var tatt opp på nytt og ikke avgjort da de nye vilkår trådte i kraft 1. januar 1975. Han fremholdt:

«— — — Departementet hevder at pakistanerens søknad var ferdig behandlet også i klageinstansen i og med departementets vedtak av 5/12-74, og at de nye vilkår ikke kunne anvendes i hans tilfelle, bl. a. fordi dette ville skape uheldig presedens for andre søkere som tidligere hadde fått avslag på samme grunnlag som ham. Dette er en ganske ekstrem formalisme, og presedenssynspunktet holder heller ikke. Pakistaneren hadde vitterlig ved min henvendelse tatt sin søknad opp på ny, og det forelå fornyelse av arbeidstilbud og boligtilbud. Dette måtte derfor bli å betrakte som en ny søknad, idet det måtte stille seg ganske likegyldig om immigrasjonstillatelse ble å innvilge av Justisdepartementet eller om pakistaneren innleverte formelt ny søknad og fikk denne innvilget av den normale førsteinstans Statens Utlendingskontor.»

Jeg forela klagen for Justisdepartementet som uttalte i brev av 4. september 1975:

«Hvorvidt advokat — — —s anmodning av 9.1.1975 var å betrakte som en anmodning om omgjøring av et tidligere truffet vedtak eller som en ny søknad kan kanskje diskuteres nå. Men på det tidspunkt saken forelå til behandling i departementet var det overensstemmende med advokatens uttrykte anmodning en sak angående omgjøring. Hvis anmodningen var å forstå som en ny søknad, ville for øvrig departementet ha vært avskåret fra å prøve denne på dette trinn i saksbehandlingen, idet avgjørelsesmyndigheten i så fall tillå Statens utlendingskontor som første instans. For øvrig fylte ikke advokatens anmodning av 9.1.1975 de krav til dokumentasjon av søknaden som skulle stilles fra 11.1.1975, nemlig kravet om at arbeidsforholdet normalt skal ha en varighet av ett år og at arbeidsgiveren skal erklære å stå ansvarlig for at søkeren er sikret husvære for minst ett år.

Det er intet til hinder for at pakistaneren sender ny søknad om arbeidstillatelse med anmodning om dispensasjon fra innvandringsstoppen. En slik søknad må imidlertid innsendes på vanlig måte gjennom norsk utenriks-

stasjon for å avgjørelse av Statens utlendingskontor. Ved vurderingen av en ny søknad vil gjeldende regler måtte legges til grunn, herunder også bestemmelsen om rimelighetshensyn i § 3 pkt. k i forskriftene fastsatt ved kgl. resolusjon av 10.1.1975.»

Departementet utdypet sitt syn på saken i brev av 6. november 1975:

«Advokat — — —s brev av 9.1.1975 inneholdt følgende anmodning: «Jeg vil herved be departementet ta klagen opp til ny vurdering og vil i den anledning anføre flg. ...» I og med departementets avgjørelse i klagesaken, meddelt i brev av 5.12.1974 til Statens utlendingskontor, var klageadgangen uttømt og avgjørelsen endelig. Advokaten anfører nå at siden nye regler ble fastsatt først 10.1.1975, var det ingen foranledning for ham til å søke på grunnlag av endrede regler. En slik oppfatning er selvfølgelig riktig, men departementet vil hevde at hvis man vil søke endret en endelig avgjørelse må man enten begjære en revurdering med sikte på omgjøring eller fremme en ny søknad. Advokat — — —s henvendelse av 9.1.1975 til departementet ble ut fra advokatens egen formulering betraktet som, og behandlet som en anmodning om omgjøring av departementets vedtak av 5.12.1974. Det er ikke riktig som anført av advokaten at departementet ikke prøvet pakistanerens søknad på nytt på grunnlag av omgjøringsbegjæringen. Saken ble prøvet på nytt, jfr. departementets avgjørelse av 11.4.1975 i påtegning til Statens utlendingskontor, hvor det er uttalt: «Departementet finner etter fornyet vurdering ikke å kunne omgjøre osv.» En prøving på grunnlag av de nye regler av 10.1.1975 kunne man dog ikke foreta, idet dette forutsatte ny søknad, og som nevnt i departementets brev av 4.9.1975 til ombudsmannen ville en slik søknad ha måttet behandles og avgjørelse fattes av førsteinstansen, nemlig Statens utlendingskontor. Av samme grunn kunne det på det da foreliggende grunnlag heller ikke fremstille seg som nødvendig å innhente opplysninger om arbeidstilbudet, idet disse opplysninger bare ville ha relevans ved en ny søknad. Advokatens påstand om at departementets saksbehandling innebærer et brudd på forvaltningslovens § 13 må derfor bestemt tilbakevises.

Departementet er også av den oppfatning at det ved behandlingen av advokat — — —s omgjøringsanmodning av 9.1.1975 ikke kunne legges reglene av 10.1.1975 til grunn. Den endelige avgjørelse av 5.12.1974 var begrunnet med manglende språkkvalifikasjoner m. v., hvilket var overensstemmende med de den gang gjeldende regler. Etter departementets oppfatning kunne de på dette felt i tidsrommet 11.1.—1.2.1975 gjeldende regler ikke komme til anvendelse ved spørsmålet om omgjøring, idet dette ville ha betydd en forskjellsbehandling til gunst for pakistaneren i forhold til tallrike avgjørelser i helt analoge saker i det tidsrom språkkravet ble opprettholdt. Ut fra likebehandlingsprinsippet ville da departementet ha vært forpliktet til å underrette alle dem som ihvertfall etter 5.12.1974 hadde fått avslag på sine arbeidstillatelsessøknader på grunn av manglende språkkvalifikasjoner, om

at departementet ville ha vært villig til å revurdere deres sak.»

Videre anførte departementet i samme brev:

«Til ombudsmannens spørsmål om ikke advokat — — — burde ha vært gjort oppmerksom på muligheten for å fremme ny sak, kan man bare svare at i tidsrommet 1.1.—1.2.1975 strømmet det inn talløse klagesaker til departementet som en følge av at det i vide kretser, også blant pakistanske borgere, var vel kjent at innvandringsstopp ville bli innført fra 1.2.1975 og at overgangsregler skulle gjelde inn til denne dato. Av denne grunn tok det adskillig tid i departementet å få behandlet alle sakene i forbindelse med spørsmål om arbeidstillatelse for pakistanske borgere. Advokat — — —s anmodning om omgjøring kom således ikke frem til forberedende behandling før i februar 1975. På det tidspunkt ville en ny søknad ha hatt liten eller praktisk talt ingen hensikt, idet en slik søknad måtte ha vært innkommet før 1.2.1975 for å kunne bli behandlet etter reglene av 10.1.1975, hvor språkkravet var sløyfet. En søknad innkommet etter 1.2.1975 ville måtte ha blitt å behandle som en dispensasjonsøknad i forhold til reglene om innvandringsstopp, hvilken ville ha hatt meget små muligheter for å føre frem.»

I avsluttende brev av 6. januar 1976 til departementet bemerket jeg:

«Det er på det rene at pakistaneren kunne ha dratt nytte av de lempeligere regler i tiden 11. januar 1975—1. februar 1975 ved å sende ny søknad til Statens utlendingskontor før 1. februar 1975. Han hadde imidlertid sin sak gående for innvandringsmyndighetene i hele dette tre ukers tidsrommet. Når hans sak således var til behandling, var det ikke oppfordring for ham til å sende ny søknad. Dersom ikke sterkt arbeidspress i departementet hadde ført til at advokat — — —s henvendelse ikke ble undergitt forberedende behandling før i februar, burde han omgående blitt underrettet om adgangen til å fremme ny søknad. At muligheten for å få søknaden behandlet etter de gunstigere regler skulle bortfalle på grunn av arbeidspress i departementet er uheldig og virker lite rimelig. Det forhold at henvendelsen av 9. januar 1975 var formet som en begjæring om omgjøring, og ikke som en ny søknad, bør under disse omstendigheter etter min mening ikke være avgjørende. Heller ikke bør det tillegges betydning at de nye vilkår ikke var påberopt i brevet av 9. januar 1975; brevet var jo skrevet dagen før de nye forskrifter og vilkår ble gitt, og de nye reglene ville åpenbart vært påberopt hvis de hadde vært kjent.

Når departementet er kommet til at det ikke kan legges vilkårene gjeldende fra 11. januar 1975 til grunn i pakistanerens tilfelle, skyldes dette så vidt skjønnes først og fremst konsekvenshensyn. Departementet har således anført at hvis de nye reglene hadde vært anvendt, ville departementet ut fra likhetsprinsippet vært forpliktet til å underrette iallfall alle dem som etter 5. desember 1974 hadde fått

avslag på søknad om arbeidstillatelse på grunn av manglende språkkvalifikasjoner, om at departementet var villig til å revurdere deres sak. Etter min mening kan det ikke være nødvendig å la en avgjørelse ut fra de nye vilkår i pakistanerens favor å slike konsekvenser. At det ble gitt arbeidstillatelse til dem som sendte inn ny søknad i tre ukersperioden før 1. februar 1975, kan åpenbart ikke føre til at departementet måtte ha plikt til å revurdere eller gjøre oppmerksom på muligheten for revurdering for så vidt angår søkere som tidligere hadde fått avslag på grunn av språkkravet. Når pakistaneren hadde sin sak inne til behandling i de tre uker de lempeligere regler gjaldt, ligger det nærmere å sammenligne hans sak med de saker hvor det var sendt inn ny søknad i denne perioden, enn med de saker hvor søkeren ikke hadde foretatt noe etter å ha fått endelig avslag. Etter min mening er det ikke tvilsomt at departementet her kunne ha omgjort sitt tidligere vedtak på grunn av endrede regler.»

Departementet hadde tidligere i en lignende klagesak for ombudsmannen anført at det til tross for uttalelser fra et sakkyndig utvalg og Kommunaldepartementet som tok avstand fra tidligere praksis med hensyn til språkkrav, var ønskelig å avvente Stortingets reaksjon før praksis i tilfelle ble endret. Jeg fremhevet at når behandlingen i Stortinget ledet til at kravet til engelsk-, tysk- eller franskkunnskaper skulle bortfalle, hadde det vært naturlig å rette seg etter dette også ved søknader om omgjøring av tidligere avgjørelser som kom inn før innvandringsstoppen trådte i kraft 1. februar 1975. Formuleringen «ved innvilgning av første gangs arbeidstillatelse i alle saker som behandles 11. januar 1975 eller senere» som var brukt i innledningen til de nye vilkår, kunne også trekke i denne retning.

Jeg henstilte etter dette til departementet å se på saken på nytt, eventuelt foranledige at Statens utlendingskontor tok saken opp igjen, enten som omgjøringssak eller som dispensasjonssak. Jeg føyde til at det ikke kunne være nødvendig å kreve ny søknad fra pakistaneren, selv om det måtte bringes på det rene om vilkårene for innvilgning av første gangs arbeidstillatelse var oppfylt.

Departementet meddelte 23. januar 1976 at det etter ombudsmannens uttalelse hadde funnet å måtte omgjøre sitt tidligere vedtak, slik at pakistaneren kunne gis oppholds- og arbeidstillatelse på vanlige vilkår, dvs. at arbeids- og boligtilbud måtte foreligge. — Advokaten opplyste at det opprinnelige arbeids- og boligtilbud nå var bortfalt. Han la fram nytt arbeidstilbud, som imidlertid ikke omfattet bolig. Derimot kunne søkerens bror som hadde egen leilighet, tilby og garantere ham bolig. Departementet fant etter omstendighetene å kunne godta dette boligtilbudet.

70.

Ikrafttredelsestidspunkt for nye strømtariffer.
(Sak 907/75.)

En abonnent klaget i brev av 17. juli 1975 til ombudsmannen over at kommunestyret 10. juli 1975 vedtok at de tariffer som da ble fastsatt for elektrisitetsverket, skulle gis virkning fra 1. januar 1975.

Etter lov av 12. november 1954 (nr. 1) om styret i kommunene § 24 kan kommunestyret ikke delegere sin myndighet til å fastsette bl. a. tariffer for elektrisitet; etter lov av 22. juni 1962 om Stortingets ombudsmann for forvaltningen § 4 første ledd bokstav d), jfr. Stortingets instruks for ombudsmannen § 3 første ledd nr. 4, falt da saken som utgangspunkt utenfor ombudsmannens arbeidsområde. Ifølge instruksens § 3 annet ledd kan imidlertid ombudsmannen ta en slik sak opp til undersøkelse av eget tiltak når han finner at hensynet til rettssikkerheten eller andre særlige grunner tilsier det. Det spørsmål saken reiste, var etter min mening av vesentlig prinsipiell interesse, og jeg fant derfor å burde undersøke spørsmålet.

Saksforholdet var i hovedtrekk følgende:

Styret i elverket tok sommeren 1974 opp spørsmålet om endring av tariffene med virkning fra 1. januar 1975. Det ble av styret utarbeidet et tarifforslag med høyere priser generelt og forsterket prisdifferensiering slik at effekt- og energiavgiften var satt lavere for husholdninger enn for håndverk- og industrivirksomhet.

Forslaget måtte forelegges Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen (NVE) fordi elverket tidligere hadde mottatt statsstøtte til visse prosjekter og derfor var bundet av de alminnelige regler og vilkår for slik støtte, bl. a. regelen om at NVE må ha godkjent tariffene. NVE uttalte i brev av 4. oktober 1974 at det i alminnelighet ble arbeidet for å oppnå prislikhet, dvs. at elverkene ikke skulle «differensiere prisene etter hva abonnenten bruker kraften til». NVE fant det da vanskelig å akseptere et tariffsystem «som går den motsatte veien». For øvrig ville NVE kunne godkjenne forslaget.

Styret i elverket fastholdt imidlertid sitt standpunkt og fremmet igjen forslag om differensierte priser. Elverksjefen holdt derimot stadig på tilnærmet prislikhet og fikk støtte av finansrådmannen i dennes innstilling av 17. oktober 1974 til formannskapet. Dette traff 30. oktober 1974 (med 6 mot 5 stemmer) følgende vedtak:

«Formannskapet ber styret i elverket snarest utrede og legge fram, senest i forbindelse med budsjettet for 1975 for elverket, følgende endringsforslag vedrørende nye tariffer for elektrisk strøm. — — —»

Det nevnte endringsforslag innebar en tilbakesendelse til elstyret med anmodning om at dette skulle «utrede og legge fram» et forslag hvis utforming ble klart antydnet. Dette ville gi større differensiering av prisene enn etter elstyrets forslag. Formannskapsvedtaket forutsatte at de nye tariffer ble gjort gjeldende fra 1. oktober 1974.

Elstyret vedtok imidlertid 18. november 1974 å fastholde sitt tidligere forslag, dog med den endring at de nye tariffer skulle gjøres gjeldende fra 1. oktober 1974. Dette skjedde etter at det var innhentet uttalelse fra NVE om spørsmålet om ikrafttreden. I brev av 6. november 1974 fra NVE het det:

«Prinsipielt er Elektrisitetsdirektoratet av den oppfatning at tariffene skal være vedtatt og abonnentene varslet før nye tariffer trer i kraft.

I dette tilfelle er abonnentene varslet om at prisøkning vil finne sted. Med dette som bakgrunn finner ikke Elektrisitetsdirektoratet tilstrekkelig grunnlag for å be om at prisene først skal økes etter at det endelige vedtak i bystyret har funnet sted.»

NVE siktet her til at elverket gjennom annonser i lokalpressen 13. september 1974 hadde orientert om tarifforslaget.

I sin innstilling 29. november 1974 til formannskapet uttalte finansrådmannen:

«Ut fra hensynet til å få vedtatt tariffer som med sikkerhet kunne påregne godkjenning av NVE foreslo finansrådmannen i fremlegget av 17/10 1974 at man gikk inn for elverksjefens forslag. Reelt sett er det ingen endring nå som tilsier en annen holdning. Imidlertid har elverkstyret ved revurderingen nå — i motsetning til ved-første gangs behandling — hatt anledning til også å ta i betraktning NVE's uttalelse i nevnte brev av 4/10 1974. Når elverkstyret for sitt vedkommende etter dette ikke har funnet grunn til å endre standpunkt, finner finansrådmannen det hensiktsløst fortsatt å holde på elverksjefens forslag. Finansrådmannen vil derfor foreslå en endret innstilling gående ut på å vedta elverkstyrets tarifforslag.

Med hensyn til tidspunktet for ikrafttreden av de tariffer som vedtas, foreligger det nå uttalelse fra NVE i brev datert 6/11 1974. I leveringsvilkårene for elektrisk kraft heter det i punkt 12.0 at:

«De leveringsvilkår, tariffer og priser som til enhver tid er fastsatt av de bestemmende organer, er bindende for abonnentene.»

— og videre i punkt 12. 1:

«Kunngjøring om endringer blir gitt i dagspressen eller eventuelt som direkte melding fra elverket til abonnentene.»

Vassdragsvesenets uttalelse må forstås slik at en prisøkning i dette tilfelle i samsvar med styrets forslag er ansett kunngjort i tide til at den kan iverksettes pr. 1/10 1974, selv om

bystyrets endelige vedtak først foreligger senere, — i november/desember. Strømværingningen skjer som hovedregel ved kvartalsvise å konto-innbetalinger med endelig årsavregning pr. 30/6 hvert år.

Hensett til den betydelige økonomiske interesse iverksettelsestidspunktet har for elverkets økonomi, skulle det i og for seg ikke være noe til hinder for å henholde seg til NVE's uttalelse og vedta ikrafttreden av nye tariffier pr. 1/10 1974 slik som foreslått av elverkets styre. Finansrådmannen finner det imidlertid lite heldig på denne måte å gi de nye tariffier tilbakevirkende kraft og vil innstille på at man nøyer seg med å utskyte ikrafttredelsen til 1. januar 1975, idet endelig vedtak forutsettes tatt innen årets utgang.»

I møte 4. desember 1974 ga formannskapet innstilling til bystyret. I ikrafttredelsesspørsmålet fulgte man rådmannen, med prisøkning fra 1. januar 1975. Med hensyn til prisdifferensieringen syntes formannskapets nye innstilling å være et kompromiss mellom formannskapets tidligere forslag av 30. oktober 1974 og elstyrets forslag. Formannskapets innstilling av 4. desember ble vedtatt av bystyret 18. desember 1974. — Elverket brakte så annonser i lokalaviser 21. desember 1974 under overskriften «**NYE STRØMTARIF-FER**».

Det i kommunen vedtatte tarifforslag ble sendt NVE, som imidlertid fant at godkjenning ikke kunne gis. Av brev av 17. mars 1975 fremgår at grunnen til dette hovedsakelig var at tariffinntektene ville bli så små at elverket også i 1975 ville få et regnskapsmessig underskudd.

Elstyret utarbeidet deretter nytt forslag som finansrådmannen oversendte NVE til uttalelse. Det var gjort en del endringer fra tidligere forslag, bl. a. var fastavgiften for husholdninger hevet, slik at det ble større prislighet. Finansrådmannen anførte i brev av 27. mai 1975 til NVE:

«Den økonomiske stilling for Elverket tilsier ikke at vi på ny kan fremme for formannskap og bystyre forslag til tariffier som ikke kan forventes godkjent og da med virkning fra 1. januar 1975. Dersom De kommer til at det nye forslag fra Elverkets styre ikke kan godkjennes med virkning fra 1. januar 1975, er det min oppfatning at vøteringsstemaene bare kan være:

1. Elverksjefens forslag til tariffier.
2. Styrets opprinnelige (ubeskårede) forslag til tariffier.

Begge disse forslag var fremlagt for formannskap og bystyre i forbindelse med den opprinnelige saksbehandling og burde vel således tilfredsstille de krav til offentliggjøring som forvaltningsloven forutsetter. Begge antas å tilfredsstille forutsetningene for å gjøre tariffiene gjeldende fra 1. januar 1975. Dersom De svarer nei på spørsmålet om det nye

forslaget fra Elverksstyret kan forventes godkjent med virkning fra 1. januar 1975 er det derfor av viktighet å ha Deres vurdering om de ovennevnte 2 forslag fra første gangs behandling vil kunne godkjennes med virkning for hele 1975.»

NVE svarte 5. juni 1975 at det ikke hadde vesentlige bemerkninger til elstyrets nye forslag. Om ikrafttredelsesspørsmålet uttalte NVE:

«Såvidt vi kan forstå av Deres brev, er imidlertid hovedproblemet hvorvidt disse tariffier kan gjøres gjeldende fra 1. januar d. å.

Av de opplysninger vi tidligere har mottatt fremgår at det allerede i september i fjor var en redegjørelse i pressen om de alternative forslag for nye strømtariffer, som var forutsatt gjort gjeldende fra 1.10.1974. De nye priser er en blanding av de priser som i nevnte redegjørelse ble betegnet administrasjonens forslag og styrets forslag.

NVE har ingen myndighet til å godkjenne at en pris skal få tilbakevirkende kraft, men dersom myndighetene i kommunen er av den oppfatning at abonnentene er orientert om det forløpte f. eks. via pressen, er vi av den oppfatning at prisene kan virke fra 1.1. d. å.»

Finansrådmannen ga 13. juni 1975 innstilling til formannskapet om vedtagelse av elstyrets nye forslag, herunder 1. januar 1975 som ikrafttreden for de nye tariffier. Formannskapet traff 2. juli 1975 vedtak i samsvar med innstillingen. Om ikrafttredelsestidspunktet var det dissens; et mindretall stemte for at prisøkningen først skulle gjelde fra 1. juli. Bystyret vedtok formannskapets innstilling 10. juli 1975, — også her stemte et mindretall for 1. juli 1975 som ikrafttredelsestidspunkt. — Godkjenning av strømtariffene ble gitt av NVE 22. juli 1975.

Elverkets betalingsterminer er pr. kvartal med årlig avregning basert på måleravlesning ca. 1. mai. I 1975 ble årsavregning først foretatt etter bystyrets avgiftsvedtak og NVE's godkjenning.

Jeg forela 29. juli 1975 abonnentens klage for kommunen. I brev av 21. august 1975 uttalte finansrådmannen:

«Det er kommunens oppfatning at strømprisene har vært gjenstand for en kontinuerlig behandling som publikum er holdt orientert om på en slik måte at det her ikke foreligger noe tilfelle av iverksettelse med tilbakevirkende kraft i relasjon til forvaltningslovens bestemmelser. Prisforhøyelsen ble vedtatt av bystyret allerede i desember 1974. Det endelige vedtak i juli 1975 innebærer korreksjoner av de opprinnelig vedtatte nye priser og en utjevning tariffiene imellom for å oppnå godkjenning, men innebærer ingen ytterligere generell forhøyelse av tariffiene.»

I en uttalelse av 18. november 1975 fra NVE ble understreket at ordningen med god-

kjenning av tariffer for elverk som har mot-tatt statsstøtte, var begrunnet i et ønske om at NVE «skal ha mulighet for å påse at elektrisitetsverkene til enhver tid holder slike priser at det er mulig å vedlikeholde og forsterke disse anlegg på en slik måte at elverkene ikke skal ha behov for ny stønad». Til den aktuelle sak uttalte NVE bl. a.:

«NVE er enig med ombudsmannen i at det kan synes tvilsomt om tariffendring kan gi virkning for forbruk som har funnet sted før endringen, men etter det forbrukstidspunkt som siste avregning refererer seg til. NVE har derfor også uttalt at NVE ikke har noen myndighet til å godkjenne at en pris skal få tilbakevirkende kraft. På den annen side er det ikke helt klart hva som menes med tilbakevirkende kraft. Hvis kundene blir gjort kjent med at prisen på den vare de kjøper er under revisjon, og den må antas å stige med en viss prosentsetning fra et bestemt tidspunkt, kan man få den situasjon at endelig prisutforming ennå ikke er vedtatt, men den vil være vedtatt før kunden får regningen. Hvis kunden velger å kjøpe til disse betingelsene, og prisøkningen vesentlig blir som tidligere meddelt, kan det da sies at prisen er blitt endret med tilbakevirkende kraft? NVE er av den oppfatning at man i en slik situasjon bør kunne gjøre prisene gjeldende fra det opprinnelige kunn-gjorte tidspunkt.

Ombudsmannen framhever også at abonnentene har en berettiget interesse i å kunne regne med at prisen ikke vil bli endret for forbruk som har funnet sted. Dette er vi enige i, men abonnentene bør på sin side være interessert i å betale det deres forbruk har kostet. Dersom elektrisitetsverkene inntekt ett år er lavere enn det nødvendige, medfører dette at en del arbeider som vedlikehold og forsterkning av anleggene må utsettes, dette vil da medføre en relativt sterkere prisøkning i senere perioder.

I denne aktuelle situasjon finner NVE dessuten å måtte nevne hvilke endringer som faktisk har funnet sted, og hvilke utslag det gjør for abonnentene. I dagspressen, 21.12 ble det kunngjort nye strømtariffer for Elverket.

Ved tariff H-3 var prisen satt til 120 kr/kW og 4,5 øre/kWh. De endelige priser ble 150 kr/kW pr. år og 4,5 øre/kWh. Prisen på energiforbruket ble således ikke endret, mens effektprisen ble øket med 30 kr/kW pr. år. For gjennomsnittabonnenten som har et fast abonnement på 2 kW blir da forskjellen 30 kr for dette halve år.

For abonnenter med en middels stor enebolig og som har full elektrisk boligoppvarming, er det faste abonnement vanligvis 4—5 kW, for disse utgjør endringen 60—70 kr.»

I avsluttende uttalelse av 14. oktober 1976 bemerket jeg:

«Norske Elektrisitetsverkene Foreningsnorm for vilkår for levering av elektrisk kraft er gjort direkte gjeldende som leveringsvilkår for el-verket. Avsnitt 12 i disse regler lyder:

«12 ENDRING I LEVERINGSVILKÅR OG TARIFFER

12.0 Gyldighet

De leveringsvilkår, tariffer og priser som til enhver tid er fastsatt av de bestemmende organer, er bindende for abonnentene.

12.1 Kunngjøring

Kunngjøring om endringer blir gitt i dagspressen eller eventuelt som direkte melding fra elverket til abonnentene.»

Etter disse regler kan de bestemmende organer ensidig endre tariffer og priser med virkning fra endelig vedtak, eller eventuelt kunngjøring. Reglene kan imidlertid ikke sees å gi noen hjemmel for å la nye tariffer m. v. få virkning fra et tidspunkt som ligger forut for vedtagelsestidspunktet, jfr. uttrykket «som til enhver tid er fastsatt». Heller ikke ellers kan elverket sees å ha noe rettslig grunnlag for å kreve betaling for forbruk som har funnet sted, etter andre tariffer eller priser enn dem som gjaldt på forbrukstiden.

NVE har i brev av 18. november 1975 pekt på at abonnentene var varslet om prisforhøyelsene ved elstyrets annonser i — — — og — — — (to lokalaviser) ved to anledninger.

Annonsen den 13. september 1974 hadde overskriften:

«Orientering fra El-verk-styret.»

Det ble gitt en orientering om bakgrunnen for at prisene ville bli forhøyet, og en oversikt over de daværende priser, administrasjonens forslag og styrets forslag. Avslutningsvis het det:

«For ordens skyld presiseres at det er styrets enstemmige forslag som går videre til behandling i Formannskap og Kommune-styre.»

I annonsen den 21. desember 1974 lød overskrift og første avsnitt:

«NYE STRØMTARIFFER

Overensstemmende med vedtak i Kommunestyret den 18. desember 1974, iverksettes nye priser på el.kraft gjeldende fra 1. januar 1975.»

Deretter fulgte en oppstilling over tariffer og priser. Avslutningsvis het det:

«For avregningsåret 1/7 1974 til 30/6 1975 vil avregning skje ved at halvparten av årets kwt-forbruk avregnes etter gamle priser og halvparten etter nye priser. Fastavgiften med halvparten gammel pris og halvparten ny pris.»

Det var ikke sagt noe om at vedtaket ikke var endelig, og at det kunne bli nødvendig med endringer etter at saken var forelagt NVE.

Jeg finner ikke grunn til å gå inn på hvorledes situasjonen ville ha vært dersom man hadde fulgt opp linjen fra annonsen den 13. september 1974, som uttrykkelig var formet som en forhåndsorientering. Heller ikke finner jeg grunn til å ta standpunkt til hvorledes saken ville ha stilt seg dersom NVE hadde

godkjent kommunestyrets vedtak av 18. desember 1974.

Annonsen av 21. desember 1974 måtte av abonnentene forstås slik at det nå var truffet et endelig vedtak om hvilke priser som skulle gjelde fra 1. januar 1975. Den kunne ikke oppfattes som et forhåndsvarsel med en ca.-angivelse av hvilke priser man antok ville bli fastsatt.

De priser som var angitt i annonsen, ble ikke godtatt av NVE, og kommunestyret måtte treffe nytt vedtak som i alle fall for en del abonnenters vedkommende medførte ikke uvesentlige endringer i forhold til kunnngjøringen av 21. desember 1974. Etter tariff H-3 ble således fastavgiften pr. kW øket fra kr. 120,— til kr. 150,—. Jeg finner ikke at kunnngjøringen av 21. desember 1974 kan godtas som et forhåndsvarsel som kan gi grunnlag for å la kommunestyrets vedtak om endrede strømpriser av 10. juli 1975 gjelde fra 1. januar 1975.»

I brev av samme dag til kommunen viste jeg til konklusjonen i uttalelsen og ga uttrykk for at abonnentene bør få tilbakebetaling. Jeg ba om å bli underrettet om hva som blir foretatt. Det er opplyst at bystyret vil behandle saken i februar 1977.

71.

Skade på fjernsynsapparat ved høy spenning.
(Sak 965/75.)

A klaget i brev av 6. august 1975 til ombudsmannen over at kraftlaget hadde avslått hans krav om erstatning for skade på et fjernsynsapparat på grunn av høyere spenning enn det kontraktmessige. Kraftlaget hadde som begrunnelse for sitt avslag bl. a. vist til at lagets forsikringer ikke dekket slike skader. A opplyste i klagen at spenningen var målt til 257 V. Målingen var foretatt etter at klagerens apparat og lyspærer i flere hus på samme elektrisitetsopplegg var ødelagt. Klagen ble forelagt for kraftlaget, og elverksjefen uttalte i brev av 3. september 1975:

«Det er riktig at det har forekommet for høy spenning på nettet periodevis. Uttalelsen som følger står for elverksjefens egen regning. Saken har ikke vært diskutert i kraftlagets styre.

Det råder en del usikkerhet om hvordan slike saker skal behandles. For elverksjefen ser det ut som at det er enkelte typer skader som ikke dekkes av forsikringer som kan tegnes idag. Skader på grunn av atmosfæriske overspenninger med påfølgende høyspenning inn på lavspenningsnett dekket greit nok. Det samme gjelder materialsvikt f. eks. isolatorbrudd med samme resultat. Normal spenning på nettet er 220 V med $\pm 10\%$. Vi forsøker å holde spenningen nærmest mulig 240 V. Spenningen styres av releer som henter sine impulser for styring av transformatorene forsynt med automatisk regulering. Det forekommer at spenningen kommer opp i 250 V. Hva med skader som oppstår da? Ingen forsikringsselskaper tar på seg ansvaret for disse.

Det ser ut som det er forbruksapparater av bestemte fabrikata som ikke tåler disse spenningene.

Vi kan nevne som eksempel et tilfelle med en relesvikt ved Statskraftverkens anlegg her. Resultatet var sammenbrudd i en rekke TV-apparater. Vi ba om å få samlet regningene for disse reparasjonene, og de beløp seg til over kr. 2.000,—. Kravene om erstatning ble av NVE avvist.

Det vil være greit å komme fram til retningslinjer når det gjelder saker som denne med A, og vi hører gjerne fra Dem igjen.»

Jeg ba i brev av 20. oktober 1975 om at erstatningsspørsmålet måtte bli lagt fram for kraftlagets styre. Dette kunne klageren kreve etter strømleveringsbetingelsene. Jeg fortsatte:

«A har opplyst at det 22. juli 1974 ble målt spenning på over 250 V hos abonnenter i boligfeltet. Kraftlaget har ikke bestridt disse opplysninger. Ved så høy spenning er det så vidt skjønnes ikke uvanlig at elektriske apparater som radio og TV tar skade. I G. Guttormsen: Elforsyningskontrakten (Universitetsforlaget 1968) er det på s. 256—257 anført:

«— — — Glødelamper er særlig ømfintlige for spenningsvariasjoner. Når spenningen stiger, minsker lampens brenntid i omvendt proporsjon til spenningens tredtende potens, mens lampens lysutbytte vokser kvadratisk. Lysrør skal i henhold til gjeldende forskrifter tenne ved ned til 90 % av nominell spenning, det samme gjelder for kvikksølvlamper. Effekten for elektriske varmeapparater er direkte proporsjonal med spenningens kvadrat. Koketiden øker dermed med 23 % ved 10 % underspenning. Risiko og tap ved underspenning er blitt særlig aktuelle problemer i forbindelse med bruk av radio- og TV-mottakere. Moderne radioapparater tåler i alminnelighet spenningsvariasjoner på $\pm 10\%$, mens overspenning forkorter rørenes levetid og underspenning gjør mottakingen vanskelig eller umulig. TV-mottakerne skal også tåle $\pm 10\%$ toleranse, overspenning utsetter særlig billedrøret for ødeleggelse. — — —»

Kontraktmessig spenning er 220 V med avvik 10 % opp eller ned, jfr. strømleveringsbetingelsenes § 1 nr. 2. Høyeste kontraktmessige spenning skulle således være 242 V.

Når spenningen i det foreliggende tilfelle har ligget på 250 V, har dette så vidt skjønnes sammenheng med at verket på denne del av fordelingsnett søker å holde en spenning «nærmest mulig 240 V». Etter det som er opplyst av elverksjefen, er grunnen at spenningen synker med avstanden fra verket, og at man vil unngå at spenningen i fjernereliggende deler av fordelingsnett kommer ned mot 200 V.

Strømleveringsbetingelsenes § 11 inneholder regler om kraftlagets ansvar for skade eller tap som påføres abonnenten. Så vidt skjønnes må en fraskrivelse av ansvar for skaden på A's TV-apparat i tilfelle være hjemlet i § 11 nr. 2, der det heter:

«Kraftlaget fraskriver seg ethvert ansvar for tap og skade som den elektriske strøm direkte eller indirekte forårsaker, eksempelvis brann, når årsaken er begivenheter eller uhell som ligger utenfor kraftlagets kontroll, eller som kraftlaget ikke har kunnet forhindre med rimelige midler.»

Kraftlaget skulle etter dette kunne være ansvarlig for skade som skyldes forhold kraftlaget har kontroll over, og som det hadde kunnet forhindre med rimelige midler. I det foreliggende tilfelle synes skaden å ha nær sammenheng med at verket på grunn av svakheten ved fordelingsnettet må holde en spenning i deler av dette som ligger nær den øvre grense for det kontraktmessige. Det må da være påregnelig at selv mindre feil ved transformatorer eller reléer kan føre til at denne grense overskrides. Hvis det også må anses påregnelig at spenning på 250 V vil skade TV-apparater m. v., er det etter min mening meget som taler for at verket må være ansvarlig i det foreliggende tilfelle.

Kraftlaget avviser i brev av 10. mars 1975 A's krav om erstatning, under henvisning til at kraftlagets forsikringsselskap ikke påtar seg ansvaret for slike skader. — Det må være klart at dette ikke er avgjørende for spørsmålet om kraftlaget er ansvarlig eller ikke.»

Kraftlagets styre traff deretter følgende vedtak:

«Årsaken til skaden ligger utenfor kraftlagets kontroll og avviser derfor erstatningskravet. En vil imidlertid vite Ombudsmannens mening om saken.»

Jeg fremholdt til dette at det vanskelig kan sies at «Årsaken til skaden ligger utenfor kraftlagets kontroll», dersom skadetallet kan reduseres ved utbedring av ledningsnettet. Etter ytterligere en del korrespondanse fremholdt jeg i avsluttende brev av 4. juni 1976 til kraftlaget:

«Jeg legger etter det foreliggende til grunn at A's TV-apparat ble skadet på grunn av en spenning på rundt 250 V. Kontraktmessig spenning er 220 V med avvik 10 % opp eller ned; maksimal kontraktmessig spenning er med andre ord 242 V. Ved en spenning på 250 V er det påregnelig at TV-apparater tar skade. — Jeg legger videre til grunn at når spenningen i det foreliggende tilfelle har ligget på 250 V, har det sammenheng med at elverket, på grunn av svakheter ved fordelingsnettet, søker å holde en spenning nærmest mulig 240 V. Når spenningen holdes så høy, er det, med det reguleringsutstyr som kraftlaget har til rådighet, påregnelig at spenningen i visse perioder overstiger det kontraktmessige. Det er teknisk fullt mulig å redusere faren for skader av den type som her er oppstått. Hva som skal gjøres, er et økonomisk spørsmål. — Jeg legger endelig til grunn at kraftlaget ikke har underrettet abonnentene om risikoen for skader som nevnt, jfr. kraftlagets brev av 22. april 1976.

Når kraftlaget for å unngå omkostninger til forsterking av nettet velger å holde spen-

ningen på et slikt nivå at det er påregnelig at det vil kunne oppstå skader på elektrisk materiell hos en del abonnenter, bør det økonomiske tap ved slike skader bæres av kraftlaget, som har den økonomiske fordel av den valgte fremgangsmåte, og ikke av den enkelte abonnent. Kraftlaget bør etter min mening imøtekomme A's krav om erstatning.»

Kraftlagets styre traff 7. desember 1976 følgende vedtak:

«Kraftlagets styre er ikke enig i Ombudsmannens konklusjon, men vedtar likevel å betale kravet på kr. 200,—.»

72.

Kontroll av forbruksmåler for elektrisk energi. (Sak 354/75.)

A reiste i brev av 20. februar 1975 til Forbrukerrådet spørsmål om det er etablert en tilstrekkelig sikker kontrollordning av forbruksmålere for elektrisk energi til husholdning. Han anførte:

«Bakgrunnen for saken er mitt årsoppgjør for elektrisk strøm. Ved kontrollregning viser det seg at jeg i løpet av en periode på 425 dager har hatt et gjennomsnittlig forbruk på 3,4 kw for hver løpende time. For en familie på fem medlemmer i et nyere hus med oljekamin som hovedvarmekilde synes dette forbruket helt urimelig høyt. En må her ta med i beregningen at i store, eller de vesentlige deler av året, nyttes det ikke strøm til oppvarming og minimalt til belysning. Det maksimumsforbruk som således skal bringe gjennomsnittsforbruket opp til det nevnte nivå, må være betydelig.

På denne bakgrunn kontaktet jeg det stedlige kraftselskap og ba om en kontroll med måleren. Vi ble da besøkt av en representant fra selskapet som foretok en kontroll på stedet og i løpet av meget kort tid. Representanten opplyste at det ikke kunne sees at det var noe i veien med måleren. Jeg fant denne testen meget utilfredsstillende, i det det etter det jeg kjenner til ikke er mulig å kontrollere en energimåler slik. På meg virket framgangsmåten som en måte å tilfredsstille en utilfreds kunde på, mer enn en teknisk prøve av måleren. I brev til selskapet ba jeg derfor om en ny kontroll av måleren. Dette medførte at måleren ble demontert og testet av kraftselskapet. I rapport fra selskapet er jeg gjort kjent med at måleren er testet og funnet i orden. Jeg forstår testrapporten slik at det er selskapet selv som har utført prøven. Det spørsmål som melder seg i denne anledning er hvordan skal en måler av denne type testes, og hvem skal utføre eller kontrollere arbeidet? For andre måleinstrumenter som nyttes ved kjøp og salg er det bestemmelser om offentlig kontroll. Det synes derfor urimelig at dette ikke skal være tilfelle også ved salg av elektrisk energi. For forbrukeren er det et betydelig kjøp som baserer seg på de målinger en slik måler viser. Mitt spørsmål er derfor:

Kan en forbruker kreve at måleren blir kontrollert og hvem skal utføre og bekoste kontrollen?»

Forbrukerrådet sendte saken til sivilombudsmannen, og jeg ba opplyst hvordan Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen ser på spørsmålet om kontroll av målere. NVE viste i brev av 8. juli 1975 til uttalelser som var innhentet fra Norske elektrisitetsverkers forening (NEVF) og fra elektrisitetsverket som leverte strøm til A. Av uttalelsen av 26. mai 1975 fra NEVF fremgår at elektrisitetsmålere for vekselstrøm er gjenstand for typeprøving. Prøvene utføres i samarbeid mellom Norges elektriske materiellkontroll (NEMKO) og Oslo lysverker.

Etter uttalelsen er videre stasjonært oppstilte normaler og apparater som brukes på kontrollstasjonene (herunder elverkenes stasjoner) til kontroll av elektriske målerinstrumenter, underlagt justerplikt etter nærmere forskrifter som fastsettes av justerdirektøren. — Fra justerdirektørens kontor er opplyst at man har det nødvendige materiell til justering av elverkenes utstyr for målerkontroll, men at man fremdeles i et par år vil mangle personell.

NEVF opplyste også at man har arbeidet med å få opprettet en autorisasjonsordning for målerkontrollstasjoner, men at arbeidet med dette foreløpig er stilt i bero. Ved kontroll av enkeltmålere anvender imidlertid elverkene i stor utstrekning ensartede retningslinjer. Retningslinjene hadde vært til uttalelse ved justervesenet, og det var derfra gitt uttrykk for at elverkene foreløpig kunne benytte disse retningslinjer til justering av elverkenes kontrollmåleutstyr.

NEVF opplyste ellers at de større elverker ofte har egne målerkontrollstasjoner. I tilknytning til A's henvendelse ble anført:

«Men også ved de fleste av de mindre elverker har man en eller annen form for målerkontroll med enklere utstyr, slik at man har mulighet for å kontrollere om en målers feilgrense ligger innenfor de $\pm 5\%$ som vanligvis er angitt som toleranse i elverkens strømleveringsvilkår. I tvilstilfeller eller hvor en mer nøyaktig justering av måleren er ønskelig, benytter elverket seg da av den nærmeste større målerkontrollstasjon, eller kanskje oftest av målerleverandørens spesiallaboratorium. Det er denne helt vanlige behandlingsmåte Elektrisitetsverket har benyttet i den aktuelle klagesak.»

Elverket uttalte i brev av 29. mai 1975:

«Saken har sin bakgrunn i vår avregning av abonnentens forbruk for perioden 13/8-73 til 2/10-74. Dette er første avregning for abonnentet.

I sitt brev av 8/11-74 skriver abonnenten at avregningen betyr en øking på 80 % sammenlignet med tidligere års forbruk. Siden dette er første avregning kan vi ikke se at et slikt sammenligningsgrunnlag er tilstede.

Da vi mottok abonnentens brev av 8. nov. 74 foretok vi den 14/11-74 en rutinekontroll av installasjonen og måleren. Alt ble funnet i orden. Ny avlesning av måleren viste at forbruket var stort og vi opprettholdt vårt krav ifølge tilsendt avregning.

På abonnentens anmodning i brev av 21/1-75 gir vi i vårt brev av 27/1-75 en oppstilling over avregningen. Da overforbruket var høyt, anbefalte vi at det faste abonnement ble hevet.

I brev av «42»/1-75 anmoder kunden om at måleren blir kontrollert. Vi skiftet ut måleren den 5. febr. 75 og foretok en kontroll av denne med vårt prøveutstyr. Prøveresultatet viste god nøyaktighet. Dette ble meddelt klageren i brev av 12/2-75.

For ytterligere kontroll ble måleren sendt til leverandøren. Resultatet går fram av vedlagte prøveprotokoll.

Vi mener at saken har vært behandlet på en betryggende måte fra vår side og i tråd med innarbeidet praksis i slike saker.»

NVE fant at saken etter det opplyste var korrekt behandlet av elverket, og kunne ikke gi noen uttalelse utover hva elverket og NEVF hadde fremholdt.

NVE's brev med innhentede uttalelser ble forelagt for A, som ikke hadde tilleggsbemerkninger.

Jeg hadde etter det foreliggende ikke grunnlag for kritikk mot elverkets behandling og avgjørelse av A's klage. Når det spesielt gjaldt A's anførsel om at måleren ble kontrollert av elverket selv, viste jeg til at den siste kontrollen ble foretatt av leverandøren, ikke av elverket.

73.

Kommunens ansvar for vannforsyning. (Sak 838/75.)

A klaget i brev av 25. juni 1975 over at kommunen ikke sørget for vannforsyning etter at tidligere vannforsyning fra en privat bedrifts vannverk var opphørt som følge av vannforurensing. A hevdet bl. a. at kommunen ved å gi tillatelse til utbygging av boligfeltet på oversiden av dammen som drikkevannet tidligere kom fra, var ansvarlig for forurensingen.

Klagen ble forelagt for kommunen som nektet at boligbygging som kommunen hadde godkjent etter 1945, kunne være årsak til forurensingen av dammen. Kommunen opplyste at den i 1974 kontaktet bedriften som tidligere forsynte stedets beboere med vann fra sitt anlegg, for å finne en ordning av vannforsyningen. Kommunens initiativ førte imidlertid ikke fram. Det ble ellers opplyst at kommunen i generalplanperioden 1969—1984 ikke hadde planer om å anlegge kommunalt vannverk på stedet.

I brev av 18. februar 1976 til kommunen fremholdt jeg:

«Selv om det skulle være så at kommunen er uten ansvar for forurensingen av vannkilden, og at det derfor ikke består noen rettslig forpliktelse til å sørge for vannforsyning, kan det spørres om det ikke likevel må anses som en kommunal oppgave å finne en løsning på de problemer som er oppstått. Så vidt skjønnes dreier seg om 50 husstander i et for lengst etablert boligstrøk som uten egen skyld har mistet den vannforsyning de hittil har hatt. I denne situasjon synes en henvisning til at det ikke er planlagt bygd kommunalt vannverk i denne generalplanperiode lite tilfredsstillende. Når initiativet overfor A/S — — — ikke førte fram, synes det å være grunn til å overveie andre muligheter. Saken bes forelagt formannskapet til uttalelse.»

Formannskapet tok saken opp 11. mai 1976 og fattet slikt vedtak:

«Kommunen yter et tilskott til — — — vannverk til boring av borehull på 70—80 m på det sted som er fastsatt på befaringen 1. april 1976 samt kostnader til pumpe og elektrisk installasjon. Tilskottet er begrenset oppad til kr 20.000,—, og det utbetales etter regning når arbeidet er utført.

Det er en forutsetning for utbetalingen av tilskottet at vannverkseieren fremmer formell søknad til helserådet om godkjenning av vannverket i samsvar med de regler som gjelder for godkjenning av vannverk.

Kommunens tilskott er et endelig beløp. Det forutsettes at — — — dekker de øvrige utgifter til utbygging av vannverket, eventuelt i tillegg fremmer søknad om statstilskott etter reglene i Kgl. res. av 24. januar 1975.»

Saken ga etter dette ikke grunn til ytterligere fra min side.

74.

Konsesjonsvilkår om issikring i regulert vassdrag — regulantens adgang til å disponere over vannmassene.

(Sak 1476/74.)

A eide en hytte ved et regulert vassdrag. Han klaget i brev av 30. september 1974 til ombudsmannen over at kraftselskapet som foresto reguleringen, ikke overholdt et konsesjonsvilkår om merking av svake ispartier. Vilkåret, som var inntatt i konsesjonsvilkårenes punkt 16, var formulert slik:

«De partier av isen på magasinene som mister sin bæreevne på grunn av reguleringen, skal markeres slik:

Så snart isen er farbar om høsten innsirkles det svekkede parti med et tau festet til påler som settes fast i isen med passe mellomrom. Tauet skal til enhver tid ha en fri høyde over is- eller snøoverflate på mellom 0,5 og 1 m.»

A anførte bl. a. at kraftselskapet «i sin disponering av vannmassene (må) sørge for at isflatene ikke blir i den grad ødelagt at de ikke kan merkes som bestemt i pkt. 16». Om dette uttalte jeg i mitt avsluttende brev:

«— — — Det er etter min mening i høy grad tvilsomt om punkt 16 innebærer noen begrensning i kraftselskapets adgang til å disponere vannmassene. Etter det som er anført av direktoratet om de forskjellige forhold som påvirker isforholdene, finner jeg heller ikke at det kan fastslås at det er disponert på en slik måte at merkeplikten etter punkt 16 ikke kan overholdes.»

75.

Ekspropriert grunn brukt til andre formål enn angitt i skjønnsbegjæringen.
(Sak 482/75.)

Tre grunneiere som var fraekspropriert et areal som i alt utgjorde ca. 5 dekar, klaget 8. april 1975 over at kommunen — etter å ha påberopt i ekspropriasjonssaken at arealet skulle nyttes til park og bebyggelse av offentlig karakter — ville bruke en del av arealet til private boligtomter.

Skjønnsretten var kommet til at kommunen hadde lovlig adgang til å begjære skjønn til gjennomføring av et kommunalt vedtak om ekspropriasjon for fremtidig parkområde og offentlig bebyggelse, jfr. bygningsloven av 18. juni 1965 (nr. 7) § 35 nr. 1 annet ledd bokstavene b—d. Om hjemmelspørsmålet hadde kommunen i sine anførsler for skjønnsretten presisert at «ekspropriasjonen fremmes innenfor rammen av den gjeldende reguleringsplan av 13. september 1947», og ellers bemerket:

«— — — Og ekspropriasjonsvedtaket av 9. november 1973 — med tilslutning til formannskapetets forutgående innstilling — sier uttrykkelig at angjeldende arealer skal erverves til «park, gategrunn og båtbygging» i henhold til den stadfestede, nå alene gyldige reguleringsplan av 1947 (båtbyggingsspesifikasjonen refererer seg til andre eiendommer utenfor dette ekspropriasjonsområde som bl. a. søkes ervervet ad frivillig vei).»

I brev til ombudsmannen av 12. mai 1975 uttalte kommunen til klagen:

«Reguleringsplaner utarbeidet på et så tidlig tidspunkt som i 1947, ga ikke kommunen en tilstrekkelig eksakthet i disponeringen av arealet. Dette var årsaken til at kommunen så seg nødt til, etter at ekspropriasjonen var gjennomført, å utarbeide en mer eksakt plan. Det vises herunder til at størstedelen av arealet er brukt til veggrunn, park og bolig av offentlig karakter (eldrebolig). Arealets arrondering tilsa også at det falt naturlig å innregulere tre ordinære boligtomter. Kommunen kan ikke se å ha fraveket regelen om at arealet skal benyttes til det formål det egentlig er ekspropriert til.»

Kommunen fremholdt videre:

«— — — Det er imidlertid på det rene at de fem eiendommer det her gjelder, — — —, utelukkende er brukt til det formål ekspropriasjonen forutsatte. D.v.s. en liten del av

— — —s eiendom er brukt til veggrunn samt en byggetomt. — — —»

På spørsmål om hvor meget av arealet som var brukt til offentlig formål, og hvor meget som var brukt til private formål, ga kommunen i brev av 12. juni 1975 følgende oppstilling:

«1. — — —:	
Til offentlig formål (veggrunn, park)	448,6 m ²
Til tomtegrunn	1019,4 m ²
2. — — —:	
Til offentlig formål	1468,0 m ²
3. — — —:	
Til offentlig formål	1393,2 m ²
Til tomtegrunn	979,4 m ²

Hvis en ser disse tre eiendommer under ett, er 3309,8 m² benyttet til offentlige formål, 1998,8 m² er av kommunen utlagt til tomtegrunn.»

Av eiendom nr. 1 og 3 var således henholdsvis ca. 70 og 40 prosent av arealet anvendt til tomtegrunn.

Jeg uttalte i avsluttende brev av 20. januar 1976:

«Om det rettslige grunnlag for å fremme skjønnet anførte skjønnsretten (utskriften s. 4):

«— — — Skjønnsretten må her for sin del da ta til etterretning at i reguleringsplanen er det område som søkes ekspropriert faktisk benevnt som fremtidig parkareal, ev. med bygninger av offentlig karakter m. v. Da trenges det med støtte i bygningslovens § 35 punktene b—d som påberopt av saksøkeren ikke noe forhåndssamtykke til ved ekspropriasjon å gjennomføre planen. Skjønnsretten vil imidlertid ikke unnlate å bemerke at saksøkerens uttalelser om den fremtidige disponerings virkelige intensjoner gjerne kunne vært klarere. Det får så være at det trods arbeid med nye reguleringsplaner ikke nå kan sies noe bestemt om det endelige fullstendige tettbebyggelsesbilde i dette strøk. Den ervervelse som nå knesettes ved ekspropriasjon har like meget sitt rettsgrunnlag i den nå gjeldende reguleringsplan med den nøyaktige formålsbestemte arealdisponering som der er forutsatt. Det er i tillit til disse forutsetninger at skjønnsretten ex officio uten hensyn til overenskomsten godtar at skjønnet fremmes. Den tale bør være klar.»

Det var således en klar forutsetning for skjønnsrettens avgjørelse at ekspropriasjon skjedde til formål som nevnt i bygningslovens § 35 nr. 1 annet ledd bokstavene b—d i samsvar med reguleringsplanen av 1947. Skjønnet ble avsagt 4. november 1974. Det fremgår av kommunens brev av 12. mai 1975 at ny reguleringsplan allerede da, dvs.ca. 6 måneder senere, var sendt fylkesmannen for stadfestelse etter behandling i bygningsråd og kommunestyre. Så vidt skjønnes må planen ha vært under forberedende behandling i administrasjonen da skjønnet ble avsagt. På denne bak-

grunn finner jeg det klart at kommunen ikke bør opprettholde ekspropriasjonen når tomtene etter nye planer skal anvendes til formål som ikke gir direkte ekspropriasjonsrett. I den utstrekning kommunen har overtatt slike tomter, bør de skjøtes tilbake.»

Kommunen har senere i brev av 27. juli 1976 opplyst at en parsell som i reguleringsplanen utgjør én boligtomt, er solgt tilbake til eieren av eiendom nr. 1. Det er videre opplyst at boligtomtene på eiendom nr. 3 allerede er omsatt, og at eieren på frivillig grunnlag har godtatt kommunens grunnerverv mot dekning av hans advokatutgifter.

76.

Norsk rikskringkastings behandling av innsendt programforslag.
(Sak 103/76.)

A klaget 28. januar 1976 til ombudsmannen over Norsk rikskringkastings behandling av et forslag til spørrelek i fjernsynet.

Forslaget ble sendt NRK ved brev av 5. august 1967 under henvisning til forutgående telefonsamtale. Etter å ha redegjort for forslaget skrev A:

«Jeg har selv ikke tidligere sett eller hørt om lignende konkurranser, men etter de opplysninger programsekretæren ga er jeg nå klar over at grunnideen ikke er helt original. Det er imidlertid mange muligheter for variasjon, for å finne en original form. Dersom De ønsker det er jeg derfor villig til å stå til tjeneste med den videre bearbeidelse av forslaget.

Jeg vil også gjøre oppmerksom på at jeg ikke har sterke økonomiske motiver for å sende inn dette forslaget. Jeg har imidlertid andre programideer på lager, og synes det ville være interessant å komme i kontakt med Dem.»

NRK svarte i brev av 2. september 1967:

«Vi har med takk mottatt Deres grundige beskrivelse av den program-idé vi diskuterte over telefonen.

Forslaget er studert av Avdelingens folk og vi tror at det nok ligger muligheter i det.

Imidlertid er vi i øyeblikket «mettet» med spørreformater da vi nettopp har hatt «Kvitt eller dobbelt», «10 000 Kroners duellen», og skal igang med den musikalske spørreleken «Kontrapunkt» i november og 7 uker fremover.

Men, hvis De tillater, vil vi gjerne få innlemme Deres forslag i vårt arkiv, slik at vi kan ta det frem når vi igjen har behov for en spørrelek.

Vi hører gjerne fra Dem om dette.»

Til dette svarte A:

Jeg viser til Deres skriv av 2.9. d. å. og vil opplyse at jeg finner det helt i orden at De oppbevarer mitt forslag med tanke på å benytte det ved senere behov.»

Det var deretter ingen kontakt mellom NRK og A i sakens anledning før i 1975. Da sendte fjernsynet en spørrelekserie, «Bit for bit — bilde for bilde», bygd på en svensk serie og med teknisk utstyr utlånt fra Sverige. På grunn av denne programpost henvendte A seg til NRK og hevdet at programmet var identisk med hans forslag av 1967. Han fremmet gjennom advokat krav om økonomisk godtgjøring, og viste til at han «i og med at forslaget ble innlemmet i NRK's arkiv, ble avskåret fra videre utnyttelse av sin idé, eventuelt ved å tilby den til utenlandske fjernsynsselskaper».

NRK avviste påstanden om identitet, og hevdet dessuten at både A's forslag og den svenske serie måtte anses som varianter av et eldre amerikansk programopplegg — «Concentration». Det ble ellers hevdet at korrespondansen i 1967 ikke skapte noen forpliktelser verken for A eller NRK. I brev av 10. september 1975 til A's advokat anførte NRK således:

«Om vi legger et programforslag i en arkivmappe, har vi selvsagt ikke avskåret ham fra å utnytte idéen på annen måte. Ikke engang om vi hadde akseptert forslaget, kjøpt rettigheten av A og produsert og sendt programmet, hadde vi hatt muligheten for å avskjære ham fra videre utnyttelse av idéen! Selv da kunne han like fullt ha tilbudt det til utenlandske fjernsynsselskaper, — eller utnyttet det på annen måte.

Hvis, vi dengang, — i 1967, — hadde funnet forslaget særdeles interessant, — hvis vi hadde vært sikre på at dette ville vi lage, kunne vi selvsagt ha forhandlet med ham om kjøp av en såkalt «option». Vi kunne ha sagt at det er viktig for oss å komme først, så vær så snill ikke å tilby det til Sveriges Radio før vi får det på lufta, i og med at såvidt mange norske seere ser Sverige. Eller vi kunne ha sagt at det er vesentlig for vår interesse at dette ikke kommer i noen føljetongversjon i et norsk ukeblad. I så fall måtte partene være enige om dette, — og det ville vært rimelig, — og er alminnelig, — at man da enes om en «option»-sum, inntil det finner sted et endelig oppgjør når serien produseres og sendes. Selv en slik avtale ville bare kunne gjelde en begrenset form for første rett, — opphavsmannen beholder selvsagt alle andre former for rettigheter, — og en endelig avtale mellom oss ville også bare kunne gjelde sending i norsk TV.»

Selv om NRK anså seg juridisk uforpliktet, ble dog A tilbudt kr. 500,— som «arbeids-honorar».

I brev av 27. februar 1976 til NRK reiste jeg spørsmål om ikke NRK's brev av 2. september 1967 hadde vært egnet til å gi A større forventninger enn det var grunnlag for.

NRK anførte i brev av 16. mars 1976:

«Formuleringen i brevet av 2. september 1967 har vært brukt regelmessig som svar til alle dem som i de siste 15 år har sendt for-

slag til spørreleker og andre påfunn til fjernsynets underholdningsavdeling. Av disse hundrevis av ekspedisjoner er det bare i dette ene tilfelle at svaret er blitt tolket som en forpliktelse for Norsk rikskringkasting til å bruke forslaget neste gang det ble aktuelt å sende en spørrelek e. l. av tilsvarende type.»

I avsluttende uttalelse av 9. september 1976 bemerket jeg:

«Etter det som foreligger om Norsk rikskringkastings praksis når det gjelder mottatte programforslag, antas det å være riktig at NRK ikke har ment å påta seg noen forpliktelser overfor A, og at NRK heller ikke har ment at A skulle være bundet til ikke å utnytte sin idé på annen måte.

At NRK ikke ved brevet av 2. september 1967 forpliktet seg til å bruke A's programidé, anser jeg klart, jfr. den forsiktede uttrykksmåte «vi tror at det nok ligger muligheter i det». Slik brevet var formet, var det imidlertid rimelig å forstå det slik at NRK ville ta forslaget fram til nærmere vurdering når man ikke lenger var «mettet» med «spørreformer», og det igjen var bruk for en spørrelek. Ved denne nærmere vurdering måtte likevel NRK stå fritt i sin vurdering både av grunnidéen — avdekking av en rute av gangen — og den nærmere utforming.

Etter det som foreligger, går jeg ut fra at A's forslag ble arkivert og at det ikke senere har vært gjenstand for noen seriøs vurdering. Jeg viser til juridisk avdelings opplysning om at formuleringen i brevet er en standardformulering som har vært brukt til «alle dem som i de siste 15 år har sendt forslag til spørreleker og andre påfunn». Jeg viser også til underholdningsavdelingens brev til A av 11. august 1975 der det anføres at det er «uråd for oss å kontrollere alle arkiverte brev når vi skal i gang med en ny serie».

Etter min mening måtte brevet av 2. september 1967 forstås slik at A's programidé ville bli gjenstand for en nærmere vurdering når det ble bruk for et program av denne art. Jeg peker på at brevet var konkret utformet med henvisning til bestemte serier som måtte avvikles før det ville kunne bli aktuelt å benytte A's idé. Hvis forslaget er blitt arkivert uten å bli tatt fram igjen for senere vurderinger, er dette klart uheldig.

A har anført at han selv har ansett seg bundet overfor NRK. Etter NRK's brev av 2. september 1967 var det etter min mening ikke urimelig at han gikk ut fra at han ikke burde henvende seg andre steder før NRK hadde sett nærmere på forslaget. Når NRK ikke kom tilbake til saken etter avviklingen av de spørreleker som var nevnt, hadde han imidlertid ikke lenger noen grunn til å anse seg bundet, og han kunne under enhver omstendighet ha fått forholdet klarlagt ved å henvende seg til NRK. Det kan ikke sees å være påvist at A har lidt noe tap ved den ventetid det her er spørsmål om.

NRK har i 1975 sendt et program «Bit for bit — bilde for bilde» som bygger på samme grunnidé som A's forslag, men som har en på flere punkter avvikende utforming. Det er på det rene at NRK ikke har bygd på A's forslag, men på en svensk serie og at det tekniske ut-

styr til serien er utlånt fra Sverige. Jeg anser det for utvilsomt at den svenske serie ikke representerer noen opphavsrettslig krenkelse overfor A. Det spørsmål som kan reises, er om NRK, når man ville sende et program bygd på «Rute for rute»-idéen, var forpliktet til å bruke A's forslag som man hadde arkivert for eventuell senere bruk, eller om man fritt kunne kjøpe andre programopplegg over samme grunnidé. Som anført foran, kan brevet av 2. september 1967 ikke forstås slik at det var tatt noe endelig standpunkt til anvendeligheten av forslaget. Selv om man i 1975 fant å ville sende et program basert på «Rute for rute»-idéen, var det ikke dermed gitt at A's forslag skulle benyttes. Dette måtte avhenge av en nærmere vurdering av hans forslag sammenholdt med andre forslag om utnyttelsen av idéen. Dersom andre forslag ble ansett bedre eller mer hensigtsmessige, måtte disse kunne benyttes.

Etter det som foreligger går jeg ut fra at det svenske forslag er kjøpt inn uten at A's forslag har vært fremme for sammenligning. Dette må anses uheldig. Det er forståelig at NRK, slik det er anført i brev av 11. august 1975, kan ha vanskelig for «å kontrollere alle arkiverte brev når vi skal i gang med en ny serie», men da bør heller ikke innsendere av programforslag gis inntrykk av at deres forslag ligger til observasjon og nærmere vurdering. Hvorvidt en slik nærmere vurdering som A kunne ha forventning om, ville ha ført til at hans forslag ble benyttet i stedet for det svenske, kan det ikke sies noe sikkert om. Avgjørelsen ville måtte bero på en utpreget skjønnsmessig vurdering. Det virker imidlertid ikke usannsynlig at det svenske opplegg som var ferdig utprøvd med tilgjengelig teknisk utstyr, ville ha blitt foretrukket under enhver omstendighet. Jeg kan derfor ikke se at det kan kritiseres at NRK har avslått A's krav om økonomisk kompensasjon.»

77.

Utenriktjenestemanns rett til dekning av utgifter til hotell etter hjemkost etter fratredelse ved aldersgrense.
(Sak 873/75.)

En utenriktjenestemann som var gått av for aldersgrensen, klaget 10. juli 1975 over at Utenriksdepartementet hadde avslått hans søknad om dekning av hotellutgifter ved hjemkomst til Oslo etter fratredelse fra stilling ved utenriksk stasjon.

Departementet avslø søknaden med følgende begrunnelse:

«Bestemmelsen i 15§4, 1, om dekning av hotellutgifter i forbindelse med tiltredelse eller fratredelse av stilling i Utenriksdepartementet eller ved utenriksstasjon, refererer seg til den situasjon som oppstår ved forflytninger hvor tjenestemannen må fraflytte sin bolig fordi flyttegodset skal pakkes for forsendelse til det nye tjenestested, eller tjenestemannen må vente på å kunne flytte inn i ny bolig til flyttegodset er ankommet. Etter gjeldende regler har tjenestemannen krav på fri bolig under tjenestegjøring, og spørsmålet om dekning av hotellutgifter må ses i sammenheng med denne ytelse. Når tjeneste-

gjøringen opphører, faller denne ytelse bort og dermed også forpliktelsen til å dekke midlertidig hotellopphold.»

Instruks av 11. mars 1960 for utenriktjenesten kap. 15 § 4 nr. 1 lyder:

«Utsendt utenriktjenestemann som må bo på hotell i forbindelse med tiltredelse eller fratredelse av stilling i Utenriksdepartementet eller ved utenriksstasjon, får dekket faktiske utgifter til hotellrom i Norge eller utlandet for inntil 17 dager — — —»

I klagen hit anførte tjenestemannen:

«Utenriksdepartementet anfører at en tjenestemann har krav på fri bolig under tjenestegjøring. Når man blir stilt til rådighet eller ved fratredelse av stilling ved utenriksstasjon har tjenestemannen ikke krav på fri bolig. Jeg fikk imidlertid dekket utgiftene til hotellrom etc. ved ankomst til Oslo etter å være blitt stilt til rådighet.»

Utenriksdepartementet uttalte i brev av 19. september 1975:

«Bestemmelsen i Utenriksinstruksens kap. 15 § 4 inneholder regler om dekning av hotellutgifter i forbindelse med tiltredelse eller fratredelse av stilling i Utenriksdepartementet eller ved en utenriksstasjon. Bestemmelsen forutsetter at en tjenestemann må være i aktiv tjeneste (jfr. uttrykket «tiltredelse eller fratredelse av stilling...») for å få dekket hotellutgifter i forbindelse med forflytning. Departementet har derfor fortolket bestemmelsen derhen at en tjenestemann som ikke lenger er i aktiv tjeneste, heller ikke har krav på å få dekket sine hotellutgifter. Denne fortolkning støttes også av bestemmelsen i Utenriksinstruksens kap. 15 § 6, som inneholder nærmere regler for dekning av reise- og flytteutgifter for tjenestemann som blir stilt til rådighet eller meddelt avskjed, men som ikke berører spørsmålet om dekning av hotellutgifter.

På denne bakgrunn har Utenriksdepartementet etablert den praksis at en tjenestemann som er meddelt avskjed, ikke får dekket sine hotellutgifter etter at han har fratrudd sin stilling. Tjenestemann som stilles til rådighet, kommer i en noe annen stilling, idet de fortsatt har en tjenstlig tilknytning til departementet. I disse tilfelle dekker derfor departementet hotellutgiftene i forbindelse med forflytning til Norge.»

I brev av 25. februar 1976 til Utenriksdepartementet fremholdt jeg at uttrykket «tiltredelse eller fratredelse av stilling» i kap. 15§4 rent språklig meget vel kunne omfatte også fratredelse av stilling ved avgang for aldersgrensen; det lå etter min mening nærmest å oppfatte uttrykket på denne måten. Et avslag måtte i tilfelle bygge på kap. 15§6 nr. 1 som uttrykkelig nevner reiseutgifter og utgifter til flytting av bohave, men ikke hotellutgifter. Det var imidlertid i departementets

trykte kommentar til kap. 15§6 anført at regler om reiseutgifter er fastsatt i kap. 15 §§ 2, 3 og 4. Dette kunne tyde på at uttrykket «utgifter til hotellrom» i sistnevnte bestemmelse er antatt å gå inn under «utgifter til hjemreise». Jeg pekte videre på at verken § 4 eller § 6 i kap. 15 kunne sees å gi klare holdepunkter for å sette tjenestemann som går ut av tjenesten, i en annen stilling enn tjenestemann som blir stilt til rådighet. — Jeg ba opplyst hvilke reelle hensyn som talte mot en lik behandling, og fremholdt at også for tjenestemenn som går ut av tjenesten, vil vel hotellutgifter ved hjemkomsten kunne ha klar sammenheng med stasjonering ute og derav følgende hjemreise og flytting av bohøve.

Utenriksdepartementet bemerket i brev av 29. april 1976:

«Utenriksdepartementet er enig med Ombudsmannen i at uttrykket «tiltredelse eller fratredelse av stilling i Utenriksdepartementet eller ved utenriksstasjon» i Utenriksinstruksens kapittel 15 §4, punkt 1, språklig meget vel også kan omfatte fratredelse av stilling i forbindelse med avgang for aldersgrensen, og at denne bestemmelse således ikke inneholder noen klar hjemmel for i sistnevnte tilfelle å nekte å dekke hotellutgifter. Etter departementets oppfatning har imidlertid bestemmelsen i Instruksens kapittel 15 §6 måttet forstås derhen at departementet ikke uten videre har hatt anledning til å dekke hotellutgifter for embets/tjenestemenn som stilles til rådighet/meddeles avskjed. Kommentaren til denne bestemmelse inneholder heller ingen klare holdepunkter for å anta at uttrykket «utgifter til hjemreise»/«reiseutgifter» også omfatter hotellutgifter. Det kan i denne forbindelse pekes på at når uttrykket «reiseutgifter» ellers forekommer i Utenriksinstruksens (jfr. f. eks. språkbruken i innledningskommentaren til kapittel 15, kapittel 15 §2 og kommentarene til samme bestemmelse, samt bestemmelsen i kapittel 15 §3, punkt 1), siktes det til skyssutgifter. Det kan på denne bakgrunn muligens virke inkonsekvent at departementet likevel har dekket hotellutgifter for tjenestemenn som stilles til rådighet. Begrunnelsen er — som nevnt i departementets brev av 19.9.75 — at det i disse tilfelle dreier seg om tjenestemenn som fortsatt er i aktiv tjeneste og som departementet kan sies å ha et større ansvar for enn tjenestemenn som er gått ut av tjenesten.

På bakgrunn av ovenstående finner departementet at man på grunnlag av eksisterende regler neppe har hjemmel for å dekke hotellutgifter for embets/tjenestemenn som går ut av tjenesten i forbindelse med avskjed/nådd aldersgrense. Under enhver omstendighet foreligger det en etablert praksis i henhold til hvilken departementet ikke har funnet å kunne dekke hotellutgifter for embets/tjenestemenn i denne kategori. Da dette kan virke urimelig, vil imidlertid departementet i forbindelse med den forestående revisjon av Utenriksinstruksens foreslå at bestemmelsene endres slik at man får klar hjemmel for at hotellutgifter også kan dekkes for embets/tjenestemenn som

går ut av tjenesten i forbindelse med avskjed/nådd aldersgrense.»

I ombudsmannens avsluttende uttalelse av 21. september 1976 fremholdt jeg:

«Det ligger etter min mening nærmest å oppfatte bestemmelsen i utenriksinstruksens kap. 15§4 nr. 1 slik at den også omfatter tjenestemenn som fratrer stilling i forbindelse med avgang for aldersgrensen. Utenriksdepartementet er enig i at bestemmelsen språklig sett meget vel kan oppfattes slik. Departementet er også enig i at det kan virke urimelig om tjenestemenn som fratrer tjeneste i utlandet i forbindelse med avgang for aldersgrensen, ikke får dekket hotellopphold i samsvar med kap. 15§4 nr. 1. Departementet mener imidlertid at kap. 15§6 nr. 1 må forstås slik at hotellutgifter ikke kan dekkes i disse tilfelle. Jeg kan ikke se at det er tilstrekkelig grunnlag for å forstå § 6 nr. 1 på denne måten. Bestemmelsen gir hjemmel for dekning av utgifter til hjemreise og flytting av bohøve, og det er i begge tilfelle nødvendig med en særlig hjemmel siden § 2 nr. 1 om reiseutgifter og § 5 om flytting av bohøve forutsetter innkalling til tjeneste i departementet. Hotellutgifter nevnes ikke i § 6 nr. 1, og dette skulle heller ikke være nødvendig når ordlyden i § 4 nr. 1 omfatter også tjenestemenn som går av for aldersgrensen. Noe grunnlag for å tolke § 6 nr. 1 antitetisk kan det ikke sees å være. Jeg tilføyer at om man skulle anse § 6 nr. 1 som uttømmende, kan gode grunner tale for å anse «utgifter til hjemreise — — — etter reglene i dette kapittel» som omfattende nødvendige hotellutgifter etter reglene i § 4 nr. 1. Jeg kan etter dette ikke se at departementets avslag har grunnlag i instruksens bestemmelser og ber opplyst hva som blir foretatt.»

Utenriksdepartementet meddelte senere at A ville få dekket hotellutgiftene, samt at det ved neste revisjon av utenriksinstruksens ville bli gjort klart at hotellutgifter kan dekkes også for tjenestemenn som går ut av tjenesten ved avskjed eller nådd aldersgrense.

78.

Bosted til gift student med leilighet både i oppvekstkommunen og studiekommunen — folke- registrering.
(Sak 524/75.)

En student klaget i brev av 14. april 1975 over at Statistisk sentralbyrå påla ham å melde flytting fra X kommune (på Sørlandet) til Trondheim. Han var oppvokst i X og hadde alltid hatt sitt foreldrehjem der. I mai 1973 giftet han seg og etablerte eget hjem i en leilighet i et hus i X tilhørende en onkel. Høsten 1973 begynte han imidlertid studier i Trondheim. Han og hustruen hadde først hybel der, men fikk senere studentfamileleilighet. Familien beholdt likevel leiligheten i X; de ville vende tilbake dit når klageren hadde fullført studiene. Klageren hadde fast sommerjobb i X, og familien var der i alle ferier.

Statistisk sentralbyrås avgjørelse var grunn-gitt slik:

«Det er helt klare og konsekvente regler når det gjelder registrering av studenter og skole-elever. I forskriftene til folkeregistreringsloven § 4 pkt. 5 framgår bl. a. at studenter som er gifte regnes som bosatt der de har sitt hjem (dvs. hos familien). I og med at studenten er gift og har etablert felles hjem med sin ektefelle og barn i Trondheim, danner han en familieenhet der. Det at de også disponerer en leilighet i X kan ikke tillegges vekt, idet det er i Trondheim de oppholder seg mesteparten av året, eller sagt med andre ord «jevnlige tar sin døgnhvile, dvs. nattesøvn eller tilsvarende hvile» som nevnt i forskriftenes § 4 pkt. 1.

I klagen til ombudsmannen anførte studenten at han etter gjeldende bestemmelser måtte ha rett til å stå registrert i X, idet han hadde sitt hjem der og bare hadde midlertidig bopel i Trondheim. Han pekte på at avgjørelsen hadde betydning for hans muligheter for stipend fra X og for sommerjobb og båtplass der.

Etter § 1 i lov av 16. januar 1970 nr. 1 om folkeregistrering skal det for hver herreds- og bykommune føres folkeregister over enhver som er bosatt i kommunen. Om bostedskriteriet er nærmere bestemt i Statistisk sentralbyrås forskrifter av 20. januar 1970 § 4 nr. 1, 2 og 5:

- «1. Når ikke annet følger av bestemmelsene i denne paragraf, regnes en person som bosatt der han regelmessig tar sin døgnhvile, dvs. nattesøvn eller tilsvarende hvile.
2. Tar en person sin døgnhvile skiftevis på to eller flere steder (f. eks. på grunn av sitt yrke), regnes han som bosatt der hvor han etter en samlet vurdering av de omstendigheter som foreligger, må sies for det meste å ha sitt faste tilholdssted.
5. Personer som oppholder seg i en kommune i kortere eller lengre tid for å få undervisning og som er ugifte, regnes ikke som bosatt i denne kommune, så lenge de har sitt egentlige hjem i en annen kommune (hos foreldre eller andre pårørende) og vanligvis oppholder seg der utenom den tiden skolen eller semesteret varer. Forsørger de seg selv med arbeid eller har de lønn i opplæringstiden, gjelder bestemmelsen under pkt. 1, jfr. pkt. 2 i denne paragraf. Er de gifte, regnes de som bosatt der de har sitt hjem (dvs. hos familien). Tilsvarende regler gjelder også for personer som oppholder seg ved undervisningsanstalter i utlandet for å få undervisning.»

Etter § 4 nr. 5 i forskriftene er det avgjørende hvor familien har sitt hjem. Bestemmelsen gir imidlertid ingen veiledning om hvor familiens hjem skal anses å være. I brev av

13. mai 1975 til Statistisk sentralbyrå pekte jeg på at bopelspørsmålet etter min mening måtte avgjøres etter forskriftenes § 4 nr. 2 som gjelder hvor en person skiftevis har sin døgnhvile på to eller flere steder. Døgnhvile-regelen i forskriftenes § 4 nr. 1 som Statistisk sentralbyrå hadde vist til i sin avgjørelse i saken, forutsetter at den regelmessige døgnhvile bare tas på ett sted, hvilket ikke var dekkende for de faktiske forhold i saken.

Statistisk sentralbyrå uttalte i brev av 1. juli 1975:

«En er enig i at også forskriftenes § 4 nr. 2 må kunne anvendes i det foreliggende tilfelle. Denne regelen kommer til anvendelse dersom en person skiftevis bor på to eller flere steder og på hvert av stedene fyller vilkårene for bo-setting etter forskriftene § 4. Han skal da regnes som bosatt der hvor han etter en samlet vurdering av de omstendigheter som foreligger, må sies for det meste å ha sitt faste tilholdssted. Dersom ikke ett av stedene peker seg klart ut som registreringssted, må det foretas en skjønnsmessig vurdering.

Ifølge forskriftenes § 4, pkt. 5, skal gifte personer som oppholder seg i en kommune i kortere eller lengre tid for å få undervisning, regnes som bosatt der de har sitt hjem (dvs. hos familien). Det siktes her til det hjem ektefellene selv har etablert, og ikke til foreldrehjemmet. Dersom studentene gifter seg og flytter sammen i egen leilighet i «skolekommunen», vil som hovedregel denne leilighet i registreringsmessig henseende være deres hjem. Spørsmålet blir om det i denne konkrete sak kan sies å foreligge omstendigheter som gjør det berettiget å fravike hovedregelen.

Studenten disponerer leilighet i Trondheim og oppholder seg der sammen med familien når dette er nødvendig av hensyn til studiene — dvs. det meste av året. Det som kunne berette til at studenten eventuelt skulle registreres annerledes enn andre studenter i liknende situasjon, måtte være at han også har beholdt disposisjonsretten til sin onkels leilighet i X. Etter Byråets vurdering kan imidlertid dette ikke tillegges avgjørende vekt.

Det er på det rene at familien for det meste har sitt tilholdssted i Trondheim. Leiligheten i X nyttes for tiden bare i ferietiden. Etter Byråets oppfatning peker derfor Trondheim seg ut som familiens registreringskommune også i relasjon til forskriftenes § 4, pkt. 2.»

I brev av 2. februar 1976 til Statistisk sentralbyrå anførte jeg at det ikke av forskriftene kan utledes noen «hovedregel» om at gifte studenter som har felles leilighet i skolekommunen må anses som bosatt der. Selv om dette er det vanlige, kan ikke det gi grunnlag for en regel som må følges også når ekteparet har to leiligheter. Videre viste jeg til kommentarene til forskriftene § 4 nr. 2 i Håndbok i folkeregistrering hvor det er anført at både den registreringspliktiges eget valg og stedet han skatter vil kunne være avgjørende for registrering.

Statistisk sentralbyrå fremholdt i brev av 8. juni 1976:

«Forskriftenes § 4 nr. 2 er en skjønnsmessig regel som krever «en samlet vurdering av de omstendigheter som foreligger», og en er enig med Ombudsmannen i at studentens boligforhold må vurderes etter denne.

Formålet med registreringen i folkeregistret er å få en riktig registrering i samsvar med de faktiske bostedsforhold. For best å kunne oppnå dette, har Byrået ansett at det først og fremst er forholdene i innflyttingskommunen som må tillegges vekt ved vurderingen av en persons bosted etter § 4 nr. 2. En må vurdere om boligforholdene i innflyttingskommunen er slike at det kan sies at de tilfredsstillende funksjoner som stilles til et hjem. Det forhold at boligen i fraflyttingskommunen ikke er oppgitt, er etter någjeldende bestemmelser i utgangspunktet uten betydning. At det er forholdene i innflyttingskommunen som må tillegges avgjørende vekt, følger av at en ved vedtakelsen av folkeregistreringsloven av 16. januar 1970 ønsket å komme bort fra systemet med midlertidig opphold, et system som overhode ikke fungerte i praksis.

Studenten og hans familie har etablert seg i en familieleilighet i studentbyen i Trondheim. Boligforholdet dekker etter Byråets oppfatning fullt ut de behov familien har til et hjem. Studenten har en 12 måneders kontrakt som fornyes automatisk så lenge familien bor der. Leiligheten blir ikke leid ut i sommerferien, og studenten disponerer den og betaler leie for den hele året. Det faktum at studenten ikke har oppgitt sin bopel i X kan altså ikke tillegges vekt, så lenge boligforholdene i Trondheim kan tilfredsstillende de funksjoner som stilles til et hjem.

Byrået har ved sin avgjørelse videre lagt til grunn at studenten og hans familie tar sin døgnhvile i større omfang i Trondheim enn i X. Etter Byråets oppfatning og praksis, er vekten av dette moment avhengig av hvor markert forskjell det er på omfanget av den døgnhvile som tas på de aktuelle bosteder. Studenten selv tar sin døgnhvile i Trondheim så lenge semestrene varer, altså fra 15. januar til 15. juni og fra 20. august til 15. desember, bortsett fra ca. 14 dagers påskeferie i vårsemesteret. I alt mener Byrået at studenten tar sin døgnhvile i Trondheim om lag 9 av årets måneder. Selv om hans kone og barn reiser til X tidligere om våren, nemlig «før eksamen» (jfr. studentens klage av 8. desember 1974, side 2) vil dette bety at familien tar sin døgnhvile i Trondheim ca. 2/3 av året. Oppholdstiden i Trondheim viser således en såvidt stor overvekt at Byrået mener denne omstendighet bør tillegges betydelig vekt.

Studiet ved NTH i Trondheim strekker seg over flere år, og siden begrepet midlertidig opphold er forlatt i samband med den nye folkeregistreringsloven, synes det riktig og naturlig at en studentfamilie blir registrert på studiestedet når de oppholder seg der det meste av året, og har etablert et tilfredsstillende boligforhold.

Det kan ikke tillegges noen betydning i registreringssaken at studenten har vært skattepliktig i X til og med 1975, da Trondheim likningskontor ikke har vurdert saken ut fra

de foreliggende opplysninger. Etter at han nå er registrert som bosatt i Trondheim har Trondheim likningskontor tatt ham opp til beskatning i Trondheim for 1976. Dersom det oppstår tvist mellom de to likningskontorene, vil tvisten måtte avgjøres av Skattedirektøren, jfr. forøvrig dennes uttalelse av 14 mai 1976.»

Byrået uttalte samtidig at kommentarene til forskriftene § 4 nr. 2 i Håndbok i folkeregistrering har fått en uheldig redaksjon. Bestemmelsen praktiseres slik at en persons eget valg av bosted bare kan tillegges vekt når en etter en samlet vurdering av de øvrige omstendigheter som foreligger, like gjerne kan velge det ene som det annet sted. Håndboken vil bli rettet på dette punkt.

I avsluttende brev av 21. september 1976 til klageren anførte jeg:

«Avgjørende i registreringssaken må være hvor De etter en samlet vurdering av de omstendigheter som foreligger må sies for det meste å ha Deres faste tilholdssted, jfr. forskriftene § 4 nr. 2. Det som taler for Trondheim, er at De har etablert Dem i leilighet i Studentbyen i Trondheim, varigheten av årlig opphold i Trondheim og at Deres studier vil strekke seg over flere år. Det som taler for X, er at De fortsatt har Deres leilighet i X, hvor De oppholder Dem en ikke ubetydelig del av året, at De ikke har forutsatt noe varig opphold i Trondheim, samt Deres tilknytning til X for øvrig. Når nytt husvær er anskaffet i en annen kommune, vil det forhold at husværet i den tidligere bopelkommune beholdes, så vidt skjønnes ikke i seg selv være tilstrekkelig for at bopelen anses for stadig å være i den tidligere bopelkommune, jfr. nyordningen hvorefter bestemmelsene om midlertidig opphold i en kommune bortfalt ved loven av 16. januar 1970 nr. 1. — Statistisk sentralbyrå fremholder i brevet av 8. juni 1976:

«— — — Det faktum at studenten ikke har oppgitt sin bopel i X kan altså ikke tillegges vekt, så lenge boligforholdene i Trondheim kan tilfredsstillende de funksjoner som stilles til et hjem.»

Den omstendighet at De har beholdt Deres leilighet i X, vil sammen med varigheten av opphold der og andre omstendigheter være momenter ved avgjørelsen, men er i seg selv ikke avgjørende.

Jeg er enig med Statistisk sentralbyrå i at det ikke kan tillegges noen betydning i registreringssaken at De har vært ansett skattepliktig til X til og med 1975, når forholdet er at Trondheim ligningskontor i denne tiden ikke har hatt saken til vurdering. Etter det som er opplyst, har Trondheim ligningskontor ansett Dem skattepliktig i Trondheim for 1976.

Deres bosteder så vel i Trondheim som i X må i og for seg kunne karakteriseres som hjem/tilholdssted for Deres familie. Statistisk sentralbyrå har ved sin avgjørelse lagt vesentlig vekt på at årlig oppholdstid i Trondheim er betydelig lengre enn i X (2/3 — 1/3). På

bakgrunn av dette moment, hensett til de øvrige omstendigheter i saken, finner jeg ikke å ha grunnlag for å reise innvendinger mot at De anses «for det meste å ha (Deres) faste tilholdssted» i Trondheim, dvs. at De anses registreringspliktig der.»

79.

Finnerlønn for sykkel.

(Sak 1211/75.)

A klaget i brev av 7. oktober 1975 over at lensmannen og politimesteren ikke ville dekke utgifter til annonse om sykkel han hadde funnet og oppbevart og senere innlevert til lensmannskontoret som hittegods. Sykkelen ble solgt ved hittegodsauksjon for 340 kroner og oppgjør for salget sendt politikammeret.

I brev av 5. november 1975 til politimesteren ba jeg opplyst hva som var gjort med salgssummen, om det var fastsatt finnerlønn, og om krav om dekning av annonsekostnader var vurdert i forbindelse med fastsettelse av finnerlønn eller som omkostninger i forhold til lov av 29. mai 1953 (nr. 3) om hittegods § 7 tredje ledd som lyder:

«Har nokon krav på vederlag for di han har ført eller teke vare på gods som er nemnt i § 3, eller har han andre krav som han kunne gjort gjeldande med å halda godset tilbake, skal han ha vederlag av salsinnkoma før noko går til eigaren eller til statskassa.»

Politimesteren opplyste at beløpet (kr. 340,—) var innført i politikammerets regnskap for 1. halvår 1975 og at dette var sendt Riksrevisjonen. I senere brev av 18. mars 1976 uttalte politimesteren om politikammerets praksis:

«Den vanlige praksis blant befolkningen gjennom mange år her i distriktet (og sikkert også andre steder), er at det blir ringt til politivakten om at en sykkel er hensatt et eller annet sted og må ansees som stjålet og etterlatt. Disse meldingene blir ofte gitt uten at vedkommende som ringer, oppgir sitt navn. På bakgrunn av slike meldinger eller også på bakgrunn av egne iakttagelser, kjører politiet rundt og plukker opp syklene. I 1975 ble det meldt stjålet 696 sykler, hvorav en stor del ble funnet og utlevert. Hittil i 1976 er det meldt stjålet ca. 100 sykler og innbragt ca. 40. Alt blir registrert og behandlet som hittegods, men hittil er det bare A som har krevet dekket utgifter i forbindelse med melding om hittet sykkel.

Selvsagt kommer lov om hittegods til anvendelse også for sykler, men kravet til å skaffe seg kjennskap mener jeg ikke bør gå så langt som til å gjelde annonsering når det gjelder sykler — ut fra det som er redegjort for foran.

At A har handlet i strid med loven ved å annonser sykkel før han meldte fra til politiet, kan omskrives til eller modifieres til å hete at han har handlet i strid med den vanlige praksis og forståelse av bestemmelsen

når det gjelder sykler, idet han er den eneste som har avertert og krevet finnerlønn av det store antall «sykkelfinnere» vi har gjennom årene.»

I brev av 14. juni 1976 til Justisdepartementet fremholdt jeg:

«Etter loven § 1 er hittegods «lausøyre som har kome bort for innehavaren utan at han ville det, og som nokon har funne og teke hand um».

A opplyser at sykkelen var hensatt utenfor porten til hans hus og sto der i åtte dager. Han satte deretter sykkelen under tak og averterte i avisen to dager senere. Etter det som foreligger, må det anses på det rene at sykkelene var kommet bort fra eieren, jfr. her også at sykkelen senere er blitt solgt på hittegodsauksjon. Det synes heller ikke tvilsomt at A har funnet og tatt hånd om sykkelen. Etter dette skulle vilkårene for å anse sykkelen som hittegods være til stede, og A ha de rettigheter finneren er tillagt i hittegodsloven §§ 7 og 9, mens han etter det standpunkt politimesteren har tatt, verken har fått dekket sitt krav om refusjon av annonseutgifter eller finnerlønn eller andel av det som innkom ved salget.

Om annonseutgiftene kan kreves dekket som omkostning, kan muligens være tvilsomt, men A synes under enhver omstendighet å måtte ha krav på finnerlønn og andel av salgsutbyttet. Det synes også som annonseutgiftene bør kunne tas i betraktning ved fastsettelse av finnerlønns størrelse, jfr. § 9 tredje ledd hvorefter det kan tas hensyn til «andre omstende i samband med funnet». Det vil være av interesse å få Justisdepartementets uttalelse om de spørsmål denne sak reiser.

Som nevnt foran har politimesteren i brev av 6. november 1975 uttalt at «man aldri (har) betalt finnerlønn for hittede sykler som kommer inn til politikammeret». Dette, og også behandlingen av nærværende sak, synes å vise at det ikke foretas noen konkret vurdering av om en sykkel som blir funnet, kan være å anse som hittegods. Det vil være av interesse å få departementets uttalelse også om den praksis politikammeret etter politimesterens uttalelse følger.»

Justisdepartementet uttalte 20. august 1976:

«Departementet finner etter de foreliggende opplysninger at klageren i egenskap av finner må ha krav på 1/3 av salgsutbyttet i henhold til hittegodslovens § 7 når han som i det foreliggende tilfelle har legitimert seg og satt frem krav om annonseringsutgiftene. Han vil imidlertid etter departementets syn ikke ha krav på dekning av annonseutgiftene i tillegg idet denne utgiften ikke kan ses å være nødvendig i et tilfelle som dette, jfr. Ot. prp. nr. 73/1952 s. 9 annen spalte.

Departementet er videre av den oppfatning at den praksis som politiet i — — følger ved melding om hensatte sykler er tilfredsstillende når vedkommende som gir melding ikke oppgir navn eller adresse og ikke setter frem krav om finnerlønn. Når det imidlertid gjelder sykler som er funnet i hittegodslovens forstand (jfr. § 1) forutsetter departementet

at finnerlønn eller 1/3 av salgsutbyttet vurderes.»

Politimesteren opplyste så i brev av 5. oktober 1976:

«Under henvisning til gjenpart av brev av 20.8. d. å. fra Det Kgl. Justis- og Politidepartement er A 2.9.1976 utbetalt kr. 113.30, som er 1/3 av salgsutbyttet av omhandlede sykkel.»

80.

Klage over henleggelse av anmeldelse.
(Sak 421/75.)

A klaget i brev av 24. mars 1975 til ombudsmannen over at statsadvokaten hadde henlagt en anmeldelse han hadde inngitt på firmaet B som drev med omsetning av lystbåter.

A hadde gitt B i oppdrag å selge hans gamle båt og skaffe ham en ny båt fra C båtbyggeri. B solgte A's båt uten å levere ny båt som avtalt. A krevde deretter forgjeves å få salgssummen utbetalt fra B, som var i økonomiske vanskeligheter. A innga anmeldelse på firmaet for underslag og bedrageri. Anmeldelsen ble henlagt av politiet etter bevisets stilling. A klaget deretter forgjeves til statsadvokaten over henleggelsen.

Jeg forela saken for riksadvokaten og anførte:

«Statsadvokatene har i sin henleggelsespåtegning avslutningsvis anført:

«Forøvrig er klagen innkommet etter utløpet av 2 månedersfristen, jfr. strpl. § 91, 1. ledd.»

Det er imidlertid uklart om noen har vært å betrakte som siktet og om omgjøring av henleggelsesbeslutningen derfor er utelukket.

A's klage gjelder også etterforskningen. Han anfører bl. a. at verken den som B har solgt hans båt til, eller båtbyggeren som skulle levere ham ny båt gjennom B, er avhørt.

Etter å ha gjennomgått sakens dokumenter er jeg kommet til at riksadvokaten bør se på saken før den i tilfelle behandles her. — — —

Ved gjennomgåelsen av saksdokumentene har jeg festet meg ved at etter A's forklaring skulle det beløp som kom inn ved salg av hans båt, straks remitteres til C. Disponenten i B har i sin forklaring ikke gått inn på dette punkt, men må vel nærmest forstås slik at det ikke var avtalt noe om hvorledes det skulle forholdes. At de kr. 45 000,— som inntok ved salg av A's båt verken er overført til C eller utbetalt A, er på det rene. Hvis det, slik A hevder, var avtalt eller forutsatt at de kr 45 000,— (heilt eller delvis) straks skulle overføres til C, vil det forhold at B har beholdt beløpet, kunne være et underslag. Hvorledes det skulle forholdes med beløpet, kunne muligens ha vært noe avklart ved avhør av C, bl. a. om hvorvidt det som var på tale, var et salg fra C til B eller et salg til A med B som formidler. C's bemerkning om at en forutset-

ning for kontrahering fra C's side var at finansieringen var i orden, kan tyde på at det var den endelige kjøper, A, som skulle være ansvarlig overfor C. Hvis dette er så, synes det å underbygge A's anførsel om at de kr. 45 000,— skulle overføres til C. Det kunne vel også være grunn til å spørre C om det er riktig som anført, jfr. dokument 12 s. 1, at han krevde forskudd på kr. 25 000,—.»

Riksadvokaten anførte ved sin oversendelse av saken til statsadvokaten:

«Jeg finner å burde peke på at henvisningen til strpl. § 91 i statsadvokatens påtegning av 18/3 d. å. ikke kan være riktig all den stund det ikke har vært noen siktelse i denne sak. 2-månedersfristen kommer derfor ikke til anvendelse. Jeg finner å burde omgjøre statsadvokatens henleggelsesbeslutning og påby ny etterforskning. Når det gjelder hvilke etterforskningsskritt som bør foretas, viser jeg til ombudsmannens brev.

Når den supplerende etterforskning er avsluttet, ber jeg om at saken blir forelagt meg på ny med statsadvokatens uttalelse.»

I brev av 10. februar 1976 til ombudsmannen opplyste riksadvokaten:

«Etter at politiet mottok saken til videre etterforskning, er det innkommet ytterligere 7 anmeldelser mot firmaet. Riksadvokaten har nå mottatt sakens dokumenter til orientering, og statsadvokaten har i påtegning av 6. ds. uttalt at han akter å reise tiltale ved Oslo byrett mot daglig leder — — — og selger — — — i firma B for forbrytelse mot strl. § 255, jfr. 256, § 255 og § 270.

Anmeldelsen fra A vil bli tatt med i tiltalebeslutningen som post I a) — forbrytelse mot strl. § 255, jfr. § 256, og statsadvokaten uttaler at det bør nedlegges påstand om erstatning til de fornærmede.»

81.

Politiavhør — endring av innkallingsskjemaets trykte tekst.
(Sak 3 E/76.)

I en klage over avslag på dekning av utgifter i forbindelse med fremmøte til politiavhør anførte klageren at han hadde oppfattet innkallingen slik at han hadde plikt til å møte fram. Klageren ble av ombudsmannen henvist til å ta spørsmålet om dekning av fremmøteutgifter opp med Justisdepartementet i første omgang.

Jeg fant imidlertid grunn til å ta utformingen av innkallingsskjemaet opp med riksadvokaten. Jeg pekte på at det så vidt jeg kunne se, var riktig når politiet hadde lagt til grunn at det ikke forelå noen møteplikt og dermed ingen generell plikt for det offentlige til å dekke utgiftene, og at det kunne spørres om ikke innkallingsskjemaet burde utformes noe annerledes.

Skjemaet som ble nyttet hadde overskriften *innkalling*. I den trykte teksten het det:

«Ta med denne innkallingen når De møter. Hvis De ikke kan møte til bestemt tid, bes De straks gi beskjed om dette i ovennevnte telefon.»

Jeg bemerker i brevet til riksadvokaten:

«Det er nærliggende å oppfatte dette slik at det foreligger en lovbestemt plikt til å møte. Så vidt skjønnes nyttes samme innkallings-skjema ved flere av politikamrene og lensmannskontorene. Når skjemaet nyttes til anmodning om frivillig fremmøte, kan det etter min mening være grunn til å overveie en endring i teksten. Jeg vil gjerne høre hvorledes riksadvokaten ser på dette.»

Riksadvokaten forela saken for politimesteren i Oslo ved følgende pategning:

«Sivilombudsmannen kan vel ha rett i at teksten på ovennevnte skjema er noe misvisende med hensyn til den innkaltes plikt til å møte.

Skal teksten endres, og det er nok mye som taler for at det bør gjøres, må det påses at utformingen ikke blir slik at det mer eller mindre oppfordres til ikke å avgi møte. Det er vel nettopp dette hensyn som er søkt ivare tatt ved den formulering som nå brukes. Om vedkommende ikke har plikt til å møte, må det vel kunne gis pålegg at det i tide sies fra om at vedkommende ikke kan eller vil møte, — altså ikke utebli uten varsel.

Før jeg tar saken opp med Justisdepartementet, ber jeg om politimesterens uttalelse.»

Politimesteren konkluderte sin uttalelse slik:

«Man vil derfor anbefale at innkallingsblanketten prinsipielt får samme utforming som den har nå, men gis enkelte redaksjonelle endringer. Overskriften «Innkalling» kan enten fjernes eller erstattes med et mer egnet uttrykk, f. eks. «Forklaring i politisak», uttrykket «De bes møte», kan f. eks. erstattes med «Politiet har behov for å høre Deres forklaring i denne saken og De anmodes derfor velvilligst å møte:», o. l.

En slik innkallingsform bør antakelig følges av andre tiltak. I tillegg til å endre blanketteksten bør man ta innkallingsrutinene opp til revisjon. Det bør f. eks. legges vekt på å gi den innkalte bedre opplysning om hva saken dreier seg om, han bør også gis større muligheter for å kunne endre innkallingstidspunktet, kanskje bør det gis antydning om hvor lang tid politiet vil snakke med ham o. l.»

Riksadvokaten anmodet så ved brev av 11. mars 1976 til Justisdepartementet om en nærmere vurdering av hvilke endringer som bør foretas i den trykte teksten i innkallings-skjemaet.

I rundskriv av 26. november 1976 meddelte Justisdepartementet at den tidligere blankett med overskriften «Innkalling» er erstattet av en ny blankett med overskrift «Forklaring i politisak». Første trykte linje i den nye blankett lyder:

«Politiet trenger Deres forklaring i nedenfor nevnte sak og De anmodes derfor om å møte — — —.»

I den trykte tekst er videre gitt følgende orientering til mottakeren:

«Ta med denne innkallingen når De møter. Hvis De ikke kan møte til bestemt tid, bes De straks gi beskjed om dette i ovennevnte telefon. Ingen er pliktig til å avgi forklaring for politiet, men politiet kan, om det finnes nødvendig, begjære vedkommende rettslig avhørt.»

82.

Ransaking av foresatts bolig etter samtykke fra hjemmeboende og umyndig barn.
(Sak 97/75.)

A klaget 21. januar 1975 ved advokat over angivelig ulovlig ransaking 1. november 1974 i hennes bolig.

Ransakingen ble foretatt under etterforskningen av et tyveri av en radio- og kassettspiller 2. september 1974 og et innbrudd i en bensinstasjon natt til 18. oktober 1974. Bakgrunnen for ransakingen var opplysninger gitt samme dag som ransakingen fant sted, under avhør av en mistenkt, D, om at de stjalne gjenstander kunne befinne seg hos B (født 1. april 1956), A's hjemmeboende sønn.

Ifølge rapport av 4. november 1974 fra lensmannsbetjenten var ransakingen foretatt etter samtykke fra B og uten forutgående beslutning av retten/ordre fra påtalemyndigheten. Ransakingen var ifølge rapporten ledet av lensmannsbetjenten. Som vitner var oppført en politibetjent og en lensmannsbetjentaspirant. Under ransakingen ble beslaglagt en radio- og kassettspiller med bånd, en boks olje og en hjemmelader. I rapport av 19. november 1974 fra lensmannsbetjenten ble opplyst fra ransakingen:

«B var alene hjemme da vi kom til stedet. Han ga oss tillatelse til å få se på rommet hans. Det ble ikke funnet noe som var meldt stjålet fra innbruddstedet på rommet hans. Han viste oss også inn på brorens rom. Der var radioen som ble beslaglagt oppbevart.»

Før saken ble brakt inn for ombudsmannen, hadde advokaten klaget til politimesteren over at ransakingen var foretatt uten beslutning av retten eller ordre fra påtalemyndigheten. Politimesteren uttalte i brev av 15. januar 1975:

«Politibetjent — — — har i rapport av 7. ds. hevdet at han mente å huske at spørsmålet om ransaking hos B ble forelagt for p.adj. — — — som ga samtykke til ransaking. Politidjutanen kan hverken benekte eller bekrefte dette, da slike spørsmål til stadighet blir forelagt han pr. telefon.»

I politibetjentens rapport var anført:

«B opplyste at radio- kassettpilleren lå inne på sin bror C's rom. Vi ble med ham inn på dette rom og B fant frem radio- kassettpilleren. Denne viste seg å være identisk med den som var stjålet fra en shoveldoser på — — — den 2.9.1974. Det ble ikke foretatt ransaking av dette rom.

Vi fant imidlertid grunn for å foreta ransaking av B's rom, idet han hadde vært innblandet i en innbrudd/tyverisak i O.K. stasjonen i — — — den 17.10.1974 og alt tyvegods derfra ikke var kommet tilbake. Under ransakingen av dette rom ble det funnet 1 boks Oil Miser som stammet fra innbruddet i — — — (bensinstasjonen). Videre ble det funnet 1 hjemmelader av mrk. Mascot type 638. Denne kunne B ikke gi noen rimelig forklaring på hvor stammet fra. Han opplyste at den tilhørte D som forøvrig også var innblandet i innbruddet i — — — (bensinstasjonen).

Når det gjelder denne sak, så mener jeg å huske at spørsmålet om eventuell ransaking hos mistenkte ble forelagt for politiadjutant — — —, og at han ga ordre om ransakingen.

I alle tilfelle — slik som saken utviklet seg — hadde det vært helt nødvendig og foreta ransaking hos B med det samme, selv om ikke forutgående ransakingsordre var blitt innhentet, og da i medhold av strpl. § 223, 2. ledd pkt. 2. For ordens skyld kan nevnes at B samtykket i ransakingen.

Jeg vil forøvrig bemerke at det i dette tilfelle burde ha vært foretatt ransaking av hele huset, idet B hadde adgang til hele huset. Dette ble imidlertid ikke gjort. Det var kun hans eget rom som ble ransaket.»

I klagen til ombudsmannen anførte advokaten:

«Der ble også foretatt ransaking på værelset til en annen av A's sønner, C, f. 25/6-1957. C var ikke til stede. Det ble der beslagnag av radio- og kassettpiller. Det viste seg senere at radio- og kassettpilleren var stjålet ved et annet tyveri enn det etterforskningen gjaldt. C hadde byttet apparatet til seg uten kjennskap til at det var stjålet.

A var ikke til stede da politiet foretok ransakingen. B ble spurt om hvor forskjellige gjenstander i morens stue var kommet fra. Etter min oppfatning innebar dette at ransaking ble foretatt også hos A. — — —

Der forelå ikke rettslig beslutning om ransaking, og det er uklart om der forelå ordre fra påtalemyndigheten. — — —

— — — Jeg peker også på at ransakingen ble foretatt av ikke mindre enn tre polititjenestemenn hos en umyndig og uten at vitne var til stede. To av polititjenestemennene er riktignok oppgitt som vitner i ransakingsrapporten, men de var klart inhabile. — — —»

Politimesteren ble bedt om en uttalelse om hvorfor det ikke var tid til å innhente rettens beslutning, og hvorfor det ikke var notert om det forelå ransakingsordre fra påtalemyndigheten. Det ble videre bedt om en uttalelse til påstanden om at vitnene var inhabile og vist til rundskriv fra riksadvokaten hvoretter tjenestemenn ansatt i politiet ikke bør benyttes som vitne ved ransakinger.

Politimesteren anførte at ransakingen var foretatt etter samtykke fra B.

I brev av 22. mai 1975 forela jeg saken for riksadvokaten. Jeg pekte på at det ved politikammeret så vidt skjontes ikke blir notert når en politiembetsmann gir muntlig ransakingsordre, og at det således senere ikke kan ettervises hva som er foretatt. Jeg ba opplyst hvorledes riksadvokaten ser på en slik praksis. Ellers ba jeg om en uttalelse om i hvilken utstrekning samtykke fra en umyndig måtte kunne anses som tilstrekkelig grunnlag for ransaking. Jeg fremholdt at siden B ikke hadde egen bolig, men bodde hos A, syntes det ikke uten videre klart at han overhodet kunne samtykke i ransaking av boligen. I tilslutning til dette nevnte jeg at det kunne reises spørsmål om B's samtykke kunne gi grunnlag for ransaking av brorens rom, og av andre rom (enn B's eget soverom) for så vidt ransaking måtte være foretatt av slike rom. Jeg reiste videre spørsmål om bruken av en politibetjent og en lensmannsbetjentaspirant som vitner ved ransaking.

Riksadvokaten forela saken for politimesteren og statsadvokaten. Politimesteren uttalte:

«— — — 1. novbr. 1974 kl. 1030 fikk lensm.betj. — — — forklaring fra mistenkte D om at han og hans venner — således B — hadde fordelt seg imellom stjalne gjenstander fra innbrudd på OK-stasjonen i — — — natt til 18. okt. 1974.

Det framstillet seg nå som absolutt nødvendig å få et avhør med mulig ransaking av B før D fikk varslet ham slik at han kunne ta sine forholdsregler. Lensmannsbetj. — — — søkte straks bistand ved kriminalavdelingen i — — — og fikk betjent — — — til å møte hos A.

Det er viktig å merke seg det tidspress som forelå. Ransakingen ble holdt allerede kl. 1300 s. d.»

Politimesteren opplyste at politibetjenten ikke deltok som vitne ved ransakingen, men bisto aktivt. Lensmannsbetjentaspiranten gjorde bare tjeneste som vitne. Politimesteren uttalte seg også om spørsmålet om umyndiges samtykke til ransaking og konkluderte:

«— — — hvorvidt et samtykke fra verje er nødvendig, beror på karakteren av den enkelte ransakingsforretning. Dreier det seg om ransaking av formuesgoder som siktede kan rå over uten samtykke av verje, er dennes samtykke til ransaking ikke nødvendig. — — —

Etter en konkret vurdering av den ransakingsforretning som ble foretatt den 1. novbr. 1974, mener jeg at samtykke fra verjen ikke var nødvendig etter at den da 18-årige siktede B hadde gitt sitt samtykke.»

Politimesteren antok videre at ransaking etter samtykke fra B måtte kunne foretas av

alle de rom han hadde adgang til, dvs. familieboligen med alle dens rom, kjeller og loft.

Statsadvokaten uttalte om spørsmålet om nedtegning av muntlig ransakingsordre:

«— — — finner jeg det likevel uheldig at vedkommende embetsmann ikke gjør noe notat om at han har gitt slik ordre. Selv om det ikke er foreskrevet noe sted at slik nedtegning skal skje, bør det av innlysende grunner likevel skje slik nedtegning. — — —»

Statsadvokaten viste til at påbud om slik nedtegning er foreslått lovfestet i Straffeprosesslovkomitéens innstilling om rettergangsmåten i straffesaker, avgitt i juni 1969. Statsadvokaten uttalte videre:

«Når det gjelder det av Ombudsmannen reiste spørsmål om hvor vidt det kan være grunn til å gi Riksadvokatens rundskriv tilsvarende anvendelse for lensmannsbetjentaspiranter, vil jeg få bemerke at det neppe kan være nødvendig å foreta en slik utvidelse. Jeg viser her til straffeprosesslovkomitéens innstilling til ny § 202 i utkast til lov om rettergangsmåten om straffesaker, hvor det heter:

«Ransakingen settes i verk av politiet, så vidt mulig i nærvær av et vitne, som ikke må være ugild etter reglene i domstolslovens § 110 annet ledd.

Det skal på stedet eller snarest mulig settes opp en rapport om ransakingen, og den skal undertegnes av vitnet.»

Jeg viser også til motivene til ny § 202, hvor det heter (Innstillingens side 251):

«Paragrafen svarer til strpl. § 224, dog slik at man har sløyfet passusen om at vitnet «hvor dertil er anledning, bør tas av rettsvitneutvalget». Denne forskrift er upraktisk, jfr. dansk Rpl. § 759 stk. 3.»

Riksadvokaten sluttet seg til politimesterens og statsadvokatens uttalelser for så vidt angikk henholdsvis spørsmålene om samtykke fra umyndige, samtykkets omfang, og om nedtegning av muntlig ransakingsordre. Riksadvokaten bemerket ellers bl. a.:

«— — — Når det så gjelder det forhold at en politibetjent og en lensmannsaspirant var vitner ved ransakingen, kan jeg ikke se at noen av dem var inhabile etter strpl. § 224, jfr. domstolslovens § 110, 2. ledd. Jeg kan ikke se at det er begått noen formell feil ved bruk av de nevnte vitner og viser til de opplysninger statsadvokaten har gitt om hva forslaget til ny straffeprosesslov går ut på. — — — Etter min oppfatning var forholdene i den foreliggende sak slik at det ikke kan kritiseres at personer med tilknytning til politi- eller lensmannsetaten ble brukt som vitner. Det viser seg hyppig å by på praktiske vanskeligheter å tilkalle vitner som ikke er tilknyttet politiet. Jeg viser til at ingen er forpliktet til å gjøre tjeneste som vitne ved ransakinger, og dette sammen med de godtgjørelser som betales, jfr.

sportellovens § 89, fører til at de færreste sivilpersoner er villige til å fungere som vitner.

Jeg kan derfor ikke kritisere politiets handlemåte i dette tilfelle og kan heller ikke se noen grunn til å endre rundskrivet av 15/6. 1928. Heller ikke Straffeprosesslovkomitéens Innstilling til ny § 202 går inn for å etablere noen innskrenkning i bruken av polititjenestemenn som vitner under ransaking.»

Uttalelsene ble forelagt for klagerens advokat, som fremholdt:

«Jeg peker forøvrig på bestemmelsen i strpl. § 225, 2. ledd, om at den hvis bolig eller rom skal ransakes, skal tilkalles hvis det kan skje uten opphold. Jeg antar at de som foretok ransakingen, var kjent med at A kunne nåes pr. telefon på arbeidsstedet og at hun kunne komme hjem i løpet av noen minutter. — — —»

Riksadvokaten ble bedt om en uttalelse til advokatens anførsel om at moren kunne tilkalles. Jeg ba videre om en begrunnelse for hvorfor ordre fra påtalemyndigheten ikke kunne innhentes. Jeg viste til at ifølge rapportene ble ransaking hos D foretatt kl. 09.30 og hos A kl. 13.00 og til at D og A bor i samme veg, samt til at politibetjenten var budsendt fra politikammeret før ransakingen ble foretatt hos A.

Riksadvokaten forela saken for politikammeret på nytt. Politiadjudanten uttalte i rapport av 3. desember 1975:

«Hvorvidt det etter at ransakingen hos D kl. 09.30 og utover den 1.11.1974 var avsluttet, var tid til å innhente min ordre om ransaking hos A, tør jeg ikke uttale meg om idet det ikke fremgår av rapportene når ransakingen hos D ble avsluttet. Men at ransakingen hos A måtte foretas umiddelbart etterpå og på basis av det man da visste om B's medvirkning, forekommer meg nokså innlysende.

Jeg er i likhet med politimesteren av den oppfatning at tjenestemannen her måtte ha adgang til å ransake hos A i medhold av str. prl. § 223, 2. ledd, 2. setning uten ordre fra påtalemyndigheten. Dette så meget mer som at tjenestemannen, etter det i saken opplyste, måtte kunne gå ut fra at samtykke til ransaking forelå fra siktede selv.»

I rapport av 5. desember 1975 anførte lensmannsbetjenten:

«Ved denne ransakingen hadde jeg bedt om assistanse fra politibetjent — — —. Da — — — (politibetjenten), lensmannsbetjentaspirant — — — og rapportskriveren reiste til — — — (A's bolig) for om mulig å foreta ransaking, hadde politibetjent — — — ringt og konferert med politiadjudant — — — om saken. — — —»

Etter det jeg nå husker fortalte politibetjent — — — at politiadjudant — — — hadde gitt muntlig samtykke til ransakingen.»

Politimesteren tilføyde:

«Til Sivilombudsmannens merknader i dok. 15 vil jeg peke på at m. h. t. den tid som sto til politiets disposisjon den 1. novbr. 1974 mellom de to ransakningsforretninger, ble ransaking påbegynt kl. 0930 hos D og denne ble avsløst av et politiavhør som begynte kl. 1030, se dok. 7 straffesaken. Og dette fant sted på lensmannskontoret i — — —. Etter endt avhør tar så lensmannsbetj. — — — kontakt med politikammeret, betj. — — — «skiftes ut» med betj. — — —, som etter all sannsynlighet har innhentet p.adj. — — —s ordre til ransaking hos A. Deretter drar politiet til — — — (A's bolig) og foretar ransaking fra kl. 1300.»

Riksadvokaten uttalte:

«Advokat — — —s anførsel i brevet av 16. september f.å. om at A kunne nås på arbeidssted pr. telefon, er ikke nærmere kommentert av politiet eller statsadvokaten. For min del vil jeg fremholde at det i en situasjon som den foreliggende, hvor siktedes samtykke forelå, neppe kan pålegges polititjenestemennene en plikt til å undersøke om vergene til en vel 18½ år gammel siktet kan tilkalles før ransaking foretas. Strpl. § 225, 2. ledd, gir i hvert fall ikke noe slikt påbud, når siktede som her, personlig var til stede ved ransakingen. — — —»

I min avsluttende uttalelse av 2. juni 1976 fremholdt jeg at påtalemyndigheten hadde vist til tre forskjellige grunnlag for ransakingen: Ordre fra påtalemyndigheten, straffeprosessloven § 223 annet ledd annet punktum og samtykke fra B.

Etter det opplyste hadde politibetjenten telefonisk kontakt med politiadjutanten om saken før ransakingen hos A ble foretatt. Politibetjenten anførte i rapport av 7. januar 1975 at han mente å huske at politiadjutanten ga ordre til ransakingen. Politiadjutanten kunne verken bekrefte eller avkrefte denne opplysningen, da slike spørsmål til stadighet ble forelagt ham over telefon. Lensmannsbetjenten hadde i rapport av 5. desember 1975 anført at etter det han da husket, fortalte politibetjenten at politiadjutanten hadde gitt muntlig samtykke til ransakingen. I skjemaet for «Rapport om ransaking-beslag» utfyllt 4. november 1974 var det imidlertid krysset av i rubrikken «Ransakingen/beslaget iverksatt uten forutgående beslutning/ordre», mens rubrikken «beslutning/ordre om ransaking/beslag gitt av — — —» sto åpen. Utfyllingen av skjemaet som fant sted få dager etter ransakingen, tyder sterkt på at det ikke forelå ransakingsordre fra politiadjutanten. Hadde slik ordre foreligget, ville det ha vært nærliggende å angi det på skjemaet, og det ville ha vært en feil at det ikke ble gjort.

Etter dette fant jeg det uklart om det var gitt ransakingsordre. Det lot seg neppe gjøre å få spørsmålet nærmere klarlagt. At det var så

stor uklarhet om spørsmålet om hvorvidt ransakingsordre forelå, var uheldig. I likhet med riksadvokaten og statsadvokaten mente jeg at det bør skje notering når politiembetsmann gir muntlig ordre om ransaking. Notering er ønskelig for at det senere skal kunne ettervises både at slik ordre er gitt, og hva som etter ordren var ransakingens «Grund, Øie-med og Gjenstand», jfr. straffeprosessloven § 223 første ledd.

Jeg fant ikke å kunne innvende noe mot en eventuell ransakingsordre fra politiadjutanten. Muligheten av at D ville varsle B med derav følgende risiko for bevisforspillelse måtte rettighete til ransaking uten å avvente rettens beslutning, jfr. straffeprosessloven § 223 første ledd annet punktum. Jeg fant, under forutsetning av at det forelå slik ransakingsordre, heller ikke å kunne reise innvendinger mot omfanget av ransakingen. Ransaking på grunnlag av påtalemyndighetens ordre måtte kunne foretas i alle de rom i boligen B hadde adgang til.

Siden det måtte anses tvilsomt om ordre fra påtalemyndighetene var gitt før ransakingen, og slik ordre ikke var angitt som grunnlag i ransakingsrapporten, fant jeg også å burde gå inn på grunnlaget for ransakingen under forutsetning av at ransakingsordre ikke forelå. Da det under enhver omstendighet var på det rene at det hadde vært telefonisk kontakt med politiadjutanten, kunne det ikke legges til grunn at det ikke var tid til å innhente påtalemyndighetens beslutning, jfr. straffeprosessloven § 223 annet ledd. Ransakingen måtte derfor i så fall bygge på B's samtykke.

Jeg antok at B, som da var 18 år, måtte kunne gi samtykke til ransaking, selv om han ennå ikke var myndig. Det som etter min mening gjorde spørsmålet tvilsomt, var at B ikke hadde egen bolig, men bodde hos A. Enkelte forhold kan tale for at det bør innhentes samtykke også fra foreldrene når det foretas ransaking hos hjemmeboende barn som ikke kan sies å ha enerådighet over noen del av boligen. Jeg fant imidlertid at et samtykke fra B måtte være tilstrekkelig som grunnlag for ransaking av hans eget rom. Hans samtykke kunne imidlertid etter min mening ikke gi adgang til brorens rom, eller berettigede til å stille spørsmål om gjenstander som ble observert i boligens øvrige rom.

Politibetjenten, som etter det opplyste deltok aktivt i ransakingen, var i rapporten av 4. november 1974 oppført som vitne. Det måtte være klart at en som utfører ransakingen, ikke samtidig kan gjøre tjeneste som vitne. At politibetjenten ble oppført som vitne, var da en feil.

Advokaten hadde anført at lensmannsbe-

tjentaspiranten var inhabil som vitne. Lensmannsbetjentaspiranten var imidlertid ikke utelukket som vitne etter reglene i straffeprosessloven § 224, jfr. domstolloven § 110 annet ledd. Sistnevnte bestemmelse henviser bare til domstolloven § 106 nr. 1 (om inhabilitet for den som selv er part i saken o.l.), ikke til § 106 nr. 6 som omhandler inhabilitet for personer som har handlet i saken for påtalemyndigheten.

Etter riksadvokatens rundskriv av 15. juni 1928 bør tjenestemenn ansatt ved politiet ikke benyttes som vitner ved ransaking. — Et ransakingsvitnes troverdighet vil bl. a. bero på om det fremstår som uavhengig i forhold til partene i ransakingsforretningen. Både dette generelle forhold og den omstendighet at ransakingen i foreliggende tilfelle ble ledet av lensmannsbetjenten, måtte tale imot å bruke lensmannsbetjentaspiranten som vitne ved ransakingen. Men under hensyn til det som var opplyst om praktiske vanskeligheter med å tilkalle vitner uten tilknytning til politietaten, og om at det hastet med å foreta ransakingen, fant jeg ikke å kunne kritisere at lensmannsbetjentaspiranten ble brukt som vitne.

Advokaten hevdet at A kunne vært tilkalt

til ransakingen i løpet av noen minutter og anførte at dette burde vært gjort, jfr. straffeprosessloven § 225 annet ledd:

«Skal Nogens Bolig eller Rum ransages, bliver han eller, hvis han er fraværende, en af hans Husfæller eller Naboer at tilkalde, naar dette kan ske uden Ophold.»

Jeg var enig med riksadvokaten i at det ikke var nødvendig å tilkalle moren som verge, selv om det vel kunne ha vært rimelig å gjøre det hvis det ikke forsinket forretningen. Siden ransaking skulle foretas i hennes bolig, og det også på forhånd måtte være nærliggende å anta at det kunne være av interesse å undersøke også andre rom enn B's soveværelse, burde hun imidlertid etter min mening ha vært varslet som innehaver av boligen.

Advokaten påpekte at politimesteren feilaktig hadde uttalt at det under ransakingen ble funnet stjalne gjenstander på B's rom. Jeg gikk ut fra at det her dreide seg om en misforståelse fra politimesterens side. Etter dokumentene i straffesaken var det av de beslaglagte gjenstandene bare radio- og kassettpilleren, som ble funnet på brorens (C's) rom, som viste seg å være stjålet.

Register over saker, referert i meldingene for 1963—76.

(Henvisningene angir år og side i de trykte meldinger.)*

- Abort*, se *Svangerskapsavbrudd*.
Adopsjon, praksis ved — av stebarn, 70/73.
Advarsel, se *Påtaleunntatelse*.
Aldershjem,
foreldelse av krav på betaling for opphold, 73/36.
pensjonsprisforhøyelse, 72/83.
Alderstrygd, se *Trygdeordninger*.
Allmenninger,
oppdyrking av allmenningsområde til fellesbeite, 74/41.
salg av parsell fra statsallmenning, 72/48.
Allmenningsrett, for nedlagt småbruk, 65/89.
Anbud,
anbyders oppfyllelse av vilkår for å kunne inngi —, 68/88.
behandlingsregler for kommunale anbudsaker, 73/68.
brudd på kontrakt inngått etter —, 66/29.
ikke til hinder for at gjenstanden ble gitt bort, 69/72.
ombudsmannens kompetanse i anbudssaker, 68/88, 68/93, 69/72, 75/84.
prisstignings betydning for anbudspris, 64/16.
Anbudskraftlag, Industridepartementets adgang til å oppnevne interimsstyre i, 66/73.
Ankerrett, se *Klagerett*.
Anmeldelse, se *Påtalemyndigheten*.
Ansettelse, se *Tjenestemenn*.
Arbeidshus, se *Tvangsarbeid og Fængselsforhold*.
Arbeidsløsetrygd, se *Trygdeordninger*.
Arbeidstillatelse for pakistansk borger, 76/111.
Arbeidsulykke, påtalemyndighetens forhold ved straffeforfølgning etter, 65/34.
Arrestant,
midler fratatt — brukt til inndekning av ilagt bot, 65/22.
politiets forvaring av —'s verdisaker, 63/24.
Arveavgift, se *Avgifter*.
Attføring, se *Trygdeordninger*.
Avgifter,
arveavgift, fradrag for betalt — i utlandet, 65/59.
arveavgift, grunnlaget for beregning av — 73/59.
bensinavgift,
refusjon av — for jordbrukstraktorer, 69/78, jfr. 70/14, 75/67.
refusjon av — for motorsager tilhørende innsatte, 69/62.
elektrisitetsavgift til staten, fritagelse for, 71/93.
kosmetikkavgift, 68/98.
lakseskatt, tillegg i — ved sen innlevering av fangstoppdave, 76/91.
legal panterett for skatter og avgifter bortfalt da krav ble reist mot ny eier, 73/60.
merverdiavgift på kraftfóranvisninger, 72/42.
motorvognavgifter,
avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15.
ettergivelse av,
biloppbyggingsavgift, 67/53.
kilometeravgift, 66/68.
feil utbetaling av registreringsavgift, 66/68.
omsetningsavgift,
av billedhoggerarbeid, 65/89.
av fraktbeløp, 63/36.
ettergivelse av, 63/36.
oversittelse av klagefrist, 65/53.
på ukeblad, 65/59.
refusjon av — for skolebygg, 63/51.
refusjon av etterberegnet — for arbeid utført for vegvesenet, 63/77.
Avgiftsparkering,
reglene om —, 72/74.
underretning om klagerett, 72/74.
«særlige grunner» for ettergivelse av tilleggsavgift, 76/93.
Barnebidrag, se *Underholdsbidrag*.
Barnehjem, uheldige forhold ved —, 74/19.
Barnevern, fylkesmannens utsettelse av klagebehandling, 74/62.
Barnevernsnemnd,
kompetanse ved krav om besøksrett for besteforeldre, 67/71, jfr. 72/12.
mangelfull saksbehandling i, 65/27, jfr. 66/10, 67/73, 76/35.
i sak om samværsrett, 76/37.
mangelfullt tilsyn med barnehjem, 74/19.
omsorg for barn som overføres til åndssvakeheim, 65/70.
overtakelse av omsorg for barn, 63/54, jfr. 64/10, 67/73.
Behandlingstid, se *Saksbehandling*.
Bergelønn, etter lov om stranding og vrak, 65/41.
Beslag, se *Politiet og Påtalemyndigheten*.
Besøksrett, for besteforeldre, 67/71, jfr. 72/12.
Betongvarer, kontrollordning for —, 73/69, jfr. 74/15.

*) De tidligere meldinger er: 1963, Dok. nr. 7 (1963—64), 1964, Dok. nr. 6 (1964—65), 1965, Dok. nr. 9 (1965—66), 1966, Dok. nr. 8 (1966—67), 1967, Dok. nr. 7 (1967—68), 1968, Dok. nr. 4 (1968—69), 1969, Dok. nr. 4 (1969—70), 1970, Dok. nr. 4 (1970—71), 1971, Dok. nr. 4 (1971—72), 1972, Dok. nr. 4 (1972—73), 1973, Dok. nr. 4 (1973—74), 1974, Dok. nr. 4 (1974—75) og 1975, Dok. nr. 4 (1975—76).

*Bidrag*sfogd, se *Underholdsbidrag*.

Bolig,

uhjemlet vilkår satt av kommune ved bytte av leilighet, 76/52.

Bostøtte,

søknadsfrist oversittet p. g. a. uriktig opplysning fra boligkontoret, 75/33.

unnlatt melding om flytting innen kommunen, 75/32.

unnlatt melding om minsking av husstanden p. g. a. flytting, 75/31.

Bot,

for beruselse under permisjon eller prøveløslatelse fra tvangsarbeidshus, 65/22, 66/58.

inndrivelse ved trekk i sykepenger, 67/39.

Brannslukningsvann, ansvar for kommune som følge av pålegg om —, 70/87.

Brevsensur, se *Sensur*.

Bureisingsveg, se *Veg*.

Bygningssaker, se også *Strandområder*, lov om planlegging i —,

ansvar for kommune som følge av pålegg eller forslag om,

utvidelse av vannforsyningsanlegg for brannslukningsformål, 70/87.

øket vannledningsdimensjon, 70/90, 71/61.

bruksendring av båthus, 75/47.

byggeavstand,

hjemmel for å dispensere fra reglene om —, 69/52, jfr. 70/14.

med samtykke fra naboer, 68/73.

bygge- og delingsforbud forsømt nedlagt, 71/66, 73/49.

bygge- og delingsforbud kan ikke nedlegges i påvente av utarbeidelse av generalplan, 72/62.

byggetillatelse, forskjellsbehandling (forretningsbygg), 74/78, 76/56, (dispensasjon fra vedtekt om hytteforbud), 74/79, 74/80, (kloakkforhold), 74/82.

byggetillatelse gitt for tomt som manglet lovlig atkomst, 75/44.

byggetillatelse gjort betinget av sikkerhetsstillelse for fremtidige refusjonskrav, 73/53.

byggetillatelse, uhjemlede avslag på søknad om —, 73/49, jfr. 74/15, 74/82.

bygning i strid med lovens formelle regler kan ikke kreves revet, 63/14.

bygningsskontroll,

erstatningskrav for mangelfull kontroll, 76/73.

mangel ved lydisolasjon oversett ved kontrollen, 76/73.

bygningssråd nektet å etterkomme fylkesmannens pålegg om å gi byggetillatelse, 75/38.

bygningssrådets kontroll med at veg og kloakk til boligfelt ble anlagt til fastsatt tid, 74/77.

dispensasjon fra hyttebyggeforbud, spørsmål om formannskapet var bundet av tidligere vedtak, 74/24.

særlige grunner som vilkår for —, 76/80.

dispensasjon fra krav om disponeringsplan for hyttebebyggelse, 70/112, 71/68, 74/80.

dispensasjonssak behandlet av formannskap istedenfor av bygningssråd, 70/98.

dispensasjonssak, saksbehandling i —, 74/23.

disposisjonsplan, bygningssrådet gjorde ikke søker oppmerksom på at godkjenningsspørsmålet hørte under fylkesmannen, 73/46.

disposisjonsplan for hyttebygging, 74/23.

ekspropriasjon, motregningsadgang når erstatning og refusjon ikke fastsettes i samme skjønn, 74/95.

forskjellsbehandling i dispensasjonssaker etter strandloven, 67/69.

fradeling av areal nektet uten hjemmel, bygningsloven § 63 nr. 1, 76/58.

fradeling av bebygget tomt kan ikke nektes på grunn av manglende kloakk, 71/65.

fradeling av tomt nektet på grunn av kloakkordning, spørsmål om forskjellsbehandling, 74/28, 76/59, 76/61, 76/65.

fradeling av tomt som manglet lovlig atkomst, 75/44.

fradeling av tomt. Spørsmål om kloakkordning, 74/26, 76/59, 76/61, 76/63, 76/65.

fradeling av tomt, uhjemlede vilkår for —, 75/41.

gebyr, betaling av — som vilkår for utlevering av vedtaksdokument, 76/74.

«husvær for seterbruk», bygningsloven § 81 tredje ledd, 76/78.

inngjerding av hyttetomt, 75/50.

jordbruksområder, bygningsmyndighetenes kompetanse til å regulere —, forholdet til jordloven, 72/53.

klagebehandling, byggetillatelse kan gis av fylkesmannen som klageinstans, 75/38.

kloakk ikke godkjent av helserådet da byggetillatelse ble gitt, 71/64.

kloakkanlegg, retting av mangler, 75/42.

kloakk- og spillvannsutslipp, mangelfull behandling av klager fra nabo, 71/62.

kloakk, pålegg til tomteeiere om forlengelse av hovedledning for —, 74/30.

kloakkordning, godkjenning av —, trukket tilbake, 75/40.

kloakksystem, spørsmål om annen ordning av —, 74/26, 76/59, 76/61, 76/63, 76/65.

nabovarsel unnlatt, 68/73.

oppsettende virkning av klager, behandling av begjæringer om —, 72/61.

- refusjonskrav for allerede eksisterende veg, 75/48.
- refusjonskrav for veg og kloakk, ikke beregnet etter bygningslovens regler, 71/37, jfr. 72/12, 73/53.
- opparbeidet før stadfestet reguleringsplan, 76/68.
- renter beregnet fra opparbeidelse til forfall, 76/68.
- ved senere utbygging av tilstøtende områder, 71/59.
- reguleringsplan, endringer i forbindelse med stadfestelse, 76/54.
- gjenfylling av vassdrag som ledd i gjenomføring av —, 74/95.
- «mindre vesentlig endring», bygningsloven § 28 nr. 2, jfr. nr. 3, 76/56.
- snuplass, krav om opparbeidelse av —, 76/67.
- stans av byggearbeid, krav om — hører under bygningsrådet, når delegasjon etter bygningslovens § 14 ikke er foretatt, 73/51.
- «særlig grunn» som vilkår for å fravike vedtekt til bygningsloven § 82, 74/87.
- tilbygg; anvendelse av bygningsloven § 78 nr. 1 og § 79, 75/46.
- vann- og kloakktilknytning for eldre bebyggelse i Maridalsvannets nedslagsfelt, 72/71.
- vanntilknytningsavgift i strid med avtale om opparbeidelse av boligområde, 70/92.
- vedtekter til bygningsloven av 1924, spørsmål om gyldigheten av —, 74/30.
- vilkår for dispensasjon fra vedtekt, 74/87.
- Daghjemsplasser* ved Rikshospitalet fratatt universitetslønnede tjenestemenns barn, 74/60.
- Delegasjon,*
- av innstillingsmyndighet etter yrkesskoleloven fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
- av myndighet fra Forbrukerrådet til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
- av myndighet fra politimester til fullmektig, 63/29.
- Dispensasjon,*
- forskjellsbehandling ved — etter lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
- fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
- fra reglene i husleiereguleringsloven, 67/58.
- fra reglene om byggeavstand etter bygningsloven, 68/73, 69/52, jfr. 70/14.
- Distriktsleges* tjenesteforhold, 64/73.
- Drosjebevilling,* se *Samferdselssaker.*
- Eget tiltak,* enkelte saker tatt opp av —, adgang for ungdom under 18 år til ilandføring av rusdrikk, 69/71.
- anbudssaker, spørsmål om behandlingsregler for kommunale, 73/68.
- ankeordning ved godkjenning av farmasøytiske preparater, 63/27, jfr. 64/10.
- ankerett,
- etter jordloven § 7, 65/92.
- for leievognbevillingshavere ved utvidelse av bevillingsantallet, 66/83.
- ansettelse av lektorer i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
- barnehjem, uheldige forhold ved —, 74/19.
- barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.
- barnevernsnemndas omsorg for barn som anbringes i åndssvakehjem, 65/70.
- behandling av ankesaker etter jordloven, 67/41.
- betongprodukter, kontrollordningen for —, 73/69.
- bidragsforskott, utbetaling av, 71/84.
- billighetspensjon for tjeneste under krigen, 70/43.
- bygningsrådenes hjemmel for å dispensere fra reglene i bygningsloven § 70 om minsteavstand til nabogrense, 69/52, jfr. 70/14.
- fengselsforhold,
- ansvar for skade på innsattes eiendeler, 64/45, jfr. 65/9.
- behandling av saker om utvisning og prøveløslatelse, 69/64.
- brev- og besøksforbud etter fengselsloven § 54, 65/70.
- enromsinnsattes adgang til gudstjeneste i anstalten, 70/59.
- forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede, 71/73.
- innsattes,
- aversan som vilkår for — permisjon, 70/63.
- adgang til å disponere private midler utenfor anstalten, 64/78.
- anonymitet, 68/46.
- registrering av — eiendeler, 67/46.
- rett til å bruke arbeidspenger, oppjent i annen anstalt, 69/61.
- ukontrollert korrespondanse med pårørende, 69/55.
- koordinering av refselsmyndighet og formen for underretning om refselsbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
- mottakelse av pakker til de store høytider, 65/60, jfr. 66/10.
- offentlighet for dokumenter i ombudsmannssaker, 76/97.
- oppsettende virkning av klage over refselsbeslutning, 72/77.
- «sniffing» i fengselsvesenets anstalter, 66/56.

- varetektsfengsledes rettigheter, 68/42.
 varetektsfradrag,
 — etter fengselsloven § 41 og løsgjengerloven § 28, 69/62.
 — i forbindelse med bruk av rettsmidler, 66/58.
- Forbrukerrådet, kompetanseforholdet til —, 74/50.
- foreleggsskjema ved overtredelse av løsgjengerloven, opplysning i teksten om virkning av vedtakelse, 75/83.
- forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49.
- forskottering av underholdsbidrag, forsømler i forbindelse med —, 72/45.
- fri tannbehandling, aldersgrense etter lov om tannrøkt, 67/67.
- helserådsvedtak, spørsmål om tvangsmidler for gjennomføring av —, 75/42.
- hjelpetønad til husmødre til hjelp i huset, 73/38, jfr. 74/14.
- innfordringsgodtgjørelse for underholdsbidrag, foreldelse av og underretning om, 68/62.
- jordlovsaker, spørsmål om klagerett over fylkeslandbruksstyrets svar på forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.
- Justisdepartementets adgang til å forlenge inndragningstiden for førerkort, inndratt av politiet, 66/85, jfr. 68/11.
- klagebehandling i kontrollkommisjon etter at pasient i psykiatrisk sykehus er utskrevet, 65/91, jfr. 67/12.
- klagebehandling i kontrollkommisjon, skriftlig bekreftelse når klage trekkes tilbake, 74/48, jfr. 76/12.
- konfirmasjonsforberedelse, lovens vilkår for —, 69/73.
- konsesjonssaker, spørsmål om et sikrere grunnlag for bedømmelse av søkerens jordbruksfaglige kvalifikasjoner, 71/48.
- kontroll med brev til og fra pasienter,
 — i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
 — i åndssvakehjem, 66/13.
- omkostninger ved appell-legeundersøkelse av sjømenn, 64/73.
- overgangsordning ved iverksettelse av bestemmelsen i lov om sosial omsorg i § 3 nr. 5, 72/82.
- politiets bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
- psykiatrisk sykehus,
 anvendelse av pasienters trygdemidler til fellesformål, 72/83.
 lønn til pasienter, 76/44.
- påtaleunntatelse i forseelsessaker der tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
 reglene om avgiftsparkering, 72/74.
- saksbehandling,
 behandlingstiden for saker i Kirke- og undervisningsdepartementet, 73/80.
 behandlingstiden for saker i kommunalforvaltningen, 70/116.
 behandlingstiden for trygdesaker hos distriktslege, 71/76.
 behandlingstiden i bidragssaker hos lensmenn, 76/103.
 behandlingstiden ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14.
 endring av skjema ved rekvisisjon til Siviltforsvaret, 65/71.
 forhåndsvarsel ved ny vurdering av tidligere tilståtte trygdeytelser etter trygderettskjennelse, 72/37.
 habilitet for ankeinstans som ga uttalelse til underinstans, 65/76.
 journalisering av og kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9, 67/10.
 oppsettende virkning av klager over bygningsrådsvedtak, 72/61.
 underretning om foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
 underretning om klageadgang etter tvangsloven § 49, 68/67.
 underretning om resultatet av søknader om skatteettergivelse, 72/39.
 samordning av uførepensjon og sykepenger, manglende regler, 74/74.
- Siviltforsvaret, fordeling av tjenesten på kvinnelige tjenestepliktige, 71/97.
- skatt, krav om returporto ved forespørsler om ligning, 73/65.
- skatt, nedsettelse av skatt ved etterbetaling av trygdeytelser for flere år, 74/75.
- skatt, ulik ligningsverdi for like eiendommer, 75/64.
- skattelettelse for ungdom under utdanning, 69/97.
- skattetrekk,
 forsinket fastsettelse av — i trygdeytelser, 76/86.
 fritaksmelding for forskuddstrekk for ungdom under utdanning i alderen 17—19 år, 76/84.
- skjema, utforming av — for innkalling til politiavhør, 76/128.
- skrevne regler om,
 beregning av kjøreansiennitet ved drosjebevillinger, 63/55.
 Lønns- og prisdepartementets praksis ved søknad om lønnsforbedring, 67/13.
 praksis i konsesjonssaker, 65/80, jfr. 69/13.
 prinsipielle retningslinjer ved førerprøve for invalide, 64/68.
- sosialskoler, intervjuundersøkelse ved opp-
 tak, 72/89.

- statens lånekasse for utdanning,
stønad i påvente av avgjørelse i trygdesak, 76/32.
- tillegg i lån og stipend til bidragspliktige utdanningsøkende, 76/32.
- stemmeplikt for medlemmer av ansettelses- og innstillingsråd, 72/33.
- straffeporto ved underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
- støtte fra Feriefondet, fordelingen av —, 68/97.
- søkerlister, offentlighet for —, 71/31.
- tilskott til småhusbygging om vinteren, ukklarhet i retningslinjene, 74/71.
- dispensasjon fra søknadsfrist, 76/47.
- tjenestemenn,
ansettelsesmyndighetens undersøkelsesplikt, tjenestemannsloven § 11, 63/48.
- delegasjon av innstillingsmyndighet etter yrkesskoleloven § 13, 66/11.
- fribilletter ved NSB for kvinnelige funksjonærs familie, 64/52, jfr. 66/9.
- partsoffentlighet ved søknad om avansementsstilling, 65/68, jfr. 68/11.
- representasjon i ansettelsesråd, 64/37.
- tillegg i ansiennitet for,
— militær utdanning, 63/22, jfr. 64/10.
— videreutdanning som lærer, 63/61, jfr. 64/11.
- undersøkelse av forholdene ved Statens spesialskoler for evneveike, 67/78.
- vandelskrav for skipsmaskinistsertifikat, 68/64.
- veglovsak, utvidet bruk av avkjørsel, hjemmelsspørsmål, 76/110.
- yrkesskadetrygd ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.
- Eksamen,*
besvarelse bortkommet, 70/33.
nektet å gå opp til — i pedagogikk for faglærer, 64/21.
spørsmål om gyldighet av, 66/10.
vitnemål for — hvor besvarelse bortkommet, 70/33.
- Eksporett,*
for frossen fisk, 68/76.
for kunstig tørket fisk, 64/12.
saksbehandling ved omlegging av eksportordningen for iset vintersild, 70/78.
- Ekspropriasjon,*
besittelsestagelse før rettskraftig skjønn, 63/37.
ekspropriert grunn brukt til andre formål enn etter skjønnsbegjæringen, 76/120.
kraftlinje anlagt uten —, 73/55.
motregningsadgang når erstatning og refusjon ikke fastsettes i samme skjønn, 74/95.
om ulemper ved avståelse av fri grunn, 70/95.
- statens ansvar for ekspropriasjonserstatning etter oreigningsl. § 25,4 — sen behandling av krav om utbetaling, 71/43.
- Elektrisitetforsyning,*
abonment pålagt å bære utgifter til utvendig strømmåler, 75/81.
erstatning for skade på fjernsynsapparat p.g.a. for høy spenning, 76/117.
ikrafttredelsestidspunkt for nye strømtariffer, 76/114.
kontroll av forbruksmåler, 76/118.
- Enslige,* Husbankens stønadsregler for leilighet til, 64/53.
- Entreprenører,* utferdigelse av autorisasjonsdokument før vilkårene forelå, 68/88.
- Erstatning,*
etter feilaktig utmålsforretning, 66/16.
etter isgang i regulert vassdrag, 70/46.
for anlegg av kraftlinje, 71/45, 73/55.
for behandling av lærersak, 65/29.
for beslag av fiskegarn, 65/63.
for eiendomsskade påført ved Forsvarets arbeider, 64/15.
for forvaringsansvar, 63/24, 64/45 jfr. 65/9, 65/66, 68/49.
for gjenfylling av vassdrag, 74/96.
for hårdhendt behandling ved anholdelse, 66/14.
for kommunal tjenestemanns enke som falt utenfor pensjonsordning, 73/35, 75/12.
for kort avviklingsfrist ved oppsigelse av kontrakt om betjening av garderobe, 71/36.
for mangelfull bygningskontroll, 76/73.
for naturskade, 69/45.
for nektelse av å heve minstepris i garantiavtale, 69/90.
for oppflyttingsnektelse ved lærerskole, 71/88, 73/83.
for råteskader på hus oppført etter Boligdirektoratets tegninger, 65/38.
for skade ikke medtatt i skjønnet, 70/46.
for skade og ulempe ved veganlegg, 74/96.
for skade p.g.a. for høy spenning ved elektrisitetforsyning, 76/117.
for skade på elevs yttertøy ved hærverk på skole, 74/43.
for tap av sau p. g. a. slagbjørn, 70/81.
for tapt inntekt under befalskurs i Sivilforsvaret, 68/15, jfr. 69/13.
for uberettiget avskilting av motorvogn, 63/15.
for uberettiget oppsigelse, 68/36, jfr. 69/14.
for uhjemlet påbud om at lensmannsbetjent skulle ta bolig på tjenestestedet, 72/25 og 73/13.
for ulovlig slaktet rein, 68/75.
for utenforliggende hensyn i ansettelses-sak, 69/88.
for utvidelse av veg, 69/95.

- for vannskade etter oppfylling av vegbane, 64/71.
- for veggrunn, 75/73.
- Erstatningskrav*, avslag på — ikke enkeltvedtak, 71/35.
- Fangeerstatning*, for politiske fanger, 64/34.
- Fanger*, se *Fengselsforhold*.
- Farmasøytiske preparater*, godkjenning av, 63/27, jfr. 64/10.
- Fartsområde*, begrensning av — for sjømenn, 63/33.
- Fengselsforhold*, se også *Tvangsarbeid*, brev til innsatt kommet bort. Brevjournal ikke ført, 73/77.
- dokumentinnsyn i henhold til offentlighetsloven nektet uten tilstrekkelig grunn, 73/74.
- enromsinnsattes adgang til gudstjenester, 70/59.
- fengselsmyndighetenes svar på brev fra innsatte i utenlandske fengsler, 70/57.
- forkynnelse av tiltalebeslutning for varetektsfengslede, 71/73.
- fullbyrding i Norge av dansk dom, 65/67.
- gudstjeneste for enromsinnsatte, 70/59.
- innsatte,
- anonymitet overfor utenforstående, besøk i fengslet, 68/46.
  - fotografering av —, 67/51.
- arbeidslønn,
- rett til bruk av — opptjent i annen anstalt, 69/61.
  - trekk i — til betaling av fjernsynsapparat i forlegning, 67/46.
- aversan/antabus som vilkår for permisjon, 70/63.
- besøksforbud,
- mangelfull begrunnelse av —, 74/45.
  - på lørdager og søndager, 65/87, jfr. 67/12.
  - varigheten av — etter rettens beslutning, 65/70, jfr. 67/11.
- brevkurs, støtte til, 69/59.
- felleskapsbehandling, 63/39.
- gaver fra innsatte til deres nærmeste, 67/45.
- hygieniske forhold, 63/39, 65/72, jfr. 67/12.
- klager over refselsler, spørsmål om oppsettende virkning, 72/77.
- klager over refselsler, avgjørelse av spørsmål om oppreisning for oversittelse av klagefrist, 73/73.
- klagerett til ombudsmannen, 66/71.
- korrespondanse,
- med innsatte i andre anstalter, 70/57.
  - med ombudsmannen, 63/20.
  - ukontrollert med pårørende, 69/55.
  - tilbakeholdelse av brev til innsatt, 69/56, 73/76.
  - tilbakeholdelse av brev til innsatt, saksbehandling, 72/78.
  - kosthold, (kaffe) 64/44.
  - lufting av — på Fengselspsykehusets vaktstall, 65/45.
  - medisinske forhold,
    - legekontroll, 67/50.
    - medisintildeling, 67/48.
    - smittefare, 65/72, jfr. 67/12.
  - overføring til arbeidshus, 64/44.
  - pakker, adgang til å motta, 65/60, jfr. 66/10.
  - portoutgifter, 66/70.
  - private eiendeler,
    - erstatning for skade på, 64/45, jfr. 65/9.
    - manglende registrering, 64/46, 67/46.
    - penger bortkommet under transport, 68/49.
  - private midler, bruk av — til formål utenfor anstalten, 64/48, 65/78, 67/45.
  - refselse, klagerett til Kongen over Fengselstyrets beslutning om — og om å nekte oppreisning for oversittelse av klagefrist, 73/73.
  - refselsler, direktørs utøvelse av refselsmyndighet, koordinering med Fengselsstyrets avgjørelse, underretning til innsatte, 63/57, jfr. 64/11.
  - refselsler, oppsettende virkning av klage over, 72/77.
  - rusdrikk, tilintetgjort, 68/50.
  - sikkerhetstiltak, bevegelsesfrihet og isolasjon, 63/39, 64/43.
  - «sniffing» i anstaltene, 66/56.
  - søknader,
    - endring av sikringsform, 65/77.
    - prøveløslatelse fra Ungdomsfengslet, 68/47.
    - underretning ikke gitt om avslag på søknad om prøveløslatelse, 64/50.
  - tidsskrifter m. v., adgang til å motta, 70/57.
  - tilsagn, betydning av tidligere — om innleggelse på sykehus uten vakthold, 65/88.
  - tobakksrøyking, adgang til fyrstikker og røykesaker, 64/47.
  - underretning,
    - om Fengselsstyrets avgjørelse i klagesak, 65/81.
    - om refselsbeslutning, 63/57, jfr. 64/11.
  - prøveløslatelse av utlending — forhold til utvisningssak, 69/64.
  - soningsavbrudd, forhold som kan betinge, 68/48.
  - tjenestemenn,
    - kostgodtgjørelse for lærer ved kurs i fengselsanstalt, 72/28.

- oppsigelse av vaktmester ved hjelpefengsel, 64/18, jfr. 66/8.
- tjenestemann gitt valg mellom å søke avskjed eller bli avskjediget, 66/61.
- tjenestemanns taushetsplikt, 64/44.
- varetektsfengslede, se også *Varetektsfra- drag*.
- dødsfall etter varetektsopphold, 67/47.
- fengslet ut over fastsatt frist, 67/44.
- innkjøpsordningen for, 65/90, 68/42.
- tipping for, 68/42.
- varigheten av besøks- og brevforbud etter fengselsloven § 54, 65/70, jfr. 67/11.
- Fengslingskjennelse*, når sak er sendt forhørsretten til pådømmelse, 64/48.
- Feriefondet*, støtte til turer for pensjonister, 68/97.
- Festekontrakt*, oppsigelse av, 71/70.
på statsgrunn i Finnmark, 64/17, jfr. 65/8.
vegrett over naboeiendom, 72/46.
- Finnerlønn*, for sykkel, 76/127.
- Fiskeeksport*, se *Eksportrett*.
- Fiskefartøy*, kondemneringstilskott for, 63/11, 63/49.
- Flyktninger*, reisebevis for — og politisk asyl, 70/68.
- Flyplass*, se *Lufthavn*.
- Flystøy*, se *Lufthavn*.
- Flyttsamer*, egne skolekretser for flyttsamer ikke i samsvar med lov om grunnskolen, 73/83.
- Folkeregistrering*, gift students bopel, 76/124.
- Forbrukerrådet*,
adgang til å gi uttalelser om juridiske spørsmål i partstvist, 66/24.
delegasjon av myndighet og instruks til sekretariatet, 66/24, jfr. 67/12.
kompetanseforholdet mellom ombudsman- nen og —, 74/50.
offentliggjørelse av navn på firmaer som ikke svarer på henvendelser, 72/90.
- Forbrukerrapporten*, misvisende oppslag i —, 74/99.
- Foreldelse*,
av krav på betaling for opphold på aldersheim, 73/36.
innsigelse om — frafalt, 70/77.
- Foreldremyndighet*, se *Barnevernsnemnd*.
- Forelegg*,
etter folkeskoleloven utenfor ombudsman- nens kompetanse, 70/37.
omgjøring av —, etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63.
- Foreleggsskjema*, ved overtredelse av løsgjengerloven, opplysning i teksten om virk- ning av vedtaket, 75/83.
- Forkjøpsrett*,
etter jordloven, se *Jordlovssaker*.
etter konsesjonslovene, se *Konsesjon*.
- etter lov 25.6.1965 nr. 4 forspilt ved passivi- tet, 71/52.
- for kommunen til tomter,
rettens anvendelse ved overdragelse av erstatningstomt, 74/34, 75/12.
vedtak truffet av formannskapet i med- hold av kommunel. § 22, 75/69.
- Formannskap*,
tidsvilkår for anvendelse av kommunel. § 22, 75/69.
valgbarhet til — for kontorsjef ved kommu- nal bedrift, 76/94.
- Forpleiningsgodtgjørelse for sinnssyke*, 64/66.
- Forskjellsbehandling*, se *Saksbehandling*.
- Forsvaret*, gjennomføring av opprykk etter justerings- og normeringsforhandlinger, 66/29, 68/30, 73/23.
- Forsvarets skoler*,
ansettelsesvilkår var til hinder for at lærer ble overført til kontorarbeid med vesent- lig lengre bunden arbeidstid, 72/17.
ansiennitetstillegg i sivil stilling for utdan- nelse ved, 63/22, jfr. 64/10.
- Forvaltningsvedtak*, se også *Omgjøring og Utenforliggende hensyn*.
annullering av — gitt i strid med lovens betingelser, 67/40.
bevillingshavers oppsigelse av drosjebevil- ling tilbakekalt for sent, 69/46.
betydning av forhåndstilsagn, 65/56, 65/88.
bygningråds pålegg om nedrivning stiftet ikke rett for nabo, 63/14.
forsvarlig vurdering ikke foretatt, 71/71.
spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke av reguleringsplan som vilkår for konse- sjon, 70/49.
virkning av uklarhet i, 65/43, 69/18.
- Forvaringsansvar*, se under *Erstatning*.
- Fribillett*, ved Norges Statsbaner for kvinne- lige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
- Frihetsberøvedes*, rett til ukontrollert brev- veksling med ombudsmanen, 63/20.
- Friluftsområde*, overenskomst om erverv av —, 74/42.
- Fri sakførsel*,
etterbevilling nektet i farskapssak etter frifinnelse, 68/99.
i sak om gyldighet av oppsigelse, 64/18, jfr. 66/8.
i sak om omgjøring av vedtak om billig- hetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.
- Fylkeslandbruksstyre*, se også *Jordlovssaker*,
adgang til å avgi ikke foreskrevet uttalelse i konsesjonssak, 64/25.
ankerett over vedtak av, 65/92.
medvirkning til å få i stand kjøp av tilleggs- jord, 66/83.
om adgangen til å omgjøre eget vedtak, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.

- underretning til parter om vedtak i jordfordelings sak, 65/92.
- Fører kort*, se *Motorvogn*.
- Godkjenning*, inkompetanse ikke avhjulpet ved senere —, 64/29.
- Gro-saken*, 76/40.
- Habilitet*, se *Saksbehandling*.
- Handelsbrev*, frigivelse av, 63/19.
- Helserådsvedtak*,
tvangsmidler for gjennomføring av —, 75/42.
- Heimevernsbladet*, kompetanseforholdet mellom redaktøren for — og Generalinspektøren for HV, 65/47.
- Herredsagronom*,
irettesettelse og advarsel for tjenesteforsømmelse, 68/76, jfr. 69/14, 69/78.
- Hjemfallsrett*, kollisjon mellom — og avtalt tilbakefallsrett, 70/45.
- Husbanklån*,
søknad innsendt etter at byggearbeid var påbegynt, 75/35.
- Husleie*, i kommunal bolig øket med tilbakevirkende kraft, 74/57.
- Husleiregulering*, se også *Pristakst*,
fordeling av leien på lokaler i to byggetrinn, 67/54.
- partsoffentlighet i sak om —, 67/58.
- spørsmål om garasjeleie var unntatt fra husleireguleringsloven, 63/99.
- unntatelse av reguleringsinngrep når utleier følger oppfordring til leienedsettelse, 76/53.
- vurdering av renteutgifter, 67/54.
- Håndverksbrev*,
oppbevaring av, 63/37.
overføring til annen kommune, 63/37.
- Importnektelse*, for potetstivelse, gjort gjeldende for allerede inngått kontrakt, 73/71.
- Inndragning*, av ulovlig merpris,
til fordel for kjøper, 63/63.
til fordel for staten, 67/30.
- Innsatte*, se *Fengselsforhold*.
- Invaliditet*, betydningen av — ved førerkort for offentlig personbefordring, 64/68.
- Jorddyrkingstilskott*, i strid med regler for, 70/84.
- Jordlovsaker*,
ankerett ved vedtak om tildeling av tilleggsjord, 65/92.
bortforpaktning av jord som eieren ikke holdt i hevd, 74/88.
bygningmyndighetenes kompetanse til å regulere jordbruksområde, 72/53.
forkjøpsrett,
anke over forkjøpsvedtak bør forelegges for motpart, 67/41.
— bare hvis frivillig avtale ikke kommer i stand, 65/82.
- anmodning til ombudsmannen om å undersøke praksis i saker om bruk av —, 74/103.
- forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.
- fristen for forkjøpsvedtak etter lovens § 13,
bør tilsi behandling av forkjøpsrett før fristen går ut, 65/91, 72/52.
er bindende også for Landbruksdepartementet, 67/42, jfr. 68/12.
når fylkeslandbruksstyret omgjør forkjøpsvedtak etter klage, 75/61.
utgangspunktet for beregning av —, 65/91, 66/83, 71/51.
- omgjøring av eget vedtak om — hadde ikke fylkeslandbruksstyre adgang til, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- omgjøringsadgang og partsstilling, 73/44.
- uklarhet om den fremtidige bruk av eiendommen, 74/90.
- fradelingssak,
driftsmessige ulemper, 76/75.
familie- og sosiale hensyn, 76/75.
krav om dispensasjonsplan for fradeling av hyttetomt i utmarksområde, 76/77.
miljømessige hensyn, 72/63, 75/60.
velferdshensyn, 75/60.
- klagerett over fylkeslandbruksstyrets svar på forespørsel om en eiendom trengs til rasjonaliseringsformål etter jordl., 73/46.
- rasjonaliseringstiltak,
fylkeslandbruksstyres og jordstyres plikt til medvirkning til å få i stand rasjonaliserings salg på frivillig basis, 66/83.
— ikke hindret av klausul i skjøte, 63/70.
jordsøkers alder og familieforhold av underordnet betydning, 66/83.
- underretning til parter om vedtak i jordfordelings sak, 65/92.
- Juridisk bistand*, utgifter til — i forvaltnings sak, 63/26, 65/29, 69/91.
- Kgl. resolusjon*,
fornærmedes klagerett til Kongen over avgjørelse av Riksadvokaten, 64/18.
ordning istandbrakt ved —, brakt til opphør ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.
- Kirke*, forbud mot bebyggelse nær —, 67/37.
- Kirke, den norske*,
avvisning av faddere, 73/67.
konfirmantforberedelse, 69/73.
- Kirkegård*, urnenedsettelse etter omregulering av, 67/63.
- Kirke- og undervisningsdepartementet*, saksbehandlingstiden i —, 73/78, 73/80.
- Klagefrist*,
etter strandloven § 4, 69/54.
- Klagerett*,
over vedtak av fylkeslandbruksstyre, 65/92.

- over vedtak om øking av bevilningsantall, 66/83.
- til Kongen,
 over Justisdepartementets unnlattelse av å gjøre ansvar gjeldende overfor advokat, 64/18.
 over Riksadvokatens henleggelse av anmeldelse, 64/18.
- til ombudsmannen,
 for saksbehandler hvis forslag ikke er fulgt, 69/32.
 for underordnet forvaltningsorgan hvis avgjørelse er endret, 74/100, 75/84.
 for kommuner, 69/67, 69/69, 69/77.
- Kommunale tjenestepensjoner, se Pensjonsordninger.*
- Kommunes tomtesalg,*
 prisfastsetting, 75/36.
 tildeling etter loddtrekning, 76/50.
- Kommunesammenslutning, tjenestemenss stilling ved —, 71/29, 71/30.*
- Kommunevalg, fremgangsmåten ved stemmegivning, 64/25.*
- Kompensasjon,*
 i krav på stats- og kommunetilskott, 70/106.
 i lønn, 65/86, 70/32.
 i skattetilgodehavende, 69/96, 71/37, jfr. 72/12.
- Kompetanse,*
 manglende — ikke avhjulpet ved senere godkjenning av rett myndighet, 64/29.
 se også *Ombudsmann, Saksbehandling.*
- Kompetanseforhold, mellom redaktøren for Heimevernbladet og Generalinspektøren for HV, 65/47.*
- Kondemneringstilskott, for fiskefartøyer, 63/11, 63/49.*
- Konfirmantforberedelse,*
 forholdet mellom det obligatoriske kurs og frivillig tilleggsundervisning, 66/64, 69/73, jfr. 71/14.
 lovens vilkår for omlegging av undervisningen, 69/73, jfr. 71/14.
- Kongen, klage til — etter regjeringsinstruksen § 5, nr. 2, 64/18.*
- Konsesjon, se også Samferdselssaker,*
 allmenninger, salg av parsell fra statsallmenning undergitt konsesjonsplikt, 72/48.
 avslag på søknad om — omgjort etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.
 avslått på mangelfullt grunnlag, 65/24, jfr. 66/10.
 forkjøpsrett etter konsesjonslovene brukt til utenforliggende formål, 71/49, jfr. 72/12.
 forkjøpsrett, tiden for utbetaling av kjøpesum ved kommunes bruk av —, 76/83.
 hjemfallsrett,
 kollisjon mellom — og avtalt tilbakefallsrett, 70/45.
- kjøpesummens betydning i konsesjonssak om jordbrukseiendom, 71/48.
- konsesjonsplikt, tidspunktet for ervervet avgjørende for om — forelå, 74/38.
- overdragelse av resteiendom som vilkår for å opprettholde konsesjon på den øvrige del av eiendommen, 71/46.
- praksis i konsesjonssaker som gjelder dyrket mark, skog eller fjellstrekninger, 65/80, jfr. 69/13 og 74/13.
- på dyrket mark til hyttetomt, 64/25.
- på heistrekning, 64/26.
- på jordbrukseiendom, 63/53, 65/24, jfr. 66/10, 66/66, 69/50, 70/49, 70/54, 71/48.
- salg av søkerens andre eiendommer uten betydning for —, 69/50.
- spørsmål om fremtidig godkjenning av fylke av reguleringsplan som vilkår for —, 70/49.
- søknad om — stilt i bero
 på grunn av odelsløsningssak, 75/61.
 på grunn av tvist mellom sameiere i bortfesteområdet, 74/39.
- yrkesmessig tilknytning og kvalifikasjoner som grunnlag for avgjørelsen i konsesjonssaker om jordbrukseiendommer, 71/48.
- Kontrakt,*
 brudd på — p. g. a. misforståelse av anbud, 66/29.
 fortolkning av — med kommune,
 om interessenttilskott til veg, 70/103.
 om oppføring av forstøtningsmur, 70/93.
 fortolkning av — med Norges Statsbaner om uttak av grus, 74/92.
 fortolkning av kontrakt om villreinjakt i statseiendom, 75/79.
 oppsigelse av — med kommune om betjening av garderobe, 71/36.
- Kontrollkommisjoner, se Psykisk helsevern.*
- Kraftlag, se Andelskraftlag.*
- Kraftledning,*
 anlagt uten hjemmel, 73/55, jfr. 74/15.
 ansvar for ulemper, 70/95.
 erstatning ved anlegg av —, 71/45.
 valg av trasé, 63/37.
- Krigsmedalje, ordning med utdeling av —, ved kgl. resolusjon, opphørt ved beslutning i regjeringskonferanse, 65/57.*
- Krigsskole, ansiennitet for befal utdannet ved, 63/22, jfr. 64/10.*
- Lakseplass, se Statsgrunn.*
- Laksekatt, se Avgifter.*
- Legehonorar,*
 etterbetalt tross delvis foreldelse, 70/77.
- Legeundersøkelse,*
 dekning av omkostninger ved — av sjømenn, 64/73.
 pasients krav på opplysninger, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.

- pasients krav på tilbakelevering av egne opptegnelser etter psykiatrisk observasjon, 63/53.
- ved innleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
- Leievognbevilling*, se *Samferdselssaker*.
- Lufthavn*, støyregler for Oslo lufthavn ikke overholdt, 71/94.
- Lensmann*, se *Politi og bidragsfogd under Underholdsbidrag*.
- Los*,
 fartstidsberegning for kyst-, 63/35.
 søkeres alder ved opptak av -læringer, 69/35.
- Lotteritillatelse*, ikke gitt til fritidsvirksomhet, 68/94.
- Lovendring*,
 ved avgjørelse om fritak for arveavgift, 65/59.
 ved avgjørelse om skattnedsettelse av billighetsgrunner, 63/13.
- Lærere*, se også *Tjenestemenn og Skole*,
 ansettelse,
 av faglærer i yrkesskole, yrkesutvalgets forslag fraveket av styret, 76/14.
 av lektor uten kunnngjort fagkrets og ikke innstilt, 70/39.
 av lektor i lærerskolen, Kirke- og undervisningsdepartementets kompetanse, 71/17.
 av lektorer ved teknisk skole — kompetansefordelingen mellom Kirke- og undervisningsdepartementet og skolens styre, 71/19.
 av rektor i yrkesskole, spørsmål om det var bygget på uriktig oppfatning av søkers kompetanse, 74/53.
 av skoleinspektør etter kommunesammenlutning, 71/29.
 av skolestyrer i kombinert barne- og ungdomsskole; departementets tilsetningskompetanse, 72/14.
 av skolestyrer, spørsmål om forbigåelse, 72/13.
 av søker med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
 av timelærer i ungdomsskolen, 68/23.
 i privat gymnas, departementets godkjenningensmyndighet, 73/20.
 engasjement som timelærer ved høyskole ikke fornyet, 68/68.
 etter 1. juni i ansettelsesrådet, 70/16.
 innstilling fraveket uten at saken ble forelagt innstillingsmyndigheten, 76/14.
 innstillingsmyndighet ved — i yrkesskole, 66/11.
 i adjunktstilling av søker til lektorstilling, 71/15.
 i lærerstilling av søker til adjunktstilling, 73/22, jfr. 76/12.
- krav om erstatning p. g. a. behandling av ansettelsessak, 70/41.
- legeattest, søker tilsidesatt p. g. a. betinget —, 74/50.
- mangelfull orientering til søker av midlertidig faglærerstilling, 71/20.
- mangelfullt faktisk grunnlag for —, 69/84.
- mangelfull underretning om at ansettelse var midlertidig, 73/17.
- om lærer ved spesialskole var fast ansatt eller konstituert, 65/43.
- om lærer ved ungdomsskole var tilsatt som faglærer i full post, 70/26.
- om reservasjoner og forbehold ved søknad, 68/20.
- oversett at søknad omfattet to stillinger, 71/19.
- partsoffentlighet i sak om, 70/20, 72/13, 76/14.
- spørsmål om forbigåelse ved — i yrkesskole, 65/29, 68/20.
- søker tilsidesatt på grunn av betinget legeattest, 74/50.
- teologers — i lektorstillinger i lærerskole, 70/34.
- utenforliggende hensyn ved —, 69/84.
- ansettelsesvilkår var til hinder for overføring av lærer til kontorarbeid med vesentlig lengre bunden arbeidstid, 72/17.
- avskjedssak, skoledirektørs behandling av, 70/37.
- disiplinærsak,
 lærer kritisert på utilstrekkelig grunnlag, 65/29.
 saksbehandlingen i — mot lektor, 69/29.
 faglærerkompetanse, spørsmål om forskjellsbehandling, 70/14.
 ferie, rett til — for lærerskoleinspektør som var syk i skoleferien, 72/16.
 feriegodtgjøring for,
 i yrkesskolen, 69/22.
 ved sentralskole, 69/81.
- flyttegodtgjøring for lærer i yrkesskole, 68/71.
- førskolelærerutdanning, 74/47.
- godtgjøring,
 for ekstraundervisning uten at det var gitt bevilgning til slike utgifter, 69/93.
 for samlingsstyrer for flytting av samling, 70/117.
 for skolestyrers inspeksjon og undervisning, 67/18.
- husleie i kommunal bolig øket med tilbakevirkende kraft, 74/57.
- kandidat nektet å gå opp til eksamen for faglærere, 64/21.
- lektorkompetanse, 73/21.

- lønn,
for juli måned til timelærere ved omleg-
ging av skoleåret, 73/19.
under militærtjeneste for lærer uten god-
kjent utdanning, 71/27.
under svangerskapspermisjon, 72/16,
75/21.
under sykdom for midlertidig ansatt,
73/17.
ved overføring fra styrerstilling til lærer-
stilling, 76/18.
- lønnsansiennitet,
betingelsene for opptjening av — i gym-
nas, 68/17.
for lektors tjenestetid i privat virksom-
het, 69/20.
ved overgang fra annen statsstilling,
63/66, 65/51.
under videreutdanning, 63/31, jfr. 64/11.
utgangspunktet for beregning av —,
67/14.
- lønnsberegning,
for faglærer i full post uten fullt timetall
i faget, 70/26.
hjelpelærers ekstratimer ved universitetet
etter bistillingsregulativet, 71/24.
for søker til lektorstilling som var blitt
ansatt i adjunktstilling, 71/15.
for timelærere etter bistillingsregulativet,
66/32.
overtidsbetaling for rektor ved naviga-
sjonsskole, 63/36.
skoledirektørs plikt til medvirkning,
64/23.
under videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
ved endring av lønnsregulativet før til-
tredelsen, 63/73, 66/36.
- lønsendring,
betydningen av — før tiltredelse, 63/73,
66/36.
manglende underretning om, 64/22.
tidspunktet for omberegning,
av godtgjøring for ekstratimer ved
Luftkrigsskolen, 66/35.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 67/13,
70/28.
- lønnstrekk for skyldig strømavgift, 74/56,
75/12.
- overføring, lønnsrettigheter ved — fra sty-
rer til lærerstilling, 76/18.
- oppsigelse,
fra midlertidig stilling ved spesialskole,
68/25.
fra timelærerstilling ved spesialskole,
73/14.
i prøvetid av midlertidig ansatt faglærer
ved yrkesskole; kompetansefordelingen
mellom departementet og skolens styre,
71/21.
- oppsigelsesfrist for,
midlertidig realskolelærere, 66/41.
- midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
stipend,
for videreutdanning, 63/71, 69/80, 71/28.
tilbakebetaling av — for lærer som slut-
tet, 69/80.
svangerskapspermisjon for ektemann, 75/22.
svangerskapspermisjon, lønn under —,
72/16, 75/21.
timelærere i faste stillinger antatt å gå inn
under tjenestemannsl., 73/14.
timelæreres rett til julilønn ved omlegging
av skoleåret, 73/19.
timelærergodtgjøring ved Sjøkrigsskolen
etter bistillingsregulativet, 66/32.
tjenestefrihet for videreutdanning,
opptjening av alderstillegg under, 63/61,
jfr. 64/11.
utbetaling av alderstillegg under, 71/26.
tjenestefrihet etter hustrus nedkomst, 75/22.
tjenestetefone, opphør av —, 76/19.
undervisningskompetanse,
krav om — p. g. a. uklarhet i skoleplan
og mangelfull orientering fra Lærerut-
danningsrådet, 68/65, jfr. 70/13.
meddelt på grunn av forhåndstilsagn av
Lærerutdanningsrådet, 65/56.
som faglærer i ungdomsskolen, 68/65, jfr.
70/13.
spørsmål om — og lønn som lektor, 66/37.
undervisningsplikt for hjelpelærer ved uni-
versitet, 71/24.
utdanningskrav for styrer i kombinert
barne- og ungdomsskole, 72/14.
utdanningsopprykk, etter tilsagn som bygget
på feil fra departementet, 70/18.
- Lærerskole, se Skole.*
- Lærergift av frimerkesendinger fra utlandet,*
74/76.
- Motorvogner,*
avgiftsinnfordring og avskilting, 63/15,
66/68.
avskilting og borttauing av parkert bil,
63/65.
ettergivelse av kilometeravgift, 66/68.
førerkort,
annullering av, 67/40.
behovsattest for døde, 66/86.
inndragning av, 63/29, 66/85.
inndragningstiden forlenget etter klage,
66/85, jfr. 68/11.
invalids — for offentlig personbefordring,
64/68, jfr. 67/10.
spørsmål om utgifter ved borttauing av —
kunne belastes eieren, 65/64.
- Motregning, se Kompensasjon.*
- Målform i direktoratforskrift, 76/104.*
- Musikklærere, gruppering av — i telefon-*
katalogen, 63/30.
- Nabovarsel, ikke gitt av kommune ved opp-*
føring av søppelforbrenningsanlegg, 70/99.

Navn,

bevilling for barn av fraskilte foreldre til å anta stefars —, 67/72.

valg av slekts—, 65/55.

Nedsettelse, se Ettergivelse.

Nordmarksavtalen, 72/54.

Norges Råfisklag, vilkår for godkjennelse av fiskekjøpere, 74/102.

Norges Statsbaner,

fribillett for kvinnelige funksjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.

reklameavtale ikke fornyet, 69/70.

Norsk Rikskringkasting,

behandling av innsendt programforslag, 76/121.

ombudsmannens kompetanse med hensyn til programvirksomheten, 73/65.

valgprogrammene foran Stortingsvalget, 73/65.

Offentlighet i forvaltningen,

adgang til å fravike praksis om mer-offentlighet, 76/96.

brev fra en privatperson som inneholdt opplysninger om visse økonomiske forhold, 76/97.

dokumenter i forbindelse med forhandlinger om avtale om friluftsområder i Nordmarka, 72/54.

dokumenter i ombudsmannssaker, 76/97.

liste over skoleelever som hadde fått reisetilskott, 73/82.

notater fra psykologs besøk i kursted, spørsmål om fremleggelse for styresen, 75/27.

rettssaksdokumenter, 76/99.

skjemaer brukt av fengselsmyndighetene til innhentelse av erklæringer fra innsatte, 73/74.

søkerliste, 71/31, 75/18.

Ombudsmann, Stortingets — for forvaltningen, se også Klagerett,

anmodning til ombudsmannen om å ta opp av eget tiltak

praksis i forkjøpsaker etter jordloven, 74/103.

praksis i regressaker etter folketrygdloven, 74/105.

begrunnelser fra forvaltningen i klagesaker for —, 76/22.

brevveksling med innsatte, 63/20.

forholdet mellom ombudsmannskontrollen og høyere forvaltningsorganers plikt til å føre tilsyn med underordnede organer, 73/8.

forholdet til Ombudsmannen for Forsvaret, 69/7.

klage til — ikke oppsettende virkning, 63/48, 64/26.

klagerett til — for skolestyreformann som ble satt til side ved omvalg, 75/70.

kompetanse, overfor,

avgjørelse av kommunalt organ, 67/18, 67/69.

barnevernkontors rapport til utenlandsk domstol, 71/93.

domstolene, 64/26, 64/48, 67/51, 70/37.

Forbrukerrådet, 72/90.

fylkeskommune, 65/61.

helseinstitusjon drevet av privat forening, 76/13.

Hovedorganisasjonenes sykelønnsutvalg, 73/65.

kommunestyrevedtak, 76/114.

Landbruksdepartementets avgjørelse av klage fra kommune om plassering av bolig for tjenestemann, 69/77.

Norsk Rikskringkastings programvirksomhet, 73/65.

refusjonskrav etter bygningsloven § 46, 76/68.

Reiserafikkforeningen for Oslo og Omegn og Turistsjefen i Oslo, 69/70.

Riksrevisjonen, 68/88, 68/93, 69/72, 75/84.

Sosialdepartementets avgjørelse av tvist mellom kommuner etter lov om sosial omsorg, 69/69.

Sosialdepartementets avgjørelse av tvist mellom to kommuner om dekning av barnevernsutgifter, 76/47.

Stortinget, 63/18, 63/21, 63/24, 63/39, 63/51, 64/11, 64/12, 64/28, 64/53, 68/55, 70/43.

Styret for sluttvederlagsordningen, 71/92. Trygderetten, 76/22.

kompetanseforholdet til Forbrukerrådet, 74/50.

kritikk over klage til —,

fra fengselstjenestemann over innsattes, 66/71.

fra kommunekontorsjef over lærers, 71/28.

fra ligningssjef over skattyters —, 74/49.

fra polititjenestemann over anmelders, 64/50.

fra skoledirektør over lærers, 64/23.

offentlighet for dokumenter i ombudsmannssaker, 76/97.

rett for — til å kreve opplysninger, 76/22.

saksbehandler har ikke klagerett over forvaltningsorgans avgjørelse, 69/32.

uriktige opplysninger til —, 71/85.

Omgjøring,

av ansettelse etter,

at melding var mottatt, 70/40.

tiltredelse, 64/35.

av avslag på søknad om konsesjon etter selgerens død uten at saken var forelagt arvingene, 66/66.

av begunstigende forvaltningsavgjørelse, 66/89, 67/61, 68/12, 69/48, 69/94, 72/64, 75/40.

- av forelegg etter lov av 9. juli 1948 nr. 3, 63/63, 67/30.
- av førerkort utferdiget i strid med lovens betingelser (annullering), 67/40.
- av godkjenning av kloakkordning, 75/40.
- av inndragningstid for førerkort, 66/85, jfr. 68/11.
- av samtykke til dobbeltstilling, 67/21.
- av tilsagn om leilighet, 69/94.
- av tilsagn om utdanningsopprykk for faglærer, 70/18.
- av vedtak om at kommune skulle kjøpe eiendom til friluftsmål, 72/65.
- av vedtak om billighetspensjon, 70/108, jfr. 71/15.
- av vedtak om kloakkanlegg, 69/53.
- av vedtak om krigspensjon, 67/60.
- av vedtak om oppnormering av stilling, 76/16.
- av vedtak om tildeling av kommunal tomt, 72/64.
- av vedtak om tomtepris, 72/68.
- fylkeslandbruksstyres adgang til — av eget vedtak, 67/42, jfr. 68/12, 69/48.
- overordnet forvaltningsorgans vedtak om —, omgjort etter klage, 68/12.
- Omkostninger;*
- til juridisk bistand, 63/26, 65/29, 69/91.
- ved appell-leges undersøkelse, 64/73.
- ved takstforretning etter reindrifstloven, 66/15.
- ved voldgiftsskjønn, 75/73.
- Omsetningsavgift, se Avgifter.*
- Opplysningsvesenets fond, frafallelse av klausul på eiendom kjøpt av —, 67/64.*
- Oppsigelse og ordensstraff, se Tjenestemenn.*
- Overformynderi, forvaltning av midler innsamlet etter bedriftsulykke, 72/44.*
- Parkeringsgebyr, saksbehandling ved illeggelse av —, 76/92.*
- Partsoffentlighet, se Saksbehandling.*
- Passnektelse, 67/37, jfr. 68/12.*
- på grunn av skyldig underholdsbidrag, 73/86.
- Passivitet, kommunes — i forkjøpssak, 71/52.*
- Pensjonsordninger,*
- duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
- kommunal pensjonsordning, utilstrekkelig grunnlag for å holde en tjenestemann utenfor, 70/109, jfr. 72/12.
- Krigspensjoneringen, omgjøring av vedtak om pensjon, 67/60.
- pensjoner av statskassen,
- godskriving av krigstjeneste, 70/43.
- utenfor ombudsmannens kompetanse, 68/55, 70/43.
- Pensjonsordningen for statens arbeidere, forskjellsbehandling ved beregning av pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
- mangelfulle opplysninger om pensjonsgivende tjenestetid, 64/57.
- Pensjonstrygden for sjømenn,
- beregning av fartstid for kystlos, 63/35.
- etterbetaling ved endring av pensjonsgrunnlaget, 63/14.
- Pensjonstrygden for skogsarbeidere, frist for krav om godskriving av premieuker, 63/26, 68/54.
- samordning,
- av fiskerpensjon og hustrus uførepensjon av folketrygden, 73/37.
- av tjenestepensjoner, 63/20, 64/56.
- av tjenestepensjon og alderstrygd, 63/20.
- Statens pensjonskasse,
- etterbetaling av pensjon ved omregning etter nye regler, 65/87.
- godskriving av midlertidig tjeneste i innlemmet stilling, 68/55.
- karenstid, utgangspunkt for, 64/57.
- overføring til — av pensjonist fra annen pensjonsordning, 69/39.
- pensjonsinnskott, spørsmål om tilbakebetaling etter plikttjeneste, 63/11.
- taushetsplikt ved innhenting av skilsmissebevilling og ny vigselattest, 76/21.
- vedtak om billighetspensjon kunne ikke omgjøres, 70/108, jfr. 71/15.
- Plikttjeneste, for tannleger, innskott i Statens pensjonskasse, 63/11.*
- Politiet, se også Påtalemyndigheten og Tjenestemenn,*
- anholdelse,
- hårdhendt fremgangsmåte ved —, 66/14, 67/35.
- mangelfull registrering ved —, 70/65.
- personforveksling ved —, 66/14.
- anmerkning om irettesettelse av tjenestemann på rullebladet som ordensstraff, 66/50.
- avansementskurs som vilkår for opprykk til førstebetjent, 67/33, jfr. 68/12.
- avskilting av motorvogn, 63/15, 63/65.
- begrunnelse av uttalelser i skjenkerettsaker, 66/78.
- behandlingsregler ikke fulgt ved inndragning av kjøreseddel, 69/65.
- beslag uten rettens samtykke, 65/63, 66/62, 68/51.
- beslaglagte penger,
- bortkommet, 66/53.
- disponert av politiet, 68/52.
- borttauing av feilparkert bil, 63/65, 65/64.
- bot,
- dekket ved trekk i sykepenger, 67/39.
- inndekket av penger fratatt bøtelagte ved arrestasjon, 65/22.
- bruk av opplysninger fra tystere, 65/14.
- delegasjon av myndighet fra politimester til politifullmektig, 63/29.

fastsettelse av tidligere avslutningstid for forestillinger m. v. enn fastsatt i politivedtekter, 69/67.

forvaring,
av gevær, 65/66.
av rusdrikk tilhørende innsatt, 68/50.
av verdisaker tilhørende arrestant, 63/24.

inndragning av førerkort, 63/29, 66/85.

innfordring av idømt erstatning i straffesak, 67/37, 68/52.

lensmanns plikter etter lov om stranding og vrak, 65/41.

lensmenns sene behandling av søknad om erstatning fra naturskadefondet, 76/104.

omgjøring av forelegg etter prisloven, fristen for — oversittet, 67/30.
tilbakebetaling av ulovlig merpris til kjøperen, 63/63.

passnektelse, 67/37, jfr. 68/12.

politiavhør, utforming av skjema for innkalling til —, 76/128.

påbud om flytting av kiosk manglet hjemmel, 67/37.

ransaking,
etter samtykke fra hjemmeboende umyndig barn, 76/129.
med tjenestemenn fra politietaten som vitner, 76/129.

salg underhånden av ting utlevert til dekning av fornærmedes erstatningskrav, 68/52.

taushetsplikt, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11, 69/68.

underretning om avgjørelser i prissaker, 67/30.

uriktige opplysninger fra polititjenestemann, 66/53.

vitnegodtgjørelse for politikonstabelvikar etter vikariatets opphør, 74/58.

Politilege, ansettelse av, 64/20.

Politisk asyl, se *Flyktninger*.

Politivedtekt, behandling av søknad om stand på offentlig sted, 76/109.

Postsparebanken, sperring av konto og tilbakeholdelse av innskuddsbok, 66/62.

Postverket,
omgjøring av stillinger til fordel for innehaverne gjennomført også hvor vedkommende mistet stillingen, 70/25.
straffepoerto for underfrankert tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.

Prestegård, vegrett og gjerdeplikt for, 63/26.

Prester, avvising av faddere, 73/67.

Pris,
forhåndsopplysning om — ved skoleinterнат ikke til hinder for forhøyelse i skoleåret, 65/61.
inndragning av ulovlig merpris, til fordel for kjøper, 63/63.
til fordel for staten, 67/30.

Prisrådsvedtak,
overtredelse av forutsetningene for —, 68/94.

Pristakst,
avgjørelse av kjøpers anke over — ikke til hinder for senere anke fra selger, 65/19.
for leilighet, 63/21, 65/19, 70/75.
ikke lovhjemmel for praksis ved overdragelse av andelsleilighet, 70/75.
kan ikke kreves ved ikke takstpliktig salg, 66/77.
mangelfull vurdering av grunnlaget for tillegg for påkostninger, 71/71.
Prisdirektoratets rettelse av feil ved eller opphevelse av — av eget tiltak, 65/19, 66/77, 67/54.
rett til å begjære takst og til å anke, 66/77.
uhjemlet —. Saksbehandlingsfrist i prisnemnd, 73/57.

Pristilskott, på råfisk, 63/51.

Psykisk helsevern,
anvendelse av pasientenes andel av trygdeytelser til fellesformål, 72/83.
brevsensur i psykiatrisk sykehus, 65/78, jfr. 70/13.
etter utskrivning mot sykehusets råd, 70/71.
ettervern for frivillig innlagte pasienter, 70/71.
isolering i behandlingsoyemed av pasient ved Statens senter for barne- og ungdomspsykiatri, 74/62.
klagebehandling i kontrollkommissjon etter at pasient er utskrevet fra psykiatrisk sykehus, 65/91, jfr. 67/12.
klage til kontrollkommissjon ikke realitetsbehandlet, 71/77.
kontrollkommisjoner, 63/80, 65/91, jfr. 67/12, 68/59.
legeundersøkelse og legeopplysninger ved tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/80, 70/70, 71/77.
lovlig stedfortreder for sinnslidende som ikke kan ivareta sitt tarv, 66/78.
lønn til pasienter i psykiatriske institusjoner, 76/44.
partsoffentlighet ved,
dokumenter fra rettspsykiatrisk observasjon, 63/53.
innleggelsesdokumenter, 63/23.
skriftlig bekreftelse når pasient muntlig ber sin klage til kontrollkommissjonen lagt bort, 74/48, jfr. 76/12.
tvangsinnleggelse i psykiatrisk sykehus, 63/79, 63/80.
underretning ikke gitt om,
klagerett til kontrollkommissjon, 63/79.
kontrollkommisjons kjennelse, 68/59.

- Psykiske utviklingshemmede,*
barnevernsnemnds stilling til omsorgen for —, 65/70.
brevsensur, 66/113.
forskning i tilknytning til pasientbehandling, 76/40.
innkjøp av tannlegeutstyr til privat hjem med statsbidrag, 67/67.
pasientbehandling ved hjem for —, Grosaken, 76/40.
underretning til foreldre om flytting av umyndig pasient innen institusjonen, 67/74.
- Påtalemyndigheten,* se også *Politiet,*
beslag ikke forelagt for retten, 65/63, 66/62, 68/51.
brev- og besøksforbud etter fengselslovens § 54, varigheten av, 65/70.
fornærmedes klagerett til Kongen, 64/18.
henleggelse av anmeldelse, 64/50, 70/65, 76/128.
klage over henleggelsesbeslutning uriktig avvist under henvisning til str.pr.l. § 91, 72/76.
manglende bestemmelse om varetektsfradrag, 66/59.
manglende svar på søknad om løslatelse fra varetektsfengsel, 64/49.
påtaleunntatelse i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
underretning ikke gitt,
om at søknad om prøveløslatelse var avslått, 64/50.
om prøvevilkår, 65/55.
til anmelder om henleggelse, 63/12, 63/39.
til skadelidte om henleggelse av straffesak etter arbeidsulykke, 65/34.
- Påtaleunntatelse,* i forseelsessaker når tilståelse ikke foreligger, 65/36, jfr. 67/11.
- Regjeringskonferanse,* uformell beslutning i — brakte til opphør ordning istandbrakt ved kgl. resolusjon, 65/57.
- Reindrift,*
administrasjonens stilling overfor privat reindrifslag, 68/82.
lappefogds inhabilitet i reinbeitevist, 73/31.
- Reindrifsfondet,* erstatning av — for ulovlig slaktet rein, 68/75.
- Reisebyrder,* kontroll med — 69/69.
- Reiseutgifter,* refusjon av — i Sivilforsvaret, 63/21.
- Reklameskilt ved riksveg,* 72/86.
- Rekvisisjon,*
oppretholdelse av krigstidsrekvisisjon for kontorlokaler, 63/58.
til Sivilforsvaret, 65/71.
- Renovasjon,* hvilket myndighetsorgan som kan frita for tvungen —, 74/100.
- Rettspsykiatrisk observasjon,* pasients krav på å bli kjent med grunnlaget for psykiatrisk erklæring, 63/53.
- Revisjonsrapport,* firmas krav på å få se — til departementet om sine regnskaper, 64/17.
- Revisor,* registrering som, 65/62.
- Riksadvokaten,* se *Påtalemyndigheten.*
- Riksrevisjonen,* kompetanseforholdet mellom — og ombudsmannen, 68/88, 68/93, 69/72, 74/105, 75/84.
- Riksskattestyret,* spørsmål om plikt til å gi forhåndsuttalelse i skattesak, 65/37.
- Sakkyndige,*
ombudsmannens bruk av —, 65/38, 67/78.
partsoffentlighet ved uttalelse fra —, 64/17, 67/40.
Sosialdepartementets — råd ved innkjøp av utstyr til åndssvakehjem, 67/67.
uttalelser fra — som grunnlag for avgjørelser, 63/37.
- Saksbehandling,*
avgjørelsesgrunnlaget, trygdesøkers rett til å uttale seg om — i ankesak for Trygderetten, 72/34.
begrunnelse, 66/49 (i disiplinærsak), 63/33 (i helsesak), 71/88 (i sak om oppflytting av lærerskoleelev), 66/78 (i skjenkerettsak), 69/37 (i svenneprøvesak), 74/45 (i sak om besøksforbud i fengsel).
behandlingsregler, tilsidesatt,
av bygningsmyndigheter i sak om kloakkutslipp, 71/62.
av forberedende instans (ved ansettelse), 64/39, 76/14.
av kommune ved naturskadeerstatningsak, 69/45.
av politiet for oppbevaring av penger, 66/53.
av skoledirektør (ved ansettelse), 68/23.
i barnevernssaker, 65/27, jfr. 66/10, 67/73.
i fengselsak, 67/44.
behandlingstid, 63/15, 63/44, 63/56, 63/68, 64/23, 64/24, 64/32, 64/61, 64/64, 64/72, 65/49, 65/56, 65/63, 65/77, 66/40, 66/42, 66/46, 66/62, 67/52, 67/62, 67/73, 68/55, 68/56, 68/57, jfr. 69/14, 68/70, 68/71, 68/82, 69/20, 69/43, jfr. 70/14, 69/67, 69/78, jfr. 70/14, 69/81, 70/43, 70/116, 71/32, 71/43, 71/85, 71/87, 71/87, 72/16, 72/36, 72/37, 72/43, 73/78, 73/80, 76/100, 76/103, 76/104, 76/102.
dokumentinnsikt, 74/92.
feilprotokollering, 65/10.
feilutbetaling av refusjonsbeløp, 66/68.
foreløpig svar ikke gitt, 73/78, 73/80, 75/19, 76/102.
forhåndsvarsel,
mangelfullt — i oppsigelsessak, 71/21.
unnlatt, 69/65, 71/80, 72/37.

- unnlatt overfor faren i sak om samværsrett, 76/37.
- unnlatt ved fjerning av vegskilt, 75/82.
- unnlatt ved forhøyelse av pensjonspris i aldershjem, 72/83.
- ved utarbeidelse av forskrifter, 74/47.
- forskjellsbehandling,
- ansiennitetsberegning, 63/66.
- boliggodtgjørelse for utenriktstjenesten, 68/28, jfr. 69/14.
- byggetillatelse (for forretningsbygg), 74/78, 76/56, (for hytte), 74/79, 74/80, (kloakkutslipp), 74/82.
- dispensasjon fra lov om byggeforbud i strandområder, 67/69.
- dispensasjon fra vedtektskrav om disposisjonsplan, 71/68.
- faglærerkompetanse, 70/14.
- fradeling av tomt, kloakkordning, 76/59, 76/61.
- fremgangsmåten ved opptak i eksport-sammenslutning ga ikke sikkerhet mot —, 70/78.
- gruppering av abonnenter i telefonkatalog, 63/30.
- jordlovsak, forskjellsbehandling som skyldtes endret praksis, ga ikke grunn til innvendinger, 72/63.
- konsesjonssak, 64/25, 65/80, jfr. 69/13.
- leievognløyve, 76/105.
- lærerstipend, 63/71.
- lønnsansiennitet ved overgang fra annen statsstilling, 63/11.
- opptak i gymnas, 70/35.
- pensjonsgivende tjenestetid, 64/56.
- permisjon til lærer for videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
- sikkerhetstiltak i fengsel, 64/43.
- tomtefradeling, bygningsloven § 66, 74/28.
- utvisning av lakseplass på statsgrunn, 76/108.
- forskrifter, forhåndsvarsel ved utarbeidelse av, 74/47.
- fullmektig,
- henvendelse til parten ikke skjedd gjen-nom dennes —, 76/35.
- rett til å ha med pårørende i møte med abortnemnd, 76/33.
- habilitet,
- for Fiskeridepartementets tjenestemenn som medlemmer i Frionors råd og som sekretærer i eksportutvalg, 68/76.
- for jordstyremedlemmer ved tilrådinger i egne saker, 70/84.
- for kommuneingeniør, som var medeier i ferdighusfirma, i byggesaker, 75/24.
- for konkurrerende firmaer ved opptak i eksportsammenslutning, 70/78.
- for lappefogd i reinbeitetvist, 73/31.
- for medlem av kommunal byggekomité, 76/95.
- for tjenestemann i ankeutvalg når han utførte sekretærarbeid for 1. instans, 70/78.
- i innstillings- eller ansettelsesråd, 64/37, 68/29.
- spørsmål om — for ankeinstans som tidligere har uttalt seg om saken, 65/76.
- til å gi uttalelse i ansettelsessak, 75/14.
- virkingen av inhabilitet i ansettelsesråd, 63/32.
- henvendelser fra tjenestemenn ikke videre-sendt vedkommende departement fra tje-nestestedet, 75/19.
- henvendelser ubesvart, 63/44, 64/23, 64/24, 64/34, 64/46, 64/49, 64/50, 64/52, 64/69, 64/71, 66/45, 68/59, 68/68, 69/20, 69/78, jfr. 70/14, 69/86, 69/101, 70/115, 71/62, 71/85, 73/57, 73/78, jfr. 74/15, 73/80, 75/28, 76/35, 76/102.
- journalisering unnlatt, 64/75, jfr. 65/9, 66/9 og 67/10, 69/78, jfr. 70/14.
- klage ikke behandlet, 71/77, 71/88.
- klage avvist fordi klagerens rettslige inter-esse ble ansett som bortfalt etter at den påklagede avgjørelse var truffet, 75/84.
- klageadgang, underretning om, 71/88, 73/49, 73/81.
- klagebehandling i barnevernssak utsatt av fylkesmannen, 74/62.
- klagerett over fylkeslandbruksstyres svar på forespørsel om eiendom trengs til rasjonaliseringsformål, 73/46.
- kommunisering av avgjørelse,
- i klagesaker, 65/81.
- i refselsessaker, 63/57, jfr. 64/11.
- kompetanse,
- for personale ved barnevernsnemnds kon-tor, 65/27, jfr. 66/10.
- for samferdselskonsulent, 64/29.
- kontroll med ekspedisjon av saker, 64/75, jfr. 65/9, 66/9, 67/10, 68/55, 69/78, 73/78, 75/28.
- kunngjøring av,
- endringer i pensjonsregler, 65/37.
- stilling, 63/39, 64/20, 65/85.
- stipend, 63/71.
- mangelfull kontakt mellom forvaltnings-organer, 64/17, 67/37.
- mangelfullt grunnlag for avgjørelse, 63/30, 64/12, 64/18, 64/32, 65/10, 65/24, jfr. 66/10, 65/29, 65/36, 66/82, 67/41, 67/54, 68/76, 69/84, 70/100, 70/112, 71/39, 72/20, 72/22, 73/26, 76/26, 76/28.
- omgjøring av overenskomst om erverv av friluftsområde, 74/42.
- oppreisning for oversittelse av klagefrist, av-gjørelse av begjøring om —, 73/73.

- oppsettende virkning, behandling av begjæringer om — i byggesaker, 72/61.
 overordnet organ fikk ikke tilstrekkelige opplysninger fra underordnet, 72/22.
 overordnet organs omgjøringsadgang i forkjøpssak etter jordloven, 73/44.
 partsforhold i forkjøpssak etter jordl., 73/44.
 partsoffentlighet,
 dokumentutlån i ansettelsessak, 75/15.
 etter endelig avgjørelse i ansettelsessak, 70/20, 71/32.
 for brev som refererte uttalelse gitt under møte i tilsettingsorgan, 72/13.
 i ankesak etter lærlingloven, 69/37.
 i ansettelsessak for brev fra tjenestemenn til fordel for en søker, 76/14.
 i ansettelsessak hvor en attest ikke var i samsvar med senere uttalelse fra attestutstederen, 69/27.
 i barnevernssak, 70/73.
 i byggesak, 68/73, 75/47.
 i disiplinærsak mot lektor, 69/29.
 i husleiereguleringssak, 67/58.
 kontrakt om grusleveringer, 74/92.
 lege-erklæringer, 63/23, 63/33, 63/53, 68/59.
 notater fra psykologs besøk i kursted, fremleggelse for styreren, 75/27.
 opplysninger til sinnslidendes advokat, 68/59.
 revisjonsrapport, 64/17.
 sakkyndig uttalelse innhentet av Vegvesenet om virkningen av vegtrafikk, 67/40.
 spørsmål om naturvernsorganisasjoner var parter i sak etter naturvernloven, 72/54.
 uttalelser avgitt av forvaltningsorgan hvis avgjørelse er innbrakt for overordnet organ, 67/54, 69/65.
 ved anke,
 i jordlovssak, 67/41.
 i samferdselssak, 66/82.
 over inndragning av kjøreseddel, 69/65.
 ved oppsigelse av arsenalarbeider, 72/31.
 ved oppsigelse av yrkesskolelærer, 71/21.
 ved ordensstraff, 66/50.
 ved søknader om opprykksstillinger i staten, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
 saksdokumenter bortkommet, 66/43.
 skriftlig bekreftelse når pasient ber sin klage til kontrollkommisjonen stillet i bero, 74/48, jfr. 76/12.
 søknad om overtidsgodtgjørelse nektet forelagt Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 74/59.
 underretning ikke gitt om,
 anke i ansettelsessak, 64/35.
 at konsesjonssøkers salg av andre eiendommer ikke ville endre konsesjonsavslag, 69/50.
 at langvarig engasjement ikke ble fornyet, 68/68.
 at pristakst ikke var rettsgyldig, 73/57.
 at stilling utlyst som hel stilling ville bli omgjort til to halve stillinger, 72/24.
 at tilleggsutdanning for lærer ikke ga kompetanse i ungdomsskolen, 68/65, jfr. 70/13.
 at tjenesten i sivilforsvarskurs var frivillig, 68/15.
 avgjørelser, 63/12, 63/39, 63/71, 64/22, 64/23, 64/50, 65/92, 70/99.
 endring av fastsatt vegtrasé, 70/103.
 klagerett etter forvaltningsloven, 71/88, 73/49, jfr. 74/15, 73/81.
 klagerett til kontrollkommisjon, 63/79.
 omorganisering av teknisk etat og opprettelse av kommuneingeniørstilling til kommuneteknikeren, 72/19.
 prøvevilkår, 65/55.
 klagerett til namsretten over vedtak om tilleggsavgift etter reglene om avgiftsparkering, 72/74.
 vedtak i sak om samværsrett, 76/37.
 underretning om,
 ankeadgang etter lov om enke- og morstrygd, 65/78.
 avgjørelse i skatteettergivelsessak, 72/39.
 bygningsrådsvedtak, gebyrbetaling som vilkår for, 76/74.
 foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
 fylkeslandbruksstyres vedtak i jordfordelingssak, 65/92.
 innfordringsgodtgjørelse for bidrag, 68/62.
 klageadgang etter tvangslovens § 49, 68/67.
 politiets avgjørelse i prissaker, 67/30.
 vedtak i sak om leievognløyve, 74/44.
 vedtak til advokat, 68/70.
 undersøkelsesplikt,
 bidragssak, 70/100.
 drosjebevilling, 64/32.
 konsesjonssak, 65/24, jfr. 66/10.
 oppsigelse, 64/18.
 ordensstraff, 63/48, jfr. 64/11, 65/29.
 stipend, 63/71.
 utbetaling av barnetillegg til folketrygd-pensjon, 74/22.
 uriktige opplysninger fra bygningsråd til departementet i klagesak, 71/64.
 utenforliggende hensyn,
 ved fordeling av tomt, 76/59.
 ved tilsetting, 75/16, 76/13.
 Saksomkostninger, se også Omkostninger.
 etter forvaltningsl. § 36, 71/51, 75/77.

Samferdselssaker,

ankerett ved øking av bevilningsantallet, 66/83.

befordringsvedtekter om ekstraavgift for passasjerer uten gyldig billett, 69/100.

behandlingsregler ikke fulgt ved innbringning av kjøreseddel, 69/65.

bilrute, forlengelse av, 63/83.

drosjebevilling,

ankebehandling, 66/82.

ansiennitetsberegning ved fravær fra yrke på grunn av sykdom, 63/55.

bevilingshavers oppsigelse av — tilbakekalt for sent, 69/46.

dokumentasjon av ansienniteten, 64/32.

drosjesjåfør, kjøreseddel for —, 74/101.

kontrakt med drosje-eier om sykekjøring ikke i strid med samferdselsloven, 65/40.

leievognbevilling, 63/68, 65/10, 70/56, 74/44, 76/105.

persontransport med ambulansévogn, 76/107. skolerute,

behandling av sak om overtagelse av — i strid med avtalte forutsetninger, 63/45.

midlertidig kjøreordning i — godkjent av samferdselskonsulent uten bemyndigelse til det, 64/29.

saksbehandling i sak om skolerute, 63/45, 64/29.

Samferdselsnemnd,

behandling av ankesak, 63/68, 66/82, 66/83. uheldig saksbehandling, 65/10.

*Samordning, av pensjoner og trygder, se Pensjonsordninger.**Sensur,*

brev —,

i psykiatriske sykehus, 65/78, jfr. 70/13.

i åndssvakehjem, 66/13.

innsattes rett til ukontrollert korrespondanse med pårørende, 69/55.

frihetsberøvedes rett til ukontrollert korrespondanse med ombudsmannen, 63/20.

*Sikringsanstalt, se Fengselsforhold.**Sivilforsvaret, tjenesteplikt for kvinner, 71/97.**Sjømenn,*

helseerklæring for, 63/33.

hjemsendelse av hyre for, 63/34.

omkostninger ved appell-leges undersøkelse av, 64/73.

pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.

udyktighetserklæring, varigheten av, 66/43.

Skatt, se også Skattetrekk,

beskatning av,

arbeid på eget boligbygg, 71/41.

beløp nyttet til feriereise for ansatte, 70/102.

bilgodtgjørelse, 76/89.

fordel ved leiebil hos arbeidsgiver, 73/60.

gevinst av salg som kunne ha vært gjennomført ved ekspropriasjon, 72/41.

inntekt av eget hus, 70/102.

inntekt ved makeskifte, 72/41.

pensjon som tilfalt ektefeller i fellesskap, 71/40.

tilbakebetalt husleiebeløp («husleiebonus»), 63/10.

etterbetalte trygdeytelser, skattemessig behandling av —, 73/63, 74/22.

ettergivelse av skatt,

for skatt opptjent i utlandet, 63/25, 69/99.

for sjømenn, 69/42.

for påstått uriktig ligning, 63/73, 71/40.

for å få samsvar med avgiftsmyndighetenes syn, 63/73.

for selvforsørgende ungdom under utdanning, 69/97, 71/41.

ved endringer i skatteloven, 63/13.

ved etterbetaling av uførepensjon for flere år, 74/22, 74/75.

ved «selgende gruppe»-beskatning, 75/65.

fradrag,

inntektsfradrag for bilhold, 75/63.

inntektsfradrag for prosessutgifter, 76/90. særfradrag ved minsket inntekt på grunn av sykdom, 76/88.

fylkesskattesjefs nektelse av å legge sak fram for fylkesskattestyret, 75/66.

gevinstbeskatning ved arvingers salg av fast eiendom, 74/76.

innbetaling av restskatt som kan påregnes ettergitt, 73/63.

legal panterett for skatt og avgifter bortfalt da krav ble reist mot ny eier, 73/60.

renter ved tilbakebetaling av forskottstrekk, 72/40.

retting av ligning etter fellesklage i h. h. t. landskattel. § 98 nr. 1 b, 75/66.

returporto ved forespørsler om ligning, 73/65.

selvangivelse, formen på purrebrev ved manglende —, 71/42.

selvangivelse, skattyters rettidig innsendte, uttalelse om fravik av — ikke behandlet, 73/62.

skattedirektørens plikt til å besvare generelle skatterettslige spørsmål, 76/84.

skjønnsmessig ligning når regnskap er godkjent for beregning av omsetningsavgift, 63/73.

skog, skattefri avvirkning av, 63/62.

uføreattest som vilkår for klassefradrag, 67/52.

ulik ligningsverdi på like eiendommer, 75/64.

underretning om avgjørelse av søknad om ettergivelse, 72/39.

underretning om klageadgang etter tvangsloven § 49, 68/67.

- utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25, 69/99.
- Skattetrekk*,
 anvendelse til dekning av ektefelles restskatt, 71/39.
 for meget trukket skatt anvendt til dekning av,
 kommunalt boliglån, 69/96.
 refusjonskrav etter bygningsloven, 71/37, jfr. 72/12.
 sosiallån, 70/100.
 forsinket fastsettelse av — for trygdede og sen underretning til trygdekontoret, 76/86.
 fritaksmelding for forskuddstrekk for ungdom under utdanning i alderen 17—19 år, 76/84.
 tilbakebetaling av for meget trukket til trygdede, 76/86.
 trekkprosent ikke nedsatt ved forlengelse av trekkperioden, 66/18.
- Skjemabrev*,
 formen på melding til pensjonister om skattetrekk, 76/86.
 formen på purrebrev ved manglende selvangivelse, 71/42.
- Skjenkerett*, begrunnelse av politiets uttalelser i skjenkerettssaker, 66/78.
- Skjønn*, helhetsvurdering ved —, betydning av feil ved enkeltposter, 63/21.
- Skogsarbeidere*, pensjonstrygd for, se *Pensjonsordninger*.
- Skogsbilveg*, se *Veg*.
- Skole*, se også *Lærere*,
 alkoholserving ved kassetilstelling på restaurant, 69/29.
 delegasjon av myndighet fra fylkesskolestyre til skoleutvalg, 66/11.
 disposisjonsrett over skoletomt etter at skolen var nedlagt, 72/88.
 eksamen,
 gyldighet av —, 66/10.
 nektelse av å gå opp til —, 64/21.
 forelegg mot foreldre utenfor ombudsmanens kompetanse, 70/37.
 fri skolegang i nabokommune for grunnskoleelever, 73/85.
 innlosjeringstilskott for skolebarn, 68/100.
 inspeksjon, betaling for skolestyrers —, 67/18.
 kostpenger, forhøyelse av — ved internat, 65/61.
 kretsinndeling bygd på foreldrenes yrkesmessige status (flyttsamer) ikke i samsvar med loven, 73/83.
 lærerskoleelev nektet oppflytting, 71/88, 73/83, 75/68.
 opptak i gymnas, 70/35.
 opptak ved sosialskole, intervjuundersøkelser, 72/89.
- privat gymnas, Kirke- og undervisningsdepartementets godkjennelsesmyndighet i ansettelsessaker, 73/20.
 saksbehandling,
 ankeordning ved nektelse av permisjon for lærere til videreutdanning, 63/61, jfr. 64/11.
 i ansettelsesak, 70/41.
 i sak om mangelfull folkeskoleopplæring, 72/43.
 i skoleutvalg for fylkesyrkesskole, 65/29.
 sen — i Kirke- og undervisningsdepartementet, 73/78.
 skade på elevs yttertøy ved hærverk, 74/43.
 skolebarnkjøring, godtgjørelse for —, 69/87.
 skolebygg, refusjon av omsetningsavgift for —, 63/51.
 skoledirektørs forhåndsstandpunkt i avskjedssak, 70/37.
 skoledirektørs plikt til medvirkning ved beregning av lønn, 64/23.
 skolerute, 63/45, 64/29.
 skolesjefs behandling av henvendelse om feil ved utbetaling av reisetilskott til elever, 73/82.
 skoleskyss, betaling for å følge barn på skolevegen, 71/46.
 skolestreik, lønn under — for pedell, 69/83.
 Statens spesialskoler for evneveike, forholdene ved —, 67/78, jfr. 71/14.
 timelæreres forhold til tjenestemannsloven, 73/14.
 undervisning for voksen etter mangelfull folkeskoleopplæring, 72/43.
 utvisning av elev fra —, 65/49, 66/89.
 årskarakter, sendrektig etterkommelse av påbud om å fastsette —, 66/40.
- Skolestyre*,
 gyldigheten av formannsvalg, 75/70.
- Skylddeling*,
 annullasjon av feilaktig skylddelingsforretning, 66/17.
 feil ved utmålsforretning over statsgrunn i Finnmark, 66/16.
 utmål av statsgrunn i Finnmark, 66/16.
- Sluttvederlagsordningen*, styret for — utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 71/92.
- Sosialhjelp*, trekk for — ved etterbetaling av trygd, 72/38, 73/13.
- Sosial omsorg*, iverksettelse av reglene om betaling av opphold i sosial institusjon, 72/82.
- Spesialskolene*, forholdene ved — for evneveike, 67/78, jfr. 71/14.
- Statens*, salg av varer, handelsloven § 4, 65/54.
- Statens arbeidere*, se *Pensjonsordninger* og *Tjenestemenn*.
- Statens lånekasse for utdanning*,
 fradrag ved inntektsligning for avdrag på lån i, 65/21.

- opplysninger i søknader om inntekts- og formuesforhold, 68/66.
- tillegg i lån og stipend for bidragspliktige utdanningssøkende, 76/32.
- ytelser fra — i påvente av avgjørelse i trygdesak, 76/32.
- Statens oppfinnerkontor*, behandling av fore-spørsmål, 72/92.
- Statens pensjonskasse*, se *Pensjonsordninger*.
- Statsadvokat*, se *Påtalemyndigheten*.
- Statsgrunn*,
feste av — i Finnmark, 64/17.
utvisning av lakseplass på — i Finnmark, 76/108.
- Statsråd*, parts krav om behandling i, 64/18.
- Straffeporto*, ved underfrankering med tjenestemerker, 64/74, jfr. 65/9.
- Strafferegisteret*, begjæring om tilføyelse i —, 72/75.
- Strandområder*, lov om byggeforbud i —, dispensasjon fra —, 67/69, jfr. 69/54, 72/69.
gebyr for behandling av saker etter — kan ikke kreves, 72/69.
- Strandområder*, lov om planlegging i —, dispensasjonssøknad, krav om konkret vurdering, 75/54, 76/82.
«endres vesentlig» (§ 3 nr. 1), 75/51, jfr. 76/13.
overgangsbestemmelsen,
dispensasjon fra midlertidig strandlov, 75/58, 75/59, 76/82.
«lovlig påbegynt» anlegg, 75/59.
- Svangerskapsavbrudd*, behandling av søknad om —, 76/33.
- Svenneprove*, saksbehandling i ankesak, 69/37.
- Sykehus*, dekning av kostutgifter og tapt arbeidsfortjeneste for faren under barns opphold i sykehus i annen by, 75/29.
- Sykehusleger*, arbeidstid, 76/20.
- Sykelønnsordningen*, hovedorganisasjonenes sykelønnsutvalg utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 73/65.
- Syketrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Tannleger*, pensjonsinnskott under pliktjeneste, 63/11.
- Tannrøkt*, aldersgrense for rett til fri —, 67/67.
- Taresanking*, kondemneringstilskott for fartøy, 63/11.
- Taushetsplikt*, se under *Tjenestemenn*.
- Telefonkatalog*, gruppering av abonnenter i yrkesliste, 63/30.
- Telefonnummer*, abonnents rett til å få beholde, 70/85.
- Telefonregning*, telefonanleggets rett til å bygge på tellerutstyrets registreringer, 67/70.
- Tilbakebetalingskrav*,
for uriktig utbetalt kunstgjødseltilskott frafalt, 68/76, jfr. 69/14.
- ved uriktig betalt syketrygdpremie, 67/52.
ved uriktig utbetalt lønn, 65/86.
- Tilbakevirkning*, av importforbud for potetstivelse, 73/71.
- Tiltalebeslutning*,
sen forkynning av, 64/49, 71/73.
som grunnlag for varetektsfengsling, 64/49, 71/73.
- Tilskott til småhusbygging om vinteren*, 72/70, 74/71, 75/34.
dispensasjon fra søknadsfrist, 76/47.
- Tilskottsordningen for boligbygg*,
arealberegning av tilbygg, informasjon om reglene, 76/49.
ombygging av bolighus, utmåling av tilskott, 74/71.
spørsmål om utbetaling før huset var tatt i bruk som helårsbolig, 73/53.
tilskott for hybelleilighet som ble planlagt etter innflytting i bolig, 76/48.
- Tjenestemenn*, se også *Lærere* og *Politiet*,
adgang til å se tjenstlige uttalelser om opprykksstillinger, 65/68, jfr. 68/11 og 71/13.
ansettelse,
alders betydning,
ved ansettelse i høyere stilling, 63/13.
ved opptak av loslæringer, 69/35.
av lensmannsbetjent, aspiranttjenestens betydning, 75/18.
av lærer med mindre enn 4 års tjeneste ved annen skole, 70/16.
behandlingsregler for —, fraveket i forberedende instans, 64/39.
beregning av tjenesteansiennitet, 65/52.
dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23, 69/33.
dokumentutlån i ansettelsessak, 75/15.
endelig fra hvilket tidspunkt, 64/41.
etter fravikelse av kunnngjorte krav, 64/28, jfr. 66/9 og 70/13, 70/39.
etter ny kunnngjøring, 64/20, 70/113.
forbehold og reservasjon ved søknad om —, 68/20.
habilitetsspørsmål for innstillingsråd, 64/37.
innstilling fra uriktig sammensatt ansettelsesråd, 63/32.
innstilling fraveket uten at saken ble forelagt innstillingsmyndigheten, 70/39.
i ny stilling etter kommunesammenslutning, 71/29, 71/30.
krav av religiøs art som vilkår for — ved aldershjem, 69/88.
kunnngjøring av ledig stilling burde vært unnlatt, 65/85.
ny utlysning av lensmannsbetjentstilling uten avgjørelse av ansettelsesrådet, 75/12.
om ny kunnngjøring når ansatte trekker seg, 70/113.

- omgjort etter,
 at melding var mottatt, 70/40.
 tiltredelsen, 64/35.
 partsoffentlighet i sak om ansettelse,
 70/20, 71/32.
 saksforberedelse i ansettelsessak, 74/52.
 spørsmål om fast — eller konstitusjon,
 65/43.
 søkerlister, offentlighet for —, 75/18.
 søkers,
 — andre muligheter for avansement er
 utenforliggende hensyn ved —,
 67/31, jfr. 68/11.
 — uunnværlighet i stilling gjør i almin-
 nelighet ikke forbigåelse berettiget,
 66/21, 69/15, 70/16.
 ulovlig vilkår satt for —, 67/33, jfr.
 68/12.
 utenforliggende hensyn i ansettelsessak,
 75/16, 76/13.
 uten lovbestemt utdanning ga adgang til
 oppsigelse, 69/26.
 utilstrekkelig grunnlag for avgjørelse i
 ansettelsessak, 72/22, 73/26, jfr. 74/14.
 utilstrekkelig grunnlag for innstilling,
 69/27.
 uttalelse fra søkers ektefelle i ansettel-
 sessak, 75/14.
 velferdsgrunner, adgang til å legge vekt
 på, 73/34.
 vikartjenestens betydning, 63/56, 69/84.
 ansettelsesråd,
 dispensasjon fra ansettelsesregler, 66/23,
 69/33.
 habilitetsspørsmål, 63/32, 68/29.
 stemmeplikt for medlemmer av —, 72/33.
 valg av tjenestemannsrepresentant til,
 68/29.
 ansettelsesvilkår til hinder for at lærer ble
 overført til kontorarbeid med vesentlig
 lengre bunden arbeidstid, 72/17.
 ansiennitet,
 fastsettelse av — ved statens overtakelse
 av ligningskontorene, 70/31.
 fortolkning av tilsagn om bestemt —,
 67/14.
 godskrivning av tidligere statstjeneste for
 lærer, 65/51, 68/69.
 tillegg for militær utdanning, 63/22, jfr.
 64/10.
 tillegg for videreutdanning som lærer,
 63/61, jfr. 64/11.
 arbeidstid, for turnuskandidater og yngre
 sykehusleger, 76/20.
 attest,
 søker bør orienteres når — er i strid med
 senere uttalelse fra —utstederen,
 69/27.
 ved søknad om ny stilling, 64/36.
 avskjed, gitt valget mellom — etter søknad
 eller avskjedigelse, 65/61, 66/61.
 bistilling ikke tillatt for ligningsfunksjo-
 nær, 66/48.
 bolig, dekning av rengjøringsutgifter ved
 fraflytting, 75/23.
 bolig, omgjøring av tilsagn om —, 69/94.
 boliggodtgjøring for utenriktjenesten,
 68/28, jfr. 69/14.
 boligplikt,
 i funksjonærbolig i NSB, 67/19.
 i vaktmesterbolig, 75/23.
 bostedsplikt, lensmannsbetjent ikke forplik-
 tet til å ta bolig på nytt tjenestested,
 72/25, 73/13.
 daghjemsplasser for tjenestemenns barn
 oppsagt, 74/60.
 flyttegodtgjøring,
 — for lærer i yrkesskole, 68/71.
 — ved bruk av ikke-rutegående transport-
 middel, 69/25.
 fribilletter ved NSB for kvinnelige funk-
 sjonærers familie, 64/52, jfr. 66/9.
 henvendelse fra tjenestemann ikke videre-
 sendt vedkommende departement fra tje-
 nestestedet, 75/19.
 hotellutgifter, utenriktjenestemanns rett til
 dekning av — etter fratredelse ved alders-
 grense, 76/123.
 kostgodtgjørelse for lærer ved kurs i feng-
 selsanstalt, 72/28.
 innstillingsråd, stemmeplikt for medlemmer
 av, 72/33.
 justeringsforhandlinger, etterfølgende forde-
 ling av oppjusterte stillinger, 73/23.
 kurs i sinnssykepleie ga ikke deltakerne krav
 på økonomiske fordeler, 74/16.
 lojalitetsplikt, brudd på — som grunnlag for
 oppsigelse, 73/29.
 lønnsforhold, se også ansiennitet,
 akkordavsn under sykefravær etter
 skade i tjenesten, 63/59.
 alderstillegg til midlertidig ansatt syke-
 pleier i halv stilling, 71/34.
 avspasering av overtid forutsetter krav
 på overtidsbetaling, 69/88.
 bestyrelsestillegg etter utenriksinstruksen,
 66/25.
 for bruvokter i Vegvesenet, 68/40, jfr.
 69/14.
 for pedell under skolestreik, 69/83.
 fordeling av oppjusterte kontorfullmektig
 I-stillinger i Forsvaret, 73/23.
 fradrag i lønn,
 for renter av boliginnskudd i strid med
 avtale, 70/32.
 når det tidligere er utbetalt for meget,
 65/86.
 gjennomføring av normerings- og juste-
 ringsresultatet i Forsvaret, 66/29, 68/30.

- godtgjøring,
for hjelpelærers ekstratimer ved universitet etter bistillingsregulativet, 71/24.
for nattevaktavløser ved gamleheim, 72/29.
for timelærere etter bistillingsregulativet, 66/32.
som sensor ved eksamen, 68/13.
lønn i oppsigelsestid, 64/22.
lønn under svangerskapspermisjon, 72/16.
lønnskrav i stillingssøknad avgjørende når forbehold ikke ble tatt ved ansettelsen, 75/14.
lønsreduksjon hjemlet ved oppsigelsesadgang, 69/26.
lønnstillegg etter tariffrevisjon til uorganiserte kommunale tjenestemenn, 72/28.
lønnstrekk for renter av boliginnskudd, 70/32.
omgjøring av vedtak om oppnormering av stilling, 76/16.
overgang til nytt lønnsregulativ, 63/73, 66/36, 67/16.
overtidsbetaling,
— for arbeid i internt utvalg, overskridelse av rammen for overtidsarbeid, 74/59, 75/12.
ikke — for kommuneingeniør, 69/88.
— ut over fastsatt grense, 63/36, 69/91.
personlig lønnsordning,
p. g. a. uklarhet om lønnskrav var godtatt, 69/18.
p. g. a. bl. a. uttrykkelige forutsetninger da tjenestemannen ikke ble innstilt til stilling han hadde søkt, 71/32.
sykelønn for kommunal tjenestemann, 69/93.
tidspunktet for omberegning etter lønsendring,
av godtgjøring for ekstratimer, 66/35.
ved omvurdering av lønsberegning for nattevaktavløser ved gamleheim, 72/29.
ved overgang fra høyere til lavere stilling og deretter opprykk til ny høyere stilling, 65/50.
ved tilstått bedret lønnsstatus, 66/35, 67/13, 70/28.
under permisjon, 68/12.
vederlag for oppdrag utenfor det ordinære arbeid, 67/22.
lønnstrekk for skyldig strømavgift, 74/56.
offentliggjørelse av privat brev etter omstendighetene berettiget, 67/77.
omorganisering av kommunes tekniske etat, ansettelse av kommuneingeniør overordnet etatens tidligere leder. Saksbehandling, 72/19.
opplysninger til pressen, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
oppnormering,
spørsmål om krav på — kunne fratras tjenestemenn ved senere forhandlinger, 70/29, jfr. 71/14.
stilling burde ha vært tatt med ved forhandlinger om —, 72/20.
opptrykk,
avansementskurs som vilkår for — i politiet, 67/33.
etats interesse i å beholde en tjenestemann, ikke relevant ved — etter kvalifikasjoner, 69/15.
etter justerings- og normeringsforhandlinger, 66/29, 68/30, 69/15, 70/29, 73/23.
om det forelå rettskrav på —, som ikke ny avtale kunne endre, 70/29.
oppsigelse, gyldigheten av,
beregning av tjenestetid etter tjenestemannsloven § 19, 67/27.
etter klage fra arbeidslag i Vassdragsvesenet, 68/38.
for feltpoståpner p. g. a. omgjøring av stillingen, 70/25.
for rengjøringshjelp ved bytte av kontorlokaler, 68/36, jfr. 69/14.
fra midlertidig stilling ved spesialskole, 68/25.
fravær fra tjenesten ikke ansett som egen oppsigelse, 68/27.
hvor formelt vedtak ikke forelå, men var underforstått, 68/35.
hvor utdanningsvilkår ikke forelå ved ansettelse, 69/26.
partsoffentlighet i sak om oppsigelse av arsenalarbeider, 72/31.
på grunn av straffbart forhold utenfor tjenesten, 64/60.
på grunn av utsagn i avisartikkel, 73/29.
ved nedleggelse av stilling p. g. a. innehaverens forhold, 64/18, jfr. 66/8.
oppsigelsesfrist,
ferie i oppsigelsestiden, 72/31.
for midlertidig realskoletimelærer, 66/41.
for midlertidig spesialskolelærer, 68/25.
lønn ved fratreden før utløpet av —, 68/35.
spørsmål om — når avskjedsgrunn forelå, 65/61.
opptreden, tjenestemanns, 63/34, 66/87, 69/78.
ordensstraff,
anmerkning på rulleblad som —, 66/50.
ansettelsesmyndighetens undersøkelsesplikt, 63/48, jfr. 64/10.
begrunnelse av vedtak om —, 66/49.
for beruselse i tjenesten opphevet, 63/48.
overflytting til lavere tjenestestilling, 66/49.

- tjenestemannens rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, 66/50.
- utenforliggende forhold nevnt i beslutning om illeggelse av —, 66/50.
- overføring til annen tjeneste av medisinske grunner, 74/55.
- pensjonsordning, spørsmål om erstatning til enke etter kommunal tjenestemann som falt utenfor —, 73/35, 75/12.
- permisjon, for å delta i valgkamp, 67/17.
- plikttjeneste, pensjonsforhold under tannlegers, 63/11.
- privat handelsvirksomhet, ligningsfunksjonær pålagt å avvikle, 66/48.
- rengjøringshjelp, oppsigelse av —, 68/36, jfr. 69/14.
- skyss- og kostgodtgjørelse, etterbetaling av godtgjøring for eget skyssmiddel, 67/24.
- på grunnlag av tilsagn ved ansettelse, 63/50.
- stilling omgjort til to halve stillinger uten ny utlysning, 72/24.
- stillingskombinasjon, hvorvidt meddelt samtykke kunne tilbakekalles, 67/21.
- svangerskapspermisjon, lønn under, 72/16, 72/21.
- svangerskapspermisjon for ektemann, 75/22.
- sykepleiere, kurs i sinnssykepleie ga ikke krav på økonomiske fordeler, 74/16.
- taushetsplikt, fengselsfunksjonærers, 64/44.
- gir ikke tjenestemenn rett til å gi uriktige opplysninger, 65/56, jfr. 66/10 og 67/11.
- i farskapsak, 69/68.
- ikke brudd på — ved offentliggjørelse av privat brev, 67/77.
- ved innhenting av skilsmissebevilling og ny vigselattest, 76/21.
- timelæreres forhold til tjenestemannsloven, 73/14.
- tjenestebolig, beskatning av husleiebonus, 63/10.
- fritak for plikt til å bo i —, 75/23.
- leie av garasje tilknyttet, 63/19.
- spørsmål om det forelå — med boligplikt, 67/19.
- tilsagn om — omgjort, 69/94.
- tjenestetefon, opphør av —, 76/19.
- tjenestetid, beregning av — ved oppsigelse, 67/27.
- uorganiserte tjenestemenn, lønnstillegg etter tariffrevisjon, 72/28.
- uriktige opplysninger, fra polititjenestemann, 66/53.
- om at sak var ekspedert, 69/78.
- på grunn av taushetsplikt, 65/66, jfr. 66/10 og 67/11.
- utdannelse, gjennomgåelse av kurs som vilkår for opprykk i politiet, 67/33.
- gjennomgåelse av kurs i sinnssykepleie ga ikke krav på økonomiske fordeler, 74/16.
- utlysning, hel stilling omgjort til to halve uten ny —, 72/24.
- vikartjeneste, nektet av utenforliggende hensyn, 64/51.
- søkers fordel av — ved ansettelse, 63/56, 69/84.
- Toll,*
- adgang for ungdom til tollfri ilandføring av rusdrikk, 69/71.
- fritaksregel for medisinsk utstyr gjelder ikke utstyr til fotpleie, 68/96.
- søknad om refusjon avslått, 68/98.
- Tomt i kommunalt boligfelt,* prisfastsettelse, 75/36.
- tildeling etter loddtrekning, 75/50.
- Trygdekontor,* utilstrekkelig grunnlag for avgjørelse av ansettelsessak ved —, 73/26.
- Trygdeordninger,*
- arbeidsløsetrygden, vilkår for dagpenger, 64/42.
- barselspenger, spørsmål om foreldelse av krav på, 73/37.
- barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.
- behandlingstid, hos lege, 68/56, 71/75, 71/76, 73/13.
- i fylkesnemnd, 64/64.
- i kassenemnd, 64/61, 66/46.
- i Rikstrygdeverket, 67/62, 72/36, 72/37.
- i trygdekontor, 71/37.
- ved anke til Trygderetten, 68/57, jfr. 69/14, 72/36.
- duplikatkort når postgirokort er kommet bort, 67/53.
- enke- og morstrygd, holdt tilbake uten vedtak av Rikstrygdeverket, 67/62.
- underretning om ankeadgang, 65/78.
- etterbetaling av ytelser for tiden før søknaden, 63/60, 66/12.
- folketrygden, arbeidsgiveravgift til —, 71/76.
- forhåndsvarsel ved ny vurdering av tidligere tilståtte ytelser etter trygderettsskjennelse, 72/37.
- grunnstønad til ekstraavgifter ved slitasje av klær, 76/26.
- hjelpestønad for husmødre til hjelp i huset, 73/38, jfr. 74/14.
- informasjonsplikt for trygdekasse, 69/41.
- klasseføring i trygdekasse og refusjon av alders- og uføretrygdpremie, 63/64, jfr. 66/8.
- kommunal tilleggstrygd redusert i strid med stortingskomitéens intensjoner, 70/112.

- pasienters andel av trygdeytelser, anvendelse til fellesformål, 72/83.
- registrering av saker i trygdekontor, 71/87.
- regress fra skadevolder. Rikstrygdeverkets praksis i saker om —, 74/105.
- reise- og oppholdsutgifter og tapt arbeidsfortjeneste for foreldre ved barns opphold på sykehus, 75/29.
- reise- og overnattingsutgifter ved legebesøk, 73/43.
- saksdokumenter bortkommet, 66/43.
- skattetrekk i trygdeytelser, forsinket fastsettelse og underretning til trygdekontoret, 76/86.
- sykepenger, samordning med uførepensjon, 74/74.
- syketrygd,
- dekning av utgifter ved overføring av pasient fra et sykehus til et annet, 64/62.
  - foreldelse av krav på barselspenger etter syketrygdloven § 55, 73/37.
  - for innsatte som har arbeidet utenfor fengselsanstalt, 71/74.
  - for sjømenn bosatt i Norge, men forhyrt på svenske skip, 64/59.
  - kontrakt om sykekjøring gav ikke drosje-eier kjøremonopol, 65/40.
  - krav om tilbakebetaling av syketrygdpremie, 67/52.
  - premieberegningen for ikke-arbeidstaker, opplysning om inntektsgrunnlaget, 66/13.
  - premiefritt medlemskap som arbeidstaker under sykdom, 65/28.
  - tidspunkt for endring av klasseføring for ikke-arbeidstaker, 65/58.
  - trekk i sykepenger til dekning, av bot, 67/39.
  - av sykepengebeløp som ble ansett uberettiget oppbeåret, 71/74.
  - underretning om klageadgang etter tvangsloven § 49, 68/67.
- tilleggstrygd for sykepenger, Hovedorganisasjonenes sykelønnsutvalg utenfor ombudsmannens arbeidsområde, 73/65.
- trekk for sosialhjelp ved etterbetaling av trygd, 72/38, 73/13.
- trygdedes krav på å bli kjent med legeerklæringer i skadesaker, 63/23.
- trygdekontors undersøkelsesplikt ved utbetaling av barnetillegg til folketrygdpensjon, 74/22.
- Trygderetten, ankende parts rett til å få uttale seg om Trygderettens avgjørelsesgrunnlag, 72/34.
- mangelfullt faktisk grunnlag for kjennelse, 76/28.
- plikt for — til å sørge for sakens opplysning, 76/26.
- uttalelser fra — til ombudsmannen i klagesaker, 76/22.
- uførepensjon, samordning med sykepenger, 74/74.
- uføretrygd,
- attest om uførhet etter skattelovene, 67/52.
  - attføringspenger i ventetid, 64/64.
  - attføring som vilkår for uførepensjon, 66/79.
  - erhvervsmessig uførhet etter uføretrygdloven, 65/46, 66/79, 66/81.
  - fra hvilken tid, 64/63, 68/54.
  - grunnstønad og hjelpestønad for diabetiker, 63/64.
  - hjelpestønad til husmødre til hjelp i huset, 73/38.
  - hjelpestønad under offentlig forpleining, 64/66.
  - legeerklæring fra spesialist, 68/56.
  - medisinsk uførhet etter uføretrygdloven, 64/64, 66/79.
  - søkerens inntekt skyldtes hustruens og barnas arbeid, 66/81.
  - uførhet bedømt i relasjon til søkerens arbeidsevne som arbeidstaker, ikke som husmor, 65/62, 66/81.
- ulykkestrygd for sjømenn, kontanterstatning forsømt utbetalt, 64/55.
- utbetaling av trygd til pensjonist i sykehjem, 75/27.
- yrkesskadetrygd,
- arbeidsgivers plikt til å sende skademelding, 68/59.
  - fastsettelse av uføregrad, betydningen av manglende arbeidsmuligheter på hjemstedet, 76/28.
  - nektelse av å gjenoppta sak, 66/80.
  - ved plassering i arbeidshjem etter lov om sosial omsorg, 67/61.
- Turnuskandidater*, arbeidstid, 76/20.
- Tvangsarbeid*,
- behandlingen av overtredelser av løsgjengerloven begått, under permisjon fra, 65/22.
  - under prøveløslatelse fra, 65/23, 66/58.
  - se også *Fengselsforhold*.
- Tystere*, se *Politiet*.
- Uføretrygd*, se *Trygdeordninger*.
- Ulykkestrygd for sjømenn*, se *Trygdeordninger*.
- Umyndige*, samtykke til ransaking, 76/129.
- Underfrankering*, av offentlig tjenestepost, 64/74, jfr. 65/9.
- Underholdsbidrag*,
- barnetillegg til folketrygdpensjon, utbetaling av —, 74/22.
- bidragsfogds,
- mangelfulle innfordring av —, 64/72, jfr. 65/9, 66/45, 71/82, jfr. 72/12.

- saksbehandling kritisert, 71/80.
sene saksbehandling, 73/87, 76/103.
bidrag til barn over 18 år, saksbehandling, 74/69.
bidragsforskott, 71/82.
bidragsforskott,
etterbetaling til berettigede som ikke hadde fremsatt krav p. g. a. mangelfull orientering, 72/45.
fylkesmannens avgjørelse etter forskotteringsloven § 13 kan påklages til departementet, 73/87.
når bidrag er fastsatt til lavere beløp enn vanlig forskotteringssettsats, 75/30.
utbetaling gjennom posten, 71/84, jfr. 72/12.
endring p. g. a. nye opplysninger, 70/100.
erhvervsevne, bedømmelse av hustrus — ved bidragsfastsettelse, 74/68, 75/12.
innfordringsgodtgjørelse,
foreldelse av —, 68/62.
prioritet foran bidragsrestanse, 69/101.
underretning om — til bidragspliktige, 68/62.
passforbud på grunn av bidragsgjeld, 73/86.
underretning om klageadgang etter tvangsloven § 49, 68/67, 71/80.
vilkår for innkreving ved lønnstrekk, 71/80.
Underretning, se *Saksbehandling*.
Undersøkelsesplikt, se *Saksbehandling*.
Universitetslærere, se *Lærere*.
Utenforliggende hensyn, ved avgjørelse, 64/51, 66/21, 67/28, 67/31, jfr. 68/11, 67/33, jfr. 68/12, 69/15, 69/88, 71/49, jfr. 72/12, 73/34.
Utmålsforretning, se *Skylldeling*.
Utenlandsopphold, skatteplikt under, 63/25.
Utenriksstasjon,
lønnstillegg for bestyrelse av, 66/25.
medvirkning ved hjemsendelse av hyre, 63/34.
Utlendinger, se *Arbeidstillatelse*.
Utvvisning,
av skole-elev, 65/49, 66/89.
etter fremmedloven av utlending, 69/64, 70/66, 70/67, 71/72.
etter fremmedloven, sen iverksettelse, 71/72.
politimesters vedtak om oppholdsnektelse på grunn av straffbart forhold opphevet av Justisdepartementet, 73/72.
saksbehandlingsfeil i sak om oppholdsnektelse, 73/72.
spørsmål om omgjøring av vedtak om — for spionasje, 70/66.
Vandel, krav til —, for skipsmaskinister, 68/64.
Vanføre, øvelseskjøring for, 64/67.
Vannforsyning, kommunes ansvar for, 76/119.
Vannforurensning, avslag etter lov om — omgjort p. g. a. uheldig saksbehandling i bygningsråd, 74/82.
Vann- og kloakktilknytning for eldre bebyggelse i Maridalsvannets nedslagsfelt, 72/71.
Vanntilførsel stengt p. g. a. udekket refusjonskrav for veg og kloakk, 75/50.
Vanntilknytningsavgift, i strid med tidligere avtale om opparbeidelse av tomteområde, 70/92.
Varetektsfengsel, se ellers *Fengselsforhold*, erstatningskrav for uberettiget — uriktig behandlet, 70/64.
Varetektsfradrag, se ellers *Fengselsforhold*, for tiden etter at tvangsanbringelse er besluttet, 66/59.
når prøveløslatt gis ny prøve, eller ved prøve før anbringelse, 69/62.
ved domfeltes bruk av rettsmidler, 66/58.
Vassdrag, erstatning for gjenfylling av —, 74/95.
konsesjonsvilkår om issikring i regulert —, 76/20.
Veg,
bureisingsveg, kommunes plikt til vedlikehold, 71/55, jfr. 74/14.
erstatning for skade og ulempe ved anlegg av —; tvist om stat, fylke eller kommune var ansvarlig, 74/96.
erstatning for veggrunn, 75/73.
fjerning av privat henvisningsskilt ved fylkesveg; varsel etter vegloven § 36, 1, 2, 75/82.
krav om refusjon fra kommune for tomte-lags utgifter til fylkesvegparcell, 76/72.
midlertidig adkomst for kommunal festetomt, 72/46.
privat veg, kommune kunne ikke gi utenforstående adgang til å benytte —, 71/67.
skogsbilveg, kommunalt tilskott til —, 71/58.
utvidet bruk av avkjørsel, hjemmelspørsmål, 76/110.
Vegtrafikk, reglene om avgiftsparkering, 72/74.
Vegvesen,
fjerning av reklameskilt ved riksveg, 72/86.
underretning om foreldelsesfrist i vegloven § 30 a, 73/57.
Vravgods, lensmanns behandling av, 65/41.
Åndssvakeomsorgen, se *Psykisk utviklingshemmede*.

Lovregister.

I. Lover.			
15.4.1687 Norske lov		§ 83	73/62
2-5-5	73/67	§ 85	63/73
		§ 98	75/66
		§ 100	75/66
17.5.1814 Grunnloven		18.8.1911 nr. 9, byskatteloven	
§ 97	64/56	§ 11.4	71/40
20.8.1821 ang. det beneficerede Gods		§ 12	63/25, 69/99
§ 38	72/48	§ 16	63/13
18.5.1860 Sundhedsloven		§ 31	75/64
§ 5	75/42	§ 36	63/10, 70/102, 73/60
1.7.1887 nr. 5, straffeprosessloven		§ 37	72/41
§ 85	65/36, jfr. 67/11	§ 38	70/102, 76/89
§ 86	65/34	§ 45	75/65
§ 91	65/43, 72/76	§ 78	63/73
§ 215	65/63, 68/51	§ 92	75/66
§ 223	76/129	25.7.1913 nr. 11, håndverksloven	63/37
§ 224	76/129	3.7.1914 nr. 3 om pantesikkerhet for og inndrivelse av andre offentlige avgifter av fast eiendom	
§ 239.5	64/48, 64/49, 71/73	§ 1	73/60
§ 244	67/44	13.8.1915, nr. 7, tvangsfullbyrdelsesloven	
§ 471	70/64	§ 49	68/67, 71/80, 73/87
§ 475	66/58	§ 148	64/26
20.7.1893 om stranding og vrak		14.12.1917 nr. 16 om erverv av vannfall, bergverk m. m.	
§ 6	65/41	§ 13	70/45
§ 7	65/41	15.2.1918 nr. 1, tjenestemannsloven	
§ 10	65/41	§ 1	73/14
3.8.1897 nr. 1, om kirker og kirkegårder		§ 2.3	63/56
§ 24	67/37	§ 19	67/27, 68/25, 69/26
31.5.1900 nr. 5, løsgjengerloven		§ 20	68/35
§ 16	65/22	§ 21.2 c	63/48, 66/49
§ 18	65/22, 65/23, 65/55, 66/58	§ 22	65/61, 66/61
§ 20	68/50	§ 23	63/48, 66/61
§ 27	65/22	31.5.1918 nr. 2 om inngåelse og oppløsning av ekteskap	
§ 28	66/59, 69/62	§ 56	74/68
22.5. 1902, straffeloven		12.3.1920, fjelloven	
§ 28	65/22, 67/39	§§ 3 og 4	74/41
§§ 39 og 39 b	72/75	10.12.1920 nr. 3 om erverv av dyrket mark	
§ 80	65/34	§ 1	65/24, 65/80
8.4.1905 om arveavgift		§ 11	64/25
§ 1	65/59	§ 28	71/49, jfr. 72/12
20.8.1909 om skylddeling		9.2.1923 om personnavn	
§ 14	66/17	§ 2	65/55
18.9.1909 om erverv av skog		22.2.1924 nr. 2 om bygningsvesenet	
§ 2	74/38	§ 153.2	63/14
§ 21	64/26	10.7.1925 nr. 6, om kommunevalg	
§ 29	71/49, jfr. 72/12	§ 27	64/25
15.8.1911 om konfirmantforberedelse		§ 41, nr. 3	64/25
§ 1	66/64, 69/73, jfr. 71/14	20.2.1926 nr. 2, motorvognloven	
18.8.1911 nr. 8, landsskatteloven		§ 10 a	63/65
§ 17	63/25, 69/99	§ 15	64/68, 66/86, 67/40
§ 21	63/13	§ 18	63/29, 66/85
§ 36	63/62	§ 35 b	63/65, 65/64
§ 37	63/62, 75/64		
§ 42	63/10, 70/102, 71/41		
§ 44	70/102		
§ 70.2	64/35		
§ 75.9	67/52		
§ 77 nr. 4	76/88		

5.4.1927 alkoholloven		10.12.1948 om distriktsveterinærer	
§ 8	69/71	§ 17	69/77
§ 17	66/78	28.7.1949 nr. 26 om Statens pensjons-	
§§ 21, 24	66/78, 69/29	kasse	
8.6.1928 nr. 1 om kommunal renholds-		§ 19	68/55
avgift		§ 24	63/11
§ 1	74/100	§ 27	64/57
24.6.1931 om ulykkestrygd for sjømenn		§ 33	64/57
§ 11.2	64/65	§ 47	69/39
§ 24 nr. 2	64/65	§ 51	76/21
12.5.1933 om reindrift		28.8.1949 nr. 10, om folketannrøkt	
§ 17	68/75	§ 1	67/67
§ 58	66/15	14.7.1950 nr. 5 lærlingloven	
§ 83	66/15	§ 16 a	69/37
§ 84	68/75	29.6.1951 nr. 14, om avgift på elektrisk	
§ 84.6	68/82	energi	
8.3.1935 om handelsnæring		§ 7	71/93
§ 4	65/54	23.11.1951 om spesialskoler	
§ 32.2	63/19	§§ 1, 2, 3, 5, 7	67/78
13.3.1936 politiloven		§ 9	65/43
§ 17	67/33	§§ 12, 14, 16, 22	67/78, jfr. 71/14
§ 18	66/50	3.12.1951 om pensjonstrygd for skogs-	
16.7.1936 om hjelp til blinde og vanføre		arbeidere	
§ 12	63/60	§ 39	65/76
11.2.1938 um lærarskuler og prøvor		§ 41	65/76
for lærerar i grunnskulen		§ 49	63/26, 68/54
§ 7	71/88	14.12.1951 nr. 7 om viltstell m. m.	
§ 11	70/34, 71/17	§§ 32, 61	70/81
24.6.1938 nr. 12 om innførsel av		14.12.1951 nr. 3 om omsetning av råfisk	
apotekvarer og gifter		§ 4	74/102
§ 3	63/27, 64/10	24.10.1952 om entreprenører	
17.2.1939 om deponering		§§ 9, 10	68/88
§ 1	66/68	21.11.1952 nr. 2 skattebetalingsloven	
§ 4	66/68	§ 9	76/84
12.5.1939 nr. 3 lotteriloven		§ 24	69/96, 70/100, 71/37,
§ 4	68/94	jfr. 72/12, 71/39	
16.6.1939 nr. 6 om husleie		§ 31 nr. 2	72/40
§ 8	74/57	§ 32	69/96
§ 33	75/23	§ 41	63/13, 63/25, 63/73, 69/99
1.3.1940 om yrkesskoler		§ 42	63/13, 63/25, 63/73, 69/97,
§ 13	66/11, 71/19, 71/21, 74/53, 76/14	69/99, 71/41	
§ 18	66/11	12.12.1952 nr. 11 endr. til landsskatte-	
21.3.1947 nr. 2 om skattlegging av		loven	63/62
sjømenn		29.5.1953 nr. 3 om hittegods	
§ 1	64/74, 65/9	§ 7	76/127
§ 2	64/74, 65/9	26.6.1953 nr. 4, prisloven	
11.7.1947 om samferdsla		§ 14	64/28
§ 3.3	64/29	§ 23	68/94
§ 5	64/29	§ 56.4	63/63
14.11.1947 nr. 3 om ferie		§ 59.1	63/63
§ 5.1	72/31	3.7.1953 om betinget fritakelse for inn-	
9.7.1948 nr. 3, prisrettergangsloven		tektsbeskatning av ekspropriasjons-	
§ 14	67/30	gevinst	72/41
§ 15	63/63	17.7.1953 nr. 9 om sivilforsvaret	
4.11.1948 om reisebyråer		§ 23	71/97
§§ 3, 4, 5	69/69	§ 30, siste ledd	65/71
3.12.1948 nr. 7 om pensjonstrygd for		17.7.1953 nr. 14, barnevernsloven	
sjømenn		§ 5	67/73
§ 1	63/35	§ 8	65/27
		§ 9	65/27

§ 11	65/27, 67/73	27.7.1956 fremmedloven	
§§ 16, 18, 19	67/73	§ 2	70/68
§ 42	74/19	§ 13	69/64, 70/66, 70/67
§ 48	63/54	7.12.1956 arbeidervernloven	
§ 67	76/47	§ 23	76/20
17.7.1953 nr. 25, sjømannsloven		§ 24	76/20
§ 19.3	63/34	§ 25	69/91
§ 26	63/33, 66/43	§ 40	65/86, 70/32
3.12.1953 nr. 12 om skogsarbeiderpensjon		§ 41.b	68/25
§ 49	63/26	§ 42	69/83
12.11.1954 om styret i kommunene		§ 43	68/36
§ 6	76/94	§ 45	64/36
§ 16	64/41	21.12.1956 ektebarnloven	
§ 22	74/34, 75/69	§ 13, jfr. §§ 14 og 8	74/69
§ 23	72/28	§ 14, jfr. §§ 8 og 9	70/100
§ 44	64/41	26.4.1957 nr. 4 om oppfostringsbidrag	
§ 60	64/41, 72/69	§ 2	71/82, jfr. 72/12, 72/45
19.11.1954 brannloven		§ 3	72/45
§ 46	70/87	§ 4	75/30
18.3.1955 nr. 2, jordloven		§ 5	66/45, 72/45
§ 1	63/70, 65/82	§ 6	71/84, jfr. 72/12
§ 2	65/91	§ 11	71/82, jfr. 72/12
§ 6	66/83	§ 13	73/87
§ 7	65/92	28.6.1957 nr. 16 om friluftsløven	
§ 10	65/82, 65/91, 69/48, 74/90	§ 3	75/50
§ 13	65/91, 67/41, 67/42, jfr. 68/12, 71/51, 72/52, 73/46, 75/61	28.6.1957 nr. 20 om husleieregulering	
§ 14	63/70	§ 5	67/54
§ 19	65/91	§ 17	63/21
§ 53	74/88	§ 20	67/54
§ 54	72/63	§ 23	65/19
§ 55	72/63, 75/60, 76/75, 76/77	6.7.1957 nr. 26, samordningsloven	
30.6.1955, fiskeeksportloven		§ 7	63/20, 64/56
§ 2	68/76, 70/78	§ 19	63/20
§ 3	64/12, 70/78	§ 27.2	63/20
§ 6	64/12	18.7.1958 nr. 2, tjenestetvistloven ...	64/37
9.12.1955 innkreving av bidrag		12.12.1958 nr. 7 om fengselsvesenet	
§§ 2, 7 og 8	71/80	§ 1	64/11
§§ 18 og 19	73/86	§ 6	66/61
§ 24	68/62, 69/101	§ 7	64/44
2.3.1956 nr. 2, syketrygdloven		§ 12	64/44
§ 1	64/59	§ 16	64/43
§ 2 c	64/59	§ 17	68/42
§ 14	67/52	§ 19	70/57
§ 20	65/58	§ 24	69/56
§ 23	64/59	§ 26	63/57, 64/11
§ 27	64/59, 65/58, 66/13	§ 28	72/77
§ 38	64/62	§ 30	68/50, 69/56
§ 39	64/62	§§ 33, 34	68/48
§ 43	65/28	§ 41	69/62
§ 48	65/28	§ 44	65/23
§ 55	73/37	§ 45	65/23, 69/62
§ 57.1	64/62, 65/40	§ 49	68/42
§ 80	65/28, 71/74	§ 51	65/90, 68/42
§ 82.1	64/59	§ 54	65/70, jfr. 67/11, 74/45
§ 106	66/46	12.12.1958 nr. 10 om yrkesskadetrygd	
§ 111	64/59	§ 1	67/61
		§ 12 nr. 2	76/28
		§ 34	68/59
		§ 40, 5. ledd	65/76
		§ 42	65/34

10.4.1959 om folkeskolen		6.3.1964 om laksefisket og innenlands-	
§ 2 nr. 6	68/100	fisket	
§ 12	70/37	§ 74	76/91
§ 18 nr. 4	68/23	14.3.1964 om revisjon og revisorer	
§ 21	70/37	§ 18	65/62
§ 24 nr. 1	68/100	29.5.1964, om personnavn	
§ 32 nr. 4	64/23	§ 1	67/72
19.6.1959 om avgifter vedrørende		5.6.1964 nr. 2, om sosial omsorg	
motorvogntrafikken		§ 3	67/61, 72/82
§ 4	66/68	§ 17	69/69
§ 5	66/68	12.6.1964 om realskoler og gymnas	
23.10.1959, oreigningsloven		§§ 11, 12	70/35
§ 25	63/37, 71/43	§ 14	65/49
22.1.1960 nr. 1, uføretrygdloven		§ 16	66/41
§ 2	64/64, 66/79	§ 33	65/49
§ 3	63/64, 73/38	19.6.1964 nr. 7 om samferdsel	
§ 4	63/64, 65/46, 66/79, 66/81	§ 6	76/107
§ 6	64/63, 68/54, 73/38	19.6.1964 nr. 14 om avgift på arv og	
4.2.1960 om borettslag		gaver	
§ 16.3	64/53	§ 1	65/59
2.6.1960 om skipsmaskinister		20.6.1964 nr. 1, om enkje- og mors-	
§ 13	68/64	trygd	
16.12.1960 nr. 4 om endring i skatte-		§ 19	65/78
loven		§ 22	67/62
II	65/21	§ 28	65/78
28.4.1961 nr. 2 om psykisk helsevern		20.6.1964 nr. 5, om legemidler og gifter	
§ 2	65/78, jfr. 70/13	§ 2	64/10
§ 3	63/79, 63/80	§ 3	64/10
§ 5	63/80	§ 7	64/10
§ 9	65/91, jfr. 67/12, 68/59, 71/77	20.6.1964 nr. 7, om regulering av husleie	
§ 13	70/71	§ 17	67/58
9.6.1961 nr. 24 om naturskader		§ 19	67/58
§ 29	69/45	9.4.1965 om unge lovbyrtarar	
16.6.1961 nr. 14 om utdanningskrav for		§ 23	68/47
lærarar		18.6.1965 nr. 4, om vegtrafikk	
§ 3	70/14, 73/21	§ 24.2	67/40
§ 4	68/23	§ 39.a	66/85, jfr. 68/11
§ 5	66/37, 70/14	18.6.1965 nr. 7 bygningssloven	
16.6.1961 nr. 15 om rettshøve		§ 7	68/73, 70/98
mellom grannar		§ 14	73/51
§ 6	70/99	§ 17	68/73, 75/38
22.6.1962 nr. 8, ombudsmannssloven		§ 21	72/62
§ 3	69/32, 69/69, 69/77, 76/47	§ 27	76/54
§ 4 ...	63/21, 63/39, 64/26, 64/48,	§ 28	76/56
	67/51, 68/88, 68/93, 72/90,	§ 33	71/66, 72/62, 73/49
	76/22, 76/68, 76/114	§ 46	75/48, 76/68, 76/72
§ 5	66/71	§ 48	71/37, jfr. 72/12
§ 6	66/71, 69/32, 69/69, 69/77	§ 51	73/53, 74/95
§ 7	76/22	§ 55	71/59
§ 11	63/27, 65/91	§ 63	76/58
21.6.1963 nr. 23, vegloven		§ 65	70/87
§ 30 a	73/57	§ 66	71/64, 71/65, 73/53
§ 33	72/86		74/26, 74/28, 74/30, 74/82, 75/40,
§ 36	75/82		75/44, 76/59, 76/61, 76/63, 76/63
§ 40	76/110	§ 67	74/30, 76/72
§ 41	76/110	§ 69	76/67
15.11.1963 om fullbyrding av nordiske		§ 70	68/73, 69/52, jfr. 70/14
dommer		§ 77	73/69, jfr. 74/15
§ 6	65/67	§ 78	75/46
		§ 79	75/46

§ 81	76/78
§ 82	70/112, 71/68, 74/23, 74/24, 75/38, 76/80
§ 92	76/67
25.6.1965, om byggeforbud i strand- områder	
§ 4	67/69, 69/54, 72/69
25.6.1965 om forkjøpsrett for kommunen	
§ 1	74/34
§ 8	71/52, 74/34
7.6.1966 nr. 12, folketrygdloven	
§ 2—6 nr. 1	73/43
§ 3—3 nr. 2	74/74
§ 8—2	76/26
§ 8—9	73/38
§ 15—6	74/22, 75/27
§ 16—3	71/76
16.12.1966 nr. 9 om anke til Trygde- retten	
§ 15 nr. 1	76/26
10.2.1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker	
§ 1	70/73
§ 2	71/35, 72/31, 74/47
§ 6	70/78, 70/84, 73/31, 75/24, 76/95
§ 11	73/57
§ 12	76/33, 76/35
§ 13	73/59
§ 17	71/88, 72/37, 73/59, 73/87
§ 18	70/20, 70/73, 71/32, 72/13, 76/14
§ 19	71/32
§ 20	70/20, 75/15
§ 24	71/88
§ 25	71/88, 74/45
§ 27	71/88, 73/49, 73/81, 76/74
§ 28	71/88
§ 31	73/73
§ 33	72/31
§ 34	72/61
§ 35	73/44
§ 36	71/51, 75/77
§ 37	74/47
§ 41	74/47
7.7.1967 om regulering av leie for husrom	
§ 15	76/53
§§ 17, 22 og 23	70/75
13.6.1969 nr. 24 om grunnskolen	
§ 3	73/83, 73/85
§ 20	72/14
§ 23	76/18
19.6.1969 nr. 66 om merverdiavgift	
§ 18	72/42
§ 62	74/76
16.1.1970 nr. 1 om folkeregistrering	
§ 1	76/124
6.3.1970 nr. 4 om tilskudd til private skoler	
§§ 6 og 9	73/20

19.6.1970 nr. 63 om naturvern	
§ 18	72/54
19.6.1970 nr. 69, offentlighetsloven	
§ 1	72/54, 76/99
§ 2	73/74
§ 3	73/74
§ 5	73/74, 73/82, 76/96, 76/97
§ 6	71/31, 73/74, 75/18, 76/97
§ 11	72/54
26.6.1970 nr. 75 om vern mot vannforurensing	
§ 10	74/82
10.12.1971 nr. 103 strandplanloven	
§ 3	75/51, 76/13
§ 6	75/51, jfr. 76/13, 76/82
§ 19	75/58, 75/59
31.5.1974 nr. 19 konsesjonsloven	
§ 14	76/83
13.6.1975 nr. 50 om svangerskaps- avbrudd	
§§ 1 og 11	76/33

II. Stortingsvedtak.

1.7.1948 om lønnsregulativ for offent- lige tjenestemenn m. v.	
§ 1	68/69
§ 2	65/50, 65/51, 68/69
§ 3	68/17
5.7.1951 om ansiennitet for befal 63/22, 64/10	
29.1.1962 (jfr. 15.6.1962) skyss- og kostregulativ for offentlige tjeneste- menn	63/50
22.6.1962, lønnsregulativ for lærere	
§ 2.2	63/73
§ 3	63/61, 63/66
§ 4	63/61
8.11.1962, instruks for Stortingets ombudsmann for forvaltningen	
§ 2	65/31
§ 3	63/21, 65/31, 76/68, 76/114
§ 4	63/20
§ 5.3	64/11, 64/28, 64/53
§ 6	64/12, 64/26, 64/34
§ 7	76/22
§ 11	63/11, 63/48, 63/64, 65/71
7.12.1962 om omsetningsavgift	
§ 9.2 nr. 3	63/36
§ 12	63/51
31.5.1963 om regulativ for offentlige bistillinger m. v.	66/32, 71/24
7.12.1964 om omsetningsavgift	
§ 8	65/59

III. Kgl. resolusjoner.

23.3.1909, regjeringsinstruksen	
§ 5 nr. 2	64/18
29.1.1932 om målbruk i statstenesta	76/104

14.12.1934, påtaleinstruksen		8.12.1967 om tilskott ved oppføring av boliger	
§ 8	65/34	§ 2	76/49
§ 24	65/34	§ 3	76/48
§ 24.1	63/69	28.5.1971 om bruk av tvangsmidler innen psykisk helsevern	74/62
§ 63	72/75	10.1.1975 om innføring av innvandringsstopp med dispensasjonsregler	76/111
26.5.1939, ansettelsesreglement for fengselsvesenet			
§ 6	63/32		
11.7.1947, reglement for statslønte lensmannsbetjenter			
§§ 3 og 4	75/12		
15.7.1949, anbudsforskrifter			
§ 23	68/88		
10.2.1950, anvendelse av Feriefondets overskott			
II	68/97		
9.6.1950 om beregning og oppkreving av omsetningsavgift			
§ 13, 2. ledd	65/59		
16.6.1950, forskrifter for behandling av søknader om konsesjon m. v. etter lov om samferdsla			
§ 11.3	64/29		
16.6.1950, regler om samfersdelsnemndenes organisasjon og virksomhet			
§ 3, pkt. 3	64/29		
§ 5	64/29		
2.10.1953, forskrifter om legeundersøkelse av sjømenn	64/73		
§ 9	63/33		
§ 10	66/43		
15.10.1954 om prisbestemmelser for fast eiendom			
§ 7	66/77		
§ 9	66/77		
3.2.1956 om eksport av fisk	64/12		
5.10.1956 om skattlegging av sjømenn	64/74		
26.4.1957 om trafikkregler			
§ 17, pkt. 4	65/64		
§ 31, 1. ledd	65/64		
6.7.1957 om retningslinjer for fastsetting av basisleie for husrom			
Kap. II 2 a og 3	67/54		
20.11.1959, forskrifter etter husleiereguleringsloven			
§ 6	63/21, 70/75, 71/71		
20.6.1960 om innførselsforbud for visse jordbruksvarer	73/71		
1.7.1960 om statsstønad til elektrisitetsforsyningen			
§ 6	66/73		
2.9.1960 om kondemneringstilskott for fiskefartøyer	63/11		
§ 2	63/49		
21.4.1961 om pensjonstrygd for skogsarbeidere	63/26		
16.6.1961 om psykisk helsevern pkt. 3 ..	63/80		
25.1.1963 reglement for embets- og tjenestemenn ved skattefogdkontorene	75/16		
		IV. Andre reglementer og vedtekter.	
		25.1.1957 Forskrifter om utlendingers adgang til riket	
		§ 82	70/68
		11.3.1960 Instruks for utenriktjenestemenn	
		Kap. 14, §§ 1 og 2	66/25
		Kap. 15, §§ 4 og 6	76/123
		Kap. 16, § 9	66/25
		12.12.1961 Reglement for fengselsvesenet (gitt av Fengselsstyret)	
		§ 18.4	73/73
		§ 22.7, 2. ledd	65/72
		§ 22.8, siste ledd	65/72
		§ 31.2	63/39
		§ 42.2	64/45
		§ 43.4	64/46, 67/46
		§ 43.8	64/48
		§ 45.3	66/59, 69/62
		§ 45.8	66/59
		§ 53.2	64/43, 70/59
		§ 55.2	70/59
		§ 58	68/42
		§ 59	68/48
		§ 61.4	64/45
		§ 61.7	64/47
		§ 62.2	65/45
		§ 62.6	67/48
		§ 63.3	65/60
		§ 63.6	69/61
		§ 63.8	64/48, 65/78, 67/45, 68/42
		§ 64.1	66/70, 70/57
		§ 64.3	69/55
		§ 64.5	69/56, 70/57, 73/76
		§ 64.6	66/70
		§ 66.2, 3. ledd	65/88
		§ 83	65/90
		§ 89.4	67/44
		15.3.1964 Kontrollkomisjoners saksbehandling	
		§ 1	71/77
		§ 7.3	68/59
		15.4.1964 Regulativ for offentlige tjenestemenns flytningsgodtgjørelse	
		§ 2	68/71
		18.12.1964 Reglement for ligningskontorene	
		§ 4	66/48

24.11.1965 Regler om skattelettelse for selvforsørgende ungdom under utdanninge	69/97, 71/41	25.4.1967 Forskrifter om begrenset adgang til bruk av tvangsmidler og forbud mot korporlig refselse innen åndssvakeomsorgen og epileptikeromsorgen	76/40
25.3.1966 Bestemmelser om godstransport med motorvogn utenfor rute, pkt. 18	76/105	20.1.1970 Forskrifter om folkeregistrering	
28.3.1967 Regler om parkering av motorvogn på offentlig veg, gate og plass mot betaling av avgift ..	72/74, 76/93	§ 4	76/124
		20.2.1973 Forskrifter om utvisning av lakseplass i statens grunn i Finnmark	
		§ 2	76/108

